

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗЕЛІНСЬКА ОЛЕНА ЗІНОВІВНА

УДК 339.92(4:477):332.1(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
АКТИВІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ
В УМОВАХ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. З. Зелінська

Науковий керівник: Павліха Наталія Володимирівна, доктор економічних наук, професор

Дисертація є ідентичною іншим примірникам дисертації
Вчений секретар спеціалізованої вченої ради К 31.051.06
к.е.н., доцент

І. О. Цимбалюк

Луцьк – 2020

АНОТАЦІЯ

Зелінська О. З. Активізація зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2020.

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення й запропоновано нові наукові підходи до виконання актуального науково-практичного завдання, що полягає в поглибленні теоретико-методичних і практичних засад організаційно-економічного забезпечення активізації зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) регіону в умовах єврорегіонального співробітництва.

Розкрито концептуальні засади активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, зарубіжний досвід єврорегіональної діяльності та ЗЕД, висвітлено методичні підходи до її оцінки. Узагальнення наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених дозволяє констатувати, що єврорегіональні ініціативи в сучасних геополітичних, економічних і соціокультурних умовах є ефективним механізмом активізації ЗЕД, оскільки виконують роль своєрідних політичних та економічних важелів у реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави.

Аналіз наукових уявлень про ЗЕД у контексті єврорегіонального співробітництва дав можливість виявити стримуючі чинники розвитку ЗЕД фінансово-економічного, організаційно-правового та інституційного характеру. Визначено основні причини низького рівня розвитку ЗЕД України в умовах єврорегіональної взаємодії.

Встановлено, що в умовах посилення конкуренції визначення основних напрямів і стратегічних орієнтирів активізації ЗЕД є однією з підстав зростання інноваційного розвитку економіки регіонів, що визначає їхні конкурентні переваги на світовому ринку товарів та послуг.

Доведено, що ЗЕД єврорегіонального простору є одним зі шляхів забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів. Імплементация інноваційних європейських моделей міжрегіонального співробітництва матиме позитивний вплив на прискорення соціально-економічного розвитку, інфраструктурну підготовку регіонів країни для поглиблення зовнішньоекономічної співпраці з країнами Європейського Співтовариства, зокрема стимулює реалізацію потенціалу експортної орієнтації регіонів, розвиток міжнародних економічних зв'язків.

Зовнішньоекономічні відносини проявляються в різних напрямках, одним з яких є транскордонне або єврорегіональне співробітництво. Єврорегіональне співробітництво, котре розглядаємо як взаємоузгоджену транскордонну діяльність різних форм та інституціоналізованих структур (єврорегіонів, транскордонних партнерств, транскордонних кластерів, європейських угруповань територіального співробітництва (ЄУТС), об'єднань єврорегіонального співробітництва тощо), що здійснюється органами державної та місцевої влади, юридичними особами, громадськими організаціями на підставі чинного законодавства з метою вирішення спільних завдань і регіональних проблем у напрямку реалізації євроінтеграційних прагнень. Єврорегіональна співпраця – один із чинників реалізації зовнішньоекономічних орієнтирів держави. Важливим механізмом становлення зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонному просторі варто визнати створення різноманітних єврорегіональних форм та структур. Результатом активізації їх діяльності є стимулювання іноземного інвестування, освоєння нових технологій та імпорт високотехнологічного обладнання, що веде до розвитку міжрегіонального бізнесу, диверсифікації ринку товарів і послуг.

Вивчення теоретичних напрацювань щодо формування методик та методичних підходів до діагностики ЗЕД у контексті єврорегіональної співпраці засвідчило відсутність на сьогодні системних наукових досліджень та детермінованих методик оцінки зовнішньоекономічної ефективності,

використання якої впливатиме на визначення пріоритетних напрямків для її активізації. У роботі запропоновано методику діагностики ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва. Вона включає послідовну реалізацію таких її етапів, як визначення особливостей ЗЕД у країні та її регіонах; аналіз розвитку єврорегіонального співробітництва за участю регіонів України; оцінку ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва; рекомендації щодо запровадження форм активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва.

Визначено особливості ЗЕД регіону в контексті єврорегіональної співпраці, проаналізовано напрями ЗЕД та здійснено оцінку її ефективності в регіонах. За результатами оцінки ЗЕД регіону запропоновано її періодизацію, а саме: 2010–2012 рр. – період активізації з одночасним зростанням від’ємного сальдо торговельного балансу країни; 2013–2015 рр. – спад, упродовж якого відбувалося скорочення ЗЕД і падіння як експорту, так і імпорту товарів, що стало наслідком їх збалансування; 2016–2019 рр. – помірне зростання та відновлення докризових тенденцій, за яких обсяг імпорту товарів продовжив зростати більшими темпами, ніж експорт.

Виявлено, що регіони України не вповні використовують власний єврорегіональний потенціал для посилення ЗЕД. Трійку лідерів у системі зовнішньоекономічного співробітництва посідають м. Київ, Дніпропетровська та Донецька області.

Відповідно до проведеного аналізу, найдієвішими формами ЗЕД в умовах єврорегіональної взаємодії є єврорегіональні об’єднання, або єврорегіони. Аналіз ЗЕД засвідчив, що подальший її ефективний розвиток вимагає налагодження єврорегіонального співробітництва, що має стратегічні орієнтири для виходу вітчизняних підприємств на зовнішні ринки. Єврорегіональне співробітництво є однією з форм зовнішньоекономічної співпраці, а також дієвим інструментом держави для створення сприятливого клімату в розвитку зовнішньої торгівлі та інших форм зовнішньоекономічних зв’язків.

Доведено, що під час проведення оцінки ЗЕД на регіональному рівні доцільно керуватися такими основними принципами: об'єктивності, системності, законності, комплексності та оперативності.

У дисертаційній роботі розкрито механізм активізації ЗЕД регіонів в умовах єврорегіонального співробітництва із врахуванням досвіду західноєвропейських країн, а також розроблено рекомендації щодо формування стратегії активізації ЗЕД регіону в межах єврорегіональної співпраці.

Виявлено, що єврорегіональна політика західноєвропейських країн має позитивний вплив на прискорення соціально-економічного розвитку, інфраструктурну підготовку регіонів і країни загалом для поглиблення співробітництва з Європейським Союзом, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у напрямку реалізації експортної складової регіонів, інноваційних форм міжрегіонального співробітництва. На основі вивчення європейського досвіду єврорегіонального економічного співробітництва розроблено механізм активізації ЗЕД регіонів України, запровадження якого може стати ефективним засобом імплементації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС за умови належного забезпечення законодавчого, інституційного і економічного поля діяльності.

На основі аналізу та систематизації напрямів єврорегіонального співробітництва країн ЄС визначено, що політика планування просторового розвитку є одним із пріоритетних завдань єврорегіонального співробітництва, в рамках якого єврорегіональні об'єднання виступають моделлю прискореного економічного розвитку окремих регіонів та країн у цілому.

Розглянуто шляхи удосконалення системи стимулювання ЗЕД регіону (інструменти, управлінські засоби та важелі), котрі мають безпосередній вплив на диверсифікацію й активізацію зовнішньоекономічних зв'язків регіону з метою адаптації національної економіки до стандартів ЄС як на

регіональному, так і на загальнодержавному рівні, а відтак впливають на підвищення якості життя та соціального захисту населення.

Розроблено рекомендації щодо запровадження форм активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва. Запропоновано виокремлення пріоритетних та дієвих форм активізації ЗЕД: економічну кооперацію єврорегіональних об'єднань, торгівлю товарами та послугами, міграцію трудових ресурсів, інформаційне забезпечення. Перспективними заходами, здатними активізувати єврорегіональну діяльність і підвищити рівень розвитку регіонів України, є: реорганізація єврорегіональних структур, розробка стратегії їх розвитку із обов'язковим урахуванням стратегічних пріоритетів європейського, національного та регіонального рівнів; створення спільних платформ просторового управління на постійній основі, до прикладу, Міжвідомчої комісії з питань підтримки єврорегіонального співробітництва, та залучення до її складу територіальних громад, їх представницьких органів і об'єднань, місцевих органів виконавчої влади; забезпечення належного інформаційного висвітлення результатів діяльності єврорегіональних утворень на офіційних сайтах держави. Рекомендації, запропоновані для активізації ЗЕД регіону, можуть бути використані для всіх регіонів України із врахуванням особливостей та специфіки їхнього розвитку.

Ключові слова: регіон, зовнішньоекономічна діяльність, активізація зовнішньоекономічної діяльності, єврорегіональне співробітництво, міжрегіональне співробітництво, транскордонна співпраця, єврорегіональне утворення.

SUMMARY

Zelinska O. Z. Foreign Activity Activation of the Region in Terms of Euroregional Cooperation. – Qualifying research paper on the rights of manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of PhD in Economic Sciences, specialty 08.00.05 “Development of Productive Forces and Regional Economy”. Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk. 2021.

The theoretical generalization and new scientific approaches to the scientific-practical tasks performance, consisting in theoretical, methodical and practical bases of organizational and economic maintenance of foreign economic activity (FEA) activation of the region in terms of euroregional cooperation have been executed in the paper.

The conceptual principles of FEA of the region in terms of Euroregional cooperation, foreign experience of euroregional and foreign economic activity, methodical approaches to its assessment have been revealed. The generalization of scientific works of domestic and foreign scientists led to state that Euroregional initiatives in modern geopolitical, economic and socio-cultural terms are an effective mechanism for intensifying foreign economic activity, as far as they play a role of political and economic tools in implementing European integration objects of Ukraine.

The analysis of scientific ideas on FEA in terms of euroregional cooperation made it possible to identify FEA restraining factors of institutional, legal, economic, organizational and financial nature. The main reasons for the low development of Ukraine's FEA in terms of euroregional cooperation have been identified.

It was revealed that in the interregional competition terms definition of the basic directions of FEA activation in terms of euroregional cooperation is one of the bases of innovative enterprises development defining competitive advantages of global goods and services market.

It was proved that the FEA of the Euroregional space is one of the ways to ensure sustainable socio-economic development of the regions. Implementation of innovative European samples of interregional cooperation will have a positive impact on accelerating socio-economic development, infrastructural preparation of the country's regions for deepening foreign economic cooperation with the European Community, including the potential of regions' export orientation and development of the international economic affairs.

Foreign economic relations are manifested in different directions, one of which is cross-border or eroregional cooperation. Euroregional cooperation has been identified as a mutually coordinated cross-border activity of various forms and institutionalized structures (Euroregions, cross-border partnerships, cross-border clusters, European Grouping for Territorial Cooperation (EGTC) Euroregional associations, etc.). Such type of cooperation is performed on the basis of the current legislation and for the purpose of the decision of common tasks and regional problems in the direction of realization of European integration. Euroregional cooperation is a factor in the implementation of foreign economic guidelines of the state. The formation of various Euroregional structures should be recognized as an important arrangement for the formation of foreign economic relations in the cross-border area. The result of their activities intensification is the stimulation of foreign investment, development of new technologies and import of high-tech equipment, which leads to the interregional business development, diversification of goods and services market.

The study of theoretical developments for the formation of methods and methodological approaches of the FEA diagnostics in terms of Euroregional cooperation evidenced the absence of systematic research and deterministic methods of foreign economic efficiency assessing, the use of which will affect on the priority areas for its activation. The methodology of the FEA diagnostics in terms of euroregional cooperation has been carried out in the paper. It includes the consistent implementation of its stages, such as determining the characteristics of the country's and regions' FEA; analysis of euroregional cooperation development

with the participation of the Ukrainian regions; assessment of the region's FEA in terms of euroregional cooperation; recommendations for the introduction of FEA activation in terms of euroregional cooperation.

The development of Euroregional cooperation with the participation of the Ukrainian regions has been analyzed. The modeling of the region's FEA process was carried out on the basis of application econometric tools complex for assessing the impact of foreign economic activity indicators (foreign direct investment, exports and imports per capita) on the resulting indicator of socio-economic development of the region, where the gross regional income per capita (GRI) made it possible to identify promising directions for foreign economic relations activation. Its development stimulation will contribute to the quantitative indicators growth of foreign economic activity activation in the context of Euroregional cooperation.

It was identified the features of FEA in terms of euroregional cooperation, analyzed the of FEA directions and evaluated its regional effectiveness. According to the results of regions` FEA assessment, its periodization has been carried out, thus the following periods have been identified: 2010-2012 – activation with a simultaneous increase the trade deficit of the country; 2013–2015 – an economics decline with a reduction in foreign trade, that was the result of export and import balancing; 2016-2019 – a moderate growth and recovery of pre-crisis trends, according to which the imports continued to grow faster than exports.

The regions of Ukraine do not fully use their own Euroregional potential to strengthen its FEA. Kyiv, Dnipropetrovsk and Donetsk oblasts are the top three in the foreign economic cooperation system.

According to the analysis, the most effective forms of foreign economic activity in terms of Euroregional cooperation are Euroregional associations, or Euroregions. The analysis of foreign economic activity has evidenced its further effective development, that requires the establishment of Euroregional cooperation having strategic guidelines for the domestic enterprises conclusion into foreign markets. Euroregional cooperation is one of the forms of foreign economic

cooperation, as well as an effective state's tool for a favorable conditions creation of foreign trade and other forms of foreign economic relations.

It was proved that during the FEA assessment at the regional level, advisable to be guided by the principles of objectivity, legality, complexity, efficiency and systematic approach.

In the research paper the regions' FEA arrangement in terms of Euroregional cooperation has been identified taking into account experience of the Western European countries. Also recommendations on regions' FEA strategy formation have been developed.

It was found that the Euroregional policy of Western European countries has a positive impact on socio-economic development, infrastructural preparation of regions and countries for deepening cooperation with the European Union, development of foreign economic relations in the direction of regional export component, innovative forms of interregional cooperation. Based on the study of the European experience of euroregional economic cooperation, the FEA of Ukrainian regions' arrangement has been developed, the introduction of which can be an effective mean of implementation of the EU Association Agreement with Ukraine.

The analysis and systematization of the directions of Euroregional cooperation of the EU countries has been carried out determining the policy of spatial development planning as one of the priority directions of Euroregional cooperation. So, Euroregional formations are a model of accelerated economic development of regions and countries as a whole.

The system of region's FEA stimulation (tools, management means, etc.), having a direct influence on diversification and activation of regions' foreign economic relations for the purpose of national economics adaptation to EU standards both at regional and national level has been improved in the research paper.

Recommendations on the introduction of forms of FEA activation in terms of Euroregional cooperation have been developed. Identification of priority and

effective forms of FEA activation – economic cooperation of Euroregional associations, trade of goods and services, migration of labor resources, information support has been proposed in the research. Promising measures that would intensify Euroregional activities and increase the level of Ukrainian regions' development are: Euroregional formations reorganization, a strategy development with mandatory consideration of strategic priorities of the European, national and regional levels; creation of joint spatial management platforms on a permanent basis, for example, the Interdepartmental Commission for Support of Euroregional Cooperation, and involvement of territorial communities, their representative bodies and local executive bodies; ensuring proper information coverage of the results of the Euroregional formations activities at the state's official websites. The recommendations proposed for the region's FEA activation can be used for all regions of Ukraine, taking into account the peculiarities and specifics of their development.

Key words: region, foreign economic activity, foreign economic activity activation, Euroregional cooperation, interregional cooperation, cross-border cooperation, Euroregional formation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації
Монографії

1. Зелінська О. З. Транскордонне співробітництво. Регіональна політика. *Країнознавча характеристика Чеської Республіки*: кол. моногр. /В. Й. Лажнік, І. П. Мандрик, В. О. Патійчук [та ін.]; за наук. ред. В. Й. Лажніка. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. С. 611–623; С. 651–657 (2,2 друк. арк.).

Публікації в наукових фахових виданнях України
та виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних

2. Кушнірук О. З. Проблеми і перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України і Франції. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці*. Вип. XXIX. у 2-х т. / НАН України. Ін-т регіональних дослідж. Редкол.: відп. ред. М. І. Долішній. Львів-Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2001. Т. 2. С. 57–61. *Фахове видання* (0,56 друк. арк.).

3. Кушнірук О. З. Екологічні наслідки демографічних тенденцій. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія: «Географічні науки (Економічна і соціальна географія, країнознавство)»*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки. 2001. № 2. С. 45–48. *Фахове видання* (0,5 друк. арк.).

4. Кушнірук О. З. Стратегічні цілі транскордонного співробітництва у Західній Європі. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2003. № 12. С. 86–89. *Фахове видання* (0,48 друк. арк.).

5. Кушнірук О. З. Особливості функціонування єврорегіонів на прикордонних територіях Західної Європи. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід*

Європейського Союзу та його адаптація до умов України: зб. наук. праць. Вип. 5 (XLIII). у 3-х ч. / НАН України. Ін.-регіон. дослідж.; редкол.: відп. ред. М. І. Долішній. Ч. II. Львів, 2003. С. 204–212. Фахове видання (0,6 друк. арк.).

6. Кушнірук О. З. Єврорегіони як найпоширеніша форма міжнародної інтеграції в країнах ЄС. *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2003. № 8. С. 120–123. *Фахове видання (0,53 друк. арк.).*

7. Зелінська О. З. Транскордонний регіоналізм як форма регіональної парадипломатії у Європі. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. № 5. С. 229–235 *Фахове видання (0,54 друк. арк.).*

8. Зелінська О. З. Оцінка досвіду функціонування єврорегіонів: позитивні і негативні сторони. *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки*. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2005. № 3. С. 43–52. *Фахове видання (0,75 друк. арк.).*

9. Зелінська О. З. Досвід міжрегіональної співпраці прикордонних регіонів Бельгії та Нідерландів (на прикладі єврорегіону «Шельдемонд»). *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки*. Луцьк, 2006. № 1. С. 240–247. *Фахове видання (0,56 друк. арк.).*

10. Зелінська О. З. Планування просторового розвитку прикордонних територій як один з напрямів європейського транскордонного співробітництва. *Економіст*. 2010. № 2. С. 47–51. *Фахове видання. RePEc (Research Papers in Economics) (1,39 друк. арк.).*

11. Зелінська О. З. Кластерна модель розвитку як інноваційна форма транскордонного економічного співробітництва: європейський досвід і Україна. *Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки. Серія: «Економічні науки»*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. № 20. С. 157–161. *Фахове видання (0,37 друк. арк.).*

12. Зелінська О. З. Європейські угруповання з територіального співробітництва як новий оптимальний механізм міжтериторіальної та

транскордонної політики в Європі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2013. № 9. С. 135–140. *Фахове видання (0,4 друк. арк.)*.

13. Зелінська О. З. Концептуальні засади підвищення ефективності єврорегіонального співробітництва. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2019. Вип. 6., № 1–2 (56). С. 41–45. *Фахове видання. Index Copernicus (0,44 друк. арк.)*.

14. Зелінська О. З. Концептуальні підходи до вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва. *Інноваційна економіка*. 2020. № 5–6 (84). С. 5–84. *Фахове видання. Index Copernicus (0,87 друк. арк.)*.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

15. Кушнірук О. З. Стратегічні цілі транскордонного співробітництва в країнах Західної Європи. *Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (30–31 трав. 2003 р.)*. Луцьк, 2003. С. 54–55 *(0,08 друк. арк.)*.

16. Кушнірук О. З. Європейський досвід економічної політики сприяння регіонального розвитку. *Творча спадщина Йозефа А. Шумпетера та трансформація сучасної економіки України: матеріали XIV міжнар. наук.-практ. конф. (23 квіт. 2003 р.)*. Чернівці: Рута, 2003. С. 223–228 *(0,24 друк. арк.)*.

17. Кушнірук О. З. Особливості розвитку інтеграційних процесів у прикордонних регіонах України. *Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (20 лют. 2003 р.)*. Тернопіль: Підруч. і посіб., 2003. С. 299–306 *(0,25 друк. арк.)*.

18. Кушнірук О. З. Прикордонне співробітництво в рамках єврорегіонів країн ЄС. *Регіон–2003: Стратегія оптимального розвитку: матеріали*

міжнар. наук.-практ. конф. (25 квіт. 2003 р.). Харків: РВВ Харк. нац. ун.-ту ім. В. Н. Каразіна, 2003. С. 156–157 (0,08 друк. арк.).

19. Зелінська О. З. Прикордонне економічне співробітництво країн Західної Європи. *Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України*: матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (20–21 квіт. 2004 р.). Київ: ВГЛ Обрії, 2004. С. 280–283 (0,09 друк. арк.).

20. Зелінська О. З. Досвід фінансово-економічного вирівнювання прикордонних регіонів країн Західної Європи. *Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління*: матеріали III міжнар. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (24–27 берез. 2004 р.). Київ: ПВА «Книга пам'яті України», 2004. С. 246–247 (0,15 друк. арк.).

21. Зелінська О. З. Політика сприяння прикордонному співробітництву в країнах ЄС. *Наука і вища освіта у третьому тисячолітті*: зб. тез доп. IV Міжвузівської студентської конф. (02 березня 2004 р.). Мелітополь: НКП ГУ ЗІДМУ. С. 24–25 (0,14 друк. арк.).

22. Зелінська О. З. Основні напрямки європейського регіонального планування транскордонного співробітництва та можливості його трансформації в Україні. *Соціально-економічні проблеми сталого розвитку українського суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13 трав. 2004 р.). Мелітополь: НКП ГУ «ЗІДМУ», 2004. С. 104–106 (0,09 друк. арк.).

23. Зелінська О. З. Європейське прикордонне співробітництво в умовах інтеграції суспільства. *Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, історія, право*: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції студентів, аспірантів і молодих науковців (30 верес. – 1 жовт. 2004 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун.-ту ім. Лесі Українки, 2004. С. 105–107 (0,17 друк. арк.).

24. Зелінська О. З. Політика сприяння соціально-економічному розвитку в деяких транскордонних регіонах Західної Європи: Саксонія-Баварія-Чехія. *Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення*

іноземних інвестицій: регіональний аспект: міжнар. наук.-практ. семінар (28–31 січня 2004 р.). Ч.ІІ. Донецьк: Дон НУ, 2004. С. 725–727 (0,29 друк. арк.).

25. Зелінська О. З. Розвиток транскордонного співробітництва в регіоні Саксонія-Баварія-Чехія. *Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія, історія, право: матеріали ІІ міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців* (19–20 трав. 2005 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. С. 417–420 (0,24 друк. арк.).

26. Зелінська О. З. Прикордонне місто як соціокомунікативний елемент транскордонної співпраці. *Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва: матеріали ІІ міжнар. наук.-практ. конф.* (29–30 верес. 2005 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. С. 362–365 (0,26 друк. арк.).

27. Зелінська О. З. Сучасні тенденції європейської прикордонної політики в умовах загальноєвропейської інтеграції. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф.* (12–13 травня 2005 р.). Київ: Видавництво Європейського університету, 2005. Т. 2. С. 76–79 (0,12 друк. арк.).

28. Зелінська О. З. Особливості німецько-польського прикордонного співробітництва (на прикладі німецької землі Бранденбург та суміжних прикордонних регіонів Польщі). *Динаміка наукових досліджень–2005: матеріали ІV міжнар. наук.-практ. конф.* (20–21 лют. 2005 р.). Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. Т. 19. С. 41–43 (0,1 друк. арк.).

29. Зелінська О. З. Механізм стимулювання регіонального економічного розвитку прикордонних територій країн ЄС. *Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (3–5 черв. 2005 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2005. С. 654–655 (0,16 др. арк.)

30. Зелінська О. З., Протальчук Т. П. Основні аспекти функціонування та розвитку єврорегіонів Великобританії. *Європейські інтеграційні процеси і*

транскордонне співробітництво: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців (18–19 трав. 2006 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. Т. 2. С. 333–336. Особисто автором проаналізовано досвід функціонування єврорегіональних об'єднань Великої Британії (0,22 друк. арк., особисто дисертанту належить 0,2 друк. арк.)

31. Зелінська О. З. Особливості розвитку транскордонного співробітництва прикордонних регіонів Чеської Республіки. *Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців (18–19 трав. 2006 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. Т. 2. С. 339–344 (0,36 друк. арк.).*

32. Зелінська О. З. Погляди П. В. Луцишина на теоретичні засади розвитку транскордонного співробітництва в контексті сучасних інтеграційних процесів. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 жовт. 2009 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. С. 14–15 (0,12 друк. арк.).*

33. Зелінська О. З. Міжрегіональні промислові кластери як інноваційні форми транскордонного економічного співробітництва: європейський досвід. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (14–15 жовт. 2010 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. 327–331 (0,26 друк. арк.).*

34. Зелінська О. З. Транскордонність як системна тенденція глокалізації та регіоналізації світогосподарських зв'язків. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 жовт. 2011 р.). Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 229–231 (0,15 друк. арк.).*

35. Зелінська О. З. Регіональні кластери та мережі як інноваційні провайдери економіки. *Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України*: матеріали інтернет-конференції (14–15 трав. 2013 р.). Луцьк, 2013. (0,16 друк. арк.).

36. Зелінська О. З. Конвергенція міських прикордонних територій: від розмежованості до взаємодії. *Актуальні проблеми регіональних досліджень*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (12–13 груд. 2019 р.). Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. С. 106–110 (0,18 друк. арк.).

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

37. Зелінська О. З. Транскордонне і прикордонне співробітництво в Європейському Союзі. *Європейська інтеграція*: навч. посіб. / за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. С. 382–391 (0,6 друк. арк.).

38. Зелінська О. З. Реалізація регіональної політики на сучасному етапі розвитку Європейського Співтовариства. Політика регіонального розвитку транскордонного і прикордонного співробітництва в ЄС. *Європейська інтеграція*: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. Вид. 2-ге, переробл. й доповн. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 624–641, 673–696 (2,32 друк. арк.).

39. Зелинская Е. З. Генезис политико-правовых аспектов европейского трансграничного сотрудничества в сфере пространственного планирования. *Псковский регионологический журнал*. 2010. № 10. С. 11–18 (0,54 друк. арк.).

40. Зелинская Е. З. Европейский опыт территориального планирования приграничного и трансграничного пространства. *Псковский регионологический журнал*. 2012. № 14. С. 63–66 (0,62 друк. арк.).

41. Зелинская Е. З. Региональные трансграничные кластеры как формы современных систем управления в реальном секторе экономики трансграничного сотрудничества. *Псковский регионологический журнал*. 2013. № 16. С. 12–18 (0,55 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	21
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	 30
1.1. Концептуальні засади активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва	30
1.2. Зарубіжний досвід єврорегіонального співробітництва та розвитку зовнішньоекономічної діяльності.....	45
1.3. Методичні підходи до діагностики зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва	67
Висновки до розділу 1.	82
 РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ.....	 84
2.1. Особливості зовнішньоекономічної діяльності в Україні та її регіонах.....	84
2.2. Аналіз розвитку єврорегіонального співробітництва за участю регіонів України.....	109
2.3. Оцінка зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва.....	123
Висновки до розділу 2.....	143

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	146
3.1. Визначення стратегічних орієнтирів налагодження зовнішньо- економічних зв'язків із врахуванням досвіду єврорегіонального співробітництва країн Європейського Союзу	146
3.2. Механізм активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва	166
3.3. Рекомендації щодо розширення форм активізації зовнішньоекономічної діяльності в умовах єврорегіонального співробітництва	189
Висновки до розділу 3	207
ВИСНОВКИ	209
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	213
ДОДАТКИ.....	252

ВСТУП

Актуальність теми. Зовнішньоекономічні зв'язки є суттєвим важелем прискорення соціально-економічного розвитку України та її регіонів, засобом реалізації євроінтеграційних орієнтирів. В умовах обмеженості ресурсів і фінансових можливостей принципового значення набуває посилення співпраці з країнами-членами ЄС, що містить додатковий потенціал для активізації зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) регіонів, поглиблює соціально-економічні, науково-технологічні, культурно-освітні зв'язки між ними, надає їм рис сталості та орієнтації на підвищення якості життя населення.

Соціально-економічне зростання й поліпшення інвестиційної привабливості регіонів України значною мірою залежать від визначення стратегічних орієнтирів налагодження зовнішньоекономічних зв'язків із урахуванням досвіду єврорегіонального співробітництва країн ЄС. Це засвідчує потребу теоретико-методичного обґрунтування концептуальних засад формування механізму активізації ЗЕД, запровадження ефективних форм єврорегіональної співпраці.

Фундаментальні аспекти дослідження процесів ЗЕД регіонів і єврорегіонального співробітництва широко представлено в працях вітчизняних та зарубіжних учених, а саме: О. Амоши, Ю. Барського, П. Беленького, З. Бройде, В. Будкіна, Д. Віллерса, В. Гоблика, А. Гранберга, С. Гакмана, М. Долішнього, В. Євдокименка, З. Зьоло, Є. Кіш, М. Лендьєла, П. Луцишина, В. Ляшенка, Ю. Макагона, В. Медвідь, Н. Мікули, Н. Павліхи, В. Павлова, З. Петренко, С. Писаренко, О. Корнелюк, М. Лугової, Р. Ратті, Є. Сича, Дж. Скотта, І. Сторонянської, І. Студеннікова, Ю. Тейя, П. Уайлза, Р. Федана, І. Цимбалюк, Г.-М.-Чуді та ін. Однак, попри значний обсяг публікацій із досліджуваної тематики, недостатньо розробленими залишаються питання організаційно-економічного забезпечення активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва як у науковому, так і в прикладному аспектах. Це потребує обґрунтування теоретико-методичних

засад і розробки практичних рекомендацій щодо налагодження ЗЕД регіонів України в контексті євроінтеграційних процесів. Науково-теоретична та практична значимість окреслених проблем зумовила вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення й висновки досліджень, проведених здобувачем, пов'язані з тематикою науково-дослідницьких робіт кафедри міжнародних економічних відносин та управління проєктами Волинського національного університету імені Лесі Українки: «Єврорегіон «Буг»: передумови та стратегічні пріоритети сталого просторового розвитку» (державний реєстраційний номер 0109U000580) – дисертантом розкрито сутність і значення активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва; «Єврорегіон «Буг»: ринкова трансформація в умовах міжрегіональної інтеграції» (державний реєстраційний номер 0111U002147), у межах якої визначено особливості формування зовнішньоекономічної діяльності та єврорегіонального співробітництва за участю регіонів України; «Інноваційні форми активізації бізнесу в умовах європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер 0115U002350) – здобувачем обґрунтовано механізм активізації ЗЕД регіону; «Регіональні ринки в умовах європейської інтеграції: механізми конкуренції та конвергенції» (державний реєстраційний номер 0118U001094), у межах якої розкрито стратегічні напрями активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва.

Мета й завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – обґрунтування теоретико-методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва.

Досягнення поставленої мети зумовило потребу виконання таких завдань:

- розробити концептуальні засади активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва;

- проаналізувати зарубіжний досвід єврорегіонального співробітництва та розвитку ЗЕД;
- удосконалити методичний підхід до діагностики ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва;
- визначити особливості ЗЕД в Україні та її регіонах;
- проаналізувати розвиток єврорегіонального співробітництва за участю регіонів України;
- здійснити оцінку ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва;
- визначити стратегічні орієнтири активізації ЗЕД із урахуванням досвіду єврорегіонального співробітництва країн ЄС;
- удосконалити механізм активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва;
- обґрунтувати рекомендації щодо розширення форм активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва.

Об’єкт дослідження – процеси активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні засади активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва.

Методи дослідження. Методологічні засади дослідження ЗЕД регіону ґрунтуються на фундаментальних положеннях сучасної економічної теорії, теоріях розвитку продуктивних сил і регіональної економіки, ЗЕД, транскордонного співробітництва, європейської інтеграції тощо. Розроблення теоретико-методичних та прикладних засад ЗЕД регіону реалізовано на основі системного підходу, що дав змогу комплексно розглянути механізм активізації ЗЕД у контексті єврорегіонального співробітництва як цілісну систему взаємопов’язаних і взаємодіючих принципів, методів та інструментів налагодження зовнішньоекономічних зв’язків у регіоні.

У процесі дослідження використано загальноприйняті в економічній науці методи: монографічний, історико-логічний, системно-структурний,

абстрактно-логічний – для вдосконалення концептуальних засад активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва (п. 1.1); аналізу й синтезу, порівняння, структурно-функціональний – для аналізу зарубіжного досвіду єврорегіонального співробітництва та розвитку ЗЕД (п. 1.2); групування, економіко-статистичний, узагальнення – для розкриття методичних підходів до діагностики ЗЕД регіону (п. 1.3, 2.1); кореляційно-регресійний аналіз, графічний – для оцінки ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва (п. 2.2; 2.3); наукового узагальнення й синтезу, стратегічного аналізу – для обґрунтування організаційно-економічного забезпечення активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва (п. 3.1; 3.2; 3.3).

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради, Кабінету Міністрів, укази Президента України; офіційні матеріали Державної служби статистики України; інформаційні матеріали, опубліковані в періодичних виданнях; міжнародні нормативно-правові документи; наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, у яких висвітлено фундаментальні положення ЗЕД та єврорегіонального співробітництва; електронні ресурси, представлені в мережі Інтернет; результати власних напрацювань здобувача, аналітичні розрахунки тощо.

Наукова новизна одержаних результатів й особистий внесок дисертанта полягають у поглибленні теоретичних засад, обґрунтуванні необхідності та розробленні напрямів активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва.

Основні положення дисертації, що визначають її новизну й винесені на захист, полягають у тому що:

удосконалено:

– концептуальне бачення активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, що, на відміну від інших, визначає її як цілеспрямований вплив на розвиток міжрегіональних соціально-економічних

систем і створення сприятливих умов для посилення міжнародної співпраці шляхом визначення стратегічних орієнтирів налагодження зовнішньоекономічних зв'язків, механізму їх досягнення та розширення форм єврорегіонального співробітництва;

– методику діагностики ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, що, на відміну від уже відомих, реалізовується в такій послідовності: визначення особливостей ЗЕД країни та її регіонів; аналіз єврорегіонального співробітництва за участю регіонів України; оцінка ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва; обґрунтування напрямів активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва. Це дає можливість визначити стратегічні орієнтири та розширити форми активізації ЗЕД;

– механізм активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, в основу якого, на відміну від наявних, покладено використання досвіду країн європейської спільноти в контексті реалізації Угоди про асоціацію України та ЄС, що являє собою цілісну сукупність специфічних інструментів, управлінських засобів і важелів впливу на налагодження зовнішньоекономічних зв'язків регіону з метою ефективного використання можливостей єврорегіонального співробітництва задля стимулювання соціально-економічного розвитку регіону та підвищення якості життя населення;

– підхід до визначення стратегічних орієнтирів активізації ЗЕД із урахуванням досвіду єврорегіонального співробітництва країн Європейського Союзу, який, на відміну від існуючих, передбачає позиціонування регіонів України на матриці стратегічних орієнтирів за інтегральним показником розвитку ЗЕД у регіонах і рівнем їх єврорегіональної співпраці, що уможливорює врахування специфіки кожного сегмента матриці під час формування стратегії інвестиційної та зовнішньоторговельної діяльності в регіоні;

дістало подальший розвиток:

– сутнісне наповнення поняття «зовнішньоекономічна діяльність регіону», яке ґрунтується на налагодженні зовнішньоекономічних зв'язків через посилення зовнішньої торгівлі, експортно-імпортних операцій, іноземного інвестування, міжнародної проєктної діяльності, що дає змогу учасникам міжнародної співпраці генерувати ефект синергії співробітництва і взаємодоповнюваності економік, на взаємовигідній основі вирівнювати міжрегіональні асиметрії розвитку та сприяє зміцненню соціально-економічного потенціалу регіонів;

– оцінювання ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, котре передбачає відбір, систематизацію, нормування статистичних показників, здійснення інтегральної оцінки ЗЕД на основі комплексного застосування економетричного інструментарію, що уможлиблює визначення впливу прямих іноземних інвестицій (ПІІ), експорту й імпорту на соціально-економічний розвиток регіону;

– науково-практичні підходи до моделювання процесу ЗЕД регіону на основі комплексного застосування економетричного інструментарію оцінювання наявності впливу показників ЗЕД (обсягів прямих іноземних інвестицій, експорту та імпорту в розрахунку на одну особу) на результатний показник соціально-економічного розвитку регіону, за який узято ВРП на одну особу, що уможлиблює визначення перспективних напрямів активізації зовнішньоекономічних зв'язків, стимулювання розвитку яких сприятиме зростанню кількісних показників активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва;

– рекомендації щодо активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва завдяки розвитку таких напрямів і форм, як економічна кооперація єврорегіональних структур (єврорегіональне партнерство, єврорегіональні проєкти, єврорегіональні кластери, єврорегіональні бізнес-моделі), зовнішня торгівля (експортно-імпортні

операції, інноваційно-логістичні моделі), спільна господарська діяльність (робочі співдружності, єврорегіональні асоціації та альянси, євродистрикти).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в роботі проаналізовано досвід використання можливостей єврорегіонального співробітництва західноєвропейських країн для реалізації євроінтеграційної стратегії України. Отримані результати можуть бути застосовані під час подальшої розробки науково-прикладних рекомендацій щодо активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіональної співпраці, у процесі вдосконалення організаційно-економічного механізму управління єврорегіональної діяльності на загальнодержавному та регіональному рівнях, а також для управління зовнішніх відносин і ЗЕД облдержадміністрацій.

Результати дисертаційного дослідження, методичні й практичні рекомендації, отримані в процесі виконання роботи, підтверджено довідками про впровадження їх у роботу органів державного та регіонального управління, місцевого самоврядування: Департаменту зовнішніх зносин, залучення інвестицій з питань туризму і курортів Волинської обласної державної адміністрації (№457/04-9/2-20 від 21.08.2020); Департаменту економічної політики Луцької міської ради (№ 21-9/171 від 17.08.2020); Волинської торгово-промислової палати (№ 19-22/01-3/139 від 16.09.2020).

Отримані теоретико-методичні положення дисертаційної роботи можуть бути використані для прийняття практичних рішень керівниками й фахівцями, управлінськими органами державного, регіонального та місцевого рівнів для опрацювання напрямів активізації ЗЕД регіону.

Результати дисертаційної роботи застосовано у навчальному процесі Волинського національного університету імені Лесі Українки, зокрема під час розробки навчально-методичних матеріалів і викладання дисциплін «Сучасні проблеми економіки», «Європейське транскордонне співробітництво», «Економіка регіонів», «Економіка транскордонного співробітництва», а також у керівництві студентськими науково-дослідними роботами (№ 03-28/01/1406 від 24.06.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Результати наукового дослідження, викладені у дисертаційній роботі, отримано дисертантом особисто й відображено в опублікованих працях. Із наукових праць, виданих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, що є результатом власної роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи апробовано на 21 міжнародній та всеукраїнській науковій і науково-практичній конференціях, серед яких – «Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть» (м. Тернопіль, 20 лютого 2003 р.); «Творча спадщина Йозефа А. Шумпетера та трансформація сучасної економіки України» (м. Чернівці, 23 квітня 2003 р.); «Регіон-2003: стратегія оптимального розвитку» (м. Харків, 22 – 25 квітня 2003 р.); «Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання» (м. Луцьк, 30 – 31 травня 2003 р.); «Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект» (м. Донецьк, 28 – 31 січня 2004 р.); «Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління» (м. Київ, 24 – 27 березня 2004 р.); «Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України» (м. Київ, 20 – 21 квітня 2004 р.); «Соціально-економічні проблеми сталого розвитку українського суспільства» (м. Мелітополь, 13 травня 2004 р.); «Наука і вища освіта у третьому тисячолітті» (м. Мелітополь, 02 березня 2004 р.); «Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, історія, право» (м. Луцьк, 30 вересня – 1 жовтня 2004 р.); «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість» (м. Київ, 12 – 13 травня 2005 р.); «Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія, історія, право» (м. Луцьк, 19 – 20 травня 2005 р.); «Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання» (м. Луцьк, 3 – 5 червня 2005 р.); «Динаміка наукових досліджень – 2005»

(м. Дніпропетровськ, 20 – 21 лютого 2005 р.); «Проблеми європейської інтеграції та транскордонного співробітництва» (м. Луцьк, 29 – 30 вересня 2005 р.); «Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво» (м. Луцьк, 18 – 19 травня 2006 р.); «Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах» (м. Луцьк, 15 – 16 жовтня 2009 р.); «Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах» (м. Луцьк, 14 – 15 жовтня 2010 р.); «Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу» (м. Луцьк, 13 – 14 жовтня 2011 р.); «Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України» (м. Луцьк, 14 – 15 травня 2013 р.); «Актуальні проблеми регіональних досліджень» (м. Луцьк, 12 – 13 грудня 2019 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи здобувачем опубліковано 41 наукову працю загальним обсягом 18,47 друк. арк. (з яких особисто дисертанту належить 18,17 друк. арк.), у тому числі 13 статей у фахових наукових виданнях України, загальним обсягом 7,92 друк. арк., із яких 5 – у фахових наукових періодичних виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних, загальним обсягом 3,79 друк. арк.; 1 колективна монографія обсягом 1,8 друк. арк.; 3 статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав загальним обсягом 1,71 друк. арк.; 22 наукові праці апробаційного характеру у вітчизняних збірниках матеріалів всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій загальним обсягом 3,84 друк. арк.; параграфи у 2-х навчальних посібниках загальним обсягом 3,2 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст становить 193 сторінки. У роботі вміщено 26 таблиць, 27 рисунків та 9 додатків. Список використаних джерел складається із 356 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Концептуальні засади активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є пріоритетною складовою забезпечення збалансованого розвитку економіки регіонів і держави загалом, що є невід'ємною характеристикою повноцінного учасника євроінтеграційних й світових процесів. В умовах сучасних геополітичних і геоекономічних змін ЗЕД здійснюється через зовнішньоекономічні зв'язки суб'єктів господарювання за багатьма напрямками, одним із яких є єврорегіональне співробітництво. Зважаючи на зростаючу міжрегіональну конкуренцію на європейському континенті, таке співробітництво є важливим інструментом регулювання міжрегіональної економічної взаємодії регіонів, підвищення їхньої конкурентоспроможності та чинником зростання національної економіки.

У сучасних умовах ЗЕД є системою економічних відносин, що складаються в процесі обміну ресурсами всіх видів між державами та їх економічними суб'єктами. Ці відносини включають усі аспекти економічного життя держави: виробництво, торгівлю, фінанси, інвестиційну сферу [102, с. 7].

Погоджуємось із думкою М. Козік про те, що ЗЕД проявляється через зовнішньоекономічні зв'язки господарюючих суб'єктів, які здійснюються за такими напрямками як: прикордонна торгівля, прямі іноземні інвестиції, туризм, науково-технічна співпраця, спільне підприємництво, міжнародні об'єднання та організації, єврорегіональне (транскордонне) співробітництво тощо [128, с. 139]. Окрім того, слід підкреслити, що на сьогодні

єврорегіональне співробітництво, як один з напрямів ЗЕД, здійснює істотний вплив на регіони держави.

У науковій літературі існує багато різноманітних тлумачень дефініції «зовнішньоекономічна діяльність». Так, Н. Гофман і Г. Маховікова визначає ЗЕД як сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних і комерційних функцій фірм й підприємств, пов'язаних зі співпрацею з іноземними партнерами [40].

М. Бутко тлумачить ЗЕД як підсистему економічної системи країни, яка безпосередньо впливає на розвиток господарського комплексу. Її становлення обумовлюється факторами, що визначають загальний розвиток економічної системи, а також тими, які безпосередньо обумовлюють її стан як підсистеми [17].

Як слушно зазначає Л. Мельник, ЗЕД – це галузь економічної діяльності держави та підприємств, тісно пов'язана із зовнішньою торгівлею, експортом та імпортом товарів, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільних із іншими країнами проєктів [205].

Більш точне є визначення суті поняття містить Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», де зазначає, що ЗЕД – це діяльність суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на відносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [69].

Шляхом систематизації існуючих дефініцій поняття «зовнішньоекономічна діяльність» вдалося встановити, що вони є надто лаконічні та враховують лише найбільш суттєві особливості цієї економічної категорії (табл. 1.1.). Наведені визначення чітко вказують на те, що зовнішньоекономічні операції здійснюється суб'єктами господарювання, котрі забезпечують вихід і реалізацію експортної продукції та послуг на зовнішньому ринку.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність»

Автор, джерело	Визначення поняття	Центральне поняття
1	2	3
Бабицький А.Ф. [2].	Діяльність суб'єктів господарської діяльності України (частіше підприємств) та іноземних суб'єктів господарської діяльності (іноземних підприємств), яка заснована на взаємовідносинах і здійснюється або на території України, або за її межами	Спільна діяльність вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання
Бутко М. [17].	Підсистема економічної системи країни, яка безпосередньо впливає на розвиток господарського комплексу, фактори якого визначають загальний розвиток економічної системи та обумовлюють її стан як підсистеми	Системне бачення процесу ЗЕД та акцентування на її ролі в загальному економічному розвитку
Горчаков В. Ю. [39].	Система, що складається з чотирьох підсистем («Введення продукції на міжнародний ринок», «Збільшення збуту нової продукції», «Збереження конкурентної переваги», «Зниження обсягу продажів»), які виділено згідно з етапами життєвого циклу виробів	Корпоративне управління компанією в процесі окремих напрямків ведення відповідної діяльності.
Гофман Н., Маховікова Г. [40].	Сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних і комерційних функцій фірм і підприємств, пов'язаних зі співпрацею з іноземними партнерами	Функції, які виконують суб'єкти господарювання в процесі спільної діяльності
Гребельник О. [44].	Сукупність державних заходів цілеспрямованого характеру стосовно реалізації економічного потенціалу держави на рівні зовнішнього ринку	Роль держави та її функцій щодо покращення економічного розвитку
Дроздова Г. М. [58].	Сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних і оперативно-комерційних функцій підприємства, пов'язаних з його виходом на зовнішній ринок та участю в зовнішньоекономічних операціях	Діяльність притаманна підприємствам, а не всім суб'єктам господарювання, таким як держава.
Мельник Л. [165].	Галузь економічної діяльності держави і підприємств, яка тісно пов'язана із зовнішньою торгівлею, експортом та імпортом товарів, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проєктів	Визначальною характеристикою ЗЕД подається спільна діяльність із іноземними партнерами

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
Петрина В. Н. [203].	Сукупність суспільних відносин, які складаються між українськими та іноземними суб'єктами господарювання з приводу таких соціальних благ, як матеріальні блага, послуги та результати інтелектуальної діяльності, що переміщуються на територію України або за її межі, та які регулюються договорами між учасниками таких відносин, міжнародними торговельними звичаями, правом відповідної країни та нормами відповідних міжнародних договорів	Звертається увага на різноманітність об'єктів, що становлять інтерес у процесі ЗЕД та акцентується на правовому регулюванні таких відносин
Швайка Л. [266, с. 315].	Сукупність відносин суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарювання, побудованих на принципах взаємної вигоди, еквівалентного обміну і дотримання положень міжнародного права	Визначаються принципи здійснення ЗЕД

Систематизовано дисертантом.

На нашу думку, *зовнішньоекономічна діяльність* є формою міждержавних відносин у сферах наукового, науково-технічного, виробничого, торгівельно-економічного співробітництва і валютно-фінансової взаємодії вітчизняних та іноземних суб'єктів, дії яких спрямовані на диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків, а саме зниження рівня залежності національної економіки від імпорту стратегічно важливих товарів вітчизняного виробництва – енергоносіїв і сировини.

Аналіз наукових поглядів на ЗЕД дозволяє сформулювати авторське бачення поняття «*зовнішньоекономічна діяльність регіону*», яке базується на налагодженні зовнішньоекономічних зв'язків через посилення зовнішньої торгівлі, експортно-імпортних операцій, іноземного інвестування, міжнародної проєктної діяльності, що дозволяє учасникам міжнародної співпраці генерувати ефект синергії співробітництва і взаємодоповнюваності економік, на взаємовигідній основі вирівнювати міжрегіональні асиметрії розвитку та сприяє зміцненню соціально-економічного потенціалу регіонів.

У процесі реформування сфери транскордонної діяльності в Україні склалися такі поняття: «транскордонне» та «єврорегіональне співробітництво». При цьому транскордонне та єврорегіональне

співробітництво не слід розглядати як різні напрями міжнародної політики держави.

Сьогодні в науковій літературі існує чимало визначень поняття «транскордонне співробітництво». Одним із найбільш прийнятних, на нашу думку, є тлумачення С. Вдовенка, та О. Рогової, що спирається на роботи багатьох дослідників. Ці науковці визначають *транскордонне співробітництво* як специфічну сферу зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні, і яка, охоплюючи всі загальні їхні форми, відрізняється необхідністю та можливостями більш активного їх використання, а також низкою особливостей, а саме – наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, спільним вирішенням проблем екологічної безпеки, більш широким взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, значно вищим навантаженням на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожню інфраструктуру) [24, с. 8].

На думку М. Долішнього, транскордонне співробітництво – це процес, який сприяє суттєвому зменшенню економічної, політичної, соціальної та інших дискримінаційних залежностей між країнами, а також є першочерговим і компромісним кроком на шляху до економічної і, певною мірою, політичної інтеграції держав. Головне значення транскордонного співробітництва в інтеграційних процесах можна вбачати у збереженні максимального ступеня економічної свободи кожної країни-учасниці. За допомогою транскордонного співробітництва можна знайти правильні шляхи трансформації зовнішньоекономічних відносин країн, які зацікавлені в інтеграції [57, с. 136].

Транскордонне співробітництво здійснюється у межах території транскордонного регіону, який «охоплює прикордонні адміністративно-територіальні одиниці сусідніх держав» [216, с. 5].

Характерними ознаками єврорегіонального співробітництва є наявність єврорегіону та інших інституціоналізованих форм транскордонної взаємодії суб'єктів співпраці, відповідної координуючої структури та євроінтеграційного напрямку [130], у межах яких відбувається такий тип співробітництва. На думку деяких учених, організаційні форми транскордонного співробітництва, такі як прикордонна торгівля, клондайкінг, транскордонні інноваційні проекти, у межах яких відбувається співпраця без створення власної системи органів, виконувати функції єврорегіональної співпраці не можуть. Так, Н. Мікула та Я. Калат визначають *єврорегіональне співробітництво* як взаємодію в рамках інституціоналізованих структур транскордонного співробітництва, що спрямована на поглиблення євроінтеграційних процесів і реалізацію визначених мети, цілей і завдань [175].

Отже, «транскордонне» та «єврорегіональне співробітництво» визначаємо як тотожні поняття, проте з притаманними їм відмінностями. Ширшим поняттям ми визначаємо «транскордонне співробітництво», яке здійснюється як на міждержавному рівні, так і на рівні територіальних громад, їх представницьких органів, місцевих органів виконавчої влади в межах усіх форм транскордонної взаємодії не лише регіонів Європи. Визначальною рисою єврорегіонального співробітництва є взаємодія в рамках постійно діючих інституціоналізованих структур, діяльність яких спрямована на входження країн Європи до європейського інтеграційного простору.

В основу активізації транскордонного співробітництва міських поселень покладена концепція просторового облаштування їхніх територій. На відміну від традиційної соціально-економічної доктрини, «концепція просторового облаштування передбачає зосередження уваги не стільки на самих фізичних об'єктах, скільки на різного виду зв'язках між територіальними спільнотами (функціональних, соціальних, культурних,

інформаційних); при цьому акцентується увага на індивідуальності кожного місцевого співтовариства» [194].

Оскільки дефініція «єврорегіональне співробітництво» є надзвичайно важливою категорією регіоналістики, важко не погодитися з думкою М. Русняк [224, с. 84] про існуючі дискусії серед учених різних шкіл щодо її тлумачення. Так, учені львівської школи регіоналістики поняття «єврорегіональне співробітництво» трактують як діяльність у рамках єврорегіонів або інших транскордонних структур [175; 228], тоді як учені ужгородської школи учених-регіоналістів виділяють саме євроінтеграційний вектор співпраці регіонів Європи в умовах поглиблення такого співробітництва [147; 148]. Вчені А. Краснейчук і Н. Васюк визначають єврорегіональне співробітництво як сукупність взаємовідносин адміністративно-територіальних одиниць сусідніх держав, сформованих за довільною просторовою конфігурацією на взаємовигідних добровільних партнерських засадах з метою кооперації, координації, інтеграції зусиль, ресурсів, фінансів та створення механізмів, необхідних для задоволення актуальних потреб на основі договірно-правової бази та засадах довіри на неформальному рівні [179].

Здійснюючи категоріальну ідентифікацію єврорегіонального співробітництва, Ю. Марчук акцентувала увагу саме на територіальній приналежності регіонів-учасників до європейського континенту, зазначивши таке співробітництво як «форму транскордонного співробітництва, яка передбачає взаємовигідні відносини двох або більше регіонів різних держав – учасників цього співробітництва, хоча б один з яких є членом Європейського Союзу» [160, с. 6].

Узагальнюючи визначення щодо сутності *єврорегіонального співробітництва*, варто зазначити, що це взаємоузгоджена транскордонна діяльність різних форм та інституціоналізованих структур (єврорегіонів, транскордонних партнерств, європейських угруповань територіального співробітництва (ЄУТС), об'єднань єврорегіонального співробітництва

тощо), яка здійснюється органами державної та місцевої влади, юридичними особами, громадськими організаціями на підставі чинного законодавства з метою вирішення спільних завдань і регіональних проблем у напрямку реалізації євроінтеграційних прагнень.

Слід зауважити, що на сьогодні єврорегіональне співробітництво здійснюється не тільки в межах єврорегіонів; виконувати функції такого типу співпраці можуть європейські угруповання територіального співробітництва (ЄУТС) та об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЄС), що є новими структурами інституційного забезпечення та мають характерні особливості єврорегіонального співробітництва. Окрім того, й інші форми транскордонного співробітництва, за умови набуття характерних ознак єврорегіонального співробітництва, можуть стати його суб'єктами. Однак співпраця, наприклад, у прикордонній торгівлі, відбувається без створення власної системи органів, тому такі організаційні форми транскордонного співробітництва виконувати функції єврорегіональної співпраці не можуть [175].

Так, В. Маркович зауважує, що єврорегіональне економічне співробітництво, за належного й раціонального організаційно-інституціонального забезпечення, може зробити суттєвий внесок у підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону [157].

Для цього, за сучасних умов, необхідно забезпечити якісне оновлення економічної складової механізму регулювання єврорегіонального співробітництва шляхом підвищення ефективності реалізації покладених на нього функцій: покращення фінансового забезпечення розвитку транскордонного співробітництва, заохочення суб'єктів господарської системи регіону до участі в його організаційних та економічних формах через активізацію економічних та фінансових важелів [38].

У європейських країнах структури єврорегіонального співробітництва є організаційно-фінансовою платформою координації міжрегіонального транскордонного співробітництва. Ефективне функціонування такого типу

міжрегіональних транскордонних структур залежить передусім від визначення їхньої ролі в системі національного та регіонального менеджменту.

Ми погоджуємося з думкою більшості науковців, зокрема О. Рогової про здебільшого позитивний вплив єврорегіонального співробітництва на прискорення соціально-економічного розвитку, кадрову та інфраструктурну підготовку регіонів і поглиблення зовнішньоекономічної співпраці з країнами-членами ЄС, реалізацію потенціалу формування експортної спеціалізації регіонів, розвиток міжнародних зв'язків у галузях туризму, рекреації, охорони навколишнього середовища тощо. Проте сучасний стан обмеженості бюджетних ресурсів стримує розвиток співробітництва прикордонних територій, що є стимулом до пошуку інноваційних форм співробітництва, таких як залучення приватного капіталу до фінансування та реалізації проектів єврорегіонального співробітництва [219].

А. Матеха дотримується думки, що на практиці для регулювання зовнішньоекономічного співробітництва необхідно використовувати широкий арсенал інструментів і методів, які дозволять досягнути поставленої мети, і разом з тим доповнять один одного. Корисним є освоєння всіх економічних засобів регулювання, особливо тих, які в практиці зарубіжних країн дають найбільший ефект [162, с. 172].

На нашу думку, за сучасних умов активізації процесів глобалізації зростає роль ЗЕД у напрямку єврорегіональної співпраці, що, зі свого боку, відкриває нові можливості для активізації господарської діяльності у регіонах задля зростання їх конкурентоспроможності.

Погоджуємось з думкою Л. Наумової, що активізація ЗЕД є найважливішою передумовою стабілізації та економічного зростання всього господарського механізму області. Тому головною метою регіональної влади має стати створення сприятливих правових, економічних, організаційних і соціальних умов для забезпечення сталого розвитку зовнішньоекономічних зв'язків

підприємств та організацій економічної та соціальної сфери регіону [182, с. 81].

Ми визначаємо *активізацію зовнішньоекономічної діяльності в умовах єврорегіонального співробітництва* як цілеспрямований вплив на розвиток міжрегіональних соціально-економічних систем і створення сприятливих умов для посилення міжнародної співпраці шляхом визначення стратегічних орієнтирів налагодження зовнішньоекономічних зв'язків, механізму їх досягнення та розширення форм єврорегіонального співробітництва.

На нашу думку, саме активізація ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва відображає стан розвитку міжрегіональних економічних систем, а також дає змогу досягнути стабільного та збалансованого розвитку міжнародної співпраці, розробити механізми забезпечення управління всією системою міжрегіональних взаємовідносин.

Об'єктом активізації ЗЕД розглядаємо процес налагодження зовнішньоекономічних зв'язків за допомогою різноманітних форм єврорегіонального співробітництва (єврорегіональних партнерств, єврорегіональних проєктів, єврорегіональних кластерів, єврорегіональних бізнес-моделей та ін.).

Суб'єктом активізації ЗЕД є суб'єкти господарювання, територіальні громади, органи місцевого самоврядування, які беруть участь у налагодженні зовнішньоекономічних зв'язків та єврорегіонального співробітництва.

Активізація ЗЕД дає можливість вивести регіони на якісно новий рівень розвитку, сприяє інтеграції, що особливо актуально в умовах входження України до європейського простору та розв'язання нагальних регіональних соціально-економічних проблем, прискорює економічне зростання країни та зміцнення міжнародної безпеки.

Натомість відсутність практичного досвіду та розуміння концепції активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва в поєднанні з відсутністю дієвого механізму організації та управління ЗЕД регіону є

однією з перепон для розвитку міжнародного економічного співробітництва України.

Визнаючи, що в сучасних економічних реаліях потенціал регіонів використовується не в повному обсязі, в рамках ЄС прийнята політика згуртування на 2014–2020 рр. (Cohesion Policy), спрямована на створення економічної, соціальної й територіальної єдності, підвищення конкурентоспроможності та соціально-економічного зростання в регіональних економіках, забезпечення населення найкращими послугами тощо [217].

Схвалення в 2015 р. на Саміті ООН зі сталого розвитку сімнадцяти глобальних Цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals (SDGs)) до 2030 року є частиною порядку денного в галузі розвитку на період до 2030 року. «План дій 2030» додає нового імпульсу всесвітнім змінам у боротьбі за сталий розвиток – в економічному, екологічному та соціальному вимірах та з урахуванням існуючих зв'язків. Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку, що спонукало до вироблення нових стратегічних й тактичних завдань економічного поступу України, механізмів їх досягнення в глобальному контексті, з урахуванням людиноцентризму.

Стратегія 2030 спрямована на забезпечення цінностей інноваційного розвитку, який ґрунтується на активному використанні знань та наукових досягнень, стимулюванні інноваційної діяльності, створенні сприятливого інноваційного клімату. Успіх стратегій, програм та планів ЄС залежатиме від того, наскільки узгодженою виявиться проведення інноваційної політики на різних рівнях: національному, регіональному і пан'європейському [313], а також тісної співпраці інституцій та держав-членів ЄС, їх регіональних та місцевих органів влади задля забезпечення кращої координації дій.

Для України метою Стратегії є забезпечення високого рівня та якості життя населення країни, створення сприятливих умов для діяльності нинішнього і майбутніх поколінь та припинення деградації природних

екосистем шляхом упровадження нової моделі економічного зростання, що базується на засадах сталого розвитку [158, с. 32].

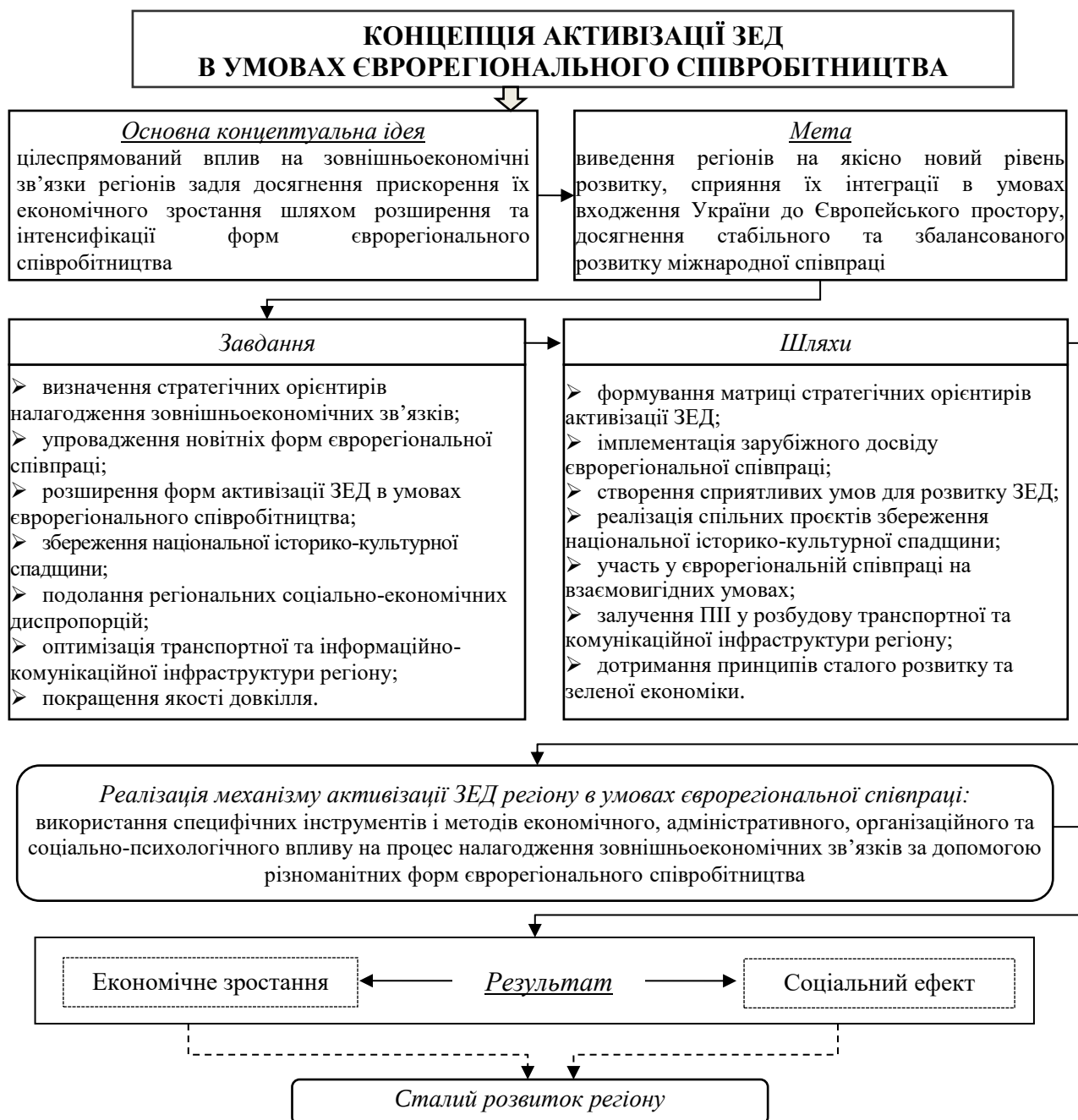
Недостатній соціально-економічний розвиток регіонів та слабка діяльність єврорегіональних структур зумовлює потребу в удосконаленні напрямів державної регіональної політики, спрямованих на активізацію та підвищення ефективності ЗЕД України на міжрегіональному рівні.

У зв'язку із цим на сьогодні нагальним є питання розробки концепції активізації ЗЕД в умовах єврорегіональної співпраці, яка буде заснована на стратегічних напрямках розвитку регіонів і враховуватиме інтереси регіонів, держави та країн ЄС.

Погоджуємося з думкою В. Пак про те, що, загалом концептуальна схема підвищення ефективності зовнішньоекономічного співробітництва в напрямку єврорегіональної співпраці повинна базуватися на перегляді основних підходів у сфері міждержавного регіонального управління, які повинні формувати нову адаптивну систему, що матиме здатність до постійного розвитку та вдосконалення, за який, своєю чергою, повинні відповідати не лише державні органи влади, але й саме суспільство в особі представників підприємницьких структур та громадських організацій [199, с. 172].

Регіональний підхід зовнішньоекономічної політики, на думку Н. Шевченко, повинен радикально змінити традиційну вертикальну схему державного управління на горизонтально-вертикальну або навіть на горизонтальну. На зміну жорсткій управлінській підпорядкованості областей та міст урядовому центрові повинна прийти оптимальна господарська взаємодія регіонів у рамках єдиної загальнодержавної зовнішньоекономічної політики [267].

Узагальнюючи сказане, пропонуємо концепцію активізації досліджуваного процесу, яку можна виразити у вигляді концептуальної схеми, представленої на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Концептуальна схема активізації ЗЕД регіону
в умовах єврорегіонального співробітництва

Побудовано дисертантом.

Зростання конкурентоспроможності економіки регіону має на меті інтенсифікувати зовнішньоекономічні зв'язки малого та середнього бізнесу, налагодити співпрацю науково-дослідних установ, підвищити рівень освіти та професійної кваліфікації, інтегрувати ринок праці та соціальні й медичні послуги. До результатів ефективної ЗЕД регіону в напрямку

єврорегіонального співробітництва ми відносимо забезпечення регіональної транспортної доступності, організацію перевезень, спільне управління природними об'єктами, запровадження енергоефективних та відновлюваних джерел енергії, політику екологічного захисту та управління ризиками.

Результатом активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва визначено підвищення стійкості господарського зростання регіону, модернізацію національної економіки та переведення її на інноваційний шлях розвитку (рис. 1.2).

Рис. 1.2. *Результати активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва*

Побудовано дисертантом.

Досягнення сталого розвитку регіону вимагає узгоджених зусиль органів місцевої влади та громадськості, згідно з якими всі види діяльності суспільства здатні забезпечити відновлюваність екосистеми та водночас

підтримати поступальне економічне зростання регіону, забезпечити збалансований соціальний ефект для теперішнього й майбутніх поколінь.

Пріоритетними напрямками активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, з огляду на необхідність забезпечення їх економічної безпеки на сучасному етапі, є стабілізація економіки і соціальної сфери.

Виходячи з контексту дисертаційної роботи, концептуальні підходи до активізації ЗЕД повинні передбачати, передусім, адаптацію національного законодавства до норм, правил і стандартів країн ЄС, для яких єврорегіональне співробітництво є одним із дієвих механізмів позитивного впливу на соціально-економічне зростання та досягнення перспектив сталого розвитку регіонів та країни в цілому.

Отже, активізація ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва є однією з передумов реалізації євроінтеграційних прагнень України та поглиблення її міжнародної співпраці, а також розбудови функціонування інфраструктурних об'єктів, забезпечення економічної безпеки, підвищення життєвого рівня населення регіонів, що належать до єврорегіональних утворень, покращення системи екологічної безпеки.

Дотримання принципів сталого розвитку у процесі активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва сприятиме поліпшенню результатів діяльності єврорегіональних формувань, що діють у межах європейського виміру, допоможе адаптувати їх до реалій регіональної політики ЄС. У зв'язку з цим важливим є вивчення зарубіжного досвіду єврорегіонального співробітництва та врахування позитивних досягнень для розробки організаційно-економічного забезпечення її активізації у регіонах України.

1.2. Зарубіжний досвід єврорегіонального співробітництва та розвитку зовнішньоекономічної діяльності

Більшість учених-економістів схилиються до думки, що європейська інтеграція є економічно взаємовигідним процесом для всіх країн, які приєдналися до неї. Однак економічна інтеграція не завжди автоматично веде до зменшення міжрегіональних диспропорцій. Як відомо, від інтеграції в умовах спільного ринку виграють ті регіони, які мають сучасну інфраструктуру, сприятливу екологічну ситуацію, володіють іншими перевагами для впровадження загальноєвропейських інноваційних, управлінських, фінансових, інформаційних, науково-освітніх, сервісних (культурних, рекреаційних, туристичних та ін.) функцій. Для деякої групи регіонів, зокрема прикордонних – віддалених від центру, економічна інтеграція може становити певну загрозу: відтік капіталу, кваліфікованих кадрів та молоді, втрату конкурентоспроможності виробництва, що не захищено національними протекціоністськими заходами [34].

Тому для зменшення міжрегіональних соціально-економічних контрастів та збільшення ефективності зовнішньоекономічної інтеграції в країнах Західної Європи успішно проводиться єврорегіональна політика, яка доповнює та підсилює регіональну політику країн Західноєвропейського регіону.

ЗЕД суб'єктів єврорегіонального співробітництва передбачає можливість отримання ними певних економічних вигод завдяки зовнішньоекономічним зв'язкам бізнес-структур, перевагам міжнародного поділу праці і т. п. Варто зазначити, що європейський досвід розвитку єврорегіональної співпраці відкриває перед Україною нові можливості для інтенсифікації її зовнішньоекономічних зв'язків.

Єврорегіональне співробітництво розвивається переважно в рамках єврорегіонів. У наукових джерелах можна віднайти чимало дефініцій, що розкривають цю категорію. Більшість визначень поняття «єврорегіон»

близькі за змістом та мало різняться між собою. Єврорегіони є своєрідним економічним об'єднанням регіонів суміжних країн, що характеризується наявністю системи управління та фінансування цієї діяльності. Йдеться про спільні дії територіальних громад або місцевих органів влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон. Ці дії спрямовані на координацію взаємних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права для розв'язання спільних проблем в інтересах людей, які населяють його територію по обидва боки державного кордону [274].

Як традиційні, так і нові форми транскордонного співробітництва, класифікують за різними ознаками. Британські дослідники Оксфордського університету Р. Бальме та Б. Жуве за географічною ознакою виділяють малі ініціативні форми, такі як «єврорегіони» та великі ініціативні форми – «робочі співдружності».

До організаційної структури Робочої співдружності зазвичай відносять Генеральну асамблею, виконавчий комітет, тематичні робочі групи та секретаріат. Їхня діяльність, як правило, обмежується загальними деклараціями та обміном інформацією. Однак деякі робочі співдружності, такі як «Атлантична дуга», взяли участь у реалізації проєктів у рамках програми Інтеррег, отримавши фінансування Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) [278].

Юридично співпраця може набувати різних форм – від неформальних до юридично оформлених правових заходів. Транскордонна співпраця в рамках єврорегіонів відбувається в радіусі від 50 до 100 км, населення яких становить лише декілька мільйонів. Як правило, до співпраці у рамках єврорегіонів залучені місцеві органи влади, рідше – регіональні. Нині Агентства регіонального розвитку, асоціації та торгівельні палати стають офіційними членами єврорегіонів [335].

Форми єврорегіонального співробітництва також можна класифікувати за ступенем співпраці їх прикордонних регіонів. Так, наприклад, деякі з них обмежуються винятково урочистими зустрічами, а інші ініціативи спрямовані на довготривале ефективне співробітництво. Для оцінки співробітництва, Асоціацією європейських прикордонних регіонів (АЄПР) запропоновано таку класифікацію єврорегіональних форм:

- співробітництво, засноване на правовому механізмі. Такі форми єврорегіональної взаємодії створюють спільний орган – постійно діючий секретаріат управління власними ресурсами;
- єврорегіональні форми, які у своїх статутних документах мають чітко відображені стратегії розвитку;
- форми єврорегіонального співробітництва, які співпрацюють у різних галузях, а їх ініціативи базуються на принципах Мадридської рамкової конвенції (1980 р.) [277].

Єврорегіони розглядаються й як засіб урегулювання територіальних проблем двох держав. Вони знімають напругу в частині ймовірних територіальних претензій, дозволяють вирішувати проблеми, пов'язані зі становищем національних меншин. Це, свого роду, й полігон для апробації сумісності законодавства різних країн та їх правових систем [20].

Єврорегіональних структур, котрі різняться розмірами та організаційними структурами, за різними даними, нараховують від 50 до 189, однак деякі з них лише задекларували своє створення. Економічний ефект такої організаційної форми виявляється в налагодженні зовнішньоекономічних зв'язків, створенні режимів, найбільш сприятливих для експортно-імпоротної діяльності підприємств з метою збереження та створення нових робочих місць.

Найбільший досвід єврорегіональної співпраці має ФРН. Такі об'єднання діють уздовж кордонів країни з Данією, Нідерландами, Бельгією, Францією, Швейцарією, Австрією, Чехією і Польщею. Найбільш розвинутими структурами є: «Еурегіо» (ФРН, Нідерланди), «Рейн-Вааль»

(землі Північний Рейн-Вестфалія та Нижня Саксонія, прикордонні території Нідерландів), «Емс-Долларт» (ФРН, Нідерланди), «Маас-Рейн» (Бельгія, ФРН, Нідерланди), «Рейн-Маас-Північ» (ФРН, Нідерланди), «Верхній Рейн-Бодензеє» (ФРН-Швейцарія), «Про Європа Віадрина» (ФРН, Польща), «Нейсе-Ниса-Ніса» (ФРН, Польща, Чехія) та інші [148].

Насправді, оцінити результати єврорегіонального співробітництва в Європі важко, оскільки поряд із закінченими проєктами багато прикордонних ініціатив усе ще знаходяться на стадії реалізації. Однак досвід прикордонних об'єднань у країнах Бенілюксу та в єврорегіонах на німецько-нідерландському та німецько-польському прикордонні може слугувати певним прикладом [322].

Основними цілями єврорегіонів на внутрішніх кордонах ЄС є досягнення визнання головної ролі міжнаціональних ініціатив, спрямованих на вирішення особливих економічних, екологічних та соціальних проблем у суміжних регіонах. Ці об'єднання (багато з них мають транскордонні місцеві «парламенти») представляють собою додаткову ланку регіональної «адміністрації» і відіграють вирішальну роль у наданні європейської допомоги для регіонального розвитку у прикордонні [317].

Аналізуючи розробку стратегій розвитку європейськими регіонами, не можна не звернути увагу на тенденції вироблення ними спільних програм та створення інших форм міжрегіональної та транскордонної співпраці. Робочі співдружності охоплюють великі транскордонні структури та інші форми транскордонного співробітництва у Європі (табл. 1.3). У більшості випадків ці структури засновані на «договорах про співпрацю» або «робочих протоколах», між територіальними одиницями першого рівня, рідше – між місцевими органами влади або організаціями, що зголосилися до співпраці. Робочі співдружності мають на меті поширення регіональної ідентичності в усіх регіонах, котрі характеризуються історико-географічною та культурною схожістю [277].

Таблиця 1.2

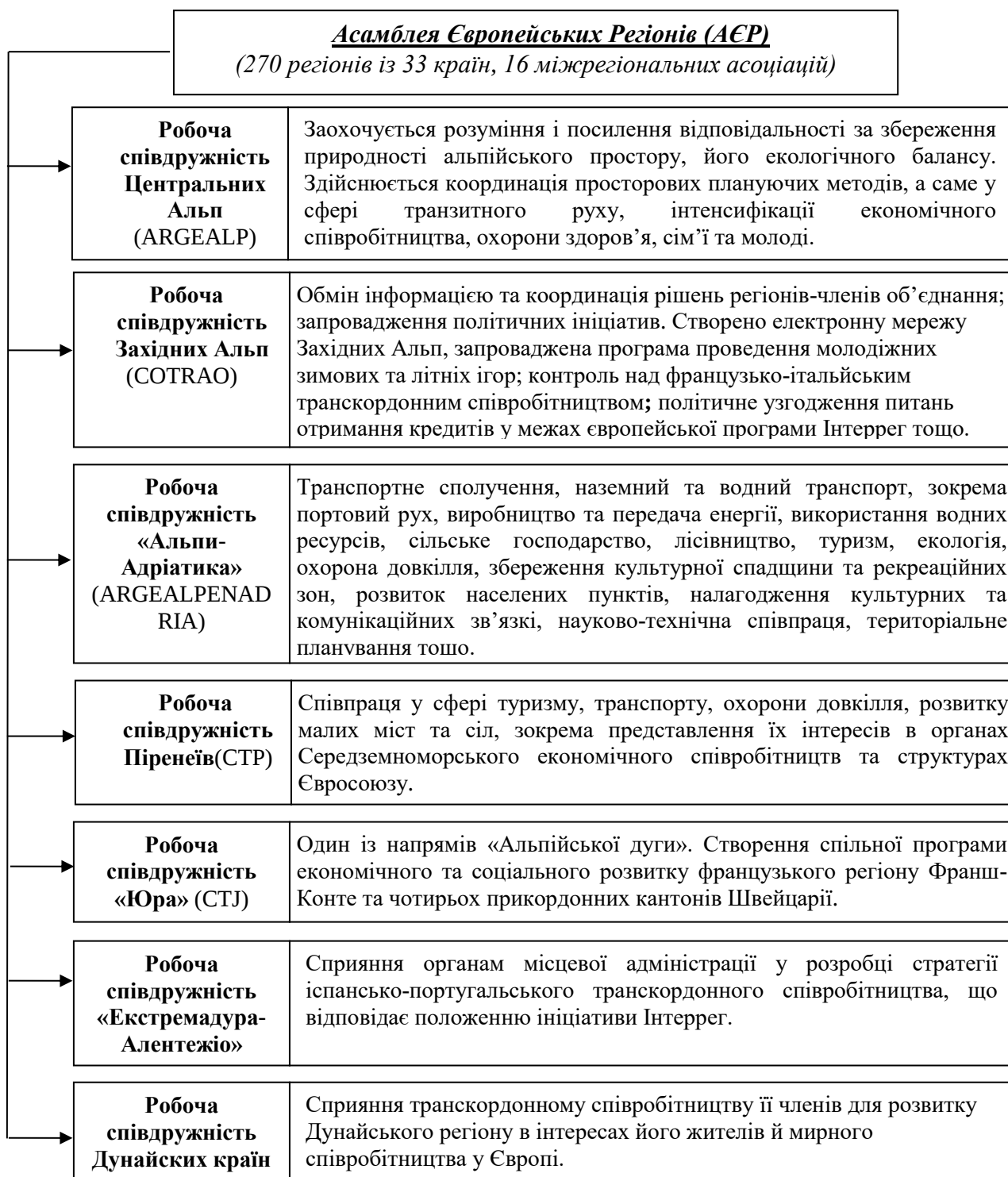
**Робочі Співдружності та інші форми транскордонного
співробітництва в Європі**

Назва транскордонної структури	Рік заснування	Країни
Робоча співдружність Центральних Альп (ARGE ALP)	1972	ФРН/Швейцарія/Астрія/Італія
Робоча співдружність «Альпи-Адріатика» (ARGE ALPEN ADRIA)	1978	Австрія/ФРН/Чехія/Італія/Угорщина/Словенія/Хорватія
Робоча співдружність Західних Альп (COTRAO)	1982	Швейцарія/Франція/Італія
Робоча співдружність Піреней (СТР)	1983	Іспанія/Франція/Андора
Робоча співдружність «Юра» (СТІ)	1985	Чехія/Франція
Робоча співдружність «Галісія - Північна Португалія» (з 2008 р. єврорегіон)	1991	Португалія/Іспанія
Робоча співдружність «Екстремадура-Алентежу»	1992	Португалія/Іспанія
Робоча співдружність Дунайських країн (ARGE Donauländer)	1993	ФРН/Австрія/Словенія/Хорватія/Угорщина/Сербія/Болгарія/Румунія/Україна/Молдова
Єврорегіон «Північ»	1991	Бельгія/Франція/Велика Британія
Асоціація «Карпатський єврорегіон»	1993	Угорщина/Польща/Україна/Словаччина/Румунія
Асоціація єврорегіону «Балтика»	1998	Польща/Словаччина/Литва/Латвія/Данія/Швеція/Росія
Інтеррегіо «Нова Ганза»	1991	ФРН/Нідерланди
Регіо «Саар-Лор-Люкс»	1995	ФРН/Бельгія/Франція/Люксембург
Міжнародна прикордонна Конференція	1972	Австрія/Чехія/ФРН/Фінляндія
Середземноморська співдружність (IMEDOC)	1995	Франція (о. Корсика)/Іспанія (Балеарські о-ви)/Італія (о. Сардинія)
Ірландська співдружність	1995	Велика Британія/Ірландія
Регіо Трірена	1995	Чехія/ФРН/Франція

Побудовано дисертантом за [335].

Як зазначено у звітному документі Асоціації європейських прикордонних регіонів «Трансєвропейське співробітництво територіальних властей» (2002 р.), такі міжрегіональні транскордонні об'єднання як єврорегіони «Північ», «Балтика», «Великий регіон» (або «Саар-Лор-Люкс»), «Карпатський єврорегіон», «Нова Ганза», «Регіо Трірена» відносять до інших форм транскордонного співробітництва, прирівнюючи їх до робочих співдружностей чи асоціацій.

На особливу увагу заслуговує аналіз структури та особливостей функціонування на засадах регіональної співпраці робочих співдружностей та асоціацій (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Цілі та напрями діяльності Робочих співдружностей у розвитку європейського єврорегіонального співробітництва

Побудовано дисертантом за: [11; 146; 106; 146; 170; 171; 172; 343].

Окрім того, Робочі співдружності включають не тільки суміжні прикордонні регіони сусідніх країн, а й значно більші території. Більшість єврорегіональних структур обмежують створення великої кількості робочих груп у різних галузях господарства регіону задля більш тісної їхньої співпраці.

Особливості Робочих співдружностей та інших форм транскордонної співпраці полягають у тому, що вони, по-перше, діють постійно; по-друге, деякі з них, наприклад, «Ірландська центральна прикордонна мережа», що функціонує на ірландсько-британському прикордонні відрізняється власною ідентичністю, тоді як португальсько-іспанська робоча спільнота «Галісія-Норте» прагне зберігати ідентичність своїх членів; по-третє, члени такої спільноти обирають секретаріат та комітети (робочі групи) з представлених членів, які, в свою чергу, проводять регулярні зустрічі; по-четверте, усі члени Робочих співдружностей мають однакові повноваження в прийнятті рішень.

Більшість Робочих співдружностей не мають єдиної міжнародної законної основи. Використання протоколу як «законної сили» для співпраці не дає всім цим структурам однакового права фінансувати та проводити власну транскордонну політику. Робочі співдружності через національний уряд можуть потенційно бути залученими до управлінських програм. Єврорегіональна структура «Галісія–Північна Португалія», на відміну від інших подібних транскордонних структур, була активно залучена до планування та управління у мажах дії програми Інтерег. Зокрема, вважається, що географічно менші та компактно зосередженні транскордонні структури, такі як наприклад «Галісія – Північна Португалія» відіграють не менш важливу роль у реалізації транскордонних проєктів.

Яскравим прикладом інших форм єврорегіональної співпраці, що належать до категорії Робочих співдружностей або асоціацій, є і «Карпатський єврорегіон». Ця велика міжрегіональна асоціація охоплює прикордонні території Польщі, Словаччини, Угорщини, України та Румунії,

ініціювала реалізацію програми «Карпатський простір», зокрема створення спільної операційної програми ЄС на період 2014–2020 рр. [334].

Ще однією формою єврорегіонального співробітництва, яка має власні стратегічні схеми управління, є *Регіональна рада* (Regionalrat), в яку входять обрані політичні діячі від регіональної влади з кожної сторони кордону. Так, у 1993 р. була заснована австрійсько-угорська Регіональна Рада, яка охоплює такі прикордонні одиниці, як Дьйор-Мосон-Шопрон та Вац. Спеціальні робочі групи мають на меті створити новий єврорегіон за участю прикордонних регіонів Австрії та Угорщини. Тож Регіональна рада – це перший крок у цьому напрямі. Регіональна рада – консультативно-дорадчий орган, утворений з метою розробки та впровадження стратегічного підходу до розвитку європейських прикордонних регіонів, сприяє здійсненню заходів, що проводяться місцевими органами влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та іншими партнерами, котрі залучені до виконання єврорегіональних проєктів.

Нарешті, існують також міжнародні неурядові організації, що належать до приватних або громадських структур. Наприклад, «Ірландська співпраця», яка була ініційована в 1979 р. провідними фахівцями ділових бізнес-структур, а також ученими, діячами академічного сектору. У межах цієї ірландсько-британської структури було реалізовано чимало проєктів, які, в свою чергу, сприяли зміцненню міжнародного розуміння та співпраці в економічному, соціально-культурному житті мешканців прикордоння.

Зазвичай ці єврорегіональні структури акцентують свою увагу на вивченні механізмів стратегічного планування та розвитку специфічних проєктів, проте вони слабо залучені до виконання проєктів у межах програми Інтеррег.

Для аналізу особливостей функціонування різноманітних форм єврорегіонального співробітництва у країнах Західної Європи нами були обрано десять прикладів, оскільки саме вони ілюструють різну за масштабом взаємодію. Основні напрями єврорегіональної співпраці, що стимулюють

просторове планування і реалізацію конкретних заходів, вирішення спільних проблем як на національному, субрегіональному, так і на місцевому рівнях, представлено в додатку 3, табл. 3. 1.

Єврорегіональні структури наведені в додатку II, табл. II. 1. Здійснюють значний економічний вплив на розвиток прикордонних регіонів суміжних держав Західної Європи: від локальних прикордонних контактів, зокрема обміну інформацією, що є основною формою єврорегіональної взаємодії між Францією та Великобританією і в регіоні Балтійського моря, аж до прийняття спільної інтегрованої національної політики щодо збереження природних ресурсів та запровадження енергозберігаючих технологій, розробки і реалізації спільних проєктів у туристичній сфері, в управлінні утилізацією відходів, надання послуг громадського транспорту, а також освітніх послуг та охорони здоров'я. Ці та інші ініціативи, впроваджені в країнах Західної Європи, є важливими формами єврорегіонального і транскордонного співробітництва та невід'ємною частиною політики Європейського просторового планування.

Просторове планування в транскордонній франко-жєневській агломерації «Велика Женева» базується на транскордонних угодах, котрі ініціювали проєкт будівництва аеропорту «Куантран» як спеціальної структури з прямим доступом і до французького, і до швейцарського кордону, в тому числі проведення спільного паспортного та митного контролю, а також співфінансування розширеної французької швидкісної залізниці «TGV». Окрім того, зростання кількості офісів і установ міжнародних та регіональних організацій, розташованих у Женеві, згенерувало економічне піднесення в раніше сільських районах французького прикордоння. Успіх цього транскордонного об'єднання демонструє ефективну мобільність населення з обох сторін французько-швейцарського кордону з можливістю вільного проживання та працевлаштування відповідно до ринкових пропозицій [281]. Тому співпраця у межах єврорегіональної

франко-жєневської агломерації «Велика Жєнева» є ефективним інструментом підвищення економічної конкурентоспроможності в регіоні.

Аналогічно відбулись економічні перетворення в прикордонному регіоні Ліль-Турнай, який є частиною Лілльської агломерації й включає прикордонні території Франції: Ліль, Рубе, Туркуен та прикордонні регіони Бельгії.

Варто зазначити, що в країнах Західної Європи існує дві форми єврорегіонального співробітництва: Лілльська агломерація (Бельгія/Франція) та Базельська трінаціональна агломерація (Швейцарія/ФРН/Франція), що різняться серед інших найвищою економічною ефективністю. Транскордонна співпраця в рамках бельгійсько-французької агломерації розпочалася ще в 1991 р. й була викликана необхідністю перетворення традиційно текстильного регіону в нову економічно розвинуту промислову агломерацію шляхом прийняття єдиної стратегії розвитку, спрямованої на покращення життя мешканців прикордоння, збереження природного середовища і заохочення транскордонного діалогу з метою покращення рівня регіонального управління [285]. Завдяки цьому прикордонний регіон із традиційним переважанням текстильного виробництва перетворився у великий високоурбанізований центр сервісного обслуговування.

Головними стратегічними напрямками єврорегіональної агломерації є будівництво спільного транскордонного Центру управління відходами: загальне розширення автобусних ліній, створення єврорегіонального індустриального парку, підготовка транскордонних атласів щодо надання інформації потенційним інвесторам.

Базельська агломерація з населенням близько 600 тис. чоловік відзначається динамічним розвитком м. Базеля та біотехнологічного центру міжнародного значення «Біо-Долина», що простягається від Базеля до

Страсбурга. З 2001 р. це Асоціація Базельської тринаціональної агломерації, до якої входить понад 50 членів різних урядових і неурядових організацій, а з 2007 р. – Тринаціональний євродистрікт Базеля.

На сьогодні транскордонний євродистрікт є головним важелем єврорегіонального просторового планування, напрямками якого є:

- землевпорядкування та сталий розвиток;
- урбанізація та землекористування;
- транспортування товарів;
- економічне зростання прикордонних територій;
- природа і навколишнє середовище;
- реалізація великомасштабних проєктів та будівництво інфраструктури, зокрема створення нових інституційних структур [351].

Зростаюча необхідність збереження природної та культурної спадщини нині є однією з важливих єврорегіональних ініціатив. Так, італійсько-швейцарський альпійський регіон протяжністю 706 км становить особливий інтерес, адже поєднує багаті природно-кліматичні і туристичні ресурси, а також основні економічні активи регіону.

Ініціатива утворення транскордонного об'єднання, що виникла в 2002 р., полягала в об'єднанні швейцарських кантонів і п'яти італійських провінцій з метою:

- сприяння економічному зростанню шляхом використання спільних інфраструктурних інвестицій;
- збереження природних ресурсів, передусім високогірних областей регіону;
  - підвищення значення сільського господарства;
  - стимулювання розвитку туризму.

Аналіз нинішньої ситуації євродистрікта дав змогу виокремити конкретні напрями єврорегіонального співробітництва на національному,

регіональному та місцевому рівнях. По-перше, це збір транскордонної статистики задля вироблення спільної стратегії розвитку регіону. По-друге, прийняття необхідних заходів щодо захисту і збереження природної, культурної та архітектурної спадщини. По-третє, інтеграція транспортної інфраструктури у межах реалізації інвестиційно-інноваційних програм. По-четверте, сприяння транскордонному міграційному руху, що проходить під гаслом «громадяни без кордонів» [305].

Реалізація єврорегіональної стратегії становила 84,5 млн євро, з них 74,4 млн євро припадає на Італію та 10 млн євро – на Швейцарію.

Краще розуміння просторових характеристик економічної взаємозалежності вздовж кордону призвело до прийняття великомасштабної спільної стратегії іншої форми єврорегіонального співробітництва у західноєвропейському регіоні – євросіті «Баски» (Basque Bayonne-San Sebastián Eurocity). Французько-іспанське євросіті «Баски» пропонує цікавий приклад співпраці в галузі поліпшення процедур управління відходами на прикордонні з обох боків кордону. Населення євросіті становить 970 тис. чоловік, 72 % з яких живуть на іспанській стороні. За оцінками експертів, населення євросіті становитиме понад 1 млн людей [353].

Швидке розростання транскордонного об'єднання спонукало муніципалітети розробити спільний комплекс дій щодо управління відходами та ліквідації сміттєзвалищ, що відповідатимуть суворим нормам ЄС. Так, у 2010 р. було схвалено спільний план утилізації 610 тис. т відходів, що накопичуються щорічно в іспансько-французькому прикордонні.

Як свідчать дослідження, будівництво спільних станцій із переробки відходів сміттєзвалищ призведе до зростання додаткових бюджетних надходжень (за 1 т відходів французький прикордонний регіон отримуватиме 5 євро та 1 євро відповідно – іспанський). Додаткові доходи регіон матиме від продажу електроенергії як побічного продукту спалювання відходів.

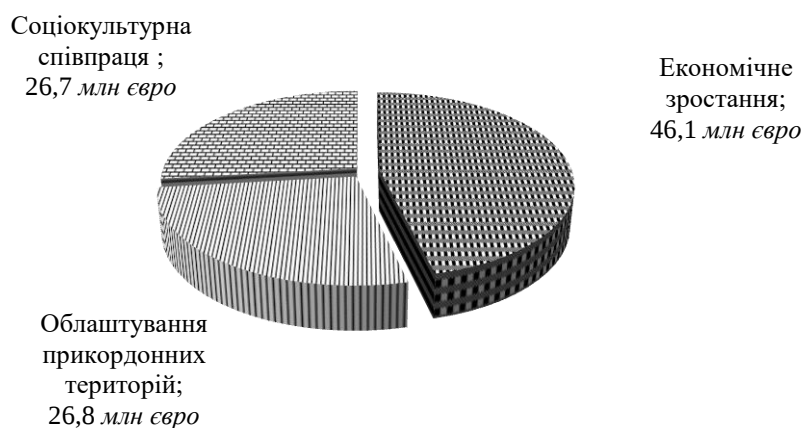
Юридично жодних суттєвих перешкод, що ускладнюють реалізацію проєкту немає, проте необхідно отримати дозвіл центральної та місцевої влади для будівництва очисних споруд і відведення територій для нових сміттєзвалищ.

Проєктне співробітництво євросіті «Баски» має очевидні переваги як для іспанської, так і для французької сторони, адже в регіоні відбувається ефективне планування і управління громадським транспортом та надання якісних медичних послуг тощо [307].

На думку С. Максименка, транскордонні асоціації та об'єднання такого типу більшою мірою виконують функцію сприяння співпраці між прикордонними регіонами держави і меншою – безпосередньо розвивають транскордонне співробітництво [147]. Беззаперечним, на його думку, є й той факт, що такі євро регіональні структури як асоціації відіграють помітну роль у процесі європейської інтеграції та налагодженні співробітництва між регіонами Західної та Центрально-Східної Європи.

У 2014 р. ЄС була ініційована нова програма Інтеррег VA «Великий Регіон», спрямована на активізацію євро регіональної співпраці, з метою реалізації локальних і регіональних проєктів.

Програма включає широкий спектр сфер діяльності, що становлять спільний інтерес. Заохочується створення малих проєктів у трьох основних сферах: *економіки* (розширення й підвищення конкурентоспроможності міжрегіональної економіки, підтримка інновацій та створення транскордонного ринку праці); *просторового облаштування територій* (поліпшення якості життя населення, підвищення привабливості окремих регіонів та захист навколишнього середовища); *соціальної сфери* (обмін знаннями з залученням культурних ресурсів і зміцнення соціальної згуртованості) (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Фінансування проєктів за пріоритетними сферами транскордонного об'єднання «Великий Регіон » в рамках програми Інтеррег IV (в млн євро)

Побудовано дисертантом за даними [311].

Фінансування проєктів у рамках діяльності єврорегіональної структури «Великий регіон» здійснюється ЄФРР у розмірі, який не перевищує 50 % від загального обсягу фінансування. Загальний бюджет програми становить 106 млн євро, з якого на підвищення економічної ефективності розвитку регіону асигнується найбільше коштів – 46, 1 млн євро. Приблизно однаковий обсяг фінансування виділяється на дві інші галузі єврорегіональної взаємодії «Великого Регіону» – просторове облаштування прикордонних територій – 26,8 млн євро та соціальна сфера – 26,7 млн євро.

Учасниками програми є: Валлонія, французькі та німецькі мовні комуни Бельгії, Люксембург, німецькі землі Саар та Рейнланд-Пфальц, префектури французького регіону Лотарингії, Регіональна Рада Лотарингії, Генеральне Консульство департаментів Мозеля, Мааса і Мерт-Мозеля [311].

З огляду на це, такі структури виконують функції мостів для налагодження добросусідських відносин між суб'єктами єврорегіональної діяльності – населення прикордонних регіонів, місцевими владами та недержавними установами.

ЄС є одним із інтеграційних об'єднань, регіони якого долають економічні, соціальні та екологічні проблеми, незважаючи на існування

традиційних інституційних кордонів. Територіальна згуртованість є новим стратегічним завданням ЄС відповідно до положень Лісабонського Договору.

Формою та моделлю кооперування регіонів, котре на сучасному етапі ефективно відрізняється від попередніх форм єврорегіональної співпраці, є Європейські угруповання з територіального співробітництва (ЄУТС).

ЄУТС – це правовий інструмент, запроваджений Постановою ЄС № 1082/2006. Схвалення цього документу є досить значною подією в розвитку територіального співробітництва ЄС, оскільки є першою вдалою спробою оновлення механізму багаторівневого управління транскордонною діяльністю. Через три роки після його прийняття в країнах Західної Європи було створено сім ЄУТС. Незважаючи на ранній розвиток, нові форми міжтериторіальної співпраці генерують оновлені механізми покращення динаміки та реконструкції єврорегіональної співпраці й партнерства, розширюють географію міждержавного співробітництва.

Європейські угруповання є новими «контрактами» та механізмами управління транскордонною діяльністю на різних рівнях, що в свою чергу, сприяє посиленню процесів глокалізації та поглибленню інтеграції в Європі.

Інтеграційні процеси в ЄС розвиваються завдяки впровадженню механізмів міжрегіональної співпраці, в тому числі, єврорегіональної. Вони все більше стають актуальними, оскільки сухопутні і морські кордони ЄС значно розширилися за останні десятиліття. Економічні, соціальні та екологічні проблеми в Європі вимагають спільної політики. Тому, для їх вирішення, були запроваджені ЄУТС як єдиний правовий інструмент стабільного міжтериторіального співробітництва.

Концепція створення ЄУТС була започаткована прийняттям Радою Європи та Європарламентом Постанови № 1082 від 5 липня 2006 р. щодо Європейських угруповань з територіального співробітництва. На відміну від попередніх успішно реалізованих форм єврорегіональної взаємодії (єврорегіонів та Робочих співдружностей), ЄУТС представляють нову форму багаторівневого управління, члени якого реалізують співробітництво на всіх

трьох рівнях регіональної політики – транскордонному, транснаціональному та міжрегіональному [344]. Членами такого угруповання є управлінські органи держав-членів ЄС, громадські установи та організації, юридичні й фізичні особи (університети, торгові палати, фонди і т. д.), які підлягають правилам Директиви Європарламенту та Ради Європи від 31 березня 2004 р. про координацію процедур щодо державних замовлень та контрактів на постачання і громадських контрактів на обслуговування. ЄУТС створені для полегшення реалізації програм і проєктів у сфері міжрегіональної політики.

Першим ЄУТС стало створення 28.01. 2008 р. Єврометрополя «Лілль-Котрійк-Турнай». Це об'єднання охоплює регіони Па-де-Кале (Франція), Фландрію та Валлонію (Бельгія). Другим етапом у формуванні ЄУТС стало створення в березні 2009 р. ще трьох угруповань – «Піренеї–Середземномор'я», «Альпи–Середземномор'я» та євродистрикту «Страсбург–Ортену».

Упродовж останнього десятиліття євро регіональне співробітництво набирає політичної ваги та потребує оперативного управління, зокрема:

1. Запровадження ЄС нової територіально обґрунтованої політики відповідно до Лісабонського договору, метою якого є територіальна соціально-економічна згуртованість регіонів.
2. Зміцнення міжрегіональної та євро регіональної співпраці як важливої складової інтеграції до ЄС.

Раніше політика ЄС щодо економічної та соціальної згуртованості регіонів держав-членів ЄС була спрямована на підвищення показників рівнів доходів населення, зайнятості та безробіття. Нині з метою забезпечення політики сталого розвитку в ЄС було запропоновано також ураховувати специфіку природно-кліматичних особливостей, розміщення населення та ступінь взаємозв'язку між ними.

Головними цілями створення ЄУТС є покращення територіального співробітництва в рамках нових функціонуючих макрорегіонів; забезпечення

територіальної єдності та згуртованості економічно сильних і слабких регіонів ЄС, фокусування політики відповідно до територіальних форматів [349].

На сьогодні ЄС було ініційовано створення таких угруповань у басейнах Середземного, Балтійського морів та річки Дунай. Нові ЄУТС сприятимуть збалансованому розвитку територій ЄС. До потенційних проєктів такої співпраці можна віднести:

- координацію діяльності таких регіонів, як «Великий Регіон», «Страсбург-Ортену»;
- зміцнення взаємозв'язків між міськими та сільськими регіонами, до прикладу, Західної Фландрії та Єврометрополя «Ліль – Котрійк – Турнай», економічного трикутника Лондон – Париж – Брюссель;
- зростання значення Середземноморської дуги, єврорегіонів «Альпи – Середземне море» та «Піренеї–Середземне море»;
- забезпечення ресурсами периферійних прикордонних територій єврорегіонів: «Галісії-Північної Португалії», «Дуеру-Дору», «Істра-Гранум», «Амфіктіон», «Карст-Бодви» та ін.

ЄУТС функціонують у різних територіальних форматах, включаючи, по-перше, великомасштабні єврорегіони («Галісія-Північна Португалія», «Піренеї-Середземне море», «Альпи-Середземне море») загальною площею від 5 до 100 тис. кв. км з населенням від 5 до понад 15 млн жителів, по-друге, середні за розміром регіони, такі як Єврометрополь «Ліль-Котрійк-Турнай», Західну Фландрію, «Дуеру-Дору» загальною площею від 2 до 10 тис. кв. км, з населенням близько 2 млн чоловік; по-третє, невеликі об'єднання, такі як «Карст-Бодва», або «Істер Гранум» площею до 60 кв. км, з населенням близько 2 тис. чоловік [287; 288].

ЄУТС сприяють реалізації тематичних програм ЄС у сферах транспорту, енергетики, наукових досліджень, інновацій, освіти та навчання, охорони довкілля. Так, у межах деяких угруповань були створені іспансько-

французький транскордонний госпіталь здоров'я та транскордонну природоохоронну зону – італійсько-австрійський парк «Альпи» [294].

Цілі та напрями горизонтального співробітництва в рамках ЄУТС дещо відмінні від найпоширеніших форм інституційного транскордонного співробітництва, відображені в Додатку Б, табл. Б.1.

Метою створення ЄУТС та Європейської комісії є досягнення певних цілей, зокрема зростання якості показників життєвого рівня населення. Прикладом може слугувати жорстке дотримання законодавства ЄС (наприклад, директив, постанов, місцевих стратегій і т.д.), що, в свою чергу, призведе до створення «незагазованих» міст та районів, інтегрованих ринків праці, транскордонних агломерацій та спільних природоохоронних територій тощо.

Така «контрактуалізація» може підвищити роль субнаціонального рівня, який виходить за межі прикордонного та транскордонного співробітництва. Ця політика сприятиме макрорегіональній співпраці ЄУТС в рамках існуючої законодавчо-нормативної бази ЄС. Цього управлінські органи держав-членів ЄС намагаються досягти шляхом делегування частини національних або регіональних програм на виконання управлінським органам ЄУТС. Зокрема, Європейська Комісія може подавати комплексний план щодо подальшого розвитку міжтериторіального та транскордонного співробітництва в рамках діяльності ЄУТС [349].

Таким чином, за весь період успішного розвитку єврорегіонального співробітництва в Європі, утворення ЄУТС стало першою спробою Європейської Комісії створити інституційну базу для механізму реалізації територіального співробітництва не тільки в програмний період 2007–2013 рр., а й на наступні програмні періоди. До прикладу, деякі єврорегіони в країнах Західної Європи стали учасниками ЄУТС.

Відомо що в єврорегіональному співробітництві ключову роль відіграють економічні зв'язки. Звісно, найлегше налагодити міжрегіональний торговельний обмін між суміжними або прилеглими внутрішніми територіями різних країн. Подібні обміни зазвичай мають взаємовигідний і взаємодоповнюючий характер; у них, поряд із великими компаніями, беруть участь представники малого та середнього бізнесу. Поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків у багатьох випадках супроводжується створенням відповідних транспортних мереж і телекомунікаційних систем. Виникаючи на основі локальних структур внутрішніх регіонів, вони перетворюються на транскордонну інфраструктуру міжнародного геополітичного регіону. Великі перспективи міжрегіональне співробітництво відкриває у сферах високих технологій, науки, освоєння природних ресурсів тощо [243, с. 5].

Основними напрямками єврорегіонального співробітництва країн ЄС є: територіальне планування, спільні дії, спрямовані на гармонійний розвиток інфраструктури, поліпшення економічної ситуації (співпраця між малими та середніми підприємствами, створення нових робочих місць, розвиток та модернізація галузей господарства), удосконалення транспортної та комунікаційної сфер, соціальної галузі, науки й освіти, спорту і туризму, охорони довкілля, ліквідації стихійних лих, налагодження контактів між жителями та ін. За сприяння Ради Європи та ЄС владні структури зацікавлених країн укладають рамкові угоди про єврорегіональне співробітництво, на базі яких прикордонні регіони вступають у договірні відносини між собою. Варто зазначити, що в документі, який визначає політику прикордонного співробітництва у просторовому розвитку Європи – «Європейській Хартії прикордонних та транскордонних регіонів» (прийнятій 1981 р., оновленій 1995 р.), вказано головні напрями транскордонного співробітництва. Зокрема, одним із найважливіших є підвищення

економічної ефективності, включаючи соціальну, культурну, освітньо-наукову, туристичну галузі. Тому на особливу увагу заслуговують ініціативи в економічній сфері.

Оскільки, єврорегіональне співробітництво – один із видів зовнішньоекономічних зв'язків і водночас механізм, включений до системи регіонального економічного розвитку, то істотний потенціал розвитку ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва визначається співпрацею регіонів, яка включає розширення експортно-імпортних операцій та підприємницьких зв'язків, що в свою чергу веде до мінімізації витрат у рамках зовнішньоторговельних операцій за рахунок скорочення затрат на транспортування, створює нові робочі місця, підвищує загальний рівень інвестиційної привабливості регіону в рамках єдиного європейського механізму єврорегіонального співробітництва та розвитку.

Розвиток єврорегіонального співробітництва визнано важливим засобом ЗЕД регіонів України з країнами ЄС. Зокрема, Глава 27 Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС закріплює положення про регіональне співробітництво та взаєморозуміння у сфері регіональної політики з особливим акцентом на розвитку відсталих територій. Визначено пріоритетні сфери ЗЕД України та ЄС, такі як транспорт, енергетика, комунікаційні мережі, культура, освіта, туризм. Виконання Угоди про асоціацію передбачає нове розуміння ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, що сприяє соціально-економічному розвитку, залученню іноземних інвестицій, запровадженню інноваційних технологій.

Основою розвитку країн ЄС та їхньої участі в єврорегіональній співпраці виступила стратегія «Європа-2020», помітну роль у якій відведено новій торговельній та інвестиційній політиці, визначено зміцнення конкурентоспроможності європейських регіонів і стимулювання інвестицій

здля створення робочих місць як основного пріоритету зовнішньоекономічної стратегії ЄС.

На сьогодні Стратегія сталого розвитку України до 2030 р., є дієвим інструментом для впровадження засад сталого розвитку в регіонах. Цілі сталого розвитку як стратегічні ціннісні орієнтації суспільства базуються на таких векторах співпраці – політичних, економічних, соціальних, екологічних, моральних та культурних. Відповідно до Стратегії 2030, в основу налагодження зовнішньоекономічних зв'язків і посилення єврорегіонального співробітництва мають бути покладені: вектор розвитку, що передбачає проведення структурних реформ, створення сприятливих умов для господарювання та сталого соціально-економічного зростання; вектор безпеки, орієнтований на захищеність бізнесу, інвестицій, приватної власності, забезпечення миру і безпеки держави.

На основі системного аналізу зарубіжного досвіду єврорегіонального співробітництва варто виділити такі напрямки ЗЕД регіонів у межах транскордонної кооперації, як:

- зовнішньоторгівельна діяльність на засадах співробітництва в прикордонній торгівлі між юридичними та фізичними особами, що постійно проживають на прикордонній території тієї чи іншої країни, й іноземних осіб, що мають постійне місце перебування (проживання) на суміжній прикордонній території, для задоволення місцевих потреб у товарах, вироблених на відповідних прикордонних територіях;
- реалізація інвестиційних проєктів та виробничо-інвестиційне співробітництво;
- ЗЕД у сфері транспорту та зв'язку;
- ЗЕД у екологічній сфері на засадах співробітництва щодо раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища;

- співробітництво у сфері регулювання міграції населення і ЗЕД на ринку праці;
- ЗЕД в інноваційній сфері, що передбачає науково-технічне співробітництво.

До перерахованих напрямів насамперед віднесемо розвиток прикордонної інфраструктури – транспорт та комунікації, соціально-економічний розвиток прикордонних територій, сприяння розвитку промисловості та підприємництва, охорона навколишнього середовища, сільське та лісове господарства, охорона здоров'я і соціальне забезпечення, регіональне управління та місцеве самоврядування.

Пріоритетними напрямками єврорегіонального співробітництва на найближчу перспективу залишаються: підвищення рівня життя населення, зростання трудової зайнятості та соціальної рівності, охорона навколишнього середовища; науково-технічне співробітництво; покращення інфраструктури прикордонних регіонів, розвиток транспортного сполучення між країнами (спільні зусилля щодо розбудови транспортних коридорів, будівництво та реконструкція контрольно-пропускних пунктів, шляхів сполучення й засобів зв'язку, автомобільних доріг і залізничних магістралей); розвиток і підтримка підприємницької діяльності на прикордонні (створення адекватних умов для залучення інвестицій з боку ЄС та інших міжнародних фінансових структур і поліпшення інвестиційного клімату; створення сприятливого податкового режиму у межах компетенції сторін із правових питань у сфері інвестиційного та податкового законодавства, проведення семінарів, нарад та інших зустрічей тощо) [269].

Отже, системний аналіз зарубіжного досвіду єврорегіонального співробітництва показав, що завпровадження єврорегіональних ініціатив, є потужним інструментом та чинником активізації ЗЕД регіонів країни.

1.3. Методичні підходи до діагностики зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва

Важливою умовою прийняття обґрунтованих рішень щодо активізації ЗЕД регіону в межах єврорегіонального співробітництва є наявність аналітичної інформації про стан системи зовнішньоекономічної взаємодії. Регіональні та місцеві органи влади можуть використовувати її при розробці та реалізації державної регіональної зовнішньоекономічної політики з урахуванням гео економічного положення регіону або єврорегіонального об'єднання.

Методика аналізу ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва включає оцінку зовнішньоекономічного потенціалу регіону, визначення основних чинників, що визначають її стан, обґрунтування напрямів активізації ЗЕД для забезпечення зростання загальних соціально-економічних показників розвитку регіону.

Аналіз ЗЕД здійснюється за такими методичними принципами:

- *принцип комплексності* означає всебічне вивчення діяльності суб'єкта господарювання в міжнародній економічній системі. Він передбачає використання різних джерел інформації та системи показників, сукупності різноманітних аналітичних прийомів та підходів;
- *принцип системності* досягається шляхом об'єднання окремих напрямів дослідження ЗЕД регіону в цілісну систему, між елементами якої, а також із зовнішнім середовищем існує тісний взаємозв'язок;
- *принцип об'єктивності* полягає у конкретному та точному результаті аналізу, основою якого є достовірна інформація і точні аналітичні розрахунки явищ і процесів ЗЕД регіону;
- *принцип законності* відображає загальнодержавницький підхід в оцінці економічних явищ, процесів та результатів зовнішньоекономічної

співпраці, котра повинна відповідати вимогам законодавства, державної економічної, екологічної та соціальної політики;

- *принцип оперативності*, що передбачає чіткий аналіз досліджуваної проблеми. Його дотримання забезпечить ефективне виконання поставлених завдань і швидке прийняття управлінських рішень;
- *принцип ефективності* виражається в тому, що витрати на проведення аналізу ЗЕД регіону є значно меншими, ніж ефект, одержаний від нього.

Методика оцінки ЗЕД регіону націлена на виконання таких завдань:

- визначити стан ЗЕД регіону;
- дослідити основні чинники впливу на ЗЕД регіону;
- виявити основні види ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва;
- виділити основні напрями активізації ЗЕД регіону;
- підвищити ефективність використання потенціалу ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва;
- удосконалити механізм активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіональної співпраці.

Аналіз ЗЕД регіону передбачає застосування набору різноманітних методів і прийомів, які базуються на певних теоретичних принципах й методологічних підходах.

Погоджуємось з думкою Г.Гринишин, що методика аналізу ЗЕД становить системне, комплексне вивчення, обчислення та узагальнення впливу чинників на результати його ЗЕД через обробку спеціальними способами системи джерел інформації з метою підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків [47].

Науковці О. Маслак та В. Жежуха пропонують послідовні етапи проведення аналізу ЗЕД:

- визначення мети й завдань аналізу ЗЕД;

- розробка гіпотези й теоретичних передумов дослідження;
- складання програми аналізу та визначення методів дослідження;
- збір інформації;
- обробка та представлення висновків за результатами аналізу [161, с. 135].

Основними показниками, що кількісно та якісно характеризують стан зовнішніх економічних зв'язків у країні, є показники результативності, а саме: експорт, імпорт і зовнішньоторговельний оборот на душу населення. Вони є відношенням обсягу експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обороту до кількості населення країни чи регіону [262].

Як зазначає науковець О. Гребельник, для аналізу стану ЗЕД регіону потрібно використовувати й інші показники. Серед показників обсягу зовнішньоекономічних зв'язків, окрім названих вище, дослідник додатково виділяє: генеральну торгівлю (вартість зовнішньоторговельного обороту й вартість транзитних товарів); спеціальну торгівлю (чистий зовнішньоторговельний оборот, тобто продукція, завезена в країну або вивезена з неї); реекспорт та реімпорт [44]. Проте слід відзначити, що проведення розрахунків з урахуванням таких показників є досить складним через відсутність статистичних даних або їхню повну достовірність.

Для оцінки ефективності ЗЕД виділяють дві групи показників: узагальнюючі та показники окремих напрямків діяльності. Оскільки найбільшого поширення набули показники ефективності торгівлі, то оцінка ефективності зовнішньої торгівлі на рівні держави здійснюється за допомогою абсолютних та відносних показників. Основними абсолютними показниками, що характеризують зовнішню торгівлю країни, є: обсяги експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту (загальна сума експорту та імпорту), зовнішньоекономічне сальдо (вартість експорту за мінусом вартості імпорту). На їх основі визначаються найважливіші відносні показники, насамперед це експортна квота, імпортна квота та коефіцієнт зовнішньоторговельного обороту.

Для поглибленої аналітики використовується прийом співвідношення індексів, а саме: індексу зовнішньоторговельного обороту та індексу ВВП – за результатами цієї дії обчислюється коефіцієнт співвідношення індексів [113, с. 174].

У затвердженому в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП) стратегічному документі «Транскордонне співробітництво» на 2007–2013 рр., який регламентував фінансову і технічну співпрацю ЄС і України щодо розвитку транскордонного співробітництва, для оцінки впливу імплементації програм, спрямованих на соціально-економічний розвиток, використовувалися такі показники:

- регіональний економічний розвиток (ВРП на одну особу, заробітна плата, кількість створених підприємств / запроваджених економічних ініціатив);
- регіональна торгівля (обмін товарами, статистика транскордонного ринку праці);
- соціальний розвиток (зайнятість, соціальний захист, охорона здоров'я) [240].

Методика дослідження ефективності транскордонного співробітництва та діяльності єврорегіонів на основі використання непрямих методів аналізу та врахування особливостей якості життя мешканців прикордонних регіонів уперше обґрунтована в монографії Н. Мікули [171]. Зокрема, автор зазначає, що оцінка транскордонного співробітництва може бути здійснена лише опосередкованим шляхом, тобто завдяки поглибленню транскордонного співробітництва може спостерігатись підвищення рівня якості життя мешканців прикордонних територій. Збільшення кількості пунктів перепуску через кордон, зокрема місцевого значення, сприяє розвитку туризму в прикордонні; посилення контактів між науковими закладами та освітніми установами може сприяти зростанню зайнятості та відповідно, забезпеченню висококваліфікованими кадрами в усіх сферах життєдіяльності. Важливою в дослідженні проблем транскордонного співробітництва є розробка

Т. Терещенко [238] методики оцінки результатів і ступеня впливу транскордонного співробітництва на мікро-, мезо- та макrorівні, в основі якої лежить аналіз дев'яти груп показників (розвиток підприємництва, інвестиційна та інноваційна діяльність, фінансово-бюджетні розрахунки, соціально-демографічна ситуація, природні ресурси та охорона довкілля, культура, освіта, туризм, розвиток інфраструктури).

Дослідження А. Балян [7], О. Урбан [246] присвячені розробці та вдосконаленню теоретико-методологічних, концептуальних підходів щодо активізації транскордонного співробітництва регіонів.

Значну увагу проблемам транскордонного співробітництва, зокрема аналізу теоретичних питань діяльності єврорегіонів та нормативно-правової бази, присвятив І. Студенніков [234].

Ряд науковців досліджують досліджують транскордонне співробітництво західних регіонів України та регіонів сусідніх країн. Зокрема, А. Вавринюк здійснив суспільно-географічний аналіз діяльності польської частини єврорегіону «Буг» [19]; сферу рекреаційних послуг в умовах транскордонного співробітництва на прикладі єврорегіону «Верхній Прут» дослідив О. Кифяк [121; 122]. Дисертаційна робота Р. Дацків присвячена вивченню транскордонних економічних зв'язків Карпатського єврорегіону, зокрема аналізу особливостей ЗЕД прикордонної Львівської області [50], а І. Студенніков детально охарактеризував функціонування єврорегіону «Нижній Дунай», зокрема роль Одеської області в діяльності цього євро регіону [234].

Вагомий внесок для обґрунтування створення єврорегіонів за участю східних регіонів України, зокрема в розробку теоретичних і практичних аспектів транскордонного співробітництва, зробили О. Кірюхін [118; 119; 120], А. Голіков та П. Черномаз [37], Ю. Макогон та В. Ляшенко [156], О. Яковчук [273] та ін.

Загалом у більшості наукових досліджень приділено особливу увагу саме організаційно-інституційним засадам розвитку євроорегіонального

співробітництва та економічним аспектам співпраці прикордонних територій. Чимало наукових праць присвячено співпраці західних прикордонних територій України з територіями суміжних держав. Проте соціально-економічні аспекти та механізми єврорегіональної співпраці, її напрями і структура поки що є маловивченими і потребують подальшого дослідження. Важко погодитися з думкою багатьох вітчизняних учених про те, що цілісне уявлення про систему єврорегіонального співробітництва можна скласти лише на основі аналізу цілого ряду показників, більшість із яких важко оцінити методами традиційної статистики. Саме тому Н. Межевич ключовими для статистичного аналізу вважає використовувати ті показники, котрі офіційно обчислюються управліннями статистики:

- валовий регіональний продукт (ВРП);
- обсяг зовнішньоторговельного обороту регіону [164].

Щоправда, ця методика є надто спрощеною, адже не дає можливість комплексно оцінити результативність єврорегіонального співробітництва, оскільки оцінює лише один із економічних аспектів – показник зовнішньої торгівлі регіону в контексті його впливу на ВРП.

Окремим блоком визначимо методiku, котра варта на уваги при аналізі розвитку єврорегіонального економічного співробітництва. Так, дослідниця Н. Бородавкіна запропонувала виділити такі блоки: 1) аналіз динаміки зовнішньої торгівлі товарами і послугами в регіоні; 2) аналіз інвестиційного клімату в регіоні; 3) аналіз реалізації проєктів транскордонного співробітництва у регіоні.

У рамках аналізу першого блоку зовнішньоекономічних зв'язків в умовах єврорегіональної співпраці оцінюється зовнішньоторговельний оборот суб'єктів господарської діяльності суміжних сусідніх регіонів, а також їхня взаємодія з бізнес-структурами інших країн.

Другим елементом аналізу розвитку співробітництва стало дослідження особливостей інвестиційного клімату з урахуванням міжнародного аспекту. При цьому слід, окрім зовнішньої торгівлі, відзначити

окремі вдалі для транскордонного регіону приклади іноземного інвестування в рамках дії міжрегіональних і транскордонних програм.

Третім елементом дослідження розвитку транскордонного співробітництва є аналіз практичної реалізації проєктів, що реалізуються в цьому напрямку за участю суб'єктів підприємництва прикордонних регіонів та інфраструктурної підтримки регіональних органів влади.

У новому програмному періоді транскордонного економічного співробітництва до проєктів транскордонної співпраці залучаються партнери, щонайменше, з двох країн, які співпрацюють як мінімум у двох напрямках: спільному розвитку, спільній реалізації, спільній підготовці кадрів та спільному фінансуванню, що виводить транскордонну співпрацю суб'єктів господарювання на новий рівень взаємодії [13].

На нашу думку, така методика теж не виключає проблемні моменти щодо її застосування, передусім – доступність даних для аналізу, наприклад прикордонної торгівлі, або відсутність на регіональному рівні системи показників щодо розвитку інфраструктури, обсягу фінансової допомоги з боку міжнародних організацій та структурних фондів. Мала ефективність міжрегіонального економічного співробітництва безпосередньо пов'язана з відсутністю системних науково обґрунтованих даних щодо ефективності єврорегіонального економічного співробітництва.

Загальну концепцію аналізу ЗЕД і комплекс відповідних показників було запропоновано вченими в різноманітних варіаціях показників економічної ефективності окремих зовнішньоекономічних операцій.

Діагностику ЗЕД регіонів України в умовах єврорегіонального співробітництва, запропоновану в дисертаційній роботі, зображено на рис. 1.5. Вона передбачає послідовну реалізацію чотирьох етапів.

На етапі 1 «Визначення особливостей ЗЕД» проводиться оцінювання ЗЕД на національному й регіональному рівнях за абсолютними та відносними показниками. Абсолютними показниками є обсяг експорту,

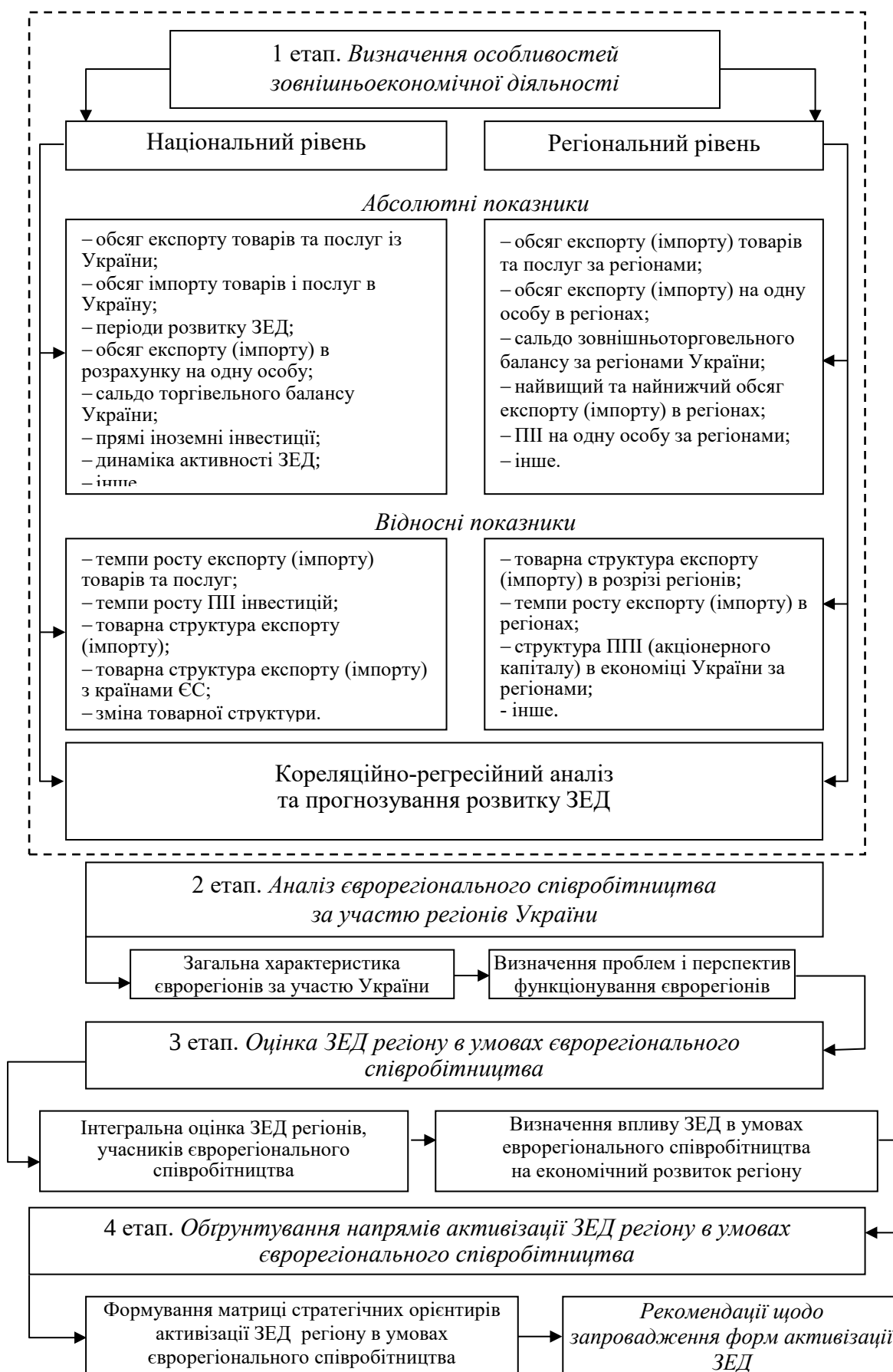
імпорту та сальдо зовнішньоторговельного балансу, обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в Україну. Відносні показники відображають темпи зростання показників експорту та імпорту, їх товарну структуру, зміну структури іноземного інвестування. Реалізація цього етапу дасть змогу визначити основні тенденції ЗЕД в Україні загалом і в регіонах зокрема, виявити міжрегіональні диспропорції.

Етап 2 «Аналіз розвитку єврорегіонального співробітництва за участю регіонів України» передбачає дослідження процесу створення та функціонування єврорегіонів, учасниками яких є регіони України. Проведення цього етапу діагностики дозволяє визначити мету та завдання єврорегіонів, доцільність їхнього функціонування, проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Етап 3 «Оцінка ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва» охоплює оцінку ЗЕД тих областей України, які є учасниками діючих єврорегіонів. Він дає змогу встановити особливості здійснення експортно-імпортних операцій регіонів – учасників єврорегіонального співробітництва, визначити перспективні ринки збуту продукції, встановити доцільність та подальші напрямки розвитку ЗЕД у межах єврорегіону. На цьому етапі доцільним є здійснення інтегральної оцінки ЗЕД регіону та визначення її впливу на економічний розвиток.

Етап 4 «Обґрунтування напрямів активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва», на якому обґрунтовуються нові форми єврорегіональної співпраці.

Схематичне зображення методики діагностики ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва наведене на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Методика діагностики ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва

Розроблено дисертантом.

На сьогодні існує чимало методичних підходів до оцінки ЗЕД. Більшість авторів дотримується думки, що такий аналіз варто робити за окремими складовими, що характеризують результати від її здійснення. Дотримуючись такої ж думки, пропонуємо провести інтегральну оцінку ЗЕД регіонів України за показниками обсягу залучених прямих іноземних інвестицій, загального експорту та імпорту в розрахунку на одну особу.

Важливим етапом аналізу є наведення даних, покладених в основу розрахунку інтегрального індексу, до співвимірної форми. Для цього здійснюється нормування значень відібраних показників:

- для показників-стимуляторів, які позитивно впливають на розвиток ЗЕД, стандартизоване значення I_j розраховують за формулою:

$$I_j = \frac{X_j - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}}, \quad (1.1)$$

де $X_{\min}$ – мінімальне значення j -го показника, $X_{\max}$ – максимальне значення j -го показника.

- для показників-дестимуляторів, вплив яких негативно відображається на розвитку ЗЕД використовують формулу:

$$I_j = 1 - \frac{X_j - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}}, \quad (1.2)$$

Така стандартизація забезпечує інформаційну односпрямованість вихідних даних. Значення нормованих показників коливаються в діапазоні від 0 до 1, причому з погляду оцінки стану ЗЕД регіону кращі з них відповідатимуть числовим значенням, близьким до 1.

Для побудови інтегрального індексу використовують різні статистичні формули, зокрема найчастіше розрахунок проводять на основі середньої

арифметичної стандартизованих значень низки показників. Однак при цьому не враховується величина розкиду значень стандартизованих статистичних даних. Наприклад, якщо у регіоні високий рівень експорту, а обсяг імпорту значно його перевищує, то середня арифметична згладжуватиме цю диспропорцію. Цей недолік ураховує формула середньої квадратичної, яка використовується для визначення показників варіації (коливання) ознаки та обчислюється на основі квадратів відхилень індивідуальних значень ознаки від їх середньої величини.

Отже, інтегральний індекс розвитку ЗЕД регіону пропонуємо визначати на основі середньої квадратичної від трьох нормованих показників, що її характеризують:

$$I_{ЗЕД} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n Q_i^2}{n}}; \text{ або } I_{ЗЕД} = \sqrt{\frac{III^2 + Ex^2 + Im^2}{3}} \quad (1.3)$$

де n – кількість відібраних і стандартизованих параметрів ЗЕД.

Вплив параметрів ЗЕД на соціально-економічний розвиток регіону можна дослідити, використовуючи інструментарій кореляційного аналізу та побудови регресійної моделі, в якій змінними факторами виступають обсяг ПІІ, експорт та імпорт, а результуючим показником – рівень ВРП у розрахунку на одну особу.

Рівняння множинної регресії може бути представлено в такому вигляді:

$$Y = f(\beta, X) + \varepsilon, \quad (1.4)$$

де $X = (X_1, X_2, \dots, X_m)$ – вектор незалежних (факторних) змінних; β – вектор параметрів (що підлягають визначенню); ε – випадкова помилка (відхилення); Y – результуючий показник (залежна змінна).

Теоретично лінійне рівняння множинної регресії має такий вигляд:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_m X_m + \varepsilon, \quad (1.5)$$

де β_0 – вільний член, який визначає значення Y у випадку, коли всі факторні змінні X_j дорівнюють 0.

Побудова рівняння множинної регресії починається з вирішення питання про специфікацію моделі, яке, в свою чергу, включає відбір факторів і вибір рівняння регресії.

Відбір факторів зазвичай здійснюється у два етапи, а саме: проведення теоретичного аналізу взаємозв'язку результату і змінних факторів, що мають на нього найбільший вплив; кількісна оцінка взаємозв'язку факторів із результируючим показником. При лінійній формі зв'язку між ознаками цей етап зводиться до аналізу кореляційної матриці (матриці парних лінійних коефіцієнтів кореляції).

Фактори, що включаються у множинну регресію, мають відповідати таким вимогам: 1) повинні бути кількісно вимірні; якщо необхідно включити в модель якісний фактор, який не має кількісного виміру, то йому потрібно надати кількісну визначеність; 2) кожен фактор повинен бути досить тісно пов'язаний з результатом (тобто коефіцієнт парної лінійної кореляції між фактором і результатом повинен бути істотним).

Фактори також не повинні корелювати між собою – йдеться про відсутність мультиколінеарності – тісного лінійного зв'язку між факторами.

Відповідність запропонованої моделі експериментальним даним і статистичну значущість рівняння регресії характеризує адекватність моделі. *Оцінка адекватності і точності* запропонованої багатofакторної моделі оцінюється коефіцієнтом Фішера.

Для оцінки точності регресійних моделей з декількома вхідними змінними використовується *індекс множинної кореляції* (R_y), який може набувати значення від 0 до 1.

$$R = \sqrt{1 - \frac{s_e^2}{\sum (y_i - \bar{y})^2}} \quad (1.6)$$

Чим щільніше фактичні значення y_i розташовуються щодо лінії регресії, тим менша залишкова дисперсія і, отже, більша величина R_y ($x_1, \dots, x_m$). Таким чином, значення R близьке до 1 свідчить, що фактори суттєво впливають на результат рівняння і регресія точно описує фактичні дані. При значенні R , близькому до 0, навпаки, фактори чинять слабкий вплив на результат і отримане рівняння регресії є неточним [32].

Коефіцієнт множинної кореляції також можна визначити через матрицю парних коефіцієнтів кореляції:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\Delta_r}{\Delta_{r11}}} \quad (1.7)$$

де Δ_r – визначник матриці парних коефіцієнтів кореляції; Δ_{r11} – визначник матриці міжфакторної кореляції.

Більш об'єктивну оцінку рівняння регресії дає скоригований коефіцієнт детермінації:

$$\bar{R}^2 = 1 - (1 - R^2) * \frac{n-1}{n-m-1}; \quad (1.8)$$

Чим ближчий цей коефіцієнт до одиниці, тим більше рівняння регресії пояснює зміну Y . Додавання в модель нових змінних здійснюється до тих пір, поки росте скоригований коефіцієнт детермінації [71].

Оцінка значущості рівняння множинної регресії здійснюється шляхом перевірки гіпотези про рівність нулю коефіцієнта детермінації розрахованого за даними генеральної сукупності: R^2 або $b_1 = b_2 = \dots = b_m = 0$ (гіпотеза про незначущість рівняння регресії, розрахованого за даними генеральної сукупності).

Для її перевірки використовують F -критерій Фішера. При цьому обчислюють фактичне значення F -критерію через коефіцієнт детермінації R^2 , розрахований за даними безпосереднього спостереження.

За таблицями розподілу Фішера-Чеддока знаходять критичне значення F -критерію ($F_{кр}$). Для цього задаються рівнем значущості α (зазвичай його обирають рівним 0,05) і двома числами ступенів свободи $k_1 = m$ і $k_2 = n - m - 1$.

F -статистика. Критерій Фішера.

$$R^2 = 1 - \frac{s_e^2}{\sum (y_i - \bar{y})^2} \quad (1.9)$$

Перевіримо гіпотезу про загальну значущість рівняння регресії – гіпотезу про одночасну рівність нулю всіх коефіцієнтів регресії при факторних змінних:

$$H_0: R^2 = 0; \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_m = 0. \quad (1.10)$$

$$H_1: R^2 \neq 0.$$

Перевірка цієї гіпотези здійснюється за допомогою F -статистики розподілу Фішера. Розрахункове значення коефіцієнта F необхідно порівняти з табличним $F_{табл}(m, \alpha)$, де m – загальна кількість експериментальних

спостережень, α – рівень значущості. Для багатofакторних моделей табличне значення критерію Фішера залежить ще й від числа вхідних змінних. Якщо $F < F_{кр} = F_{\alpha; n-m-1}$, то немає підстав для відхилення гіпотези H_0

$$F = \frac{R^2}{1-R^2} * \frac{n-m-1}{m} \quad (1.11)$$

При $F_{розр} < F_{табл}$ регресійна модель неадекватна, а регресія статистично незначуща.

При $F_{розр} > F_{табл}$ модель вважається адекватною, а регресія статистично значущою [71].

За результатами діагностики ЗЕД регіонів в умовах єврорегіонального співробітництва визначають міжрегіональні відмінності, врахування яких покладено в основу рекомендацій щодо запровадження форм активізації ЗЕД у регіоні.

Дослідження ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва дасть змогу органам регіональної влади й місцевого самоврядування точніше виявляти проблеми відповідного регіону, визначати пріоритетні сфери активізації та цільові орієнтири для кожного з регіонів, конкретизувати заходи, спрямовані на активізацію функціонування єврорегіонів задля досягнення зростання економічного розвитку регіонів України. Використання окремих підходів і методик результативності ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва цілком впливатиме на визначення проблемних аспектів і пріоритетних напрямків її активізації.

Висновки до розділу 1.

1. За результатами узагальнення досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців щодо визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність» запропоновано його авторське бачення. ЗЕД розглядається як форма міждержавних відносин, що базуються на налагодженні зовнішньоекономічних зв'язків через посилення зовнішньої торгівлі, експортно-імпортних операцій, іноземного інвестування, міжнародної проєктної діяльності. Їх здійснення дозволяє генерувати ефект синергії співробітництва та взаємодоповнюваності економік, вирівнювати міжрегіональні асиметрії розвитку.

2. Здійснено категоріальну ідентифікацію єврорегіонального співробітництва як форми міжнародного співробітництва, що здійснюється органами державної і місцевої влади, юридичними особами, громадськими організаціями – учасниками такого співробітництва двох або більше регіонів різних держав, один із яких є членом ЄС, на взаємовигідних засадах.

3. Розкрито роль єврорегіонального співробітництва у процесах активізації ЗЕД, що відкриває нові перспективи та можливості для соціально-економічного зростання регіонів. Із урахуванням проаналізованих характеристик єврорегіонального співробітництва запропоновано концептуальне бачення активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва як цілеспрямованого впливу на розвиток міжрегіональних соціально-економічних систем і створення сприятливих умов для посилення міжнародної співпраці шляхом визначення стратегічних орієнтирів, налагодження зовнішньоекономічних зв'язків, механізму їх досягнення та розвитку форм єврорегіонального співробітництва. Об'єктом активізації ЗЕД розглянуто процес налагодження зовнішньоекономічних зв'язків за допомогою різноманітних форм єврорегіонального співробітництва. Суб'єктами активізації ЗЕД визначено населення, суб'єкти господарювання, територіальні громади, органи місцевого самоврядування, які беруть участь у налагодженні зовнішньоекономічних зв'язків та єврорегіонального співробітництва.

4. Системний аналіз зарубіжного досвіду єврорегіонального співробітництва показав, що єврорегіональні ініціативи як потужний інструмент і чинник активізації ЗЕД регіонів країни. Відповідно до імплементації європейської стратегії економічного розвитку «Європа-2030» результатом активізації ЗЕД є досягнення цілей сталого розвитку. Встановлено, що регіональна політика ЄС спрямована на досягнення соціально-економічного зростання, що передбачено цілями стратегії економічного зростання «Європа-2030», згідно з якою зовнішньоекономічні зв'язки розглядаються не лише як джерела додаткових ресурсів, але й як дієвий засіб досягнення сталого розвитку.

5. Запропоновано методичний підхід до діагностики ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва шляхом виокремлення послідовних етапів визначення особливостей ЗЕД країни та її регіонів; аналіз єврорегіонального співробітництва за участю регіонів України; оцінка ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва; обґрунтування напрямів активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва.

6. На основі аналізу існуючих наукових підходів до оцінки ЗЕД регіону запропоновано її здійснення з урахуванням умов єврорегіонального співробітництва, що передбачає відбір, систематизацію, нормування статистичних показників, здійснення інтегральної оцінки ЗЕД на основі комплексного застосування економетричного інструментарію, що уможливорює визначення впливу прямих іноземних інвестицій, експорту та імпорту на соціально-економічний розвиток регіону.

Основні положення першого розділу дисертаційної роботи відображено в працях [75; 76; 77; 78; 79; 80; 80; 81; 82; 85; 86; 87; 88; 89; 90; 91; 93; 94; 95; 96; 97; 98; 99; 100; 101; 138; 139; 140].

РОЗДІЛ 2.

ДІАГНОСТИКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

2.1. Особливості зовнішньоекономічної діяльності в Україні та її регіонах

За умов посилення глобалізації та інтеграційних процесів ЗЕД виступає важливим чинником соціально-економічного зростання та суттєвим важелем прискорення розвитку економіки сучасної України та її регіонів. Розвинута зовнішня торгівля та налагоджена міжнародна співпраця покращують параметри інвестиційного клімату, сприяють залученню у регіони фінансових ресурсів і додаткових інвестицій, впровадженню сучасних технологій, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних виробництв, забезпечують зайнятість населення в регіонах. Відтак ЗЕД є невід’ємним елементом підвищення соціально-економічного розвитку території, що доводить необхідність дослідження її структури та особливостей як у регіональному розрізі, так і на рівні країни в цілому задля подальшого розширення міжнародного співробітництва.

Економіка України на сьогодні функціонує як відкрита система, про що свідчать дані щодо основних показників ЗЕД (табл. 2.1). Не заважаючи на відносне падіння, що триває, починаючи з 2015 р., коли частка експорту у ВВП становила найбільший за період дослідження відсоток (41,9%), питома вага все ж залишалася досить значною, склавши у 2018 р. 36,2 %, а в 2019 р. – 32,5 % від рівня ВВП.

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників ЗЕД України

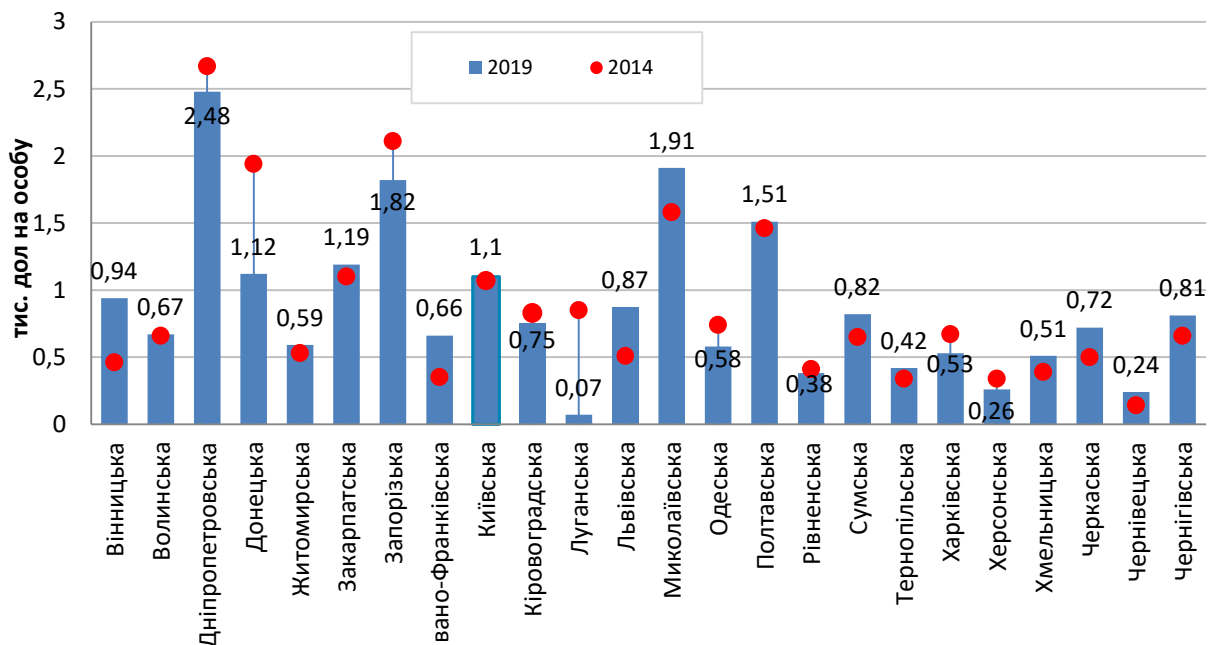
Роки	Зовнішньоторговельний оборот на одну особу, дол	Експорт товарів			Імпорт товарів			Сальдо торговельного балансу, млн дол
		Всього, млн дол	на одну особу, дол	у % до ВВП	Всього, млн. дол	на одну особу, дол	у % до ВВП	
2010	2576,6	51405,2	1181,0	37,8	60742,2	1395,6	44,7	-9337,0
2011	3482,4	68394,2	1577,3	41,9	82608,2	1905,1	50,6	-14214,0
2012	3550,5	68830,4	1591,6	39,2	84717,6	1958,9	48,2	-15887,2
2013	3252,4	63320,7	1467,8	34,5	76986,8	1784,6	42,0	-13666,1
2014	2519,2	53901,7	1253,5	40,4	54428,7	1265,7	40,8	-527,0
2015	1765,5	38127,1	889,9	41,9	37516,4	875,6	41,2	610,7
2016	1771,9	36361,7	852,1	39,0	39249,8	919,8	42,1	-2888,1
2017	2185,9	43264,7	1018,3	38,6	49607,2	1167,6	44,2	-6342,5
2018	2472,7	47335,0	1119,8	36,2	57187,6	1352,9	43,7	-9852,6
2019	2637,7	50054,6	1191,0	32,5	60800,2	1446,7	39,5	-10745,6

Розраховано дисертантом за даними Держаної служби статистики України та Міністерства фінансів України [186] .

Варто зауважити, що упродовж останніх років зростає залежність економіки країни та її регіонів від зовнішньоекономічних зв'язків. Показником, який досить об'єктивно відображає розвиток ЗЕД у країні та її регіонах, є обсяг зовнішньоторгівельного обороту в розрахунку на одну особу. Як видно з розрахованих даних, цей показник, починаючи з 2015 р., поступово зростає, однак його темпи недостатні. У 2019 р. зовнішньоторговельний оборот на одну особу склав 2637,7 дол., що значно менше рівня 2011 р. Це свідчить про необхідність пошуку ефективних шляхів та форм активізації ЗЕД.

Важливим завданням прискорення соціально-економічного зростання регіонів при цьому стає підвищення обсягів експорту продукції власного виробництва на світовий ринок, що й визначає подальші цільові орієнтири регіонального розвитку. Водночас не всім регіонам удалось оговтатися від наслідків чергової економічної кризи 2013–2014 рр. і активізувати ЗЕД на

своїй території (рис. 2.1). За результатами п'яти років (із 2014 р. до 2019 р.), у дев'яти регіонах України відносний показник обсягу експорту в розрахунку на одну особу зазнав скорочення.

Рис. 2.1. Обсяг експорту товарів на одну особу, тис. дол.

Побудовано дисертантом за даними Держаної служби статистики України [186].

Найбільше падіння відбулося в Луганській та Донецькій областях, що обумовлено військовими діями на цих територіях. Негативні тенденції окреслилися також у Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській, Одеській, Рівненській, Харківській та Херсонській областях, де обсяг експорту в 2019 р. порівнянно з 2014 р. знизився від 7,1–23,5 %.

Розглядаючи ланцюгові темпи приросту експорту за регіонами, можна помітити негативний вплив кризи 2014 р., наслідком якої стало суттєве падіння експорту в усіх регіонах України у 2015 р. (табл. 2.2).

Міжрегіональна диференціація розвитку експортної діяльності помітна за показниками 2019 р. порівняно з 2010 р. Так, поряд із значним розширенням експорту в Тернопільській, Вінницькій, Чернігівській, Хмельницькій, Львівській та Кіровоградській областях, де його обсяг зріс у 2-3 рази, в окремих регіонах відбулися зворотні процеси. Зокрема, поряд із

Донецькою та Луганською областями, в 2019 р. виділяються суттєвим падінням обсягу експорту товарів Херсонська, Одеська, Полтавська, Запорізька, Дніпропетровська та Харківська області, темпи скорочення в яких становили від 22,96 % до 1,26 % порівняно з 2010 р.

Таблиця 2.2

Темпи приросту обсягу експорту товарів за регіонами

Регіони	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. до 2010 р.
	у % до попереднього року					%
Україна	-29,27	-4,63	18,98	9,41	5,75	-2,63
Вінницька	14,11	16,07	23,88	17,38	1,82	156,98
Волинська	-7,83	-3,13	12,65	4,45	-3,61	59,61
Дніпропетровська	-26,98	-8,35	20,26	9,50	2,39	-1,29
Донецька	-56,02	-7,16	29,20	9,31	-4,41	-64,71
Житомирська	-33,57	9,83	21,66	12,24	8,63	82,49
Закарпатська	-20,86	10,74	19,35	14,70	-10,19	28,83
Запорізька	-21,43	-21,77	30,01	13,29	-8,78	-3,74
Івано-Франківська	-23,53	53,81	15,98	30,96	4,59	79,55
Київська	-8,74	0,87	2,54	6,17	4,96	49,66
Кіровоградська	-50,46	5,12	-2,76	25,55	35,49	109,92
Луганська	-86,45	69,01	-46,32	-13,25	-24,64	-95,40
Львівська	-7,57	5,74	24,27	19,58	16,17	126,02
Миколаївська	-12,76	3,95	14,05	11,15	1,89	34,78
Одеська	-2,95	-11,98	19,30	-8,03	-17,04	-17,83
Полтавська	-30,28	-3,05	29,84	2,22	10,31	-5,28
Рівненська	-20,07	-15,86	20,42	7,20	7,13	11,02
Сумська	-17,86	-10,62	24,07	19,24	10,14	18,34
Тернопільська	-18,94	1,13	29,19	19,02	-4,02	230,52
Харківська	-27,98	-21,64	15,93	7,34	10,64	-1,26
Херсонська	-33,76	3,44	17,27	-6,67	-0,67	-22,96
Хмельницька	-20,68	-20,64	46,72	36,48	0,64	120,42
Черкаська	-30,44	9,24	30,26	27,16	9,92	28,36
Чернівецька	-16,18	10,16	25,57	33,58	6,85	105,58
Чернігівська	-21,20	-21,54	44,43	20,78	6,93	148,55
Київ	-23,77	-1,99	13,65	5,24	21,89	75,81

Розраховано дисертантом за даними Державної служби статистики України та Міністерства фінансів України [186].

Динаміка зовнішньої торгівлі загалом була позитивною внаслідок зростання цін на світових ринках на певну продукцію українського експорту. Так, у 2019 р. вартісний обсяг експорту товарів збільшився на 5,75 %. Водночас, згідно з даними Державної служби статистики України, у 2019 р. обсяг імпорту товарів України зріс на 6,32 % та становив 60,8 млрд дол.

США. Протягом 2017–2018 рр. розвиток зовнішньої торгівлі здійснювався під впливом тенденцій минулих років (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Загальні обсяги імпорту товарів

(млн дол. США)

Регіони	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Україна¹	60742,2²	54428,7²	37516,4²	39249,8²	49607,2³	57187,6³	60800,2
Вінницька	344,7	428,2	266,7	299,4	407,1	563,0	631,6
Волинська	571,5	765,5	622,1	1130,8	1335,0	1368,5	1455,9
Дніпропетровська	5387,7	4634,2	3225,3	3443,6	4609,6	5264,9	5522,2
Донецька	3067,7	2122,4	1202,6	1110,8	2033,9	2247,2	2224,4
Житомирська	428,4	285,9	246,4	336,7	449,9	532,0	568,6
Закарпатська	1348,6	1734,6	1011,5	1133,4	1341,7	1515,8	1471,2
Запорізька	1363,0	1582,4	1085,5	998,4	1328,2	1762,8	1529,8
Івано-Франківська	652,0	481,9	294,5	406,0	637,2	833,5	831,8
Київська	3018,1	3759,1	2587,0	2951,6	3404,1	3642,3	4112,3
Кіровоградська	187,5	201,7	105,4	184,0	236,1	263,1	250,1
Луганська	1118,9	1017,2	318,4	357,4	273,2	285,0	253,0
Львівська	2028,4	2472,0	1447,9	1699,4	2180,4	2707,3	3087,7
Миколаївська	866,1	631,3	574,7	685,8	781,7	740,0	988,5
Одеська	3520,3	2078,6	967,3	1231,4	1427,9	1547,0	1881,1
Полтавська	1066,2	1096,9	814,5	842,7	1149,7	1359,6	1360,2
Рівненська	438,1	283,1	202,3	255,0	341,2	298,8	382,6
Сумська	469,9	553,2	403,5	436,9	551,1	723,3	656,5
Тернопільська	209,8	303,7	259,4	274,9	351,7	419,0	450,1
Харківська	1834,1	1888,8	1284,9	1489,5	1619,4	1738,9	1745,8
Херсонська	161,2	186,3	140,9	166,3	201,4	327,7	407,1
Хмельницька	461,6	347,0	259,3	331,9	414,3	446,6	564,0
Черкаська	378,4	416,3	228,1	291,2	403,2	398,1	477,4
Чернівецька	113,1	111,5	78,4	95,8	113,2	139,6	208,6
Чернігівська	380,7	528,7	380,0	473,9	445,1	483,3	419,4
м. Київ	16548,9	20179,9	14495,4	16137,0	19848,6	23536,6	25690,3

³ З урахуванням не розподілених за регіонами поставок природного газу

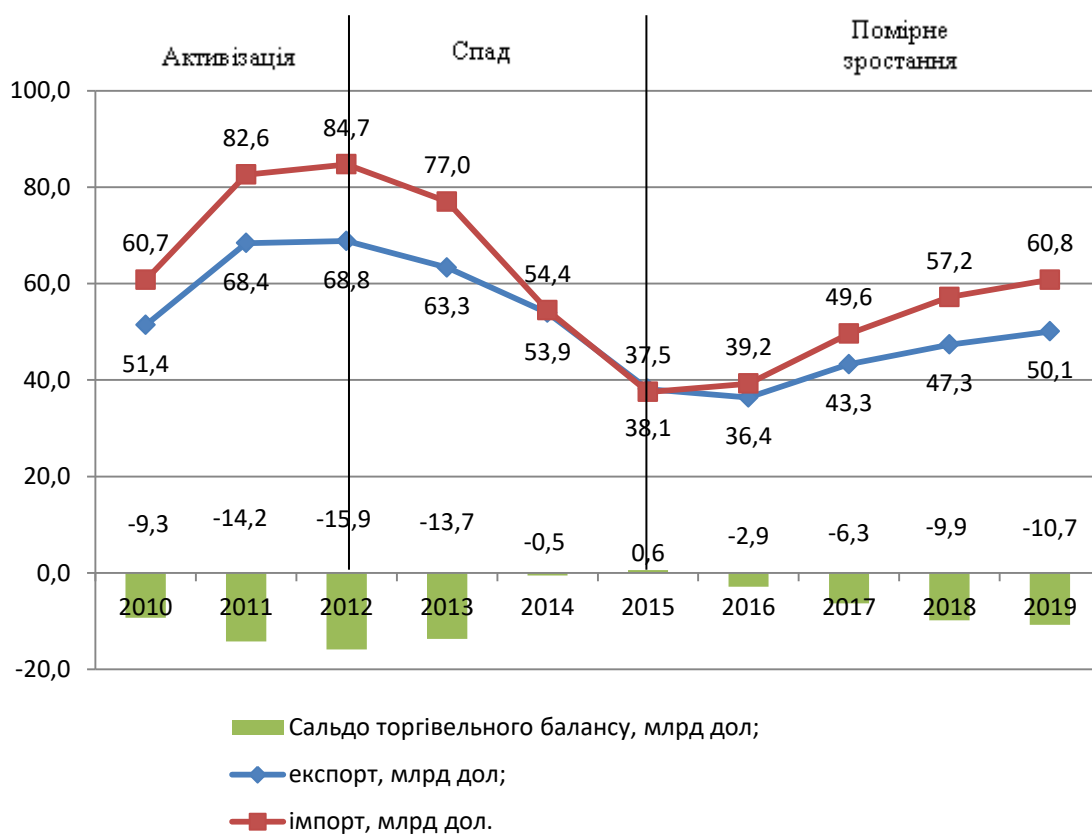
Побудовано дисертантом за даними Держаної служби статистики України та Міністерства фінансів України [186].

Аналізуючи загальні обсяги експорту та імпорту товарів, можна виділити регіони, в яких необхідно стимулювати та розвивати зовнішньоекономічні відносини задля збільшення торговельних потоків. Суттєве зростання експорту товарів у 2019 р. порівняно з 2018 р. можна відзначити в Кіровоградській області (на 35,49 %), а за період із 2010 р. наростити експортні потоки найкраще вдалось у Тернопільській області

(230,52 %). Водночас особливо актуальною проблема активізації експортного потенціалу постає є для Донецької, Луганської, а також Херсонської та Одеської областей, у яких порівняно з 2010 р. відбулось найбільш суттєве скорочення експорту.

Найбільший приріст імпорту в 2019 р. відбувся в Чернівецькій (на 49,4 % , порівняно з 2018 р.), Миколаївській (33,6 %) та Рівненській областях (28,0%). Скорочення імпорту спостерігалось у Запорізькій (13,2 %), Чернігівській (13,2 %) та Луганській (11,2 %) областях.

Упродовж усього періоду дослідження, починаючи з 2010 р., в Україні обсяг імпорту операцій товарів перевищував обсяг їх експорту (рис. 2.2).

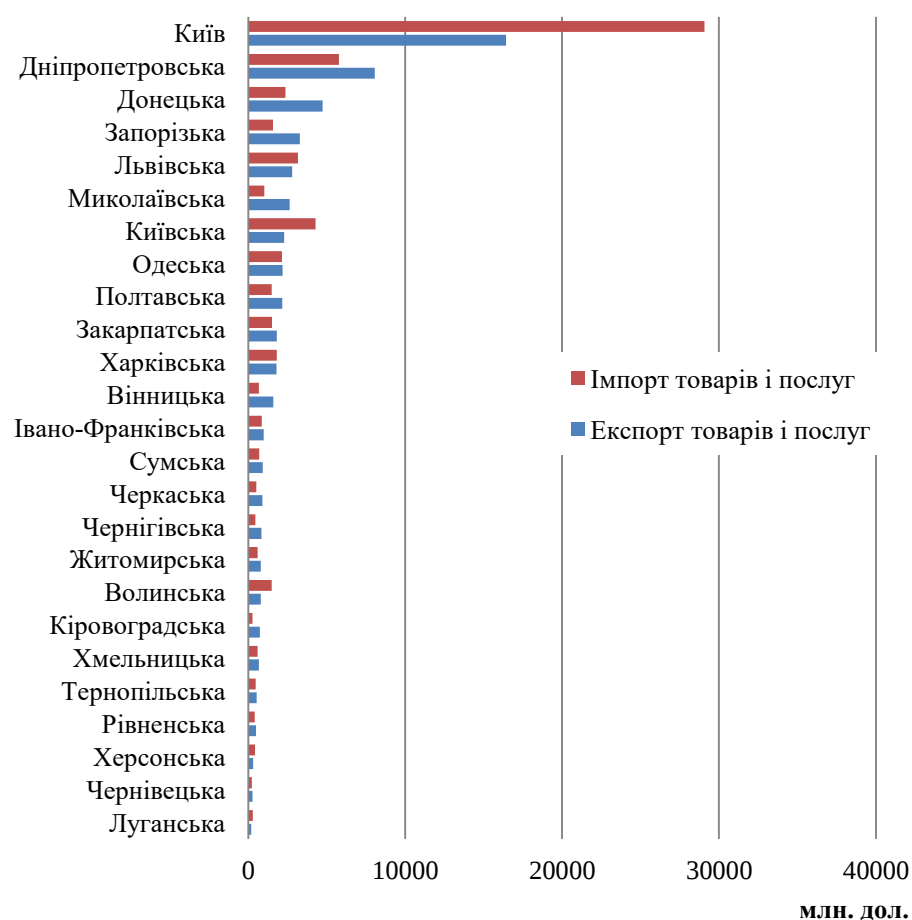

Рис. 2.2. Покриття експорту імпортом в Україні за 2010–2019 рр.

Побудовано дисертантом за даними Держаної служби статистики України та Міністерства фінансів України [186].

Загальний експорт товарів і послуг в Україні в 2019 р. склав 42,4 % від ВВП, 65,3 млрд доларів США, з них 76,7 % припадало на експорт товарів, решту становить експорт послуг (23,3 %).

Із дослідження структури експортно-імпортних операцій товарів і послуг за результатами 2019 р., впливає, що провідними регіонами з погляду ЗЕД є м. Київ і Дніпропетровська область. Незважаючи на складну політичну ситуацію в Донецькій області, ЗЕД на цій території займає третю позицію в Україні. Досить високі показники обсягу експортно-імпортних операцій у Запорізькій, Львівській, Миколаївській, Київській, Одеській, Полтавській, Закарпатській та Харківській областях. Відрізняється позитивним сальдо зовнішньоторговельного балансу Вінницька область (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Загальний обсяг експорту та імпорту України в регіональному розрізі у 2019 р.

Побудовано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

Водночас у таких областях, як Луганська, Чернівецька, Херсонська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька та Кіровоградська обсяги експорту та імпорту досить низькі, тому в цих регіонах необхідно реалізовувати активну політику економічного розвитку, а саме – стимулювати виробництво, проводити залучення інвестицій в економіку областей, налагоджувати зовнішньоекономічне співробітництво, пов’язане з реалізацією спільних проєктів задля збільшення товаропотоків; проводити пошук торговельних партнерів у зарубіжних країнах, що в комплексі дозволить реалізувати експортний потенціал регіонів України та стимулювати розвиток ЗЕД регіонів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Активність ЗЕД регіонів у 2019 р.

Регіон	Експорт товарів і послуг, млн дол	Імпорт товарів і послуг, млн дол	Питома вага загального експорту, %	Питома вага загального імпорту, %
Луганська	182,3	288	0,28	0,43
Чернівецька	259,4	213	0,40	0,32
Херсонська	303	418,6	0,46	0,62
Рівненська	494,7	400,5	0,76	0,59
Тернопільська	533,8	459,6	0,82	0,68
Хмельницька	666,4	590	1,02	0,88
Кіровоградська	736,8	265,1	1,13	0,39
Волинська	801,2	1493,6	1,23	2,22
Житомирська	801,5	591,5	1,23	0,88
Чернігівська	836,7	449,8	1,28	0,67
Черкаська	902,1	497,4	1,38	0,74
Сумська	916,4	684,9	1,40	1,02
Івано-Франківська	981,3	858,2	1,50	1,27
Вінницька	1582,8	660,9	2,42	0,98
Харківська	1792,1	1807,4	2,74	2,68
Закарпатська	1803,3	1503,1	2,76	2,23
Полтавська	2154,5	1487,3	3,30	2,21
Одеська	2185,3	2130,5	3,35	3,16
Київська	2290,2	4271,7	3,51	6,34
Миколаївська	2635,6	1018,4	4,04	1,51
Львівська	2786,9	3165	4,27	4,70
Запорізька	3272,9	1562,3	5,01	2,32
Донецька	4722,9	2372,9	7,23	3,52
Дніпропетровська	8050,5	5766,6	12,33	8,56
Київ	16431,6	29073,4	25,17	43,18
Україна	65292,1	67328,1	100,00	100,00

Розраховано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

Розміщення експортного потенціалу України між її регіонами має досить нерівномірний характер. Як видно з табл. 2.4, в 2019 р. м.Київ і Дніпропетровська область забезпечували 37,5 % експорту та 51,75 % усього імпорту.

Зворотними процесами характеризувався лише 2015 р., коли відносне зниження імпорту призвело до позитивного сальдо зовнішньоторгівельного балансу. Переважання експорту над імпортом відображає коефіцієнт покриття, значення якого наведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Коефіцієнт покриття експортом імпорту

Регіони	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Україна	0,85	0,99	1,02	0,93	0,87	0,83	0,97
Вінницька	1,64	1,73	3,18	3,28	2,99	2,54	2,39
Волинська	0,76	0,90	1,02	0,54	0,52	0,53	0,54
Дніпропетровська	1,49	1,89	1,98	1,70	1,53	1,47	1,40
Донецька	4,28	3,96	3,07	3,09	2,18	2,16	1,99
Житомирська	0,92	2,32	1,79	1,44	1,31	1,24	1,35
Закарпатська	0,86	0,80	1,08	1,07	1,08	1,09	1,20
Запорізька	2,35	2,36	2,70	2,30	2,24	1,92	2,09
Івано-Франківська	0,78	1,01	1,27	1,41	1,04	1,05	1,14
Київська	0,43	0,49	0,65	0,58	0,51	0,51	0,54
Кіровоградська	1,80	4,07	3,86	2,32	1,76	1,98	2,78
Луганська	2,97	1,87	0,81	1,22	0,86	0,71	0,63
Львівська	0,48	0,53	0,83	0,75	0,73	0,70	0,88
Миколаївська	1,84	2,91	2,79	2,43	2,43	2,85	2,59
Одеська	0,48	0,86	1,79	1,23	1,27	1,08	1,03
Полтавська	2,08	1,94	1,82	1,70	1,62	1,40	1,45
Рівненська	0,91	1,67	1,87	1,25	1,12	1,38	1,24
Сумська	1,59	1,34	1,50	1,24	1,22	1,11	1,34
Тернопільська	0,63	1,18	1,12	1,07	1,08	1,08	1,16
Харківська	0,78	0,96	1,02	0,69	0,74	0,74	0,99
Херсонська	2,16	1,93	1,69	1,48	1,44	0,82	0,72
Хмельницька	0,63	1,46	1,55	0,96	1,13	1,43	1,13
Черкаська	1,78	1,50	1,90	1,63	1,53	1,97	1,81
Чернівецька	0,92	1,16	1,38	1,25	1,32	1,43	1,22
Чернігівська	0,85	1,32	1,45	0,91	1,40	1,56	1,86
м. Київ	0,43	0,57	0,60	0,53	0,49	0,44	0,57

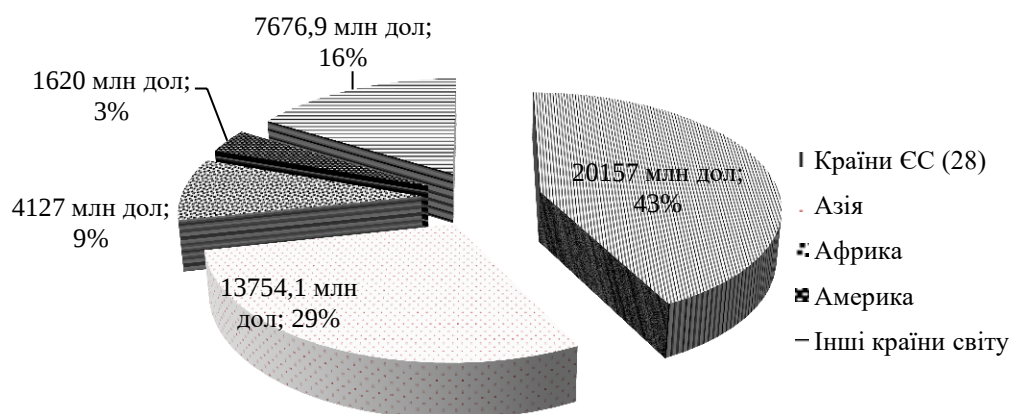
Розраховано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

Погоджуючись із думкою М. Козік [128], вважаємо, що невід’ємними складовими політики активізації ЗЕД, спрямованої на інтеграцію національної економіки в світовий простір, є заходи щодо стимулювання вітчизняного експорту та активізації імпорту стратегічних товарів, необхідних для збалансованого функціонування економіки. Проведені розрахунки свідчать, що в 2018 р. в цілому по Україні переважання імпорту над експортом становило 27 % (коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,83), досягнувши найбільшого значення за період дослідження. У 2019 р. дефіцит поточного рахунку платіжного балансу дещо зменшився, що посилило рівновагу між експортом та імпортом.

Україна розвиває тісні зовнішньоекономічні зв’язки з понад 200 країнами світу, однак провідну роль у розвитку зовнішніх економічних зв’язків відіграють країни близького зарубіжжя [128]. Зокрема, в 2018 р. 31,17 % усіх товарів експортовано в країни СНД і 42,58 % – до країн ЄС [48]. На рис. 2.4 відображена частка регіонів світу у загальному експорті товарів України в 2019 р.

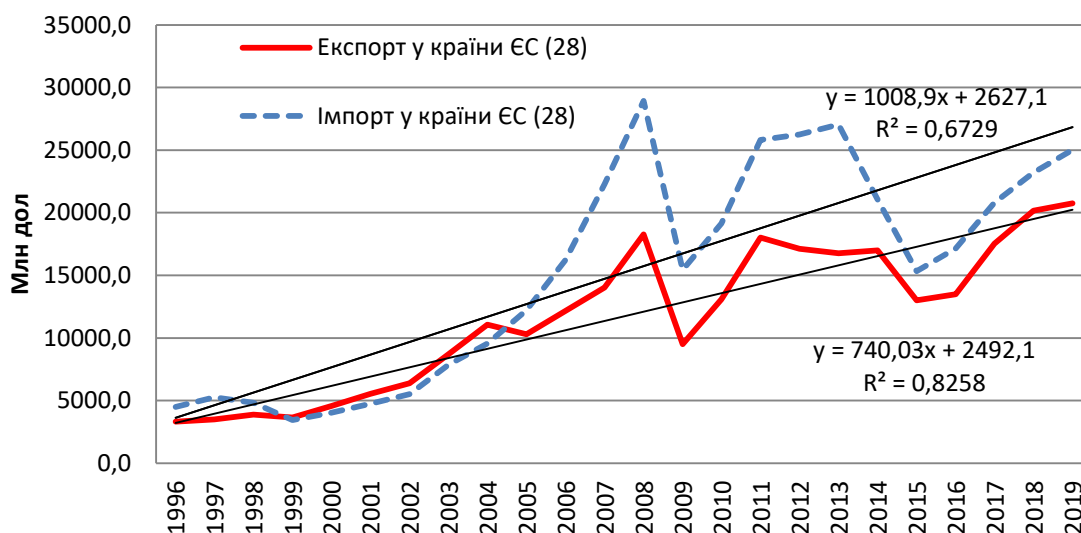
Аналізуючи географічну структуру експорту товарів, можна відзначити, що ЄС на сьогодні є досить потужним центром співпраці для України. Це обумовлено не лише економіко-географічним розташуванням країни в центрі Європи, але й об’єктивними умовами міжнародного поділу праці, що формують сприятливі перспективи для виходу на зовнішній ринок та умови для забезпечення взаємовигідної кооперації, спеціалізації та інтеграції України в світовий економічний простір [117].

Як видно з рис. 2.4, основний потік експорту в Україну спрямований із країн ЄС та Азії. Частка країн ЄС в загальному товарообігу України становить 43 %, що доводить значимість розвитку єврорегіонального вектору співробітництва для активізації ЗЕД країни.

Рис. 2.4. Географічна структура експорту товарів України в 2019 р., млрд грн, %
Побудовано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

Проаналізувавши лінію тренду, яка відображає обсяг товарообігу між Україною та країнами ЄС, можна відзначити чітко окреслену тенденцію до зростання, що є свідченням посилення співпраці (рис. 2.5).

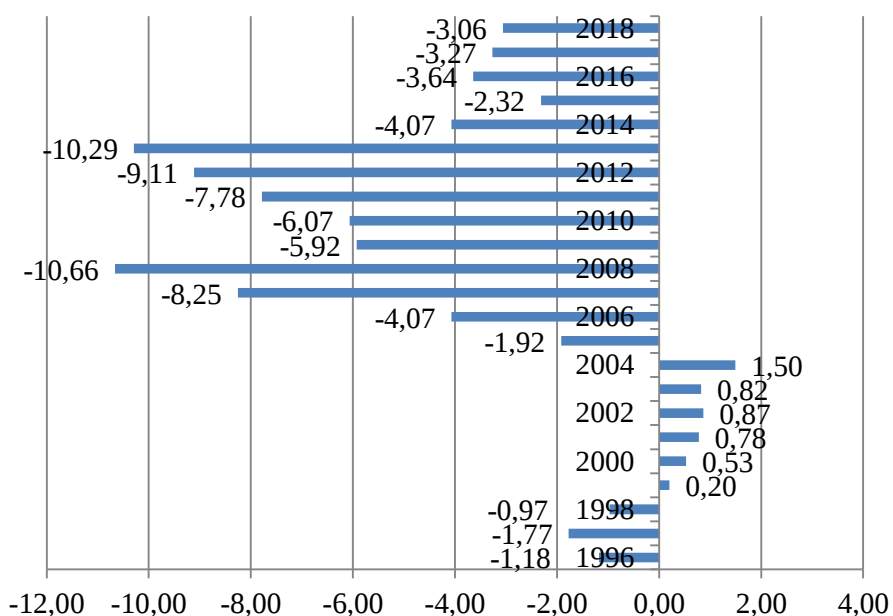

Рис. 2.5. Тенденція товарообігу між Україною та країнами ЄС
за 1996–2019 рр.

Побудовано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

Зауважимо, що з 2002 р. до 2009 р. всі індикатори зовнішньої торгівлі мали тенденцію до зростання, а в 2009 р. відбувся різкий спад цих показників (рис. 2.5). Такі зміни у зовнішньоекономічній ситуації країни стали наслідком світової фінансово-економічної кризи та спаду економіки. Зменшення виробництва, що відбулося в кінці 2008 р. – на початку 2009 р., негативно відобразилося на обсягах експорту та імпорту між Україною та країнами ЄС, призвівши до їхнього скорочення. До 2019 р. ситуація стабілізувалась, хоча не досягнула передкризових показників. Зберігши позитивну динаміку зростання обсягів експорту товарів до ЄС, темпи приросту в 2019 р. порівняно з попереднім роком становили лише 5,1 %.

На сьогодні ЄС залишається найбільшим торговельним партнером України за показниками зовнішньої торгівлі товарами. На підставі статистичних даних визначено, що в Україні при зростанні товарообігу відбувається поступове скорочення від’ємного сальдо торговельного балансу з країнами Євросоюзу, що відображає позитивні зміни показників зовнішньоекономічної торгівлі (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Динаміка сальдо торговельного балансу України

з країнами ЄС за 1996–2019 рр., млрд грн

Побудовано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

Хоча зовнішня торгівля з країнами ЄС і надалі характеризується від'ємним сальдо, поступове зростання об'ємів експорту товарів та послуг, що спостерігається в останні роки, призводить до припливу іноземних коштів в Україну та позитивно впливає на економічну ситуацію в країні [117]. Для забезпечення подальшого розвитку ЗЕД українським підприємствам необхідно знаходити нові ніші на світовому ринку і заповнювати їх своєю продукцією, посилювати експорт продукції з високою часткою доданої вартості.

У 2018 р. експорт високих технологій в Україні становив 5,4 % від загального обсягу експорту, або 1,247 млн доларів США. Незважаючи на те, що експорт високих технологій в Україні протягом останніх років суттєво коливався, протягом 1999–2018 рр. він, як правило, збільшувався (табл. 2.6).

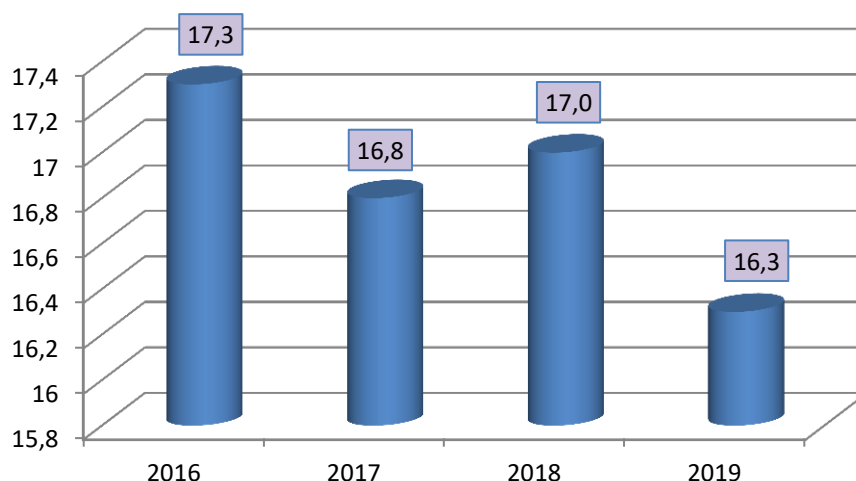
Таблиця 2.6

**Розвиток експорту та виведення на зовнішні ринки
високотехнологічної продукції України**

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Експорт високотехнологічної продукції, млрд. дол	1,441	2,17	2,877	2,492	2,222	1,626	1,246	1,267	1,248
Часка експорту високотехнологічної продукції, %	4,3	5	6,9	6,7	7,5	8,5	7,2	6,3	5,4

Складено дисертантом на основі [355].

Водночас у структурі експорту не відбулося зростання питомої ваги товарів, вироблених із використанням технологій високого та середньовисокого рівня. За підсумками 2019 р., частка таких товарів зменшилась і склала 16,3 % на противагу 17 % у 2018 р. Однією із причин такого падіння стало скорочення виробництва продукції машинобудування (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Частка товарів виробництва з використанням технологій високого та середньовисокого рівня у структурі експорту товарів, %
Побудовано дисертантом за даними [73].

Аналізуючи товарну структуру експорту, можна відзначити, що на сьогодні Україна мало продає за кордон готової високотехнологічної продукції. Найбільша питома вага в експорті товарів спостерігалася за групами товарів: «Продукти рослинного походження» і «Недорогоцінні метали та вироби з них», частка яких у загальному обсязі товарного експорту становила в 2019 р. 25,8 % та 20,5 % відповідно.

Найбільше значення в товарній структурі експорту України відіграють агропромисловий комплекс і харчова промисловість, які в 2019 р. в сукупності становили 44,3 % загального експорту. В лідерах продукти рослинного походження: пшениця, кукурудза, цукор, овочі і фрукти, борошномельна продукція. Зростання експорту відбувається за усіма продуктами аграрної галузі.

Машинобудування в 2019 р. займало 8,9 % у структурі експорту. Значна частина обладнання з України, в тому числі переробного сільськогосподарського, експортується до багатьох країн світу. Зокрема, Україна постачає спецтехніку до Канади, риболовецькі судна та запчастини до вагонів і локомотивів – до країн ЄС, автомобільні причеми з України

постачаються до Кенії. При цьому загальна динаміка експорту машин, обладнання й механізмів має нисхідну тенденцію (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Товарна структура експорту України та регіонів світу в 2019 р. (у % від загального обсягу)

Побудовано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

Окрім того, у структурі експорту переважає частка матеріалоємної продукції. Така тенденція спостерігається уже тривалий час, змінюються лише внутрішні пропорції: зменшується питома вага металів і мінеральних продуктів, водночас зростає питома вага сільськогосподарської та продовольчої продукції.

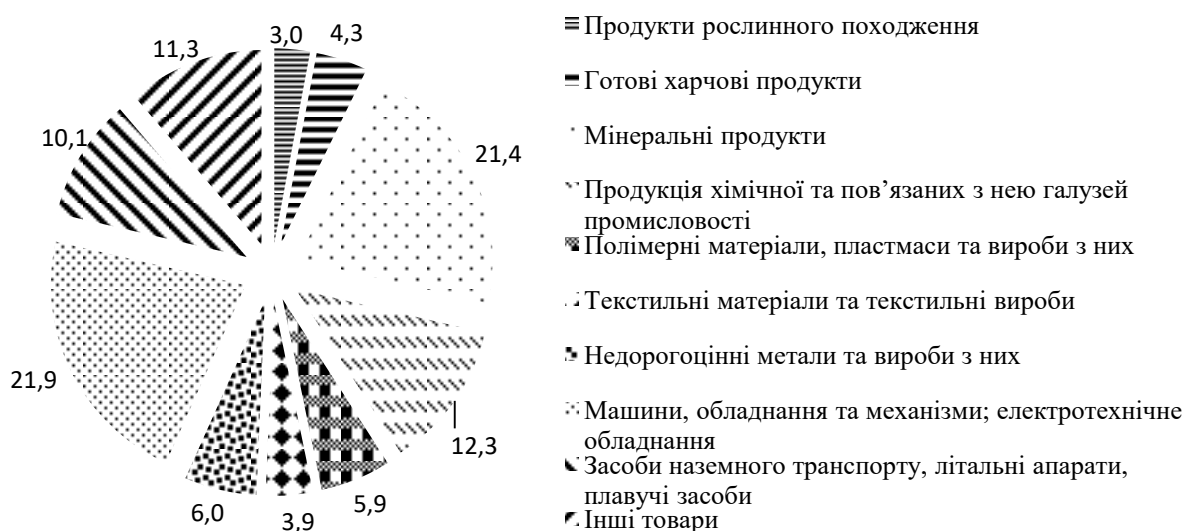
Основу експорту складають товари з низькою доданою вартістю, зокрема сировина і продукція мінімальної технологічної межі, що позиціонує нашу державу як сировинний придаток розвинених країн (частка сировини становить більше 50 %) [245].

Зокрема, зросла частка продукції рослинного походження за рахунок збільшення питомої ваги зернових культур (з 15,3 % – у 2018 р. до 19,2 % – у

2019 р.), мінеральних продуктів (до 9,7 % у 2019 р.). Водночас зменшився експорт недорогоцінних металів і виробів із них – з 24,6 % у 2018 р. до 20,5 % у 2019 р., причиною чого стало зниження питомої ваги експорту чорних металів.

ЗЕД має важливе значення для економіки сучасної України. Робота деяких галузей промисловості залежить від імпорту сировини та напівфабрикатів. Для модернізації виробництва та випуску конкурентоспроможної продукції вітчизняними підприємствами необхідні сучасні технології та обладнання. ЗЕД сприяє притоку у регіони фінансових ресурсів, додаткових інвестицій, упровадженню сучасних технологій, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, створенню нових робочих місць, підвищенню кваліфікаційного рівня персоналу [67, с. 150].

Аналізуючи імпорт, можна відзначити орієнтацію України на ввезення стратегічно важливої продукції, а саме нафти, газу (близько 52 %), продукції машинобудівної галузі (близько 21,9 %), вугілля, медикаментів і продуктів харчування (близько 10 %) (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Товарна структура імпорту України в 2019 р., %

Побудовано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

У структурі імпорту станом на 2019 р. найбільші частки припадали на машини, обладнання й механізми – 21,9 %, мінеральні продукти – 21,4 %, продукцію хімічної промисловості – 12,3 % та засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 10,1 % (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Товарна структура зовнішньої торгівлі

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	2018 рік				2019 рік			
	Експорт		Імпорт		Експорт		Імпорт	
	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%
Усього, у т. ч.:	47335,0	100,0	57187,6	100,0	50054,6	100,0	60800,2	100,0
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1210,6	2,6	918	1,6	1277	2,6	1071,5	1,8
II. Продукти рослинного походження	9886,1	20,9	1529,2	2,7	12914,5	25,8	1794,6	3,0
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	4496,5	9,5	267,4	0,5	4732,2	9,5	253,3	0,4
IV. Готові харчові продукти	3018,6	6,4	2340,9	4,1	3220,4	6,4	2616,6	4,3
V. Мінеральні продукти	4339,6	9,2	14191,9	24,8	4866,5	9,7	12984,6	21,4
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1871,3	4,0	7058,3	12,3	1930,8	3,9	7483,4	12,3
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	694,3	1,5	3558,6	6,2	721,5	1,4	3564,6	5,9
IX. Деревина і вироби з деревини	1494,6	3,2	303,9	0,5	1400,4	2,8	307,4	0,5
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	846,6	1,8	2011,7	3,5	847,2	1,7	2376	3,9
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	11632,7	24,6	3575,2	6,3	10255,7	20,5	3650,7	6,0
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	4654,7	9,8	11955,2	20,9	4464,4	8,9	13312,8	21,9
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	669,3	1,4	4554	8,0	882,3	1,8	6162,8	10,1
Інші товари	2362,3	4,8	4384,1	7,5	2334,1	4,7	4725,5	7,9

Побудовано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

Також варто звернути увагу на те, що найбільшу вагу в ЗЕД України займає торгівля товарами – в 2019 р. її частка становила 79,6 % експорту та 89,8 % імпорту. Натомість у розвинених країнах швидшими темпами зростає торгівля послугами [245]. Такі тенденції закріплюють за відсталіми країнами

роль постачальників матеріальної продукції із низькими показниками експорту високотехнологічних товарів, що характерно і для України.

Водночас позитивним є те, що обсяги експорту послуг України впродовж останніх трьох років дослідження зростали, досягнувши у 2019 р. значення 15628,9 дол. США, що на 4 млрд дол. більше, ніж попереднього року (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Експорт та імпорт товарів та послуг України,

млрд дол. США

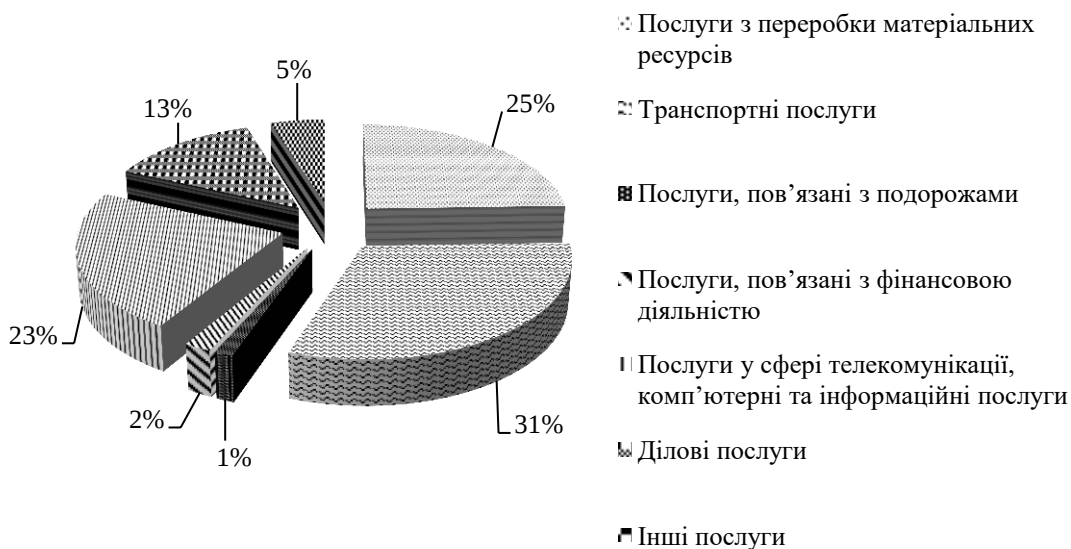
Роки	Товари		Послуги		Всього	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
1996	14400,8	17603,4	4746,6	1204,5	19147,4	18807,9
1997	14231,9	17128,0	4738,4	1418,3	18970,3	18546,3
1998	12637,4	14675,6	3819,8	1430,9	16457,2	16106,5
1999	11581,6	11846,1	3613,9	1113,2	15195,5	12959,3
2000	14572,5	13956,0	3655,1	1151	18227,6	15107,0
2001	16264,7	15775,1	3731,9	1147,6	19996,6	16922,7
2002	17957,1	16976,8	4303,8	1194,9	22260,9	18171,7
2003	23066,8	23020,1	4524,9	1465,3	27591,7	24485,4
2004	32666,1	28996,8	5612,7	2062,9	38278,8	31059,7
2005	34228,4	36136,3	6443,2	2941,8	40671,6	39078,1
2006	38368	45038,6	7791,8	3730,6	46159,8	48769,2
2007	49296,1	60618,0	9435,1	4995,5	58731,2	65613,5
2008	66967,3	85535,3	12260,1	6481,5	79227,4	92016,8
2009	39695,7	45433,1	10129,7	5186,4	49825,4	50619,5
2010	51405,2	60742,2	11936,3	5421,6	63341,5	66163,8
2011	68394,2	82608,2	14180,3	6214,2	82574,5	88822,4
2012	68830,4	84717,6	14096,2	6650,1	82926,6	91367,7
2013	63320,7	76986,8	14233,2	7523	77553,9	84509,8
2014 ³	53901,7	54428,7	11520,8	6373,1	65422,5	60801,8
2015 ³	38127,1	37516,4	9736,6	5523	47863,7	43039,4
2016 ³	36361,7	39249,8	9868	5326,5	46229,7	44576,3
2017 ³	43264,7	49607,2	10714,3	5476,1	53979	55083,3
2018 ³	47335	57187,6	11637,9	6308,8	58972,9	63496,4
2019 ³	50054,6	60800,2	15628,9	6942,2	65683,5	67742,4

*Інформація за 2010–2019 наведена без урахування тимчасово окупованої території АРК, м. Севастополя та окупованих територій у Донецькій та Луганській областях;

Побудовано дисертантом за даними [186].

Якщо проаналізувати сальдо експорту послуг, то в 2019 р. Україна надавала зовнішнім контрагентам послуг більше, ніж отримала. Найбільшою статтею послуг України, наданих для ЄС у 2019 р., було транспортування товарів українською територією (31 %), що обумовлено вигідним географічним розташуванням і значним транзитним потенціалом. Другу позицію за обсягом становили послуги з переробки матеріальних ресурсів (25 %), а саме – переробка товарів з метою подальшої їх реалізації за кордоном. Позитивним можна вважати деяке зростання обсягу інформаційних і телекомунікаційних послуг для країн ЄС, питома вага яких у 2019 р. становила 23 % (рис. 2.10).

Досить перспективним є ринок ІТ послуг України. Так, за спостереженнями науковців [245], упродовж останніх років відбувається інтенсивний його розвиток, що свідчить про значний потенціал для нарощення експорту.

Рис. 2.10. Експорт послуг із України в ЄС

Побудовано дисертантом за даними [186].

Показником розвитку зовнішньоекономічного співробітництва та передумовою для подальшої активізації ЗЕД у регіоні є обсяг залучених прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Активна участь України в єврорегіональному співробітництві та налагодження зовнішньоекономічних

зв'язків дають можливість отримати достатні інвестиції для реалізації інноваційних проєктів, випуску високотехнологічної продукції та покращення якісної структури експорту й імпорту.

На сьогодні непривабливий інвестиційний клімат в Україні служить серйозним бар'єром для залучення зовнішніх партнерів. Як видно з динаміки надходження ПІІ в Україну, політична та економічна нестабільність 2013–2014 рр. посилила негативну тенденцію, що позначилася на суттєвому скороченні інвестиційних потоків у цей період. На початку 2020 р. стан так і не вдалося відновити до передкризового рівня (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Прямі інвестиції (акціонерний капітал)

Роки	Обсяг прямих інвестицій, млн дол. США				Питома вага в загальному обсязі прямих інвестицій, %	
	в Україну	з України	з країн ЄС в економіці України	з України в країні ЄС	з країн ЄС в економіці України	з України в країні ЄС
2010	38992,90	5760,5	31538,40	5465,00	80,9	94,9
2011	45370,0	6402,8	36969,10	6078,20	81,5	94,9
2012	48197,6	6435,40	39268,90	6072,70	81,5	94,4
2013	51705,30	6568,10	41132,30	6150,10	79,6	93,6
2014	53704,00	6702,90	41032,80	6192,30	76,4	92,4
2015	38356,80	6456,20	29308,00	6138,80	76,4	95,1
2016	32122,50	6315,20	24982,80	6111,00	77,8	96,8
2017	31230,30	6346,30	23425,70	6115,10	75,0	96,4
2018	31606,40	6322,00	24145,20	6075,50	76,4	96,1
2019	32905,10	6294,40	25972,30	6084,40	78,9	96,7
31.12.2019	35809,60	6272,70	28289,30	6086,00	79,0	97,0

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, за 2014–2019 рр. – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях;

Побудовано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

Найбільшими інвесторами України залишаються країни Євросоюзу, частка ПІІ яких за досліджуваний період коливалася в межах 75–81,5 % і на початок 2020 р. сягнула 28,3 млрд дол. США, або 79 % від загального їх обсягу. Щодо інвестицій з України в економіку світу, то в країнах ЄС щороку зосереджується близько 95% загального обсягу інвестицій з України (6,0 млрд дол. США). Серед країн ЄС найбільші інвестиційні потоки України спрямовані до Кіпру. Щорічно з цієї країни надходить близько 12 млрд дол., а з України виводиться близько 6 млрд дол. Така ситуація, перш за все, є наслідком проблеми офшорів.

Розглядаючи ПІІ в регіональному розрізі, не можна оминути стійкої тенденції до їхнього зростання, що свідчить про низьку інвестиційну привабливість регіонів та необхідність посилення зовнішньоекономічних зв'язків, зокрема шляхом активізації єврорегіонального співробітництва.

Варто зауважити, що інвестиційна привабливість регіонів визначає як обсяги, так і джерела інвестиційних потоків. Більш інвестиційно привабливі регіони із налагодженою системою міжнародного співробітництва спроможні отримати фінансування від іноземних інвесторів, тоді як джерелом інвестиційних ресурсів у менш привабливих регіонах лишаються бюджетні кошти та кошти суб'єктів господарювання.

Безумовним лідером щодо залучення іноземних інвестицій є столиця м. Київ, де в розрахунку на одну особу в 2019 р. припадало близько 6 тис. дол. капіталовкладень. Розвинутою ЗЕД за інвестиційними показниками в 2019 р. характеризувалися також Дніпропетровська (1099,5 дол.), Київська (910,4 дол.) та Полтавська (733,2 дол.) області. Лідуючі позиції займають також Вінниця і Харків. У число інших перспективних для інвестування міст увійшли Одеса, Миколаїв, Житомир, Львів, Івано-Франківськ, Дніпро, Полтава і Тернопіль (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Прямі інвестиції в економіку України в регіональному розрізі

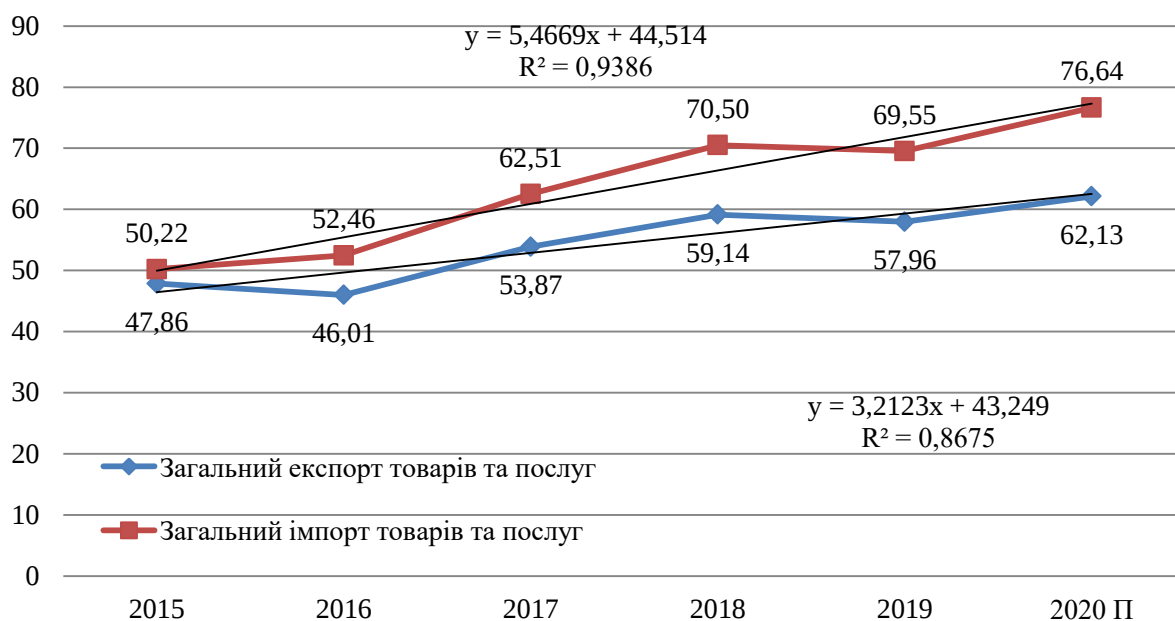
Регіони	Обсяги прямих інвестицій на одну особу населення на 1 січня, дол. США				Темпи зростання (зменшення) обсягів прямих інвестицій, у відсотках до початку року			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Україна	752,7	734,8	746,9	781,6	97,2	101,2	104,1	108,8
Вінницька	117,4	113,3	126,2	142,5	95,9	110,5	111,9	106,4
Волинська	237,6	236,9	242,3	248,2	99,6	102,1	102,2	119,5
Дніпропетровська	1235,5	1077,7	1142,8	1099,5	86,6	105,6	95,9	107,4
Донецька	409,5	294,6	265,2	309,2	71,5	89,3	115,5	108,6
Житомирська	177,8	173,7	183,4	190,9	97,1	104,9	103,2	105,2
Закарпатська	248,1	252,3	258,9	273,6	101,7	102,5	105,6	105,1
Запорізька	388,1	494,5	526,2	525,7	126,5	105,5	98,9	101,3
Івано-Франківська	606,4	599,7	657,5	651,8	98,8	109,4	98,9	80,9
Київська	923,8	878,0	913,8	910,4	95,2	104,7	100,6	103,0
Кіровоградська	54,1	61,2	73,4	73,4	112,3	119,0	98,8	107,7
Луганська	201,0	198,8	201,2	202,8	98,3	100,4	99,8	102,3
Львівська	410,3	331,3	370,0	378,0	80,7	111,6	101,9	117,8
Миколаївська	183,4	185,1	180,0	194,2	100,3	96,5	107,0	138,5
Одеська	554,2	516,9	506,6	528,0	93,1	97,9	104,1	102,2
Полтавська	696,4	703,8	714,2	733,2	100,3	100,6	101,7	113,7
Рівненська	172,0	137,4	115,6	112,6	79,9	84,1	97,2	103,2
Сумська	178,3	171,7	165,5	169,9	95,4	95,6	101,6	107,3
Тернопільська	46,2	45,5	42,7	96,2	97,9	93,4	223,7	49,2
Харківська	560,9	238,5	238,0	244,5	42,3	99,4	102,2	116,9
Херсонська	198,3	190,3	208,1	196,8	95,4	108,5	93,7	119,8
Хмельницька	127,9	122,9	133,8	158,3	95,5	108,0	117,4	101,2
Черкаська	279,8	271,1	274,7	272,6	96,1	100,4	98,2	108,3
Чернівецька	65,2	63,1	47,1	50,5	96,7	74,6	107,0	116,4
Чернігівська	88,4	234,1	421,9	433,8	261,9	178,0	101,4	101,6
м. Київ	5376,8	5745,3	5657,6	5994,8	107,6	99,0	106,4	111,2

Побудовано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

Серед топ-гулзей, куди інвестують іноземці в Україні, – промисловість, оптова і роздрібна торгівля, фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомістю, професійна, наукова і технічна діяльність. Іноземні інвестори активно вкладають ресурси в систему енергозбереження, аграрний сектор і будівництво [245].

Активізація ЗЕД потребує проведення аналізу, планування та прогнозування показників, що її характеризують. Використовуючи метод екстраполяції та на основі регресійного аналізу побудована модель динаміки

показників імпорту та експорту в ЗЕД України. Результати моделювання відображені на рис. 2.11.

Рис. 2.11. Фактичні та прогнольні дані експорту та імпорту України, млрд дол. США.

Розраховано дисертантом за даними [355].

Рівняння лінії тренду імпорту має вигляд:

$$IM = 5,466x + 44,51, \quad (2.1)$$

де x – змінна часу, IM – змінна імпорту.

Можна зробити висновки, що імпорт до України в середньому зростає на 5,5 млрд дол. США за рік.

Лінія тренду експорту описується рівнянням:

$$EX = 3,212x + 43,24, \quad (2.2)$$

де x – змінна часу, EX – змінна експорту/

З рівняння (2.2) видно, що середня величина зростання обсягів експорту з України становить 3,2 млрд дол. США на рік.

Починаючи з 2015 р., після подолання чергової кризи, сформувалась стійка висхідна тенденція відновлення ЗЕД в Україні, про що свідчать

достатньо високі значення коефіцієнтів детермінації для імпорту $R^2 = 0,938$ та для експорту $R^2 = 0,867$. Щодо прогнозних значень можна зауважити, що за умови збереження окресленої динаміки в 2020 р. обсяг експорту становитиме 62,13 млрд дол. США, а імпорту – 76,64 млрд дол. США.

Отже, проведений аналіз особливостей ЗЕД доводить значну залежність розвитку економіки країни та її регіонів від зовнішніх економічних зв'язків, зокрема стану зовнішньої торгівлі. Структура й обсяг зовнішньоекономічних зв'язків великою мірою визначають економічний стан і перспективи розвитку економіки країни та її регіонів, оскільки здатні значно вплинути на її динаміку і стійкість.

Найбільша частка в структурі українського експорту в 2019 р. належала продукції АПК і харчової промисловості (44,3 %), а найбільша питома вага в загальному обсязі імпорту припадала на продукцію машинобудування, зокрема машини, обладнання й транспортні засоби (32,0 %) та мінеральні продукти (21,4 %). Найбільшим торгівельним партнером та інвестором України за підсумками 2019 року залишалися країни ЄС, частка ПП яких за досліджуваній період коливалася в межах 75–81,5 % і на початок 2020 р. сягнула 28,3 млрд дол.

Товарна структура експорту та сальдо торговельного балансу свідчить про пасивну роль України в міжнародному розподілі праці та несприятливий інвестиційний клімат. Встановлено, що зовнішньоторговельний баланс держави є від'ємним, тобто Україна імпортує більше товарів і послуг, аніж експортує. Проведені розрахунки та аналіз отриманих лінійних рівнянь свідчать, що темпи зростання імпорту в Україні більші, ніж приріст експорту. Це веде до зростання від'ємного сальдо і, як наслідок, збільшує ризики втрати стабільності валютного курсу, а також уповільнення економічного зростання.

На погіршення ситуації чималий вплив здійснила економіко-політична криза 2013–2014 рр. Водночас встановлено, що український експорт протягом останніх років почав нарощувати обсяги, хоча за 10 останніх років так і не вдалося досягнути рівня 2010 р. – загальне скорочення експорту по

Україні становило 2,63 %. Плдділяючи думку вчених [245], серед причин такого падіння можна назвати втрату Україною ринку збуту та зменшення виробничих потужностей після підписання Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, переважання низькотехнологічного експорту, що ставить у залежність від змін кон'юнктури світового ринку, експортоорієнтовану модель економічного зростання, характерну для України. Негативний уплив мали й політична та економічна нестабільність, військові дії на Сході країни.

Все разом свідчить про неефективне управління ЗЕД [245] та необхідність розвитку міжнародної економічної співпраці й розширення зовнішньоекономічних зв'язків, що сприятиме притоку інвестицій, кращому доступу до передових технологій тощо.

Для подолання розриву та збалансування зовнішньоекономічного сальдо необхідно прийняти конструктивні рішення з метою поліпшення інвестиційної привабливості України та налагодження зовнішньоекономічних зв'язків регіонів із стратегічними країнами-партнерами, зокрема тими, які здійснюють активну співпрацю в межах діючих форм єврорегіонального співробітництва. Значну роль у ЗЕД держави відіграють регіони, які прилягають до кордону, а тому зовнішня політика держави повинна бути спрямована на активізацію міжрегіонального (єврорегіонального) співробітництва. Прикордонні регіони є пріоритетними в розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Адже вони, перебуваючи на периферії відносно центральних ринків країни, водночас близькі до ринків сусідніх держав, що, відповідно, надає їм додаткових переваг і можливості для здійснення зовнішньоторговельних операцій та інших видів ЗЕД.

Позитивний уплив на поліпшення товарної і географічної структури експорту та імпорту матиме також активізація міжрегіонального співробітництва та впровадження в практику найбільш ефективних форм співпраці із зарубіжними країнами. За цих умов, поглибленого аналізу потребують стан і проблеми функціонування єврорегіональних структур, створених за участі регіонів України.

2.2. Аналіз розвитку єврорегіонального співробітництва за участю регіонів України

Проведений аналіз засвідчив, що Україна має достатньо розгалужену структуру зовнішньоекономічних зв'язків, що обумовлено розвитком різних форм співпраці з країнами ЄС та іншими країнами світу. Важлива роль при цьому відводиться створенню єврорегіонів як найбільш дієвої форми єврорегіональної співпраці, за якої місцеві органи влади регіонів-учасників мають можливість вирішувати нагальні економічні, культурні та соціальні проблеми, реалізовувати програми та проекти розвитку [25]. Єврорегіони функціонують на основі принципів субсидіарності та об'єднання потенціалів, що може бути використано для підтримки та розвитку економіки регіонів [121].

У межах єврорегіонів формуються інтенсивні та багаторівневі взаємодії між учасниками єврорегіонального співробітництва, що створює додаткові можливості для активізації ЗЕД територій, виходу на зовнішні ринки товарів та послуг, поглибленої міжнародної взаємодії й адаптації, наприклад, у сфері європейського законодавства [150].

Здійснюючи аналіз участі регіонів в єврорегіональному співробітництві варто зауважити, що Україна не відстає від країн ЄС за тенденцією створення єврорегіонів, але за рівнем ефективності їх діяльності та активності значно поступається. На території України з початку 90-х років XX століття було утворено 10 єврорегіонів (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Характеристика Єврорегіонів України

Назва єврорегіону	Дата створення	Склад єврорегіону	Характеристика
1. Карпатський єврорегіон	14 лютого 1993 р.	Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області (Україна), Підкарпатське воєводство (Польща), Кошицький та Пряшівський краї (Словаччина), Медьє Боршод-Абау-Земплен, Хайду-Біхар, Хевеш, Яс-Надькун Сольнок та Сабольч-Сатмар-Берег (Угорщина); повіти Біхор, Селаж, Сату-Маре, Марамуреш, Харгіта, Сучава та Ботошань (Румунія)	Єврорегіон із країнами-членами ЄС
2. Єврорегіон «Буг»	29 вересня 1995 р.	Волинська область, Жовківський та Сокальський райони Львівської області (Україна), Люблінське, воєводство (Польща), Брестська область (Білорусь)	Єврорегіон за участі однієї країни-члена ЄС
3. Єврорегіон «Нижній Дунай»	14 серпня 1998 р.	Одеська область (Україна), райони Вулканешти, Кагул, Кантемір (Молдова), повіт Бреїла, Галац, Тульча (Румунія)	
4. Єврорегіон «Верхній Прут»	22 вересня 2000 р.	Чернівецька та Івано-Франківська області (Україна), Ботошанський та Сучавський повіти (Румунія), Фалештський, Єдинецький, Глоденський, Окницький, Ришканський та Бриченський (Молдова)	Єврорегіон без участі країн-членів ЄС
5. Єврорегіон «Дністер»	2 лютого 2012 р. Територія 31126 км ² Населення 2015 тис. чол.	Вінницька область України, Окницький, Дондушенський, Сорокський, Флорештський, Шолданештський та Резінський райони Республіки Молдова	
6. Єврорегіон «Дніпро»	29 квітня 2003 р.	Чернігівська область (Україна), Брянська область (РФ), Гомельська область (Білорусь)	Єврорегіон за участі країни-агресора
7. Асоціація «Чорноморський єврорегіон»	26 вересня 2008 р.	Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, РФ, Румунія, Сербія, Туреччина, представлені на рівні міст, областей, провінцій, країв, автономних республік, Україна (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області, Автономна Республіка Крим, а також місто Севастополь).	
8. Єврорегіон «Донбас»	29 жовтня 2010 р.	Луганська область, Донецька область (Україна), Ростовська область (РФ)	Єврорегіон з країною-агресором
9. Єврорегіон «Слобожанщина»	7 листопада 2003 р.	Харківська область (Україна), Белгородська область (РФ)	
10. Єврорегіон «Ярославна»	24 квітня 2007 р.	Сумська область (Україна), Курська область (РФ)	

Складено автором на основі [150].

Аналізуючи склад їх учасників, можна відзначити, що лише один із них, а саме Карпатський євро регіон повністю відповідає своїй назві, враховуючи домовленість про співпрацю між Україною та чотирма країнами-членами ЄС. У трьох євро регіонах – «Буг», «Нижній Дунай» та «Верхній Прут» – було залучено лише по одній країні (Румунія або Польща), що входять до європейської спільноти. Євро регіон «Дністер» об'єднував до співпраці прикордонні регіони України та Молдови, що не входять до ЄС. І п'ять євро регіонів були утворені за участі РФ, що є країною-агресором у відношенні до України. За такої обставини говорити про повноцінне використання домовленостей задля активізації ЗЕД України. Варто виділити євро регіони «Донбас» «Слобожанщина» та «Ярославна», які передбачали співпрацю лише з РФ, а відтак, за умов проведення військових дій, на сьогодні ці євро регіони фактично припинили функціонування.

Євро регіон «Буг» утворений задля вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів-учасників шляхом активізації соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших зв'язків між ними [263]. Основна мета діяльності – розвиток співпраці прикордонних територій за напрямками: 1. Просторовий благоустрій. 2. Комунікації, транспорт і зв'язок. 3. Освіта, охорона здоров'я, культура, спорт і туризм. 4. Охорона та покращення довкілля. 5. Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій і стихійних лих. 6. Сприяння розширенню контактів між мешканцями прикордонних територій. 7. Розвиток співпраці між суб'єктами господарської діяльності.

За час існування євро регіону «Буг» учасникам удалося здійснити низку проєктів, що відповідали основним положенням стратегії його розвитку, а саме:

- формування прикордонної інфраструктури та розбудова кордонів;
- розвиток транспортної інфраструктури (будівництво та реконструкція автомобільних магістралей, спорудження супутніх об'єктів);

- підтримка підприємництва та створення сприятливого бізнес-середовища через налагодження міжнародних зв'язків і обміну досвідом, розширення мережі спеціалізованих інституцій;
- проведення соціально орієнтованої діяльності, спрямованої на забезпечення прав та інтересів найбільш уразливих верств населення;
- заходи з охорони навколишнього середовища;
- формування бази даних задля розповсюдження різнопланової інформації про регіон та ін.

Карпатський єврорегіон об'єднує прикордонні регіони, а також окремі населені пункти Польщі, Словаччини, Угорщини, України та Румунії. Серед регіонів України його учасниками є Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька облатсі.

На сьогодні Карпатський єврорегіон ефективно функціонує, а його діяльність спрямована на:

- сприяння економічному, науковому, екологічному, культурному та освітньому співробітництву шляхом організації та координації спільної діяльності учасників об'єднання;
- розбудова інфраструктури прикордонних регіонів та підтримка відповідних проєктів;
- налагодження контактів і співробітництва економічних суб'єктів регіонів-учасників із міжнародними організаціями;
- покращення рівня та якості життя населення, збереження миру;
- встановлення та підтримку добросусідських відносин між державами;
- дотримання прозорості кордонів між країнами, регіони яких є учасниками співробітництва.

Діяльність Карпатського єврорегіону сприяє активізації співробітництва в економічній, соціальній, науковій, освітній, культурній, екологічній сферах шляхом реалізації відповідних єврорегіональних проєктів. Використовуючи можливості міжнародної співпраці, в межах Єврорегіону Карпати у 2007 р. створена Асоціація органів місцевого

самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна», членами якої стали також окремі громади Чернівецької та Івано-Франківської областей [121].

За час свого існування в межах Карпатського єврорегіону реалізовано чимало місцевих ініціатив двостороннього співробітництва країн-учасниць. Серед таких проєктів, які підтверджують доцільність створення та ефективність функціонування єврорегіону, поділяючи думку ряду вчених [28], відзначимо будівництво транспортного мосту через р. Тису на українсько-угорському кордоні, що сприяло розширенню мережі прикордонних переходів; спільний проєкт України, Словаччини, Угорщини та Румунії й створення системи гідроспоруд у прикордонних регіонах та інші численні проєкти із захисту довкілля; будівництво міжнародного автомобільного пункту пропуску «Смільниця–Кросценко» та ін. У той же час варто зауважити, що для Карпатського єврорегіону залишається проблемою фінансування спільних проєктів, зважаючи на потребу багатостороннього фінансового менеджменту в ході їхньої реалізації та обмеженість фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Загалом співробітництво в рамках Карпатського єврорегіону здебільшого ґрунтується на двосторонніх угодах. Також низкою міжурядових документів щодо двостороннього та тристороннього співробітництва між Україною, Румунією та Республікою Молдова обумовлено створення ще двох єврорегіонів – «Нижній Дунай» (серпень 1998 р.) та «Верхній Прут» (вересень 2000 р.) [28]. Обидва цих єврорегіони на сьогодні функціонуючі, що викликає потребу дослідження діяльності цих утворень у контексті розвитку єврорегіонального співробітництва в Україні.

Єврорегіон «Нижній Дунай» був утворений задля налагодження культурного обміну, розвитку міжетнічних контактів та мало на меті вирішення комплексу завдань [167]: досягнення гармонійного і збалансованого розвитку економіки; вирішення проблем у сфері охорони навколишнього середовища; забезпечення відповідного рівня зайнятості й соціального захисту населення; розвиток транспортної інфраструктури;

формування єдиного культурного простору в Придунав'ї; попередження і ліквідації наслідків стихійних лих і техногенних катастроф.

Багатство природних ресурсів Нижнього Дунаю та дельти ріки, з одного боку, дає великі можливості для соціально-економічного розвитку Придунайського регіону, а з іншого – породжує низку проблем, що створюють підґрунтя для виникнення транскордонних суперечностей між країнами Нижнього Дунаю – Румунією, Молдовою й Україною [214]. Зокрема, причиною конфліктів часто виступають забруднення води та аварійні ситуації, що призводять до виникнення спільних екологічних проблем.

У межах єврорегіону «Нижній Дунай» здійснюється розроблення спільних програм прикордонного співробітництва в галузях діяльності, встановлених загальними угодами. Важливим напрямком діяльності Єврорегіону є організація та координація заходів із просування співробітництва у сферах економіки, науки, екології, культури, освіти та спорту. Представники активно працюють над реалізацією проєктів і залученням коштів міжнародної технічної допомоги, що дозволяє вирішити проблемні питання морегосподарської, транспортної та інфраструктурної галузей.

Одним із завдань функціонування євро регіону є посередництво та сприяння співробітництву із міжнародними організаціями, інститутами й агентствами, що дозволяє залучити в регіони додаткові кошти на вирішення спільних або важливих проблем. Зокрема, фінансову підтримку транскордонним проєктам, що реалізуються в єврорегіоні «Нижній Дунай», надано Європейською Комісією в рамках програм Phare і Tacis «Прикордонне співробітництво» [28].

Функціонування єврорегіону сприяє налагодженню прямих контактів між економічними агентами, інститутами, неурядовими організаціями й експертами, які діють у різноманітних сферах. Формування єврорегіону «Нижній Дунай» створило нові можливості для розширення співробітництва

в різних галузях між прикордонними регіонами трьох країн, налагодження та укріплення партнерських і дружніх відносин [263].

Так, на сьогодні між регіонами України та країнами-учасницями Єврорегіону «Нижній Дунай» активно укладаються угоди та протоколи про науково-технічне, гуманітарне та торговельно-економічне співробітництво. Зокрема, 22 такі угоди були вже заключні між Чернівецькою, Вінницькою, Херсонською, Одеською, Черкаською областями, м. Київ та регіонами Республіки Молдова. Також 23 угоди укладено між регіонами Молдови та України. Підписана Угода про співробітництво між Київською Асоціацією роботодавців і Спілкою промисловців, аграріїв та підприємців Придністров'я (СПАП) [167].

Єврорегіональне співробітництво України з Республікою Молдова здійснюється також у рамках єврорегіонів «Верхній Прут» і «Дністер».

Єврорегіон «Верхній Прут» створений з метою розширення існуючих міжрегіональних зв'язків. Його функціонування спрямоване на сприяння і подальший розвиток співпраці між регіонами держав-учасниць, налагодження співробітництва між містами, органами місцевого самоврядування та державного управління, а також установами, підприємствами й громадськими організаціями задля вирішення проблем у галузях економіки, освіти, науки, культури і спорту та ін. [107]. Досягнення окреслених орієнтирів вимагає розвитку інфраструктури, зокрема енергетичних систем, транспортних і комунікаційних мереж транскордонних взаємин, розширення співробітництва у сферах нормативно-правового забезпечення, науки, освіти, культури, спорту та молоді.

Важлива роль серед напрямків діяльності єврорегіону Верхній «Прут», поряд із активізацією ЗЕД і розвитком торговельних відносин на основі підвищення рівня інноваційності й упровадження передових технологій, відведена екологічній складовій та дотриманню екологічної безпеки. Зокрема, завданням цього єврорегіонального утворення є попередження забруднень басейнів Дунаю, Дністра, Сірету, Прута, Чорного моря; охорона здоров'я

населення; розвиток туризму; запровадження та пропагування екологічно чистих виробництв; уникнення й ліквідація наслідків аварій і стихійних лих. У межах єврорегіону здійснюється підтримка спільних транскордонних проєктів, спрямованих на моніторинг, запобігання та ліквідацію наслідків природно-техногенних надзвичайних ситуацій у басейнах прикордонних річок [181].

У рамках єврорегіону «Верхній Прут» створений екологічний єврорегіон, основною метою якого є впровадження сучасних механізмів управління техногенно-екологічною безпекою на всіх стадіях життєвого циклу виробництва та споживання. Визначення державними та місцевими органами влади, а також підприємцями трьох країн їхньої взаємної зацікавленості у вирішенні екологічних проблем та запровадженні екологічно чистих виробництв сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції, активізації процесів інвестування та реконструкції в регіонах із одночасним дотриманням цілей сталого соціально-економічного розвитку.

Таким чином, можна стверджувати, що завдання єврорегіону «Верхній Прут» відповідають принципам сталого розвитку та інклюзивного зростання, оскільки спрямовані на забезпечення збалансованого соціально-економічного піднесення, дотримання екологічної безпеки, рівності та гарантування прав національних меншин та інших категорій населення.

Єврорегіон «Дністер» функціонує у межах єврорегіональної співпраці із республікою Молдова. З боку України учасником єврорегіону є Вінницька область.

Основними завданнями Єврорегіону «Дністер», відповідно до затверджених статутних документів, є налагодження взаємовигідної співпраці шляхом:

- організації, координації та поглиблення зв'язків у сфері економіки, науки, освіти, культури, туризму, спорту;
- реалізації спільних проєктів із охорони навколишнього середовища, екологічного оздоровлення басейну ріки Дністер;

- реалізації регіональних програм (проектів) з питань скорочення рівня безробіття;
- забезпечення сталого та ефективного енергозбереження, перехід на використання альтернативних видів енергії, впровадження енергозберігаючих технологій;
- участі в розбудові міжнародних транспортних коридорів;
- налагодження співпраці з облаштування пунктів пропуску через україно-молдовський державний кордон;
- організації контактів із міжнародними організаціями, фондами, інститутами, агенціями та іншими організаціями [18].

Особливість єврорегіону «Дністер» полягає в тому, що його функціонування значною мірою спрямоване на підтримку та розвиток сільського господарства країн-учасниць. Зважаючи на спрямування України та Молдови на розвиток сільського господарства, аграрний напрям став для організації пріоритетним. У контексті цього варто зауважити, що в 2018 р. в межах дії єврорегіону реалізовано проєкт «Транскордонна мережа для інноваційного сільського господарства», бюджет якого становив 297 тис. євро. Результатом реалізації проєкту стало створення Міжнародного сільськогосподарського кластеру «Дністер» і відкриття Центру Інноваційного сільського господарства.

Важливим аспектом діяльності агрокластера є посилення інтеграційних зв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами та науковими установами. Його місія полягає в сприянні виробництву конкурентоспроможної сертифікованої продукції, утворенні доданої вартості, формуванні власної ринкової ніші та виході на світові ринки. Передбачено також посилення саморозвитку регіону, розбудова соціальної інфраструктури, створення додаткових робочих місць. Співпраця агрокластера із Єврорегіоном «Дністер» сприяла активізації ЗЕД і можливості залучення партнерів з України, Молдови та ін. зарубіжних країн. З моменту створення Міжнародного агрокластеру «Дністер» у 2018 р. заявку

на членство в ньому подало понад 260 представників малого та середнього аграрного бізнесу, 68 з яких на сьогодні активно проводять свою діяльність у кластері [18].

У 2019 р. Єврорегіон «Дністер» спільно з агрокластером провів ряд тренінгів в Україні та Республіці Молдова для дрібних і середніх агровиробників щодо актуальних питань ведення бізнесу та обміну кращими практиками задля налагодження добросусідських відносин та активізації ЗЕД у регіоні.

Стратегічним напрямком діяльності Міжнародного сільськогосподарського кластеру «Дністер» визначено органічне виробництво, в межах якого проведено круглий стіл «Перспективи та шляхи розвитку органічного виробництва в Україні», наради-семінари з зацікавленими агровиробниками. Результатом стало налагодження зв'язків із зарубіжними протнерами, що висловили готовність забезпечити замкнутий цикл органічного виробництва – від виведення земель, їх сертифікації, забезпечення насінням, засобами захисту, логістикою до реалізації на європейських і світових ринках [53].

Підсумовуючи здійснений аналіз ефективності функціонування єврорегіонів як форм єврорегіонального співробітництва, можемо відзначити, що станом на 2019 р. із 10 єврорегіонів, учасниками яких є регіони України, фактично функціонувало лише п'ять: Карпатський, «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут» і «Дністер». У більшості єврорегіонів засідання Рад відбуваються рідше, ніж раз на рік, зокрема це стосується Карпатського єврорегіону та єврорегіону «Буг».

Загалом із 27 регіонів України участь у єврорегіонах брали 17 областей (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Участь регіонів України в єврорегіональній співпраці

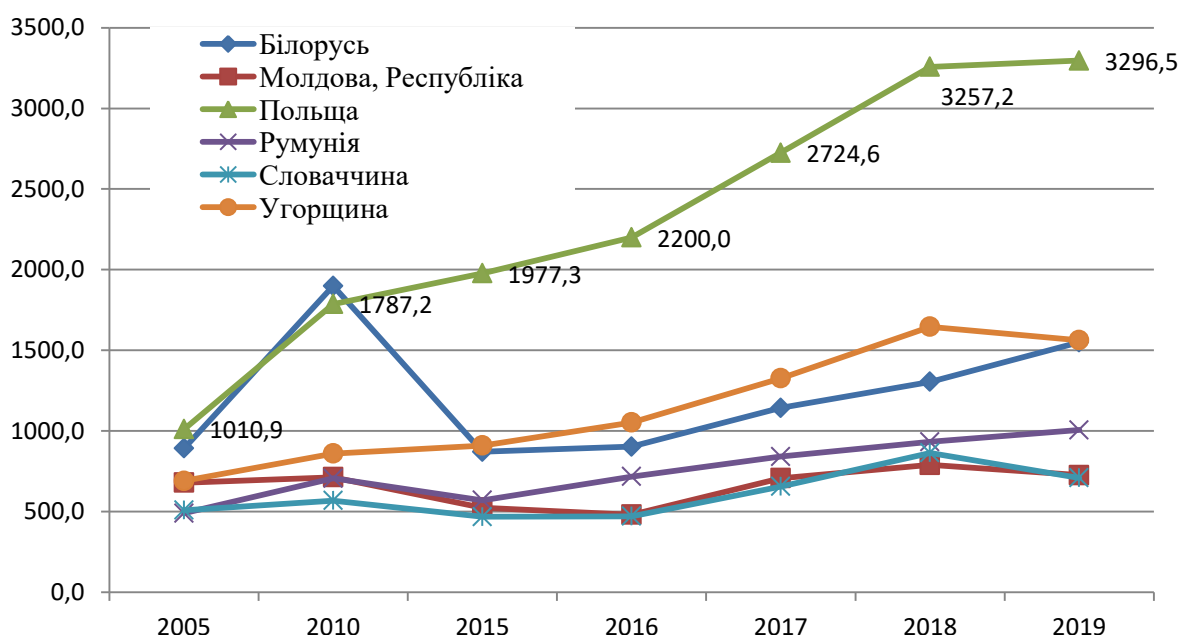
Регіон України	Єврорегіон	Країна співпраці
Автономна Республіка Крим	Асоціація «Чорноморський єврорегіон»	Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, РФ, Румунія, Сербія, Туреччина
Вінницька	«Дністер»	Молдова
Волинська	Єврорегіон «Буг»	Польща, Білорусь
Дніпропетровська	-	-
Донецька	Асоціація «Чорноморський єврорегіон»	Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Російська Федерація, Румунія, Сербія, Туреччина
	«Донбас»	РФ
Житомирська	-	-
Закарпатська	Карпатський єврорегіон	Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія
Запорізька	Асоціація «Чорноморський єврорегіон»	Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Російська Федерація, Румунія, Сербія, Туреччина
Івано-Франківська	Карпатський єврорегіон	Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія
	«Верхній Прут»	Молдова, Румунія
Київська	-	-
Кіровоградська	-	-
Луганська	«Донбас»	РФ
Львівська	Карпатський єврорегіон	Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія
	Єврорегіон «Буг»	Польща, Білорусь
Миколаївська	Асоціація «Чорноморський єврорегіон»	Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, РФ, Румунія, Сербія, Туреччина
Одеська	«Нижній Дунай»	Молдова, Румунія
	Асоціація «Чорноморський єврорегіон»	Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, РФ, Румунія, Сербія, Туреччина
Полтавська	-	-
Рівненська	-	-
Сумська	«Ярославна»	РФ
Тернопільська	-	-
Харківська	«Слобожанщина»	РФ
Херсонська	Асоціація «Чорноморський єврорегіон»	Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, РФ, Румунія, Сербія, Туреччина
Хмельницька	-	-
Черкаська	-	-
Чернівецька	Карпатський єврорегіон,	Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія
	«Верхній Прут»	Молдова, Румунія
Чернігівська	«Дніпро»	Білорусь, РФ
м. Київ	-	-
м. Севастополь	«Чорноморський єврорегіон»	Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, РФ, Румунія, Сербія, Туреччина

Складено дисертантом на основі [150].

Не задіяними лишались Дніпропетровська, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська області та м. Київ. Донецька, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Чернівецька області були учасниками одночасно двох єврорегіонів.

Після російської агресії дані про діяльність єврорегіонів на території АРК та м. Севастополя невідомі, тому на сьогодні використовувати перспективи єврорегіональної співпраці задля активізації своєї ЗЕД можуть фактично 15 областей України. Задля обґрунтування напрямків активізації єврорегіонального співробітництва проведемо аналіз результатів ЗЕД із країнами, що входять до єврорегіонів за участі областей України.

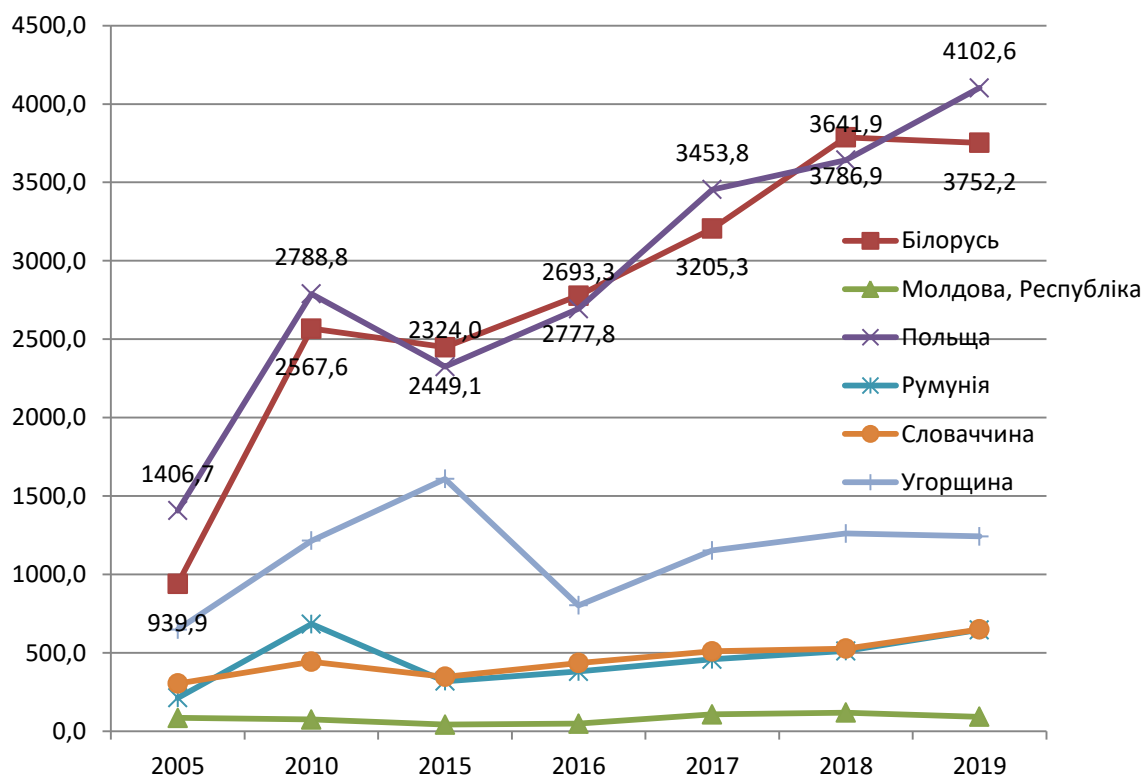
Динаміка показників експорту до країн єврорегіонів, учасникам яких є області України, позитивна та свідчить про нарощення експортного потенціалу регіонів нашої країни й перспективність подальшої активізації транскордонної співпраці. Найбільш стратегічно важливим ринком збуту для України є Польща, що суттєво відрізняється від інших обсягами експорту товарів і темпами його зростання (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Динаміка експорту товарів із країн, території яких входять до складу єврорегіонів за участі України, в млн дол США

Побудовано дисертантом за даними статистичного щорічника «Регіони України 2019» [230].

Щодо імпорту товарів, то, разом із Польщею, заслуговує на увагу Білорусь. Незважаючи на деяке зниження економічної активності з цією країною в 2019 р., обсяги товарів, що надходять із Білорусії до України, залишаються значними (2752,2 млн дол США в 2019 р.) (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Імпорт із країн, території яких входять до складу єврорегіонів за участі України, млн дол США

Побудовано дисертантом за даними Державного комітету статистики України [186].

Отже, за інституційною складовою та ефективністю діяльності єврорегіони, які діють в Україні, значно поступаються аналогічним структурам у межах ЄС. За таких умов необхідним є розширення форм активізації ЗЕД із максимальним використанням можливостей єврорегіонального співробітництва.

Пасивність функціонування єврорегіонів, перш за все, пов'язана із браком фінансових ресурсів та складністю їхнього залучення для вирішення

поставлених завдань соціально-економічного розвитку та екологічної безпеки. На сьогодні фінансування часто проводиться в рамках реалізації програм і проєктів, відтак брак спеціалістів і досвіду щодо заповнення проєктних заявок є суттєвим бар'єром ефективної реалізації завдань функціонування єврорегіонів. Відтак, доцільно в рамках функціонування єврорегіонів запроваджувати тренінги, семінари та навчальні програми для державних службовців, лідерів неурядових організацій та інших зацікавлених осіб із тематики єврорегіонального співробітництва, підготовки проєктних заявок і основних етапів реалізації проєктів, залучення експертів для організації науково-методичного супроводу реалізації транскордонних програм.

Важливим у діяльності єврорегіонів є налагодження ефективної співпраці між представниками єврорегіональних утворень, влади та бізнесу, котре можливе завдяки підтримці участі в єврорегіональному співробітництві неурядових організацій, забезпечення їх належного представництва в усіх робочих органах єврорегіонів.

Подекуди існує необхідність перегляду критеріїв досягнення спільних інтересів та здійснення моніторингу виконання поставлених перед конкретним єврорегіоном завдань. За таких умов узгодження спільних підходів, критеріїв оцінки стану та перспектив розвитку регіонів-учасників дозволить посилити якість наукового аналізу розвитку відповідних територій та активізувати функціонування єврорегіонів. Вдосконалення організаційно-економічного забезпечення єврорегіональної взаємодії із урахуванням досвіду країн ЄС прискорить процес активізації ЗЕД в Україні та її регіонах. Зазначені вище заходи сприятимуть динаміці розвитку єврорегіонального співробітництва та відкриватимуть можливість активізації ЗЕД у регіонах України, які є учасниками діючих єврорегіонів.

2.3. Оцінка зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва

Досвід зарубіжних країн свідчить, що єврорегіональне співробітництво як одна із форм зовнішньоекономічної співпраці може стати дієвим інструментом держави для створення сприятливого клімату для розвитку зовнішньої торгівлі та інших форм ЗЕД регіонів.

У контексті дослідження розвитку різних форм єврорегіонального співробітництва зауважимо, що Україна бере участь у чотирьох спільних операційних програмах на період 2014–2020 рр., а саме: «Польща – Україна – Білорусь», «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна», «Румунія – Україна» та «Басейн Чорного моря». Вони охоплюють 14 областей України, 9 із яких – західноукраїнські. Це є свідченням активної зовнішньоекономічної взаємодії регіонів України із країнами ЄС та існуючих потенційних можливостей для посилення ЗЕД, виходу на нові ринки збуту, залучення додаткових інвестицій для розвитку регіонів. Поглиблений аналіз ЗЕД регіонів України в умовах єврорегіональної співпраці дозволить дослідити рівень її впливу на розвиток зовнішньої торгівлі, залучення іноземних інвестицій та створення сприятливих умов для виходу вітчизняних підприємств на міжнародні ринки.

Чернівецька та Івано-Франківська області – основні регіони-учасники програм прикордонного співробітництва «Україна – Румунія» та «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна», єврорегіонів «Верхній Прут» і «Карпатський».

Єврорегіональна співпраця передбачає гармонізацію економічної й соціальної політики, створення локальних ринків товарів і послуг, залучення інвестицій та впровадження інновацій. Налагодження міжнародних зв'язків мало позитивний вплив на розвиток ЗЕД регіонів: учасників, свідченням чого

є високі темпи зростання експорту та імпорту товарів між Івано-Франківською і Чернівецькою областями, регіонами Румунії й Молдови.

За період співпраці із країнами євротріку зовнішньоторговельне сальдо Івано-Франківської області було позитивним, що є доказом економічної необхідності підтримки тісного євротрікового співробітництва (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Зовнішня торгівля товарами між Івано-Франківською областю
і регіонами Румунії та Молдови**

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальні обсяги експорту товарів, млн. дол. США	471,72	487,80	373,00	573,70	665,40	871,40
Загальні обсяги імпорту товарів, млн. дол. США	578,26	481,90	294,50	406,00	637,20	833,50
Обсяги експорту/імпорту товарів, тис дол США						
Молдова експорт	19240,40	17783,10	14051,80	14633,20	14113,90	14770,10
Молдова імпорт	-	-	8,80	123,30	56,80	154,20
Румунія експорт	57513,80	52830,90	39500,40	88245,20	117162,60	110979,60
Румунія імпорт	12608,60	11760,90	10364,60	35060,80	43839,70	40362,90
Польща експорт	16489,9	31315,1	27507,4	33587,5	59503,5	70003,6
Польща імпорт	61314,0	46571,5	27769,9	55165,5	55985,7	48847,9
Словаччина експорт	9276,8	11002,8	9293,6	13022,7	28054,2	90097,5
Словаччина імпорт	9962,6	9286,3	7151,4	8004,5	10396,1	10934,5
Угорщина експорт	5544,7	9773,0	15117,7	10415,9	11892,8	22056,0
Угорщина імпорт	48799,6	21101,3	17292,6	19120,1	25858,1	18054,3
Частка експорту (імпорту) в загальному обсязі зовнішньоекономічної торгівлі, %						
Молдова експорт	4,08	3,65	3,77	2,55	2,12	1,69
Молдова імпорт	-	-	0,00	0,02	0,01	0,02
Румунія експорт	12,19	10,83	10,59	15,38	17,61	12,74
Румунія імпорт	2,18	2,44	3,52	8,64	6,88	4,84
Польща експорт	3,50	6,42	7,37	5,85	8,94	8,03
Польща імпорт	10,60	9,66	9,43	13,59	8,79	5,86
Словаччина експорт	1,97	2,26	2,49	2,27	4,22	10,34
Словаччина імпорт	1,72	1,93	2,43	1,97	1,63	1,31
Угорщина експорт	1,18	2,00	4,05	1,82	1,79	2,53
Угорщина імпорт	8,44	4,38	5,87	4,71	4,06	2,17

Розраховано дисертантом за даними статистичного щорічника «Регіони України 2019» [230].

Досліджуючи динаміку ЗЕД у Івано-Франківській області, можна відзначити досить високу активність економічних суб'єктів регіону у здійсненні експортно-імпортних операцій із країнами, з якими налагоджене єврорегіональне співробітництво. Найбільшими експортерами продукції в 2018 р. були Румунія та Словаччина, частка яких становила відповідно 12,74 % та 10,34 % усієї продукції Івано-Франківської області, що експортується за кордон. Найбільшим імпортером – Польща, частка товарів якої становила у 2018 р. 5,86 % .

Таких же висновків щодо позитивного впливу єврорегіонального співробітництва на активізацію ЗЕД спрямовують результати аналізу зовнішньої торгівлі між Чернівецькою областю й регіонами Румунії та Молдови, що є учасниками єврорегіону «Верхній Прут». Так, якщо на початку діяльності єврорегіону «Верхній Прут» (2000 р.) експорт товарів і послуг тільки з Чернівецької області до Румунії становив 624,1 тис. дол. США, а імпорт – 679,5 тис. дол. США [121], то в 2018 р. експорт товарів із Чернівецької області в Румунію становив 71584,90 тис. дол. США, а імпорт товарів збільшився до 22890,20 тис. дол. США. Дані табл. 2.14 також свідчать про переважання експорту над імпортом товарів у 2018 р.: у Румунію – втричі, а в Молдову – більш ніж у 42 рази.

Крім того, для Чернівецької області Румунія є найбільшим зовнішньоекономічним партнером, оскільки саме в цю країну надходить найбільша частка експорту, що продовжувала зростати впродовж усіх років та в 2018 р. становила 35,77 % (табл. 2.14). Прикордонні регіони намагаються кооперуватися із найближчими сусідами, щоб, використовуючи можливості єврорегіонів, створити вигідні для себе економічні, правові та інші умови розвитку. Тісна співпраця із країнами єврорегіону є об'єктивним доказом необхідності подальшого розвитку тісних інтеграційних зв'язків Чернівецької області із Румунією й Молдовою та активізації функціонування Єврорегіонів «Верхній Прут» і «Карпатський».

Таблиця 2.14

**Зовнішня торгівля товарами між Чернівецькою областю
й регіонами Румунії та Молдови**

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальні обсяги експорту товарів, млн дол. США	125,32	129,20	108,30	119,30	149,80	200,10
Загальні обсяги імпорту товарів, млн. дол. США	158,10	111,50	78,40	95,80	113,20	139,60
Обсяги експорту/імпорту товарів, тис дол США						
Молдова експорт	5405,60	4265,50	2210,10	5227,40	6903,10	7612,60
Молдова імпорт	2089,00	722,70	110,20	155,10	161,50	607,40
Румунія експорт	29270,30	30375,40	25301,00	28086,80	42699,00	71584,90
Румунія імпорт	25497,10	21380,00	10521,00	12451,10	14141,20	22890,20
Частка експорту (імпорту) в загальному обсязі зовнішньоекономічної торгівлі, %						
Молдова експорт	4,31	3,30	2,04	4,38	4,61	3,80
Молдова імпорт	1,67	0,56	0,10	0,13	0,11	0,30
Румунія експорт	23,36	23,51	23,36	23,54	28,50	35,77
Румунія імпорт	16,13	19,17	13,42	13,00	12,49	16,40

Розраховано дисертантом за даними статистичного щорічника «Регіони України 2019» [230].

Водночас дослідження зовнішньоекономічних зв'язків між регіонами та країнами єврорегіонального співробітництва в межах єврорегіонів «Верхній Прут» та «Карпатський» свідчать, що інтеграційні можливості використані не повною мірою. Так, запровадження режимів найбільшого сприяння, розвиток транспортних комунікацій, ширше використання інтеграційних можливостей дали б змогу стимулювати експортно-імпорتنу діяльність підприємств сусідніх регіонів [121].

Для Чернівецької області актуальним є більш повне використання можливостей створеного на її території в межах функціонування єврорегіону «Верхній Прут» Індустріального парку «Новодністровськ». Його завдання полягає у створенні належних умов для розгортання різних видів виробництв, налагодженні співпраці між виробничими підприємствами, заохочення до ведення бізнесу в межах індустріального парку [264]. Таким

чином, єврорегіональне співробітництво може відігравати ключову роль у розвитку ЗЕД в регіонах України, оскільки розвиток інтеграційних зв'язків із сусідами відкриває можливість формування єдиного економічного простору з розвинутою виробничою та транспортною інфраструктурою.

Поряд із Івано-Франківською та Чернівецькою областями, Карпатський єврорегіон об'єднує Закарпатську та Львівську області. Стимулами для формування такого об'єднання причинами стали тісзовнішньоекономічні зв'язки цих регіонів із Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Так, показники експорту-імпорту Закарпатської області свідчать про позитивну динаміку та зростання обсягів зовнішнього товарообороту (табл.2.15).

Таблиця 2.15

Динаміка експорту та імпорту Закарпатської області

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальні обсяги експорту товарів, тис. дол. США	1299965,6	1382795,9	1094379,6	1211902,4	1446423,2	1658975,7
Загальні обсяги імпорту товарів, тис. дол. США	2062492,7	1734557,0	1011507,0	1133380,9	1341737,3	1515819,8
Обсяги експорту/імпорту товарів, тис дол США						
Польща експорт	68228,8	77984,6	59811,3	62035,1	96676,3	96650,4
Польща імпорт	57509,0	58681,9	41694,5	47451,8	68077,1	68589,6
Румунія експорт	21066,7	25876,3	25611,4	38105,9	42350,9	44553,5
Румунія імпорт	13278,9	17574,8	19230,4	24263,2	28248,4	31968,7
Словаччина експорт	91387,0	85505,2	78760,0	72161,5	69491,0	103600,8
Словаччина імпорт	21965,1	19925,3	17950,5	25607,4	28861,4	30544,5
Угорщина експорт	537704,5	632758,3	525821,5	630780,3	778675,0	930553,1
Угорщина імпорт	148223,5	155241,5	122427,6	121543,3	146003,7	177398,1
Частка експорту (імпорту) в загальному обсязі зовнішньоекономічної торгівлі, %						
Польща експорт	5,2	5,6	5,5	5,1	6,7	5,8
Польща імпорт	2,8	3,4	4,1	4,2	5,1	4,5
Румунія експорт	1,6	1,9	2,3	3,1	2,9	2,7
Румунія імпорт	0,6	1,0	1,9	2,1	2,1	2,1
Словаччина експорт	7,0	6,2	7,2	6,0	4,8	6,2
Словаччина імпорт	1,1	1,1	1,8	2,3	2,2	2,0
Угорщина експорт	41,4	45,8	48,0	52,0	53,8	56,1
Угорщина імпорт	7,2	8,9	12,1	10,7	10,9	11,7

Розраховано дисертантом за даними статистичного щорічника «Регіони України 2019» [230].

Закарпатська область є учасником лише одного єврорегіону, а серед країн, що його формують, особливе значення для неї має співпраця з Угорщиною, куди експортується більше половини продукції області (56,1 % у 2018 р.).

Львівська область веде більш активну єврорегіональну діяльність, оскільки входить до двох єврорегіонів – «Карпатський» та «Буг». Із функціонуючих на сьогодні об'єднань у межах транскордонної співпраці ці два єврорегіони демонструють найбільшу ефективність. Їх вплив на ЗЕД Львівської області можна простежити за показниками експорту (імпорту) до країн цих об'єднань (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Динаміка експорту та імпорту Львівської області

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальні обсяги експорту товарів, тис. дол. США	1290869,3	1305077,7	1206324,8	1275566,1	1585154,1	1895635,5
Загальні обсяги імпорту товарів, тис. дол. США	2655912,9	2472001,5	1447942,5	1699411,8	2182268,1	2709029,4
Обсяги експорту/імпорту товарів, тис дол США						
Білорусь експорт	58156,6	39299,5	36358,7	37679,2	36822,2	46422,6
Білорусь імпорт	238562,2	388001,4	63613,8	41232,0	44965,0	42033,4
Польща експорт	326817,0	310330,0	265918,1	317580,6	438965,5	510479,5
Польща імпорт	762368,3	554986,7	353434,2	458874,4	571000,6	587195,0
Румунія експорт	17483,2	23711,6	19789,4	31408,6	38385,1	29235,2
Румунія імпорт	10362,5	8302,6	10347,8	15173,1	27485,4	34868,4
Словаччина експорт	18404,6	28383,5	28172,9	32326,1	42086,5	83963,3
Словаччина імпорт	42467,3	41860,1	33924,5	33943,1	40417,4	44744,6
Угорщина експорт	7383,4	10817,0	14107,1	22990,4	42839,2	54697,5
Угорщина імпорт	69764,5	75945,2	23074,8	23748,6	32956,9	44935,4
Частка експорту (імпорту) в загальному обсязі зовнішньоекономічної торгівлі, %						
Білорусь експорт	4,5	3,0	3,0	3,0	2,3	2,4
Білорусь імпорт	9,0	15,7	4,4	2,4	2,1	1,6
Польща експорт	25,3	23,8	22,0	24,9	27,7	26,9
Польща імпорт	28,7	22,5	24,4	27,0	26,2	21,7
Румунія експорт	1,4	1,8	1,6	2,5	2,4	1,5
Румунія імпорт	0,4	0,3	0,7	0,9	1,3	1,3
Словаччина експорт	1,4	2,2	2,3	2,5	2,7	4,4
Словаччина імпорт	1,6	1,7	2,3	2,0	1,9	1,7
Угорщина експорт	0,6	0,8	1,2	1,8	2,7	2,9
Угорщина імпорт	2,6	3,1	1,6	1,4	1,5	1,7

Розраховано дисертантом за даними статистичного щорічника «Регіони України 2019» [230].

Досліджуючи показники торговельного обороту регіонів – учасниць транскордонного співробітництва у формі діючих на сьогодні єврорегіонів, можна відзначити, що найбільшій уваги набувають тісні зовнішньоекономічні зв'язки з країнами, що мають спільні кордони з регіонами України. Зокрема, це видно на прикладі Львівської області: незважаючи на широку співпрацю з різними країнами, регіони яких є учасниками єврорегіонів спільно зі Львівською областю, найбільше значення для неї мають економічні зв'язки з Польщею. Хоча сальдо зовнішньоторговельного балансу з цією країною впродовж періоду дослідження лишалось від'ємним, однак різниця між експортом та імпортом поступово скорочується, що є позитивною динамікою.

До єврорегіону «Буг», поряд зі Львівською, входить Волинська область, яка також активно взаємодіє із суб'єктами зовнішньоекономічних відносин Польщі та Білорусії (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

**Зовнішня торгівля товарами між Волинською областю
і регіонами Польщі та Білорусії**

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальні обсяги експорту товарів, тис. дол. США	628811,2	685422,1	631693,7	611874,2	689287,7	719980,9
Загальні обсяги імпорту товарів, тис. дол. США	1089044,1	765459,9	622092,6	1131494,0	1335421,4	1368504,4
Обсяги експорту/імпорту товарів, тис дол США						
Білорусь експорт	41240,9	48699,1	21680,6	32842,0	39237,0	39837,9
Білорусь імпорт	103730,3	20546,5	21051,5	253104,2	282541,5	282343,2
Польща експорт	68619,1	149122,0	131707,0	128327,6	133880,6	151805,1
Польща імпорт	154255,6	98832,8	73694,8	96210,9	127587,8	151460,8
Частка експорту (імпорту) в загальному обсязі зовнішньоекономічної торгівлі, %						
Білорусь експорт	6,6	7,1	3,4	5,4	5,7	5,5
Білорусь імпорт	9,5	2,7	3,4	22,4	21,2	20,6
Польща експорт	10,9	21,8	20,8	21,0	19,4	21,1
Польща імпорт	14,2	12,9	11,8	8,5	9,6	11,1

Розраховано дисертантом за даними статистичного щорічника «Регіони України 2019» [230].

У структурі ЗЕД Волинської області важливе значення відіграє Польща як країна експорту, куди в 2018 р. спрямовувалось 21,1 % товарів. Водночас значна частка продукції, починаючи із 2016 р., надходить у Волинську область із Білорусії (в 2018 р. – 20,6 %). Негативним є від’ємне сальдо торговельного балансу з Білорусією та загрозлива тенденція скорочення приросту експорту в Польщу, що може призвести до переважання імпорту над експортом і в ЗЕД із цією країною.

Активним учасником єврорегіонального співробітництва є Вінницька область, яка входить до єврорегіону «Дністер» та успішно реалізовує угоди про співробітництво з різними регіонами Молдови (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

**Зовнішня торгівля товарами між Вінницькою областю
і регіонами Молдови**

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальні обсяги експорту товарів, млн. дол. США	679307,9	742207,2	846856,0	982955,8	1217714,0	1429320,3
Загальні обсяги імпорту товарів, млн. дол. США	496220,3	428176,2	266668,6	299390,4	407075,5	563048,7
Обсяги експорту/імпорту товарів, тис дол США						
Молдова експорт	30962,4	24339,0	22038,9	23740,3	31135,4	34347,6
Молдова імпорт	2131,2	2412,8	1660,9	1007,6	1916,2	5642,4
Частка експорту (імпорту) в загальному обсязі зовнішньоекономічної торгівлі, %						
Молдова експорт	4,6	3,3	2,6	2,4	2,6	2,4
Молдова імпорт	0,4	0,6	0,6	0,3	0,5	1,0

Розраховано дисертантом за даними статистичного щорічника «Регіони України 2019» [230].

Окрім того. Вінницька область має налагоджені зв'язки із регіонами Польщі, Румунії, Білорусі. У 2017–2018 рр. відбулось підписання Угоди між Вінницькою областю та Ліберецьким краєм (Чеська Республіка) щодо розвитку торговельного, економічного, науково-технічного та гуманітарного співробітництва та офіційне підписання доповнення до Договору про

співробітництво між Вінницькою ОДА та Ясським повітом (Румунія) щодо співпраці у сфері соціального захисту [208; 209]. Область активно відвідують делегації країн-партнерів, представники міжнародних організацій та іноземних компаній, у тому числі інвестиційних, що сприяє обміну досвідом у сфері економіки, освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, розвитку ОТГ і реалізації спільних проєктів [209].

У межах єврорегіонального співробітництва у Вінницькій області проведені міжнародні конференції, форуми, круглі столи та виставки, організовані виїзди підприємців регіону до США та Китаю [185]. Активно реалізуються інвестиційні проєкти, в т.ч. у сфері відновлювальної енергетики, інфраструктури, освіти і науки. Розвиток тісних міжнародних зв'язків розширює перспективи економічної співпраці та позитивно впливає на динаміку показників експорту й імпорту (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Показники ЗЕД Вінницької області

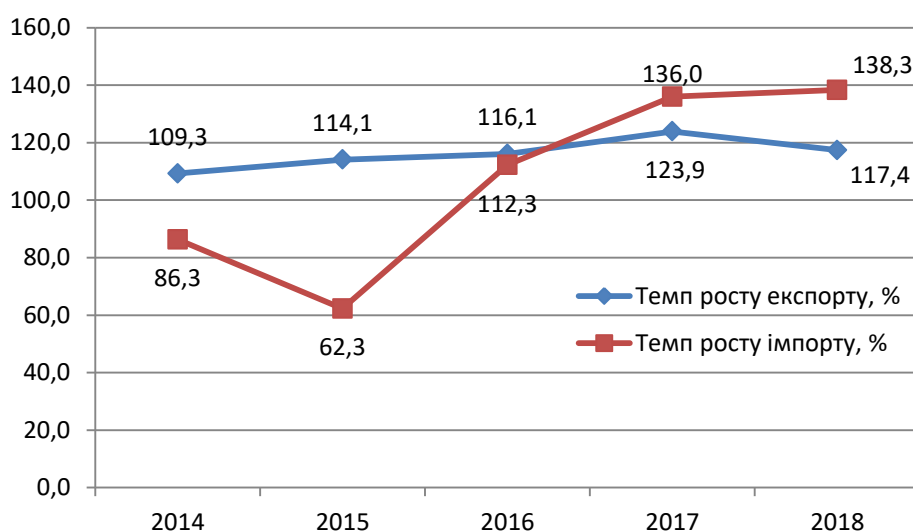
(млн дол. США)

Показник	2010	2015	2016	2017	2018
Експорт, в т.ч.:	600,40	909,80	1049,10	1296,50	1531,40
експорт товарів	566,30	846,90	983,00	1217,70	1429,30
експорт послуг	34,10	62,90	66,10	78,80	102,10
Частка в загальному експорті України	0,94	1,90	2,27	2,40	2,60
Імпорт, в т.ч.:	413,40	278,50	314,30	420,10	580,00
імпорту товарів	344,70	266,70	299,40	407,10	563,00
імпорту послуг	68,70	11,80	14,90	13,00	17,00
Частка у імпорті експорті України	0,62	0,65	0,71	0,76	0,91
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	1,45	3,27	3,34	3,09	2,64

Розраховано дисертантом за даними Державної служби статистики України [186].

З аналізу таблиці 2.19 можна простежити поглиблення ЗЕД у регіоні, оскільки абсолютні і відносні показники експорту й імпорту Вінницької області продовжували зростати впродовж усього періоду дослідження. Обсяг

експорту в 2018 р. становив 1531,4 млн дол. США, а імпорту – 580,0 млн. дол. Якщо порівняти дані показники 2015 р., то експорт зріс на 68,32 % (на 621,6 млн дол.), а імпорт – на 108,26 % (на 301,5 млн дол.). Зовнішньоторговельне сальдо Вінницького регіону лишається позитивним, хоча коефіцієнт покриття впродовж 2015–2018 рр. дещо знизився з 3,27 до 2,64 відповідно. Крім того, відзначено інтенсивні темпи зростання імпорту, що надалі може призвести до його переважання над експортом (рис. 2.14).

Рис 2.14. Темпи зростання (зниження) експорту товарів Вінницької області, % до попереднього періоду

Розраховано дисертантом за даними статистичного щорічника «Регіони України 2019» [230].

Водночас варто зауважити, що частка Вінницької області в загальному обсязі експорту товарів та послуг України не значна і в 2018 р. становила 2,6 %. Це обумовлено спеціалізацією регіону на виробництві продукції АПК, вартість якої поступається продукції інших галузей промисловості.

У товарній структурі експорту перше місце посідають поставки жирів і олії тваринного або рослинного походження (34,6 % загального обсягу експорту Вінницької області в 2018 р.). Другу позицію займає експорт зернових культур (19,2 % у 2018 р.). Серед основних підприємств, які

здійснюють експорт Вінницької області – ТОВ «Підприємство «Авіс», ПАТ «Вінницький молочний завод «Рошен», ПАТ «Вінницький олійножировий комбінат», ОВ «ПК «Зоря Поділля», ТОВ «Вінницький комбінат хлібопродуктів № 2» та ТОВ «Зерносвіт», ТОВ «Іллінецький цукровий завод» [176; 209].

У Вінницькій області налагоджені зовнішньоекономічні відносини з партнерами близько 140 країн світу. Станом на 2018 р. найбільші експортні потоки з регіону спрямовувались до Індії (15,57 %), Польщі (9,39 %), Китаю (7,89 %), Білорусії (5,35 %) та Іспанії (4,10 %), а також країн, з якими укладені угоди про співробітництво. Щодо імпорту, то значна його частка в 2018 р. надходила із Китаю – 20,3 %, Німеччини (13,1 %), Польщі – 9,4 %, Румунії – 5,6 %, Білорусь – 4,9 % та Туреччини – 4,8 %. Суттєве зростання імпорتنих поставок спостерігається з Австралії, Ірландії, ОАЕ, Фінляндії.

За результатами проведеного аналізу можна відзначити, що Вінницька область не є потужним експортним регіоном, водночас налагоджені зовнішньоекономічні зв'язки та євро регіональна співпраця передбачають значний потенціал розвитку ЗЕД. Основними стратегічними орієнтирами ЗЕД Вінницького регіону є поглиблення міжнародного співробітництва та співпраці прикордонних територій шляхом розширення контактів між підприємцями та створення спільних підприємств, кластерів; формування сприятливого інвестиційного середовища; ефективне використання міжнародної співпраці, підтримка відносин добросусідства та реалізація міжрегіональних угод із країнами світу, зокрема Китайською Народною Республікою, Республікою Молдова, Республікою Польща, Румунією на основі підписання нових міжрегіональних угод, що дасть можливість нарощувати експортні можливості регіону та стимулювати залучення інвестицій із метою освоєння випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.

На основі запропонованої в розділі 1 методики діагностики ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва здійснено систематизацію та нормування вихідних даних для розрахунку інтегрального індексу, що наведені в додатку Ж, табл. Ж.1.

Проведення інтегральної оцінки ЗЕД у регіоні дає можливість комплексно оцінити рівень її розвитку та визначити міжрегіональну диференціацію, що є аналітичним підґрунтям для розробки пропозицій щодо подальшого вдосконалення зовнішньоекономічних відносин для окремих територій (табл. 2.20).

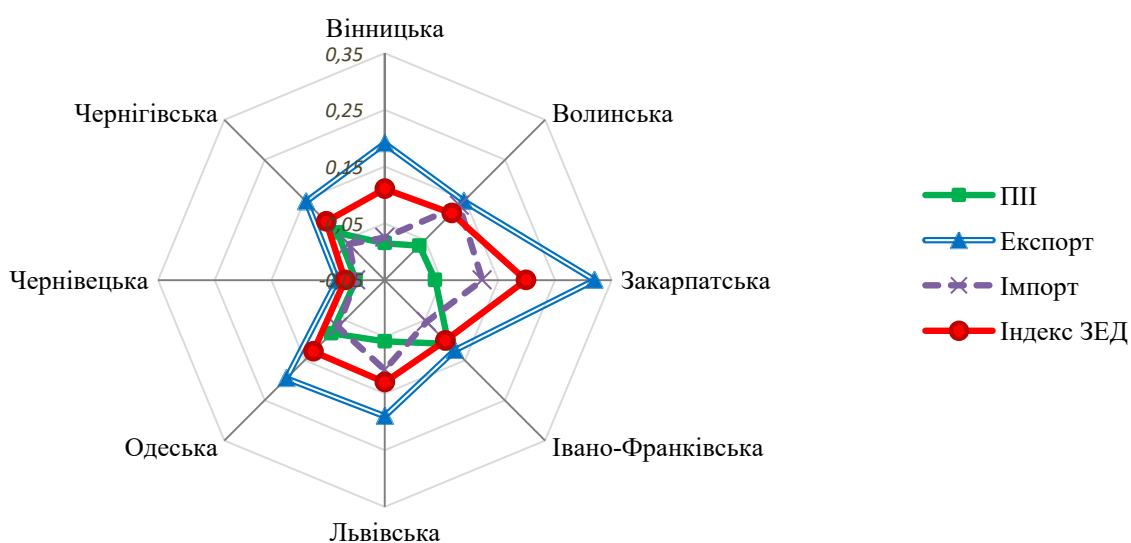
Таблиця 2.20

Результати розрахунку інтегрального індексу ЗЕД у 2018 р.

Регіони	ВРП	ППІ	Експорт	Імпорт	Індекс ЗЕД	Рівень розвитку ЗЕД в регіоні
м. Київ	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	Високий
Дніпропетровська	0,37	0,20	0,51	0,18	0,33	Перспективний
Миколаївська	0,20	0,02	0,48	0,06	0,28	Середній
Запорізька	0,26	0,09	0,43	0,10	0,26	
Київська	0,36	0,16	0,25	0,23	0,22	
Закарпатська	0,10	0,04	0,32	0,12	0,20	
Полтавська	0,40	0,12	0,28	0,10	0,19	
Донецька	0,11	0,04	0,24	0,05	0,14	Недостатній
Львівська	0,20	0,06	0,19	0,11	0,13	
Одеська	0,21	0,08	0,20	0,07	0,13	
Волинська	0,16	0,04	0,15	0,14	0,12	
Вінницька	0,21	0,02	0,19	0,03	0,11	
Івано-Франківська	0,15	0,11	0,13	0,05	0,10	
Чернігівська	0,20	0,07	0,15	0,04	0,10	
Сумська	0,18	0,02	0,14	0,06	0,09	Низький
Черкаська	0,23	0,04	0,12	0,02	0,08	
Харківська	0,27	0,04	0,11	0,06	0,07	
Житомирська	0,18	0,03	0,11	0,04	0,07	
Кіровоградська	0,19	0,01	0,10	0,02	0,06	
Хмельницька	0,16	0,02	0,09	0,03	0,06	
Тернопільська	0,11	0,00	0,09	0,03	0,05	
Рівненська	0,12	0,01	0,06	0,02	0,04	
Херсонська	0,14	0,03	0,04	0,02	0,03	
Чернівецька	0,08	0,00	0,03	0,00	0,02	
Луганська	0,00	0,03	0,00	0,00	0,02	

Розраховано дисертантом.

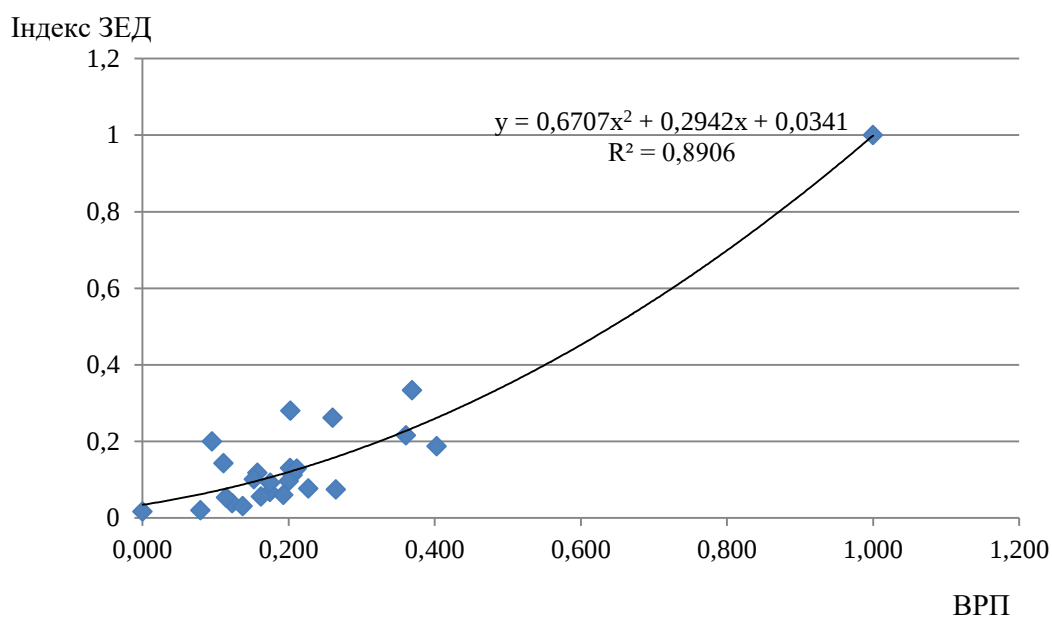
Помітну роль для активізації ЗЕД відіграє створення сприятливого середовища та налагодження єврорегіональної співпраці. За ефективного використання існуючого комплексу сучасних методів та форм єврорегіонального співробітництва здійснюється вплив на модернізацію виробництва. Параметри розвитку ЗЕД та інтегральний індекс для регіонів, у яких реалізуються проєкти єврорегіонального співробітництва, відображені на рис. 2.15.

Рис. 2.15. Параметри розвитку ЗЕД у регіонах-учасниках єврорегіонального співробітництва в 2018 р.

Побудовано дисертантом.

За умов відкритої економіки стан і перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності мають суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток економіки країни та її регіонів. Висока ефективність зовнішньоекономічної діяльності дає змогу забезпечити конкурентоспроможність вітчизняних товарів на зовнішніх ринках, створити раціональну структуру експорту та імпорту, залучити іноземні інвестиції на вигідних умовах для обох сторін.

Рис. 2.16. Кореляційна залежність соціально-економічного розвитку від результатів ЗЕД регіону

Побудовано дисертантом.

Вплив ЗЕД на соціально-економічний розвиток регіону можна простежити за допомогою інструментарію кореляційно-регресійного аналізу. Результати проведених розрахунків із використанням програмного забезпечення Microsoft Excel наведено в таблиці 2.21.

Таблиця 2.21

Побудова рівняння регресії

Параметри рівняння	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-Значення	Нижнє 95%	Верхнє 95%
Y	0,1041	0,0497	2,0963	0,0513	-0,0007	0,2088
Змінна X 1	0,5974	0,4266	1,4003	0,1794	-0,3027	1,4976
Змінна X 2	-0,0408	0,0813	-0,5021	0,6220	-0,2124	0,1307
Змінна X 3	0,1643	0,2116	0,7762	0,4483	-0,2822	0,6107
Змінна X 4	0,0187	0,0616	0,3034	0,7653	-0,1112	0,1486
Змінна X 5	0,1489	0,5191	0,2869	0,7777	-0,9463	1,2441
Змінна X 6	0,0085	0,0771	0,1108	0,9131	-0,1541	0,1712
Змінна X 7	0,0183	0,1004	0,1826	0,8573	-0,1936	0,2302

Розраховано дисертантом.

У результаті розрахунків було отримано рівняння множинної регресії:

$$Y = 0,1165 + 0,6549X_1 + 0,1962X_2 + 0,0537X_3.$$

Множинний коефіцієнт кореляції (Індекс множинної кореляції).

Пов'язаність спільного впливу чинників на результат оцінює індекс множинної кореляції. На відміну від парного коефіцієнта кореляції, який може набувати негативних значень, він приймає значення від 0 до 1. При значенні R, близькому до 1, рівняння регресії краще описує фактичні дані, а фактори сильніше впливають на результат. При значенні R, близькому до 0, рівняння регресії погано описує фактичні дані або фактори чинять слабкий вплив на результат. Коефіцієнт множинної кореляції визначаємо через матрицю парних коефіцієнтів кореляції:

$$\Delta_r = \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 1 & 0,933 & 0,852 & 0,926 \\ \hline 0,933 & 1 & 0,841 & 0,982 \\ \hline 0,852 & 0,841 & 1 & 0,856 \\ \hline 0,926 & 0,982 & 0,856 & 1 \\ \hline \end{array} = 0,00105$$

$$\Delta_{r11} = \begin{array}{|c|c|c|} \hline 1 & 0,841 & 0,982 \\ \hline 0,841 & 1 & 0,856 \\ \hline 0,982 & 0,856 & 1 \\ \hline \end{array} = 0,0093$$

Коефіцієнт множинної кореляції становить:

$$R = \sqrt{1 - \frac{0,00105}{0,0093}} = 0,9417.$$

Коефіцієнт детермінації набуває значення: $R^2 = 0,9417^2 = 0,8868$.

Результати розрахунку коефіцієнту множинної кореляції та коефіцієнту детермінації свідчать про наявність сильного зв'язку між ознакою Y, яка

відображає соціально-економічний розвиток, та факторами X_i , що становлять систему ЗЕД у регіоні.

Здійснити більш об'єктивну оцінку запропонованої регресійної моделі впливу ЗЕД на соціально-економічний розвиток регіону дає можливість скоригований коефіцієнт детермінації:

$$\bar{R}^2 = 1 - (1 - 0,8868) * \frac{25-1}{25-3-1} = 0,871.$$

Розрахований коефіцієнт близький до одиниці, отже запропоноване рівняння регресії досить точно пояснює зміну соціально-економічного розвитку регіону (Y) під впливом факторів ЗЕД (X_i).

Перевірка загальної якості рівняння множинної регресії.

Оцінка значущості рівняння множинної регресії здійснюється із використанням F -статистики та F -критерія Фішера.

Табличне та розраховане критичне значення F -критерію ($F_{кр}$) розподілу Фішера-Чеддока за рівня значущості $\alpha = 0,05$ становлять:

$$F = \frac{0,8868}{1-0,8868} * \frac{25-3-1}{3} = 54,836.$$

Табличне значення при ступенях свободи $k_1 = 3$ і $k_2 = n-m-1 = 25 - 3 - 1 = 21$, $F_{кр}(3; 21) = 3,1$.

Оскільки фактичне значення $F > F_{кр}$, то коефіцієнт детермінації статистично значимий і рівняння регресії статистично надійне (тобто коефіцієнти b_i є значимі).

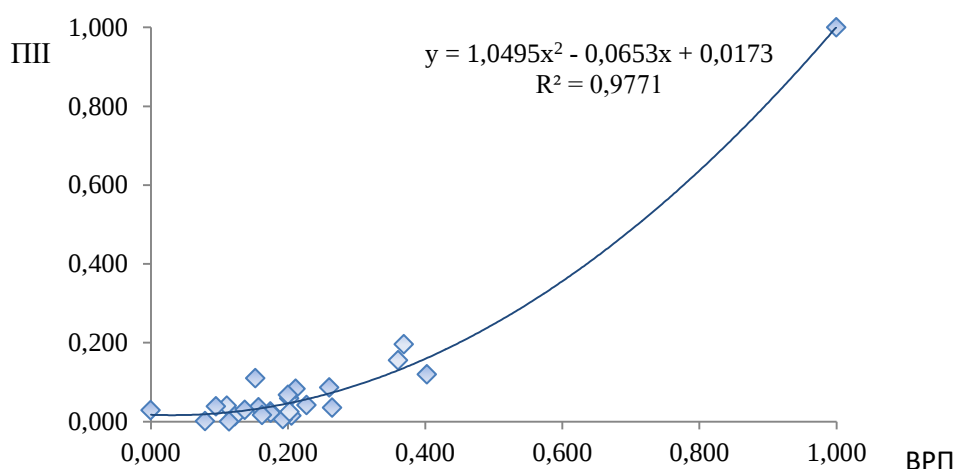
Виходячи із економічної інтерпретації запропонованої регресійної моделі впливу ЗЕД регіону на його соціально-економічний розвиток (Y), можемо робити такі висновки: збільшення ПП (X_1) на 1 од. виміру призводить до підвищення Y в середньому на 0,6549 од. виміру; зростання обсягу експорту (X_2) на 1 од. виміру призводить до підвищення Y в

середньому на 0,1962 од. виміру; збільшення параметрів імпорту (X_3) на 1 од. виміру призводить до підвищення Y в середньому на 0,0537 од. виміру.

На основі перевірки статистичної значимості рівняння за допомогою коефіцієнта детермінації і критерію Фішера встановлено, що в досліджуваній ситуації 88,68 % загальної варіабельності показника соціально-економічного розвитку пояснюється зміною факторів ЗЕД регіону.

Водночас матриця коефіцієнтів парної кореляції свідчить про наявність зв'язку між факторними змінними, тому для подальшого аналізу впливу параметрів ЗЕД на соціально-економічний розвиток регіону вважаємо за доцільне проводити окремо за кожним параметром.

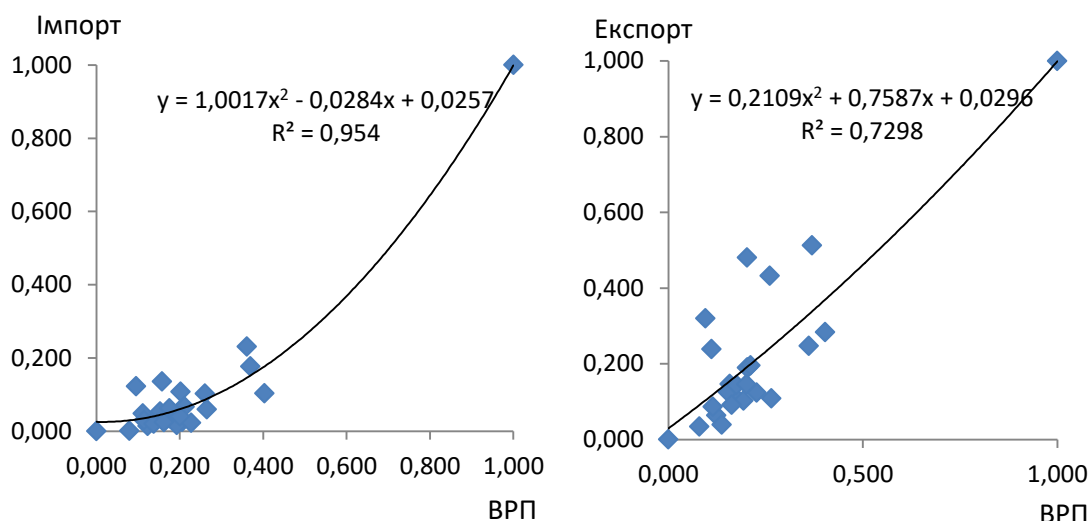
Виходячи із отриманого рівняння регресії, найбільший вплив на соціально-економічний розвиток регіону серед параметрів ЗЕД здійснює обсяг залучених прямих іноземних інвестицій. Взаємозв'язок між цими двома показниками відображає поле кореляційної залежності на рис. 2.17.

Рис. 2.17. Кореляційне поле залежності ВРП від обсягу ПІІ залучених у регіон у 2018 р.

Побудовано дисертантом.

Доведена також значна залежність отриманого ВРП в регіоні від обсягу експортно-імпортних операцій, на що вказує кореляційне поле на рис. 2.18.

Рис. 2.18. Вплив експорту та імпорту на соціально-економічний розвиток регіону

Побудовано дисертантом.

Сьогодні на теренах України, регіони мають низку проблем, які стримують ЗЕД регіону в напрямку єврорегіонального співробітництва. Серед таких: нестабільна політична ситуація, що супроводжується негативними соціально-економічними явищами, існуюча корупція й певний ступінь недовіри до держави з боку іноземних інвесторів як гаранта виконання угод та контрактів, неформальні відносини між органами державної влади й бізнесом, зокрема високий рівень суб'єктивізму у прийнятті управлінських рішень, невизначеність механізмів взаємодії та розподілу повноважень між інституціями держави та регіону щодо вирішення спільних проблем транскордонного характеру; незадовільний стан технічної інфраструктури та кадрового забезпечення; низький рівень якості більшості товарів експорту, відсутність стратегічного й маркетингового підходів в управлінні.

Окреслений спектр існуючих проблем та перешкод розвитку ЗЕД регіону в умовах єврорегіональної співпраці вимагає негайного вирішення та запровадження інноваційних кроків для активізації ЗЕД із урахуванням певних орієнтирів.

Отже, налагодження ефективної міжнародної співпраці такої форми єврорегіонального співробітництва як єврорегіони відіграє значну роль у

покращенні ЗЕД регіонів України. Співробітництво України з її сусідами має значні нереалізовані резерви у сферах міграційної політики, співробітництва органів місцевого самоврядування, освіти й культури, збереження природного середовища, розбудови транспортної інфраструктури, залучення європейських партнерів до модернізації української газотранспортної системи, а також щодо спільного вирішення питань екології та природоохоронної діяльності, насамперед у прикордонних регіонах.

Водночас роль та ефективність ЗЕД України є значно меншою, ніж у країнах-членах ЄС, що передусім пов'язано з низкою причин, а саме: недосконалістю структури експорту, недостатнім рівнем ринкової та товарної диверсифікації, неспроможністю національних суб'єктів господарювання скласти конкуренцію, переважаючу в товарній структурі сировинних ресурсів і низько технологічної експортної продукції.

Активізація ЗЕД шляхом виявлення і подолання стримуючих факторів інституційного, правового, економіко-організаційного та фінансового характеру дозволить розширити можливості відтворення експортного потенціалу країни, залучити іноземні інвестиції та сформувати економіку регіону відкритого типу. Зауважимо, що основними причинами низького розвитку ЗЕД України є недосконалість державного регулювання в цій сфері; непрофесійні дії органів виконавчої влади та корупція; низький рівень конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств, через що більшість продукції вітчизняних підприємств має сировинний характер; нестабільна політична ситуація, що супроводжується негативними соціально-економічними явищами; моральна та фізична зношеність більшої частини виробничих засобів вітчизняних підприємств тощо [244, с.14]. Тому, зважаючи на високий динамізм змін зовнішнього середовища визначення основних напрямів активізації ЗЕД регіону в умовах посилення єврорегіонального співробітництва є одним із пріоритетних передумов активного розвитку інноваційних галузей господарства, що визначає конкурентні переваги на світовому ринку товарів та послуг.

Для України важливо не лише зберегти позитивну динаміку у відносинах із уже існуючими зовнішньоекономічними партнерами, але й налагодити співробітництво з державами, які тільки починають утверджуватись як нові світові та регіональні лідери.

Розвитку ЗЕД регіону повинні сприяти дії регіональних органів влади, зокрема: створення державного інформаційного порталу у сфері міжрегіонального співробітництва; інвестиційна підтримка міжрегіональних проєктів; проведення заходів з метою налагодження ділових контактів; створення спеціалізованих структур у системі органів влади, відповідальних за розвиток і координацію міжрегіональних зв'язків тощо [168]. Поряд із цим, суб'єкти господарювання повинні розраховувати на сприяння органів державної влади в організації та здійсненні ЗЕД в умовах єврорегіональної співпраці.

Активізація зовнішньоекономічних зв'язків регіонів є важливим стратегічним завданням розвитку економіки України. У вирішенні цієї проблеми мають брати участь органи регіональної влади з метою забезпечення сприятливих умов для експортерів та захисту внутрішнього ринку від небажаної конкуренції.

Єврорегіональне співробітництво та використання транскордонних можливостей стає одним із факторів активізації зовнішньоекономічної активності регіонів України. Це зумовлює необхідність регіональної влади ретельно і обґрунтовано розробити стратегію розвитку ЗЕД у напрямку єврорегіонального співробітництва, в основу реалізації якої покладено створення сприятливих умов для підвищення ефективності ЗЕД єврорегіональних структур. Результатом цього має стати прискорений соціально-економічний розвиток, а отже – зростання конкурентоспроможності й високої якості життя мешканців як прикордонних, так і інших регіонів України.

Висновки до розділу 2

1. Результати оцінки ЗЕД України за обсягами експорту, імпорту та сальдо торгівельного балансу протягом 2010–2019 рр. дозволили виділити три періоди: 2010–2012 рр. – період активізації, що характеризується зростанням зовнішньоторгівельних показників, водночас зростанням від’ємного сальдо торгівельного балансу країни; 2013–2015 рр. – спад, протягом якого відбувалося скорочення ЗЕД і падіння як експорту, так і імпорту товарів, що стало наслідком їх збалансування; 2016–2019 рр. – помірне зростання та відновлення докризових тенденції розвитку, за яких обсяг імпорту товарів продовжив зростати більшими темпами, ніж експорт.

2. Виявлено значну міжрегіональну диференціацію в рівні розвитку ЗЕД. Встановлено, що провідними регіонами з точки зору ЗЕД є м. Київ і Дніпропетровська область. Не зважаючи на складну політичну ситуацію в Донецькій області, ЗЕД на цій території займає третю позицію в Україні. Досить високі показники обсягу експортно-імпортних операцій у Запорізькій, Львівській, Миколаївській, Київській, Одеській, Полтавській, Закарпатській та Харківській областях. Більшість областей України не використовують вповні свій зовнішньоекономічний потенціал.

3. Доведено, що Європейський Союз для України є досить потужним центром співпраці. Це пов’язано з вигідним економіко-географічним розташуванням країни, порівняно високим науково-технічним, економічним, мінерально-сировинним, природно-кліматичними і трудовим потенціалами, які створюють об’єктивні умови для забезпечення взаємовигідного міжнародного поділу праці, кооперації, спеціалізації та інтеграції України в світовий економічний простір. Частка країн ЄС у загальному товарообігу України є значною, що обумовлює необхідність активізації тісної співпраці з країнами євроспільноти.

4. З'ясовано, що основу українського експорту складають сировина та товари з низькою доданою вартістю. Водночас імпорт орієнтований на ввезення стратегічно важливої продукції, а саме нафти, газу, продукції машинобудування, вугілля, медикаментів і продуктів харчування. На основі кореляційно-регресійного аналізу визначено, що імпорт до України в середньому зростає на 5,5 млрд грн за рік, а середня величина приросту обсягів експорту з України становила 3,2 млрд дол. США на рік. Для забезпечення успішності ЗЕД українським суб'єктам господарювання необхідно нарощувати експорт продукції з високою часткою доданої вартості та знаходити нові ніші на світовому ринку.

6. Встановлено, що найбільш дієвою формою єврорегіонального співробітництва на сьогодні є єврорегіони. Україна не відстає від країн ЄС за тенденцією створення єврорегіонів, але за рівнем ефективності їх діяльності й активності значно поступається. На території України з початку 90-х років ХХ століття було утворено 10 єврорегіонів. За участю регіонів України станом на 2019 р. із 10 єврорегіонів фактично функціонувало лише п'ять: Карпатський, «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут» і «Дністер». Використовувати потенціал єврорегіональної співпраці задля активізації своєї ЗЕД можуть лише 15 областей України.

7. На основі проведеної оцінки ЗЕД регіонів України, що є учасниками функціонуючих єврорегіонів, доведено, що не всі з них використовують позитивний вплив участі в єврорегіонах задля активізації розвитку зовнішньої торгівлі, залучення іноземних інвестицій та створення сприятливих умов для виходу вітчизняних підприємств на міжнародні ринки. Найбільший товарооборот регіонів України відбувається із тими країнами єврорегіонів, що безпосередньо з ними межують і є найбільш перспективними ринками збуту продукції. Доведено, що за таких умов необхідною є активізація різних форм транскордонного співробітництва в межах існуючих єврорегіонів і відновлення функціонування тих єврорегіонів, що зупинили свою діяльність.

8. За умов відкритої економіки стан і перспективи розвитку ЗЕД мають суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток економіки країни та її регіонів, що підтверджено на основі кореляційного аналізу взаємозв'язку інтегрального індексу ЗЕД і показників ВРП регіонів України. За результатами моделювання встановлено, що обсяг залучених у регіон прямих іноземних інвестицій має найбільший вплив на його соціально-економічний розвиток.

Основні положення розділу дисертаційної роботи відображено в працях [76; 77; 81; 82; 88; 95].

РОЗДІЛ 3.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

3.1. Визначення стратегічних орієнтирів налагодження зовнішньоекономічних зв'язків із урахуванням досвіду єврорегіонального співробітництва країн Європейського Союзу

Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків регіону в умовах єврорегіонального співробітництва є ключовим елементом розширення спектру взаємодії різних регіональних економік у межах єдиної національної економіки України.

Розрахунок інтегрального індексу ЗЕД і проведений аналіз єврорегіональної співпраці в регіонах України засвідчив наявність суттєвої міжрегіональної диференціації. Не всі регіони вповні зуміли адаптуватись до нових умов посилення інтеграційних процесів і використати потенціал єврорегіонів, учасниками яких вони є. Це зумовлює необхідність формування матриці стратегічних орієнтирів розвитку регіону в умовах єврорегіонального співробітництва задля обґрунтування рекомендацій щодо запровадження форм активізації ЗЕД.

Зауважимо, що визначення напрямів активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва повинно корелювати зі стратегією сталого його розвитку. Для розробки й прийняття стратегічних управлінських рішень у напрямі активізації ЗЕД у регіоні побудовано матрицю стратегічних орієнтирів розвитку регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, що формується на основі позиціонування регіонів України за інтегральним показником розвитку ЗЕД і рівнем єврорегіональної співпраці.

Для формування матриці стратегічних орієнтирів активізації ЗЕД регіонів в умовах єврорегіонального співробітництва застосовано результати проведеного аналізу єврорегіонального співробітництва й розрахунку інтегрального показника ЗЕД у регіонах, які відображено на рис. 3.1.

		Рівень розвитку єврорегіонального співробітництва			
		Участь у двох єврорегіонах	Учасник одного єврорегіону	Єврорегіон не функціонує	Не є учасником
Рівень розвитку ЗЕД у регіоні за інтегральним показником	Високий	-	-	-	м. Київ
	Перспективний	-	-	-	Дніпропетровська
	Середній	-	Закарпатська	Запорізька, Миколаївська,	Київська
	Недостатній	Івано-Франківська, Львівська,	Вінницька, Волинська, Одеська, Чернігівська	Донецька	Полтавська,
	Низький	Чернівецька	-	Сумська, Харківська, Херсонська, Луганська	Черкаська, Житомирська, Кіровоградська, Хмельницька, Тернопільська, Рівненська

Рис. 3.1. Матриця стратегічних орієнтирів активізації ЗЕД регіонів

України в умовах єврорегіонального співробітництва

Розроблено дисертантом.

У процесі формування матриці стратегічних орієнтирів активізації ЗЕД регіонів України в умовах єврорегіонального співробітництва були враховані результати групування регіонів України за інтегральним показником, що дало змогу відобразити специфіку кожного сегмента матриці, врахування якої важливе для розробки й обґрунтування рекомендацій щодо формування стратегії інвестиційної діяльності та ЗЕД регіонів.

Регіони, що потрапили до групи з *низьким рівнем розвитку ЗЕД і відсутністю єврорегіональної співпраці*, є підтвердженням неефективного використання можливостей налагодження зовнішньоекономічних зв'язків. Зокрема, в Чернівецькій області за найбільш сприятливих умов, що забезпечуються участю в двох єврорегіонах («Карпатський» та «Верхній Прут»), рівень розвитку ЗЕД один із найнижчих в Україні через неоптимальну структуру експорту-імпорту. Негативний вплив недооцінки потенціалу єврорегіонального співробітництва для розвитку ЗЕД і покращення соціально-економічної ситуації в регіоні доводить той факт, що більшість регіонів із низьким рівнем розвитку ЗЕД не є учасниками жодного із проєктів міждержавної співпраці, зокрема це стосується Черкаської, Житомирської, Кіровоградської, Хмельницької, Тернопільської та Рівненської областей. Стратегічними орієнтирами ЗЕД цих областей мають стати впровадження активної політики налагодження єврорегіонального співробітництва та здійснення цілеспрямованого впливу на інвестиційну та експортно-імпортну діяльність у цих регіонах задля формування оптимальної структури ЗЕД регіонів. Паралельно з цим необхідне використання державних інструментів стимуляційного впливу на активізацію єврорегіонального співробітництва в регіонах, де така форма співпраці відсутня.

Для регіонів України, які потрапили до групи з *недостатнім рівнем ЗЕД*, пріоритетними й надалі залишаються зростання загального обсягу ПП та посилення експортно-імпортової діяльності, досягнути чого можна завдяки зовнішньоекономічним зв'язкам та більш ефективному використанню можливостей участі в єврорегіональному співробітництві (зокрема це стосується Івано-Франківської та Львівської областей). Хмельницька, Миколаївська та Волинська області, як учасники єврорегіональної співпраці, повинні приділити більше уваги оптимізації структури ЗЕД, зростанню ПП шляхом запровадження в регіонах нових форм зовнішньоекономічного співробітництва.

Серед регіонів, які вповні використовують можливості єврорегіонального співробітництва, варто відзначити Закарпатську область, де результат активної зовнішньоекономічної співпраці відображається відповідно високим показником розвитку ЗЕД.

Потенційно сприятливою є ситуація, яка склалась у м. Києві та Дніпропетровській області. Позиція цих регіонів на матриці стратегічних орієнтирів активізації ЗЕД свідчить про оптимальну її структуру та досить високі показники розвитку. Цій групі регіонів у майбутньому потрібно зосередити зусилля на участі в єврорегіональному співробітництві та посиленні міжнародного співробітництва шляхом упровадження нових та розширення діючих форм ЗЕД.

За умови змін рівня ПП, обсягів експорту та імпорту в регіоні й участі в міжнародній співпраці потрібно виконати повторну оцінку, на основі якої рекомендації щодо формування стратегії активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва повинні бути відкориговані відповідно до нових умов.

Активізація зовнішньоекономічних зв'язків регіону є важливим стратегічним завданням розвитку економіки. У вирішенні цієї проблеми мають брати участь органи регіональної влади з метою забезпечення сприятливих умов для експортерів та захисту внутрішнього ринку від небажаної конкуренції. Дії регіональної влади мають спиратися на ретельно розроблену та обґрунтовану стратегію розвитку ЗЕД [324].

Для формування стратегії активізації ЗЕД регіонів України важливе використання досвіду країн ЄС щодо реалізації різних напрямів та заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності власних виробників, зміну імпоротної політики держави, захист експортерів на всіх рівнях – організаційно-правовому, міжнародно-політичному та інформаційному тощо.

Вивчення досвіду єврорегіонального співробітництва країн Європейського Союзу та систематизація узагальненої інформації із джерел

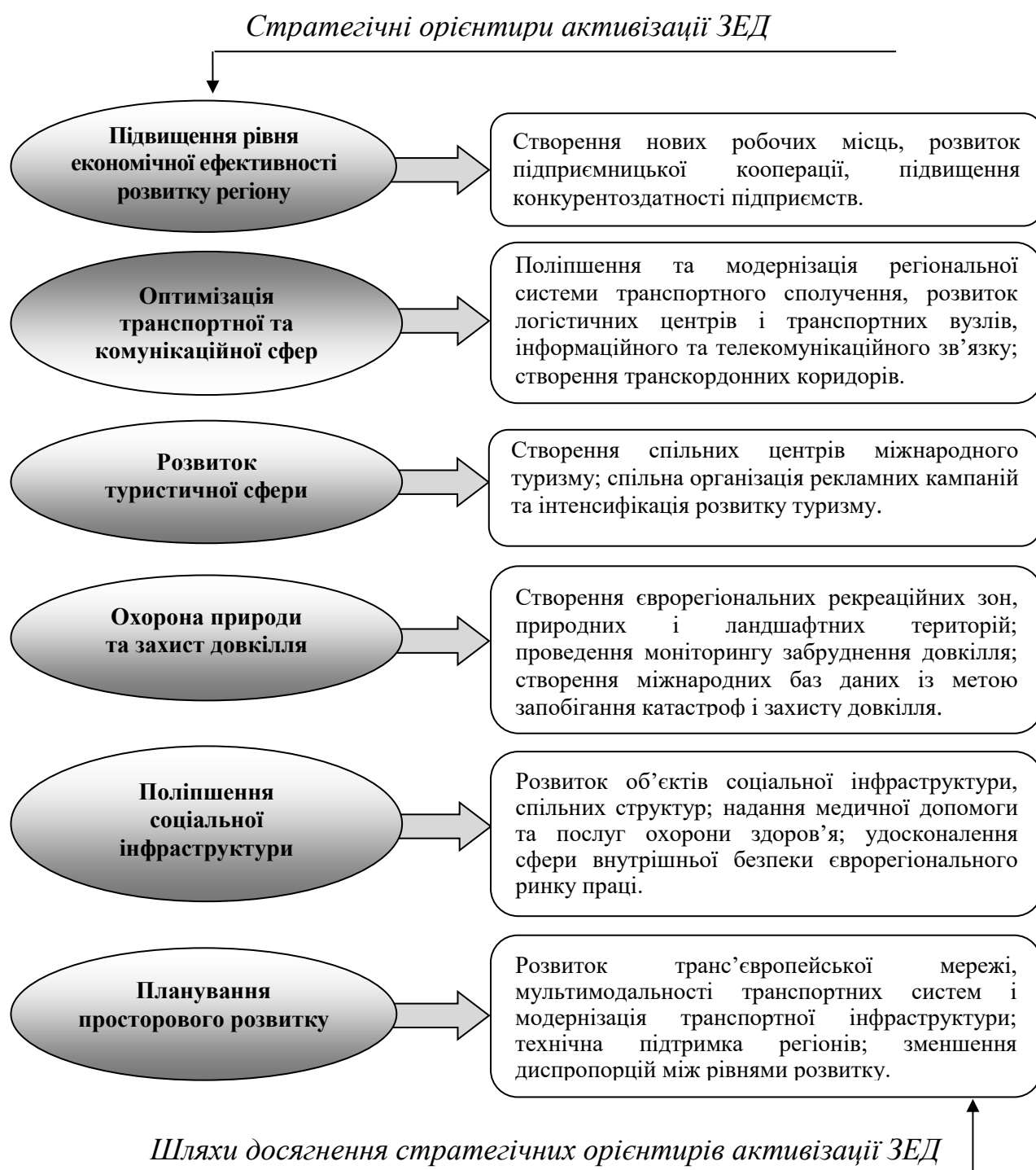
АЄПР та Європейської Комісії [277] дає змогу серед *основних стратегічних орієнтирів налагодження зовнішньоекономічних зв'язків* визначити: підвищення рівня економічного розвитку регіону; оптимізацію транспортної та комунікаційної сфер; розвиток туристичної галузі; охорону та захист довкілля; поліпшення соціального життя населення єврорегіонального об'єднання; планування просторового розвитку регіонів.

Характеристику основних напрямів єврорегіонального співробітництва в країнах ЄС наведено в додатку 3, табл. 3.1.

Підвищення рівня економічної ефективності розвитку регіону. У європейських регіонах, як відомо, існують численні спільні проблеми, які становлять перешкоди для розміщення промислових об'єктів і об'єктів невиробничої сфери, а також для реструктуризації вже існуючих галузей промисловості. Тому для подолання цих та інших проблем суб'єктами єврорегіональних відносин визначено стратегічні орієнтири налагодження зовнішньоекономічних зв'язків в умовах єврорегіонального співробітництва (рис. 3.2).

Центральне місце серед них посідає єврорегіональне співробітництво малих і середніх підприємств, зокрема інтенсифікація економічних відносин між виробниками й постачальниками, а також створення кращих умов для функціонування малих і середніх підприємств у єврорегіональному просторі.

Розвиток і підтримка підприємницької діяльності в єврорегіональному просторі країн Західної Європи передбачає створення адекватних умов для розвитку малих і середніх підприємств, сприяння трансферу технологій, залучення інвестицій і поліпшення інвестиційного клімату на основі створення сприятливого податкового режиму в рамках компетенції сторін із правових питань – у сфері інвестиційного та податкового законодавства, господарського права – шляхом обміну правовою інформацією, проведення семінарів та інших зустрічей [270].

Рис. 3.2. Стратегічні орієнтири налагодження зовнішньоекономічних зв'язків в умовах єврорегіонального співробітництва
Побудовано дисертантом.

Так, упродовж останнього десятиліття більше тисячі малих і середніх підприємств металообробки, машинобудування, лісової та деревообробної промисловості з тринадцяти європейських країн взяли участь у серії бізнес-

партнерських заходів і семінарів у рамках програми «Кроссбо». Ціль такого проєкту – надання допомоги малим і середнім підприємствам країн-учасниць проєкту у встановленні партнерських відносин і, таким чином, сприяння розвитку їх стратегічного партнерства та єврорегіонального бізнес-співробітництва. Програма «Кроссбо» охоплює малі та середні підприємства з 10 країн ЄС (Швеції, Великої Британії, ФРН, Польщі, Естонії, Іспанії, Литви, Латвії, Чехії та Румунії), РФ, Норвегії та України. У рамках проєкту відбулись бізнес-форуми, які сприяли встановленню партнерських відносин за участю більш ніж 900 підприємств металообробки, машинобудування, інформаційній та технічній підтримці місцевих підприємств.

Окрім того, у 2007 р. Європейською комісією схвалено Європейську міжтериторіальну програму співпраці «Оперативна програма співробітництва». Відповідно до цілей Лісабонської стратегії, а також стратегічних керівних принципів «Оперативної програми співробітництва» пріоритетними напрямками єврорегіональної діяльності є розробка спільних економічних, соціальних і екологічних єврорегіональних проєктів, спрямованих на забезпечення сталого територіального розвитку, з метою підтримки та заохочення підприємницької діяльності, розширення малих і середніх підприємств, розвитку міжнародного туризму, культури і торгівлі; заохочення населення до раціонального природокористування, охорони довкілля й запобігання ризикам; налагодження зв'язків між міськими та сільськими районами, зменшення ізоляції шляхом поліпшення транспортного сполучення, інформаційних і комунікаційних мереж, а також транскордонного доступу до джерел енергії, водопостачання й утилізації відходів; співпраця щодо розробки та спільного використання інфраструктури, обладнання та послуг у галузях охорони здоров'я, культури, освіти [283].

Особливої уваги заслуговує досвід розвитку економічних зв'язків між містами в рамках єврорегіональних об'єднань. Так, у ФРН, Бельгії та Нідерландах вони переважно здійснюються не за допомогою

адміністративних (муніципальних) органів, а за участі торгово-промислових палат (ТПП), які об'єднують більшість підприємств єврорегіонального утворення. Така форма співпраці виключає адміністрування і забезпечує вирішення проблем торгово-економічних взаємовідносин між підприємствами на основі демократичного корпоративного регулювання.

Володіючи банками даних, ТПП допомагають своїм членам у пошуках партнерів, забезпечуючи їх усією необхідною інформацією [143].

Аналізуючи західноєвропейський досвід ЗЕД у контексті єврорегіонального співробітництва, варто зазначити, що особлива увага приділяється економічному розвитку малих прикордонних міст. Так, в Італії та Франції прийняті нормативні документи, що сприяють стимулюванню розвитку малих і середніх міст, одночасно обмежуючи, а нерідко й забороняючи нове промислове будівництво у високоіндустріальних районах. У Франції розроблені й реалізовані довгострокові програми (терміном 20–30 років) розвитку найбільш віддалених від центру територій, зокрема Аквітанії та Нижньої Рони-Лангедоку. Відповідно до таких програм держава фінансувала заходи зі стимулювання розвитку існуючих у межах окремих регіонів прикордонних малих та середніх міст задля створення в них виробничої і соціальної інфраструктури, малих й середніх підприємств. Програми розвитку малих міст у відсталих регіонах спрямовані на перетворення їх у активні центри зростання економічного потенціалу прилеглих до кордону територій. Одним зі шляхів розвитку міст цього типу є зміцнення їх матеріально-технічної бази завдяки розміщенню другорядних підприємств у цих містах, підтримці дрібних історично сформованих традиційних промислів [200].

Приміром, німецько-польське об'єднання сприяння економіці має на меті стимулювання ЗЕД шляхом розвитку підприємницької кооперації, а також створення в регіоні сприятливих умов для розміщення капіталу. Таке єврорегіональне економічне об'єднання надає інформацію про територіальне розміщення виробництва, національні й міжнародні програми сприяння та

фінансової допомоги, встановлює контакти з центральними, регіональними та місцевими органами влади, палатами, асоціаціями й розробляє програми територіальної господарської діяльності, підтримуючи таким чином єврорегіональне економічне зрощення. За час свого існування єврорегіональне об'єднання допомогло встановити більше тисячі німецько-польських контактів й отримало визнання по обидва боки кордону. Прийняття програми надання гарантій створило також інструмент забезпечення інвестування середніх підприємств Бранденбурга. Завдяки цьому для середніх підприємств ФРН відкриваються нові можливості для кооперації на польському ринку, особливо під час експорту консалтингових й інжинірингових послуг, спрямованих на підтримку розвитку інфраструктури, а також транспорту й матеріально-технічного забезпечення. Перспективні також німецько-польські зв'язки в галузях енергетики та охорони довкілля бранденбурзьких підприємств, що здійснюють технологічні розробки й надання послуг. За прогнозами економістів, консолідувавши ресурси по обидва боки кордону, вздовж р. Одер, завдяки підтримці ремісництва і промислів у найближчій перспективі регіон перетвориться в економічно розвинутий [271].

Для поліпшення економічної ситуації в західноєвропейському регіоні відбувається стимулювання торговельного обміну інноваційною, промисловою та сільськогосподарською продукцією, створення спільних підприємств із виробництва товарів щоденного вжитку, ведеться боротьба з контрабандою і транскордонною злочинністю, відбувається створення і розвиток професійного регіонального маркетингу в різних галузях господарювання, створення умов раціонального розміщення виробництва, здійснення підтримки інновацій, проведення досліджень та розвиток технологій.

Зрощування економік прилеглих територій, створення відповідних інфраструктур для підтримки взаємовідносин між господарськими суб'єктами господарювання, налагодження транскордонних коопераційних

зв'язків, формування транспортних і комунікаційних інфраструктур, які служать артеріями для економіки двох країн, можна виразно простежити на прикладі німецької прикордонної землі Бранденбург та польського Зеленогурського прикордонного воєводства. Зміцнення промислових центрів і збільшення кількості малих та середніх підприємств сприяли тому, що в Бранденбурзі близько 20 підприємств стали центрами зростання з певною промисловою спеціалізацією: картонно-паперовою промисловістю, виробництвом пакувальної тари та нафтохімії у Шведті, сталеплавильної промисловості і використання вторинної сировини в Айзенхюттенштадті, виробництва залізничного рухомого складу та металургії в Хенінгсдорфі. Завдяки зв'язкам великих підприємств із малими та середніми фірмами успішно розвивається система взаємних поставок. Нині майже кожне друге промислове підприємство землі Бранденбург завдяки диверсифікації прямо чи опосередковано намагається віднайти нові шляхи у виробництві транспортних засобів. У м. Кірхмезер розташовані заводи з виробництва трансмісій та залізничних стрілок. У такий спосіб понад 300 підприємств цієї галузі створили постійні робочі місця. При цьому розміщення підприємств орієнтоване на експорт та інновації. Таким чином, вирішальним фактором стає створення відповідного просторового територіального об'єднання між виробниками та постачальниками. Для цього необхідні стійкі взаємовідносини між виконавцями робіт на технологічній стадії, постачальником та «системним організатором», так само, як і між промисловістю, постачальником промислових послуг, експедиторами, фінансовими установами, а також, не в останню чергу, проєктантами у транспортній галузі, туристичними фірмами, авіакомпаніями, аеропортами, залізничними станціями та туристичними центрами.

Створення подібних «кластерів» полегшується завдяки створенню Міністерством економіки Бранденбургської інформаційної системи територіального маркетингу (BASIS). База даних містить інформацію, регіонального значення щодо кон'юнктурних і структурних змін у регіоні,

розміщення виробництв, передачі технологій тощо. Ці дані надаються земельним адміністративним органам і установам, а також комерційним та громадським організаціям. За допомогою існуючих даних можна в найкоротший термін отримати різноманітну інформацію в розрізі адміністративних одиниць та інфраструктури, що дає можливість встановити контакти з іншими господарськими та науковими інституціями, до прикладу університетами в Потсдамі чи Котбусі, різноманітними технологічними центрами тощо. Ця інформаційна система є передумовою для проектування і підготовки зрощення єврорегіональних інфраструктур.

Загалом уздовж німецько-польського кордону встановлено понад 2 тис. ділових контактів та інституціоналізованих зв'язків. Прикладами тут є проєкти у сфері конверсії та переробки вторинної сировини, в якій задіяні земля Бранденбург, Познанське воєводство та провінція Північний Брабант (Нідерланди), а також проєкти у сфері комунального господарства між містами Вріцен (ФРН), Мешковіце (Польща) та общиною в Бельгії.

Ще одним прикладом єврорегіональної кооперації в економічній галузі є реалізований ЄС проєкт «ISLES» (Шотландсько-ірландське об'єднання в галузі дослідження вторинних джерел енергії). Єврорегіональна співпраця в рамках проєкту здійснюється місцевими органами влади Шотландії, Ірландії та Північної Ірландії. Кошти на реалізацію проєкту виділені в рамках програми Інтерег IVA. У 2011 р. створена ірландсько-британська транскордонна мережа інтегрованого офшорного постачання енергії через нові морські лінії електропередач за допомогою відновлювальних джерел енергії вітру, припливів і відпливів морських хвиль на узбережжі Західної Шотландії та Ірландського моря [328].

Важливим стратегічним орієнтиром налагодження зовнішньоекономічних зв'язків в умовах єврорегіонального співробітництва є *удосконалення транспортної та комунікаційної сфер*. Транспортні зв'язки та постачання енергії є одними з найважливіших інструментів регіональної політики розвитку єврорегіональних форм Західної Європи. Будівництво

автомобільних та залізничних доріг, аеропортів, суднохідних водних шляхів і гаваней має важливе значення для прикордонних регіонів.

Зовнішньоекономічні зв'язки в умовах єврорегіональної співпраці та використання переваг розвинутої інфраструктури ліквідовують «вузькі місця», перетворюючи відділені від центру регіони на мости, що з'єднують національні держави, одночасно розвиваючи їх зсередини.

Найбільше сформовані численні єврорегіональні структури існують у напрямку північ-південь, або в так званій Північноморсько-Середземноморській осі транскордонного співробітництва, що проходить по лінії державних кордонів між ФРН, Нідерландами, Бельгією, Люксембургом, Францією, Швейцарією та Італією. Транскордонне співробітництво тут ведеться з обов'язковим урахуванням сучасного та перспективного функціонального зонування прилеглих територій. Основою планувальної структури регіону є територіально-просторова система поселень, з'єднаних транспортними комунікаціями з урахуванням ландшафту територій. При цьому міста виступають як планувальні центри різних рангів, а транспортні комунікації (залізниці, автомагістралі, трубопроводи) та головні елементи ландшафту (ріки, канали) утворюють планувальні осі. Ці планувальні елементи є основними місцями зосередження містобудівної та виробничої діяльності [151].

Прикладом успішного єврорегіонального співробітництва в транспортній галузі є створення в рамках програми Інтеррег IV-А проєкту прокладення підводної залізничної магістралі між Хельсінкі та Талліном, будівництво євротунелю під Ла-Маншем, що з'єднує Велику Британію із континентальною Європою, а також датсько-шведського мосту-тунелю Ерессун та ін.

Таким чином, на прикордонні країн Західної Європи відбувається постійна модернізація транспортної інфраструктури і прикордонних переходів, а також органами місцевої влади й територіальними общинами

розроблені заходи, спрямовані на покращення якості пасажирських і товарних перевезень у єврорегіональних ареалах.

Важливим напрямом ЗЕД в умовах єврорегіональної співпраці є *розвиток туристичної галузі*. Місцеві органи європейських країн можуть самостійно будувати та експлуатувати мережу туристичних об'єктів, готелів, кемпінгів; залучати у будівництво іноземні інвестиції та будівельні фірми (для того, щоб у майбутньому ці фірми виконували як ремонтне, так і профілактичне обслуговування, створювали спільні туристично-спортивні комплекси тощо). Очевидно, що створення спільних центрів єврорегіонального туризму зменшує конкуренцію в цій прибутковій галузі, робить її привабливою для всіх зацікавлених сторін. Загалом у прикордонні країн Західної Європи відбувається спільна організація рекламних кампаній та інтенсифікація розвитку туризму як найважливішої галузі господарства.

Прикладом успішної реалізації єврорегіональних проєктів у туристичній галузі може слугувати транскордонний бельгійсько-британсько-нідерландський проєкт STEP (Sustainable Tourism in Estuary Parks) (2014 – 2020), учасниками якого стали п'ять організацій та три регіони (естуарії): Бісбош (Нідерланди), Бродс (Велика Британія), Крюбек-Базель-Рупельмонд (Бельгійська Фландрія). На реалізацію проєкту виділено 6 млн євро, зокрема зі Структурних фондів ЄС – 2,5 млн євро. Об'єднані зусилля трьох суміжних регіонів були спрямовані на вироблення спільної концепції сталого розвитку туризму в регіоні, моніторингу візитів і громадсько-приватної кооперації. Основна увага приділена розвитку та просуванню спільного туристичного продукту у прикордонних регіонах, а саме пішохідного туризму, проведення спортивних велогонок і перегонів на каное тощо.

Результатом проєкту є успішна модернізація туристичної транспортної інфраструктури:

- будівництво піших і велосипедних доріжок, кемпінгових центрів, притулків для піших подорожуючих, звукових вказівників для незрячих туристів, спеціально обладнаних пристаней для суден і паромних зв'язків;
- вивчення й проєктування найбільш відвідуваних центрів у Європі;
- створення переліку критеріїв успішного розвитку туристичних компаній.
- моніторинг за виконанням туристичними компаніями всіх поставлених перед ними завдань [339].

Не менш важливим стратегічним орієнтиром зовнішньоекономічних зв'язків в умовах єврорегіонального співробітництва, з огляду на європейський досвід є, *охорона природи та захист довкілля*. У контексті цього діє принцип відповідальності фізичної чи юридичної особи, які за заподіяну шкоду довкіллю зобов'язані виплатити компенсацію. Створюються транскордонні рекреаційні ареали, біотипи, природні та ландшафтні території, заповідники та їх транскордонне сполучення; проводяться екологічні дослідження стану можливого забруднення довкілля (під час планування промислового розселення, використання підземних вод тощо); створюються транскордонні бази даних і систем раннього екологічно сповіщення; транскордонні інформаційні системи освіти як дієві інструменти профілактики забруднення довкілля [61].

Виразним прикладом проведення єврорегіональної екологічної політики у ФРН є діяльність, спрямована на переробку промислових відходів, рекультивації, захисту та розширення зеленого ландшафту, що було координоване Комунальним союзом. Результатом діяльності цієї програми стало екологічне «одужання» всього регіону вздовж західного кордону ФРН, найзабрудненішу територію вздовж р. Емшир перетворено на величезний ландшафтний парк протяжністю 320 км, що містить зони відпочинку та екозони, технологічні музеї (на базі колишніх підприємств), інноваційні виставки [42].

Скандинавські країни здійснюють фінансування моніторингу навколишнього середовища, дослідження біосфери, розвитку лісового господарства та збереження біологічної різноманітності. Рада міністрів північних країн виділила 78,6 млн дол. США на розвиток сусідніх територій. Фінансова корпорація в галузі охорони довкілля NEFCO (Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія) фінансує проекти та активізує залучення інвестицій у підприємства, технології із запобігання забрудненню й охорони довкілля. Проекти орієнтовані на виробництво обладнання для захисту довкілля, модернізацію промислового енергообладнання, впровадження екологічно чистих технологій, надання послуг у природоохоронній галузі. NEFCO є аукціонером підприємств, надає позики та видає комерційні гарантії за умови наявності техніко-економічного обґрунтування проектів [49].

Вважається, що ФРН найбільш активно співпрацює зі своїми сусідами у п'яти прикордонних субрегіонах. У чотирьох із них взаємодія здійснюється по лінії підпрограм «Просторовий розвиток і зниження великих взаємозалежних регіонів», в одному – по лінії підпрограми «Просторовий розвиток та зниження ризику повеней». Обсяги фінансування субрегіонів ФРН у межах програми Інтеррег IV (табл. 3.1).

Одним із прикладів успішного розвитку єврорегіонального співробітництва є німецько-швейцарсько-датський єврорегіон «Базілієнсіс», який ужив чимало заходів для вирішення проблем охорони довкілля, реалізовано проекти енергопостачання, що відповідають найновітнішим екологічним стандартам, подолано наслідки екологічної катастрофи у Швайцерхалле (Сандоз). Тристоронні спеціальні робочі комітети єврорегіону розробили проекти: «Покращення механізмів безпеки», «Загроза навколишньому середовищу /Проблеми дезактивації та дегазації», «На шляху до покращення інформування» тощо [254].

Таблиця 3.1

**Фінансування транскордонної екологічної політики ФРН у
рамках програми Інтеррег IV (2014–2020 рр.)**

Назва субрегіону	Території субрегіону	Розмір фінансових субсидій ЄС
Басейн рік Рейн і Маас	Суміжні території ФРН (федеративні землі Баден-Вюртемберг, Баварія, Гессен, Північний Рейн-Вестфалія, Рейнланд-Пфальц, Саар), Бельгії, Люксембургу, Нідерландів, Франції і Швейцарії	135,3 млн євро (з них для ФРН – 24,9 млн євро)
Басейн Балтійського моря	Приморські прикордонні регіони ФРН (федеративні землі Бранденбург, Гамбург, Макленбург-Передня Померанія, Нижня Саксонія, Шлезвіг-Гольштейн), Данії, Фінляндії, Швеції, Норвегії	24,7 млн євро (з них для ФРН – 12, 2 млн євро)
Територія Центральної та Південно-Східної Європи, басейни Адріатичного моря та р. Дунай	Регіони ФРН (федеративні землі Баден-Вюртемберг, Баварія, Бранденбург, Саксонія, Саксонія-Анхальт, Тюрінгія), Австрії, Греції, Італії та ін.	20,9 млн євро (з них для ФРН – 4,3 млн євро)
Басейн Північного моря	Регіони ФРН (федеративні землі Бремен, Гамбург, Нижня Саксонія, Шлезвіг-Гольштейн), Великої Британії, Данії, Нідерландів, Швеції та Норвегії	14,5 млн євро (з них для ФРН – 2,0 млн євро)
Територія Північно-Західної Європи	Регіони ФРН (федеративні землі Гессен, Рейнланд-Пфальц, Саар, Північний Рейн Вестфалія), Бельгії, Великої Британії, Ірландії, Люксембургу, Нідерландів, Франції	29,8 млн євро (з них для ФРН – 1,0 млн євро)

Складено дисертантом на основі: [311].

Поліпшення соціальних стандартів життя населення регіону є не менш важливим стратегічним орієнтиром зовнішньоекономічних зв'язків в умовах єврорегіонального співробітництва. Сьогодні відбувається раціональне розміщення об'єктів сфери послуг, науково-технічна співпраця, а також співпраця між усіма навчальними закладами та освітніми центрами, формування спільних науково-дослідних структур, створення спільної інформаційно-комунікаційної системи єврорегіонального об'єднання, створення комплексної Сервісної інформаційної системи, метою якої є

надання структурованої інформації про максимальну кількість потенційних фінансових джерел для проєктів, обмін даними в єврорегіональній структурі тощо.

Реалізація цього орієнтиру передбачає розвиток сфери охорони здоров'я, удосконалення сфери внутрішньої безпеки єврорегіонального ринку праці та інформаційно-комунікаційних систем.

На сучасному етапі одним із стратегічних орієнтирів зовнішньоекономічних зв'язків в умовах єврорегіонального співробітництва є *планування просторового розвитку прикордонних територій*.

Цей процес у Західній Європі здійснюється на трьох рівнях:

- національному (уряд і спеціальні комісії з просторового розвитку координують розвиток транскордонного регіоналізму в Європі);
- міжрегіональному (регіональне планування здійснюється в межах регіональної компетенції місцевих органів влади);
- локальному (єврорегіони, транскордонні агломерації, транскордонні кластери та ін.).

Варто зауважити, що між багатьма країнами ЄС укладені угоди, які регулюють просторовий розвиток окремих регіонів цих країн, у тому числі прикордонних. Прикладами є угоди ФРН з країнами Бенілюксу, Францією, Австрією, Швейцарією та Польщею. Результатом підписання міждержавних угод стало створення комісії із просторового планування, яка успішно діє уже понад 60 років у напрямі міжрегіонального просторового планування.

Найефективнішим прикладом єврорегіональної локальної співпраці є транскордонні структури, в межах яких самостійно вироблені концепції просторового розвитку регіонів і планування перспективних напрямів співробітництва того чи іншого транскордонного об'єднання. В останні роки єврорегіональна співпраця між країнами Західної Європи є взірцем транскордонної взаємодії та намаганням ефективно подолати територіальні невідповідності в регіональному розвитку суміжних регіонів.

Основними заходами єврорегіонального просторового розвитку є:

- зменшення диспропорцій у рівнях розвитку регіонів;

- розвиток транс'європейської мережі;
- охорона та поліпшення якості довкілля;
- шанобливе ставлення до національної і регіональної культурної спадщини країн-членів ЄС.

ФРН ініційовано програму «Просторовий розвиток та спільні заходи транснаціонального характеру», що націлена на реалізацію в рамках Спільної операційної програми (СОП) конкретних детально спланованих малоформатних проєктів, що становлять взаємний інтерес. До них можна віднести заходи у галузях:

- містобудування (розвиток інфраструктури міського господарства, налагодження зв'язків між міськими і сільськими районами, підвищення життєвого рівня та благоустрою населення);
- транспортна інфраструктура і комунікації (поліпшення регіональної та транскордонної системи транспортного сполучення, створення мультимедійних комунікаційних центрів, використання провідних технологій у галузі інформатики для розвитку транскордонного регіону);
- природні ресурси та історико-культурна спадщина (охорона природних заповідників і заказників, культурних та історичних пам'яток, розвиток туризму та підвищення якісного рівня туристичних послуг, розвиток інтеграційного менеджменту в прибережних зонах).

Ці та інші проєкти СОП поширюються на регіони країн Балтії та Середземномор'я в галузях планування, академічного обміну, науково-технічних досліджень, підготовки та перепідготовка кадрів тощо [223].

Політика просторового планування успішно діє в країнах Західної та Центральної та Південно-Східної Європи. Центральноєвропейська зона включає прикордонні регіони східної частини ФРН, Австрії, Північної Італії, Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини та Словенії з штаб-квартирою у м. Дрезден (ФРН).

Для досягнення поставлених цілей у субрегіоні створено ряд проєктів з питань оптимізації баз даних ЄС щодо просторового планування, збору та систематизації інформаційного матеріалу країн-сусідів ЄС, розробки

спільних картографічних баз та географічних інформаційних систем з метою контролю баз даних щодо питань менеджменту, забезпечення координування співпраці науково-дослідницьких структур та органів планування з метою коректування загальноєвропейської стратегії просторового розвитку та врахування специфіки і потреб субрегіону.

Першим напрямом просторового розвитку субрегіону є створення поліцентричних міських систем та селищних структур. Їх пріоритетними завданнями є: розширення існуючих зв'язків між мегаполісами, невеликими містами, селищами з метою досягнення синергії та компліментарності, а також підвищення ефективності взаємодії між ними: обмін досвідом щодо урбанізації та регіонального розвитку; створення спільних проєктів, орієнтованих на оптимізацію всіх форм міждержавної та міжрегіональної співпраці житлово-комунального господарства.

Другий напрям – розвиток мультимодальності транспортних систем і модернізація транспортної інфраструктури. Головні завдання цього напрямку: облаштування і модернізація транспортних коридорів міжнародного значення, які зв'язують між собою великі населені пункти, посилюючи їхню мультимодальність; перенесення центру ваги вантажопасажирських перевезень із автотранспорту на залізничний і водний транспорт; поліпшення організаційної структури і менеджменту транспортних систем; забезпечення рівних можливостей під час підключення до транс'європейських мереж. Спільні ініціативи спрямовані на:

- організаційне поліпшення логістики і сфери послуг;
- надання транспортній системі мультимодального характеру;
- широке використання системи телекомунікацій та нових інформаційних технологій менеджменту в організації всіх видів транспортних перевезень;
- реалізацію проєктів із транспортного забезпечення акваторій Північного, Середземного, Адріатичного та Іонічного морів, а також

р. Дунай з дотриманням норм екологічної безпеки, охорони довкілля, збереження енергоресурсів;

- забезпечення прискореного проходження прикордонних і митних процедур;

- надання містам вузлових функцій транс'європейських транспортних мереж [41; 116].

Третій напрям – співробітництво в галузях науки та інформації. Основний акцент тут припадає на розвиток координаційних зв'язків між юридичними та фізичними особами. Перспективними спільними проєктами є інтенсифікація співпраці торгово-промислових та ремісничих палат сусідніх країн, а також науково-дослідницьких інституцій.

До головних пріоритетів четвертого напрямку – збереження історико-культурної та природної спадщини – належать заходи з охорони унікальних пам'ятників, збереження їх природної та культурної самобутності; розробка спільних стратегій у галузі збереження довкілля, архітектурних пам'яток та культурних ландшафтів. Основні проєкти передбачають оптимізацію картографічних та інформаційних баз даних (біосфери, екологічно небезпечних регіонів, зон можливих повеней, районів підвищеної вологості, лісових масивів, басейну р. Дунай, Північного, Середземного, Адріатичного та Егейського морів); обмін досвідом у питаннях зниження ризиків та ліквідації наслідків стихійних лих, проведення картографічних робіт, спільні дії в розвитку туризму (маркетинг, транснаціональні і туристичні маршрути, промоція туристичного продукту). Очікується подальше розширення програм просторового розвитку й посилення участі адміністративно-територіальних одиниць у посиленні єврорегіональної співпраці.

У сучасних умовах єврорегіональна економічна політика, а саме політика планування просторового розвитку є одним із пріоритетних напрямів єврорегіонального співробітництва, в межах якої єврорегіональні об'єднання є моделями прискореного економічного розвитку регіонів. У разі втілення перерахованих вище змін у економічне життя регіонів суб'єкти ЗЕД

зможуть отримати ряд переваг, що дозволить активізувати їхню економічну діяльність на європейських ринках та забезпечити довіру з боку іноземних інвесторів. До того ж, успішне провадження ЗЕД вітчизняними суб'єктами господарювання дасть можливість покращити базові макроекономічні показники, що в свою чергу сприятиме економічному розвитку держави. Тому розвиток основних напрямів єврорегіонального економічного співробітництва в країнах Західної Європи, як рушійної сили європейської інтеграції є досить актуальним для нашої держави, адже Україні необхідні суттєві зрушення в економічній сфері як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Для активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва потрібне створення сучасного ефективного організаційно-економічного механізму цієї діяльності. Формування гнучкого, динамічного організаційно-економічного механізму активізації єврорегіонального економічного співробітництва сприятиме стабільному розвитку регіонів, забезпечуючи підвищення їх конкурентоспроможності.

3.2. Механізм активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва

Актуальним завданням держави є дослідження проблем та розробка відповідних заходів стимулювання ЗЕД суб'єктів господарювання на регіональному рівні.

Система стимулювання ЗЕД (інструменти, інституціональні виконавці та характер їхньої взаємодії) у кожній країні є оригінальною. Її конфігурація залежить від ступеня державного втручання в економічне життя. Варто зауважити, що в наукових дослідженнях виділяють французьку та німецьку моделі через їхню полярність у питанні щодо ролі держави в процесі стимулювання експорту. Якщо Німеччина дотримується принципів

субсидіарності державних інтервенцій (через систему делегування повноважень), лібералізму та децентралізації, то Франція відстоює ідеї жорсткої координації, планування, активного втручання держави в економічне життя і централізації [128, с. 141].

Інтенсифікація ЗЕД у регіоні можлива за умови зміни її економіко-правового забезпечення та інституційного середовища, законодавчого регулювання, зокрема створення єдиного законодавчого документа, який би регулював винятково ЗЕД.

З огляду на існуючі перешкоди в розвитку єврорегіональної співпраці, особливості соціально-економічного розвитку регіонів, які є основними об'єктами зовнішньоекономічної політики регіонів, орієнтирами інтенсифікації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва повинні стати:

- створення прозорої і взаємопов'язаної системи планування і моніторингу розвитку регіонів, зокрема реалізації проєктів, міжрегіональної торгівлі тощо;
- уніфікація понятійного апарату і формування повноцінної системи законодавства в напрямку зовнішньоекономічного співробітництва;
- відновлення, модернізація та прийняття в новій редакції Законів України із запровадженням системи спрощеної реєстрації новостворених підприємств, гарантованої державою системи фіскального стимулювання, доступної системи управління ними, що стане дійовим механізмом залучення інвестицій у регіони та формування «точок зростання» [226].

Відповідно до зазначеного в умовах єврорегіонального співробітництва можна виділити основні напрями активізації, а саме:

- організаційно-інституційний напрям, де міждержавне регіональне управління, спрямоване на підвищення ролі комунікаційної складової в інституційному механізмі співпраці, відіграватиме ключову роль. Окрім того важливим є проведення реорганізації вже діючих єврорегіональних структур (єврорегіонів), їх інфраструктурних об'єктів та створення нових інституцій регіонального менеджменту;

- організаційно-правовий напрям включає удосконалення нормативно-правової бази та підвищення ефективності державного правового регулювання;
- організаційно-економічний напрям спрямований на підвищення конкурентоспроможності економічного середовища регіонів, а саме підвищення ефективності єврорегіональної торгівлі, проведення кон'юнктурних та маркетингових досліджень тощо;
- фінансовий напрям передбачає удосконалення фінансового механізму забезпечення розвитку єврорегіональної економічної співпраці, посилення фінансової самодостатності територіальних громад.

Кожен із наведених напрямів активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва передбачає відповідні шляхи та інструменти (додаток В).

Підписання в 2014 р. Угоди про асоціацію України та ЄС у поєднанні з одностороннім впровадженням з боку ЄС торговельних преференцій для України, а з 2016 р. – й повноцінним впровадженням зони вільної торгівлі стало відчутним позитивним чинником для пожвавлення взаємної торгівлі, що сприяв змінам у товарній та географічній структурі українського експорту після втрати російських ринків. Товарний експорт з України до ЄС зріс за підсумком 2016 р. на 3,7 % при збереженні загального тренду зменшення експорту за цей період на 4,6 %.

Правовим підґрунтям для поглиблення співпраці України та ЄС щодо зазначених питань мають стати положення Угоди про асоціацію. Зокрема, Стаття 446 Угоди передбачає спільні дії щодо розвитку транскордонного співробітництва, підтримки проведення в Україні регіональної політики з особливим наголосом на розвитку відсталих територій. Сприяння широкому залученню місцевих та регіональних органів влади до транскордонного та регіонального співробітництва, зміцнення транскордонних та регіональних економічних зв'язків та ділового партнерства передбачено Статтею 447 Угоди. Серед пріоритетів такого співробітництва Статтею 448 визначено

транспорт, енергетику, комунікаційні мережі, культуру, освіту, туризм, охорону здоров'я [184, с. 15].

Із прийняттям у 2016 р. нового документу – «Глобальної стратегії Європейського Союзу» (European Union Global Strategy) – ЄС підтвердив ліберальний зовнішньополітичний курс на експорт демократичних цінностей, на використання «нормативної сили» та переконань для досягнення цілей, прихильність до загальнолюдських цінностей та інтересів, таких як мир і безпека, процвітання, демократія, міжнародний порядок, заснований на праві [348].

Сьогодні цілі політики регіонів і міст ЄС пов'язані з стимулюванням економічного зростання і підвищенням якості життя на основі стратегічних інвестицій. Фінансування регіональної політики ЄС фокусується на чотирьох пріоритетних напрямках:

- 1) дослідження та інновації;
- 2) інформаційні і комунікаційні технології;
- 3) підвищення конкурентоспроможності малих і середніх підприємств;
- 4) перехід до низьковуглецевої економіки.

Регіони все частіше позиціонуються як самостійні учасники міжнародних відносин і завдяки цьому стають ініціаторами зовнішньоекономічних процесів. Нова парадигма регіональної політики передбачає радикальний перегляд системи управління регіональним розвитком. Замість домінуючого в рамках традиційного підходу управління згори донизу вона акцентує на важливості переходу до багаторівневого управління, що змінює не лише склад залучених у цей процес акторів, а й розподіл ролей між ними [136].

Крім того, єврорегіональна співпраця, яка є одним з основних елементів стратегії європейської інтеграції ЄС, забезпечує ставлення до відповідних регіонів з боку ЄС як до певної форми їхнього залучення до

складу структур об'єднаної Європи. Відтак єврорегіональні ініціативи отримали свою підтримку й на найвищому державному рівні в Україні, оскільки виконували роль своєрідного політичного важеля в реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави [221].

Погоджуємося із думкою В. Гоблика, що єврорегіональна співпраця значно сприяє активізації ЗЕД у межах єврорегіональних утворень. Це стосується стимулювання зовнішньоторговельного обміну між українськими та закордонними підприємцями, що ведуть свою діяльність у межах тих транскордонних регіонів, на території яких діють зазначені єврорегіональні об'єднання. Адже завдяки більш активному спілкуванню керівників місцевих органів влади в умовах функціонування єврорегіонів відбувається диверсифікація ділових контактів та зростання взаємного рівня довіри між господарськими елітами суміжних прикордонних регіонів України та сусідніх із нею держав. Завдяки цьому функціонування єврорегіонів активно сприяло розвитку інвестиційно-економічного співробітництва в межах відповідних транскордонних регіонів [36, с. 138].

Механізм дії преференційних режимів у транскордонних регіонах полягає в стимулюванні іноземного інвестування, освоєнні нових технологій та імпорту високотехнологічного обладнання, що веде до розвитку транскордонного бізнесу та диверсифікації транскордонних ринків товарів і послуг [169].

Спираючись на досвід європейських країн, пропонуємо розроблений механізм активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіональної співпраці, який розглядаємо в контексті реалізації Угоди про асоціацію з ЄС.

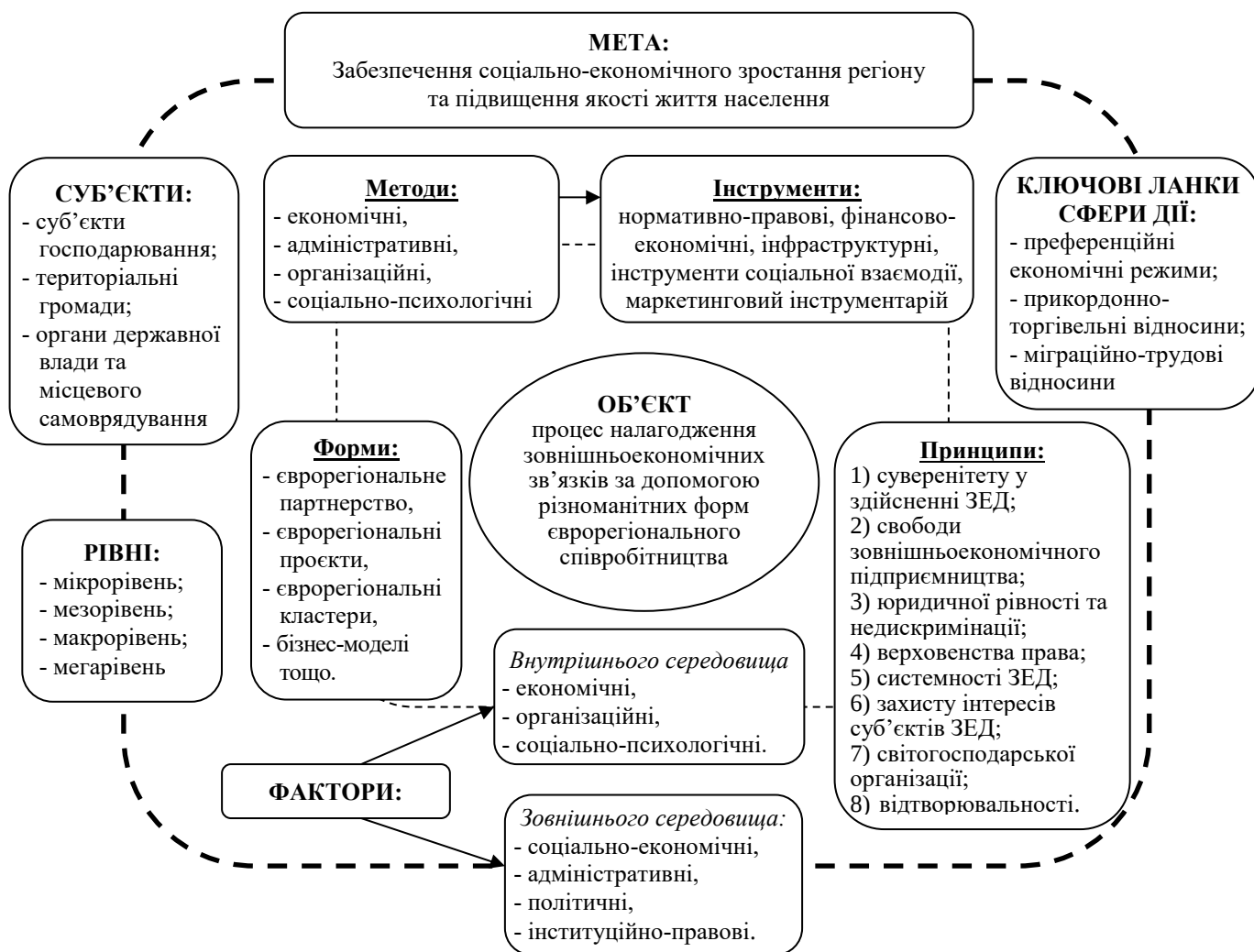
Механізм активізації ЗЕД регіонів України як складне багаторівневе утворення і впорядкований процес взаємодії елементів має функціонувати на основі цілей та інтересів усіх учасників ЗЕД, чіткому інформаційному й інтелектуальному забезпеченні ЗЕД і розвиненому інфраструктурному забезпеченні реалізації ЗЕД. На думку М. Калашника, формування

означеного механізму включає багаторівневий підхід, що передбачає органічне поєднання світогосподарського, національного, регіонального та підприємницького просторів, при цьому ЗЕД регіону виконує наскрізну функцію як форма взаємозв'язку всіх зазначених просторів [114, с. 110.].

Удосконалення механізму активізації ЗЕД регіону розглядаємо як стимуляційний поштовх до її інтенсифікації в умовах євроінтеграційних процесів. Розробка механізму активізації ЗЕД регіону повинна передбачати розбудову інфраструктури для реалізації зовнішньоекономічної взаємодії, покращення комунікаційної та транспортної інфраструктури, розвитку єврорегіонального співробітництва.

На нашу думку, *механізм активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіональної співпраці* – це сукупність специфічних інструментів і методів економічного, адміністративного, організаційного та соціально-психологічного впливу на процес налагодження зовнішньоекономічних зв'язків за допомогою різноманітних форм єврорегіонального співробітництва, яка полягає в тісній взаємодії органів влади, представників територіальних громад і суб'єктів господарської діяльності з метою ефективного використання можливостей міжнародної співпраці задля стимулювання соціально-економічного розвитку регіону й підвищення якості життя населення (рис. 3.3).

Зовнішній контур механізму активізації ЗЕД регіону включає суб'єкти, рівні, ключові ланки та фактори зовнішнього середовища, що обумовлюють його дію.

Рис. 3.3. Механізм активізації ЗЕД регіону

в умовах єврорегіонального співробітництва

Розроблено дисертантом.

Суб'єкти механізму активізації ЗЕД регіону відповідають за реалізацію запропонованої системи управління зовнішньоекономічними зв'язками в умовах єврорегіонального співробітництва. Їх умовно можна поділити на керівні та підпорядковані. Керівні суб'єкти – це органи державної і місцевої влади, органи місцевого самоуправління, що здійснюють розробку й реалізацію напрямів ЗЕД регіону. Підпорядковані суб'єкти – це суб'єкти господарювання, а саме фізичні та юридичні особи, яким, відповідно до

законодавства тієї чи іншої країни, дозволено здійснювати на її території господарську діяльність, а також структурні одиниці суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами (філії, відділення тощо). Об'єктом у запропонованому механізмі активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіональної співпраці є відносини між суб'єктами господарювання регіонів різних країн, що здійснюють експортно-імпортні операції. У результаті такої взаємодії національних та іноземних суб'єктів господарської діяльності забезпечується зростання економічної конкурентоспроможності регіону, підвищення продуктивності виробництва та розвиток міжнародних зв'язків. До об'єктів ЗЕД відносимо міжнародні економічні відносини; глобальні ринки товарів та послуг; глобальні фінансові ринки, зовнішню торгівлю; економічне та науково-технічне співробітництво; іноземні інвестиції; зовнішньоекономічні зв'язки регіонів тощо.

Механізм активізації ЗЕД регіону формується на основі певних рівнів, що визначають специфіку його управління. Дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду єврорегіонального співробітництва дозволив визначити такі рівні активізації ЗЕД:

- *мікрорівень*: здійснення процесу активізації ЗЕД визначається ступенем залучення підприємств до сфери зовнішньоекономічних відносин;
- *мезорівень*: визначається зовнішньоекономічними зв'язками між окремими галузями промисловості різних країн, а також участю регіону в управлінні ЗЕД;
- *макрорівень*: визначає роль держави в реалізації зовнішньоекономічних зв'язків між країнами;
- *мегарівень*: визначає комплекс міжнародних економічних відносин та реалізується у вигляді глобалізації світових економічних відносин.

Ключовими ланками механізму становлення й розвитку ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва є преференційні економічні

режими; прикордонно-торгівельні відносини (прикордонна торгівля); міграційно-трудова відносини (зовнішньотрудова міграція).

Механізм дії *преференційних режимів* у єврорегіонах полягає у стимулюванні іноземного інвестування, освоєнні нових технологій та імпорту високотехнологічного обладнання, що веде до розвитку транскордонного бізнесу та диверсифікації транскордонних ринків товарів і послуг. Як наслідок, відбувається активізація інвестиційного співробітництва в межах єврорегіонів, а також збільшуються обсяги зовнішньої торгівлі товарів і послуг. При цьому складовими регіональних програм розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у контексті реалізації преференційного режиму їхньої активізації повинні стати конкретні проєкти (підпрограми): нарощування експортного потенціалу регіонів, створення імпортозаміщуючих виробництв, розвиток науково-технічного співробітництва, залучення вітчизняних та іноземних інвестицій [55].

Своєрідним доповненням до економічного впливу механізму преференційних режимів на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків у єврорегіонах є механізм, сформований на базі розвитку прикордонної торгівлі. Ключовими в *прикордонно-торговельному механізмі* становлення та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків єврорегіону є: формування торговельно-посередницьких мереж у межах євро регіону; розвиток логістичних систем, орієнтованих на обслуговування прикордонної торговельної діяльності, а також спонтанний вплив на розвиток неформальних інститутів єврорегіонального підприємництва та еволюції єврорегіональних ринків, включно з розвитком виробничої, транспортної й комунальної інфраструктур [36, с. 138].

Ще однією ланкою активізації зовнішньоекономічних зв'язків в умовах єврорегіонального співробітництва, яка спирається на європейський досвід ведення бізнесу та інтеграцію до європейського суспільства, є *міграційно-*

трудова ланка. Експерти відзначають, що зовнішня трудова міграція є також джерелом досвіду, знань, міжособистісних контактів, школою бізнесу та ринкової поведінки. Крім цього, значні кошти, які надходять від заробітчан, підвищують платоспроможний попит і, таким чином стимулюють виробництво. Вони сприяють розвитку малого бізнесу, прискоренню формуванню середнього класу, що позитивно позначається на активізації зовнішньоекономічних зв'язків в умовах євро регіональної співпраці [149].

Зовнішня трудова міграція є джерелом досвіду, знань, міжособистісних контактів, школою бізнесу та ринкової поведінки. Крім цього, значні кошти, які надходять від заробітчан, підвищують платоспроможний попит і таким чином стимулюють виробництво. Вони сприяють розвитку малого бізнесу, прискоренню формування середнього класу. Все це позитивно позначається на активізації зовнішньоекономічних зв'язків у межах транскордонних регіонів, стимулюючи процеси європейської інтеграції нашої держави [149].

Водночас варто наголосити на тому, що повноцінне використання ресурсу, яким володіє міграційно-трудова механізм активізації зовнішньоекономічних зв'язків у межах транскордонних регіонів, безпосередньо пов'язане з ефективним застосуванням відповідних маркетингових інструментів. Адже без належної популяризації тих можливостей, які з'являються в процесі участі мешканців прикордонних територій України у трудовій міграції, особливо в межах транскордонних регіонів, складно розраховувати на залучення набутого ними досвіду та акумульованих фінансових ресурсів у сферу конкурентоспроможного транскордонного бізнесу [36].

Формування зовнішнього контуру механізму активізації ЗЕД регіону в частині конкретного змісту регулювання дав змогу виявити специфіку

впливу її суб'єктів на об'єкт за допомогою факторів, методів, форм та інструментів. До факторів зовнішнього середовища відносимо:

- фактори впливу з боку державних механізмів: економічні (митно-тарифні, бюджетно-податкові, грошово-кредитні, валютні, цінові); політичні (державна підтримка, відносини зі світовими економічними організаціями); соціальні (підготовка фахівців у сфері здійснення ЗЕД, формування ринкової поведінки); адміністративні (ліцензування і квотування, стандартизація та сертифікація, стимулювання конкуренції, формування інфраструктури ЗЕД, страхування, контроль ринку); інституційно-правові (нормативно-правові, стимулюючі);

- фактори впливу з боку ринкових механізмів: економічні (виробництво якісних конкурентоспроможних товарів, вмотивованість у задоволенні потреб на зовнішніх ринках, запобігання дефіциту продукції (сировини), здешевлення виробництва, підвищення ефективності функціонування); організаційні (доступ до інформації, формування конкурентного середовища, формування і встановлення взаємозв'язків між учасниками ЗЕД, вільний вибір партнерів) [3, с. 117].

Попри це, на сьогодні не можна стверджувати, що ЗЕД має вже цілком сформований та ефективний організаційно-економічний механізм єврорегіональної співпраці. Причина цього – вплив стримуючих чинників (табл. 3.2.), які, в свою чергу, задають цільові орієнтири для його вдосконалення.

Таблиця 3.2.

**Стримуючі чинники розвитку ЗЕД
в умовах єврорегіонального співробітництва**

Фінансово-економічні	Організаційно-правові	Інституційні
- недостатність фінансування; - необхідність фінансової підтримки з міжнародних фінансових структур; - зниження рівня життя населення; - зниження економічної активності населення; - вплив трудових ресурсів у більш продуктивне середовище сусідніх країн; - низька інвестиційна привабливість регіонів	- недовіра державної політики єврорегіонального співробітництва; - високий рівень суб'єктивізму в прийнятті управлінських рішень; - недосконалість механізмів взаємодії та розподілу повноважень між інституціям держави та регіону; - відсутність системної єврорегіональної статистики; - недосконалість механізмів єврорегіонального співробітництва	- недовіра єврорегіональних структур (єврорегіонів); - низький рівень використання зовнішньоекономічного потенціалу регіонів; - відсутність консалтингової та інформаційної підтримки ЗЕД та єврорегіональної співпраці; - недостатня інформованість громад щодо проєктів єврорегіонального співробітництва; - низький рівень уніфікації та імplementованості нормативно-правової бази ЄС у сфері ЗЕД; - військово-політичний конфлікт на Сході України

Систематизовано дисертантом.

Важливе місце в механізмі активізації ЗЕД посідають фактори внутрішнього середовища, що формують внутрішній контур: економічні (капіталовкладення, ціноутворення, бізнес-планування, мотивація, оцінка ризиків); організаційні (формування експортного потенціалу, система менеджменту, маркетинг, страхування діяльності, розрахунки, процес реалізації продукції, технологія виробництва, ресурсне забезпечення); соціально-психологічні (соціальний захист, соціальні гарантії, вмотивованість у здійсненні ЗЕД).

До внутрішнього контуру механізму активізації ЗЕД регіону також віднесемо принципи, дотримання яких є необхідною умовою забезпечення ефективного його функціонування й досягнення поставленої мети – забезпечення соціально-економічного зростання регіону. Серед основних принципів виділяємо:

- 1) суверенітету народу України у здійсненні ЗЕД;

- 2) свободи зовнішньоекономічного підприємництва;
- 3) юридичної рівності та недискримінації;
- 4) верховенства права;
- 5) системності ЗЕД;
- 6) захисту інтересів суб'єктів ЗЕД;
- 7) світогосподарської організації через урахування специфіки світогосподарських економічних відносин на їх вплив на ЗЕД регіону [36, с. 111].
- 8) відтворювальності – враховує роль регіону як елементу національної економічної системи у процесі здійснення ЗЕД.

Вважаємо, що застосування сукупності *економічних, адміністративних, організаційних та соціально-психологічних методів* і відповідних їм інструментів сприятиме збільшенню обсягів залучення інвестицій, активізації ЗЕД регіону.

Чільне місце серед методів активізації ЗЕД посідають *економічні*. Поділяємо точку зору Л. Кожевнікової і визначаємо економічні методи як ті, що реалізують матеріальні інтереси участі суб'єкта в ЗЕД. Це методи непрямої дії, які не здатні змусити об'єкт управління, фінансові методи. Вони набули поширення в державній економічній політиці і здійснюються, окрім того, у вигляді фінансової допомоги суб'єктам економіки за допомогою надання прямих субсидій, субвенцій, позик, пільгового кредитування, формування системи податкових ставок, державних замовлень тощо [154, с. 56].

До економічних методів варто зарахувати соціально-економічний аналіз регіону та оцінку зовнішньоекономічного аналізу регіону, планування та прогнозування регіонального розвитку, економіко-математичне моделювання.

Застосування цих методів дозволить здійснити прогноз регіонального розвитку з метою передбачення позитивних та негативних тенденцій у ЗЕД, а також корегування регіонального розвитку, підвищити рівень залучення суб'єктів господарювання до міжнародного поділу праці та активніше використовувати їх експортний потенціал.

Адміністративні методи механізму активізації ЗЕД регіону включають нормативно-правове та інституційне забезпечення. За допомогою адміністративних методів здійснюється централізоване керівництво процесами ЗЕД, що передбачає захист національних інтересів і міжнародних зв'язках.

Нормативно-правове забезпечення активізації ЗЕД регіону регулюється Конституцією України, Законами України («Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про зовнішньоекономічну діяльність» та ін.), Господарським кодексом України (розділ VII), іншими нормативно-правовими актами цивільного, кримінального та фінансового права.

Інституційне регулювання ЗЕД регіону – це система заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, покликаних удосконалити ЗЕД в інтересах національної економіки, що передбачає створення певних умов та механізмів для ефективного розвитку відносин суб'єктів господарювання в різних країнах [102]. Інституційне регулювання ЗЕД в Україні здійснюється:

– державою в особі її законодавчих і виконавчих органів влади в межах їхньої компетенції: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України (міністерства, державні комітети), Міністерство економіки України, Державна митна служба України, Державна служба експортного контролю України; органи місцевого управління;

– недержавними органами управління економікою, що діють на підставі їхніх статутних документів;

– самими суб'єктами ЗЕД на підставі відповідних координаційних угод, що укладаються між ними [69].

До адміністративних методів ЗЕД відносять:

- ліцензування і квотування товарів;
- заборону окремих видів експорту та імпорту товарів;
- застосування спеціальних імпорتنих процедур та правових режимів;
- заходи, спрямовані проти недобросовісної конкуренції, розгляд спорів, що виникають у процесі здійснення ЗЕД [30, с. 60].

Організаційні методи поєднують у собі запровадження нових і регламентування діяльності існуючих у регіоні форм ЗЕД. Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє перейняти позитивні практики зарубіжних країн щодо ефективного регулювання ЗЕД через використання переваг налагодження тісної міжнародної співпраці шляхом створення сприятливих умов для розвитку економічної кооперації в межах єврорегіональних структур, зовнішньої торгівлі, спільної господарської діяльності.

Організаційні методи регулювання ЗЕД передбачають державне регулювання та стимулювання створення в регіоні різноманітних форм активізації ЗЕД, таких як єврорегіональне партнерство, єврорегіональні проєкти, єврорегіональні кластери, єврорегіональні бізнес-моделі, інноваційно-логістичні моделі, робочі співдружності, єврорегіональні асоціації та альянси, євродістрікти тощо.

Соціально-психологічні методи активізації ЗЕД – специфічні способи впливу на особисті стосунки та зв'язки між працівниками. Базуються на використанні моральних стимулів до праці, діють з метою перетворити адміністративне завдання на свідомий обов'язок завдяки використанню психологічних прийомів, таких як:

- соціальні методи – ґрунтуються на особливостях взаємодії людей, культурних цінностей;

- психологічні мотиви – з метою гармонізації стосунків працівників фірми і формування сприятливого психологічного клімату [127, с. 86]. Таким чином, застосування соціально-психологічних методів дозволить покращити умови праці та модернізувати робочі місця, а також підвищити кваліфікацію працівників.

Формами активізації ЗЕД є програми та проєкти регіонального розвитку, що спрямовані на стимулювання участі регіонів України в цій сфері. Вони мають носити інноваційний характер, мати достатнє інвестиційне забезпечення та загальне спрямування на заохочення розвитку єврорегіонального співробітництва [114, с. 111]. Ключовим моментом, на нашу думку, повинно стати створення Програми розвитку ЗЕД регіону.

Програмний підхід в Україні довів свою ефективність, яка повністю залежить від механізму реалізації програми, контролю за процесом реалізації і своєчасного регулюючого впливу.

За допомогою механізму створення різних форм господарської взаємодії в єврорегіональному просторі – технопарків і технополісів, бізнес-інкубаторів, територій пріоритетного розвитку, безмитних зон відбувається стимулювання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та забезпечення соціально-економічного відродження країни в цілому. При цьому складовими регіональних програм розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у контексті реалізації преференційного режиму їхньої активізації повинні стати конкретні проекти (підпрограми): нарощування експортного потенціалу регіонів, створення імпортозаміщуючих виробництв, розвитку науково-технічного співробітництва, залучення вітчизняних та іноземних інвестицій [55].

Держави здійснюють свій вплив за допомогою певних важелів та інструментів, важливим серед яких, на нашу думку, є вдосконалення організаційно-правових механізмів розвитку економічного єврорегіонального співробітництва на законодавчому рівні. В Україні, виходячи з норм чинного законодавства, не існує розподілу повноважень між інституціями держави та регіону, які взяли на себе зобов'язання щодо фінансової, організаційної та правової підтримки такого співробітництва. У зв'язку з цим, на наш погляд, доцільно було б регламентувати повноваження єдиного органу, який би відповідав за діяльність та компетенції єврорегіональних структур, а його функції гармоніювали із загальною концепцією відповідних міжурядових комісій європейських держав. Таким органом може стати Міністерство розвитку громад та територій України, яке візьме на себе функції координації та контролю за реалізацією єврорегіонального співробітництва. Допоки буде існувати така організаційна невизначеність щодо компетенції єврорегіональних структур, а функції координації єврорегіональної діяльності виконуватимуть департаменти та відділи обласних державних адміністрацій,

євро регіональне співробітництво як системний напрям активізації ЗЕД регіону знаходитиметься на другому плані.

На відміну від європейських держав, єврорегіональні структури України не сприймаються органами державної влади як дієві інституції регіонального менеджменту та практичного інструменту територіального розвитку, а відтак зіштовхуються із невизначеністю чіткого механізму державної фінансової підтримки. Виходом із ситуації могло б стати формування на рівні центральних органів спеціального фонду, який би здійснював фінансову підтримку регіональних програм розвитку єврорегіонального співробітництва або став би джерелом співфінансування проєктів, ініційованих ЄС. Для цього у відповідному законодавстві України потрібно прописати нормативні акти, де чітко вказати кошторис фінансування заходів транскордонного та міжрегіонального характеру задля усунення негативних наслідків розвитку економічної єврорегіональної співпраці.

Як демонструє досвід європейських країн, активізація єврорегіонального співробітництва може стати тим важелем, який стимулюватиме ЗЕД регіонів. Роль і місце єврорегіональної співпраці безпосередньо залежить від формування інституту правової культури та правової відповідальності органів державної і регіональної влади, органів місцевого самоврядування, а також суспільства в особі представників підприємницьких структур та громадських організацій. Тому першочерговими завданнями, які потребують уваги в контексті підвищення функціонування єврорегіональних структур, є вдосконалення нормативно-правових, фінансово-економічних, інфраструктурних і соціальних інструментів активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіональної співпраці.

Відповідно до проведеного дослідження пропонуємо систематизувати інструменти ЗЕД регіону в контексті єврорегіональної співпраці.

Нормативно-правові інструменти: вони спрямовані на створення сприятливого правового середовища та рамкові умови здійснення ЗЕД, що передбачає системне законодавство у сфері ЗЕД, розроблення стратегій і

програм єврорегіонального розвитку, правничі засади діяльності малих і середніх підприємств, інвестиційної діяльності, міжнародної торгівлі, оподаткування тощо.

Однією з основних проблем у сфері законодавчого регулювання питань ЗЕД регіону є розпорошеність нормативно-правової бази: велика кількість законів, постанов, концепцій регулює лише окремі аспекти ЗЕД даного регіону, натомість відсутній єдиний законодавчий документ, який би регулював винятково ЗЕД [205, с. 26] .

Запровадження у законодавстві України нової форми транскордонного співробітництва у вигляді об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЕС), що передбачено Протоколом № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва, ратифікованим Верховною Радою України у 2012 року, відкриває нові можливості для розвитку регіонів, активізації їх ЗЕД та співробітництва з міжнародними партнерами.

Принципи та пріоритети державної політики містять також інші нормативні акти, зокрема Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI [68], згідно зі ст. 4 якого однією з основних засад внутрішньої політики у сферах розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів є розроблення та впровадження проєктів міжрегіональних економічних зв'язків і транскордонного співробітництва, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку [220].

Основою ефективного здійснення ЗЕД є залучення іноземних інвестицій. Важливою умовою формування в Україні інвестиційного клімату є створення стабільного і сприятливого для економіки держави та іноземних інвесторів законодавства [10].

Фінансово-економічні інструменти стимулювання ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва: фінансування єврорегіональної

діяльності регіонів відіграє важливу роль в усіх успішних економіках, які обрали шлях розвитку через зростання і конкурентоспроможність. Відповідно до загальних тенденцій належна єврорегіональна політика повинна встановлювати довгострокові цілі й дотримуватися стабільного й послідовного збільшення інвестицій регіону. Європейський досвід і практика фінансового забезпечення показали, що на етапі трансформації в системах фінансового забезпечення регіонів України невідповідність більшості існуючих методів та інструментів управління місцевими фінансами вимогам сучасності фактично досягла критичної точки [180, 151].

До економічних інструментів регулювання ЗЕД належать:

- митний тариф та митні збори;
- ціни на експортовані та імпортовані товари;
- норми прискореної амортизації;
- ставки надання і одержання кредитів, ставки страхування експортних кредитів і позик;
- іноземні інвестиції на території України [30, с. 59].

У міжнародній практиці для стимулювання експортної діяльності застосовують фінансові пільги. Цей інструмент базується на поверненні митних податків, сплачених при імпортуванні сировини для потреб експортного виробництва та звільненні від непрямих податків на дефіцитні в певній країні матеріали [46].

Значення митно-тарифного регулювання в побудові механізму забезпечення ЗЕД регіону, варто трактувати, виходячи з положень розвитку регіону в умовах поглиблення єврорегіональних процесів, зокрема включення суб'єктів господарювання до кон'юнктури міжнародних економічних відносин за допомогою розвитку експортно-імпортних операцій, прикордонної торгівлі, які здатні забезпечувати не тільки потік обігу продукції та послуг, але й інформації, технологій, інвестицій, що в свою чергу, сприятиме створенню належної інфраструктури регіону

відповідно до вимог зовнішнього ринку, підвищенню їхньої дохідності та збільшенню обсягів виробництва [10].

Важливою подією в розвитку практики митного регулювання ЗЕД стало прийняття нового Митного кодексу України 11 липня 2002 р. [166]. Оскільки головною стратегічною метою в механізмі регулювання зовнішньої торговельної системи є інтеграція зовнішньоторговельного комплексу держави до світової торговельної системи, то до дієвих інструментів торговельної політики варто віднести мито й митно-тарифні заходи, котрі при взаємодії зі світовим ринком призводять до захисту національних товаровиробників.

Звернемо увагу на необхідність *вдосконалення інфраструктурного забезпечення ЗЕД*, яке охоплює фінансову, виробничо-технологічну та інформаційну складові. Передусім сюди віднесемо розвиток прикордонної інфраструктури шляхом відкриття нових пунктів пропуску (пішохідних і велосипедних), що підвищить мобільність мешканців прикордоння.

У ЄС набули розвитку такі організаційні форми ЗЕД у площині єврорегіональної співпраці, як різноманітні території пріоритетного розвитку, преференційні економічні режими, безмитні зони, транскордонні технопарки, бізнес-інкубатори, спін-оф компанії, стартап-компанії, кластери тощо. Ці форми транскордонної економічної взаємодії, покликані сприяти активізації міжрегіонального розвитку територій нашої держави, передусім за рахунок поглиблення і диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків із прикордонними регіонами сусідніх держав Європи, а також їх господарського розвитку, знайшли лише часткове застосування в Україні.

Інформаційна інфраструктура ЗЕД виконує інтеграційну функцію. ЄС приділяє багато уваги сфері поширення інформації за допомогою таких інструментів як: інформаційні онлайн-ресурси, центри трансферу технологій, створення єдиного механізму моніторингу інновацій, патентні бюро, маркетингові центри із просування інновацій на внутрішньому та зовнішньому ринках, міжрегіональні мережі (Європейська мережа бізнес-

інноваційних центрів) [63]. Важливою в цьому напрямку є організація доступності та своєчасності отримання інформації щодо єврорегіонального співробітництва, до прикладу, територіальними громадами шляхом забезпечення їх інтернет-комунікаціями.

Інструменти соціальної взаємодії у ЗЕД є надзвичайно важливими для єврорегіонального розвитку, оскільки останній базується не лише на нових технологіях, а перш за все, на якісних соціальних взаємозв'язках. Соціальні мережі, які інтегрують учасників інноваційного процесу (науково-освітні установи, представники бізнес-спільноти, громадськості, органи влади) та діють за принципами соціального партнерства, формують соціальний капітал, який є невід'ємним компонентом інноваційного середовища. Суспільство із нестачею соціального капіталу, тобто низьким рівнем соціальної взаємодії, відсутністю ефективних комунікацій, низьким рівнем довіри, неспроможне до ефективної співпраці [178].

У політиці ЄС ключова роль відводиться формуванню інноваційного середовища, інноваційного суспільства та культури, інноваційної спроможності та сприйнятливості суспільства. З метою налагодження відкритого суспільного діалогу створюються технологічні платформи, корпоративні мережі, осередки підприємницького руху, форуми громадянського суспільства, дискусійно-комунікаційні майданчики з визначення суспільнозначущих викликів та соціально-економічних потреб громадян і бізнесу [4].

Водночас слід наголосити, що повноцінна реалізація механізму активізації ЗЕД безпосередньо пов'язана з ефективним застосуванням відповідних *маркетингових інструментів*. Відтак на сучасному етапі економічних реформ в Україні транскордонний маркетинг як складова інструментарію здійснення державної регіональної політики покликаний забезпечувати розвиток та стійке економічне зростання регіонів, їх інтеграцію в загальнодержавний та міжнародний економічний простір,

стимулювати зовнішньоекономічну та інноваційну діяльність у транскордонних регіонах [265].

Роль цього інструменту, як стверджує В. Гоблик, дедалі більше зростає в умовах поглиблення європейської інтеграції України, а його ключовими аспектами є рекламно-промоційна діяльність, просування спільних інвестиційних продуктів і бізнес-ідей, а також підготовка та проведення спільних спортивних й культурних мега-заходів [36, с. 149].

Як правило, найкращих результатів у соціально-економічному розвитку досягають ті регіони, маркетингові зусилля яких спрямовані на комплексне вирішення нагальних проблем: ефективну реалізацію основних функцій території як місця проживання, відпочинку і господарювання; покращення методів управління та інфраструктури; підвищення конкурентоспроможності розміщених на території підприємств. Усе це досягається в контексті активізації зовнішньоекономічних зв'язків у межах відповідних транскордонних регіонів. Відтак на сучасному етапі економічних реформ в Україні транскордонний маркетинг як складова інструментарію здійснення державної регіональної політики покликаний забезпечувати розвиток та стійке економічне зростання регіонів, їх інтеграцію в загальнодержавний та міжнародний економічний простір, стимулювати зовнішньоекономічну та інноваційну діяльність у транскордонних регіонах [265].

На сьогодні існують передумови для розвитку інтегрованих структур оптових посередників (торговельні дома, ярмарки, брокерські і дилерські посередницькі контори і фірми), які покликані виконувати функції із складування, переробки, відвантаження та доставки продукції. Оптимальним рішенням для регіонів, що активно розвивають свої зв'язки або планують їх активізацію, було б формування сервісно-термінального міжрегіонального маркетингового центру (ММК), здатного інтегрувати торгові, фінансові операції, інформаційну діяльність [248]. Така ефективність торговельних

зв'язків, що формуються за посередництвом ММК, можуть посприяти реалізації економічних інтересів регіонів.

Важливим інструментом у системі маркетингу єврорегіону є брендинг території. Наукові дослідження показують, що територія може бути брендована як товар чи послуга, а, власне, метою брендингу території є покращення її привабливості. Брендинг не лише впливає на маркетингову діяльність, але й на цілісний розвиток єврорегіону, що зумовлює покращення різних параметрів його функціонування, включаючи активізацію зовнішньоекономічних зв'язків між окремими підприємствами, інституціями та місцевими громадами загалом. Брендуння регіону створює йому додаткову привабливість. Саме тому для кожного регіону необхідно та цілком можливо віднайти унікальні особливості, які відрізняють його від інших [125].

Взаємодія елементів зовнішнього та внутрішнього контурів покликана забезпечити досягнення мети зазначеного механізму – активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва, а саме забезпечення соціально-економічного розвитку регіону та покращення якості життя населення регіону. Комплексне впровадження пріоритетних елементів механізму активізації ЗЕД покликана сприяти поширенню в Україні європейського досвіду господарювання, переходу від торговельних до товарно-інвестиційних відносин, розвитку міжнародної кооперації, залученню іноземних інвестицій, створенню умов для розвитку малого та середнього бізнесу.

3.3. Рекомендації щодо розширення форм активізації зовнішньоекономічної діяльності в умовах єврорегіонального співробітництва

Зважаючи на багатоаспектність ЗЕД, важливим залишається визначення тих видів та форм економічної діяльності регіонів, які є першочерговими й за якими варто розвивати єврорегіональне співробітництво.

Для реалізації положення статті 446 Протоколу № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами і властями доцільним є активне використання новітніх форм єврорегіональної взаємодії, таких як: транскордонних кластерів, промислових і преференційних зон, технопарків, транскордонних партнерств, клондайкінгів тощо, створених за участі регіонів України. Ці форми єврорегіональної співпраці можуть активувати канали зв'язків, надаючи або обмінюючись інформацією, координуючи заходи економічного співробітництва на міжрегіональному рівні.

На нашу думку, дієвими напрямками та формами активізації ЗЕД регіону є: економічна кооперація єврорегіональних структур (єврорегіональне партнерство, єврорегіональні проєкти, єврорегіональні кластери, єврорегіональні бізнес-моделі), зовнішня торгівля (експортно-імпорتنі операції, інноваційно-логістичні моделі), спільна господарська діяльність (робочі співдружності, єврорегіональні асоціації та альянси, євродистрикти) (див. рис. 3.4.).

Оскільки роль України в міжнародному поділі праці є дещо пасивною, що спричинено недосконалістю структури експорту, недостатнім рівнем ринкової та товарної диверсифікації, неспроможністю національних суб'єктів господарювання скласти конкуренцію, переважання в товарній структурі сировини та низькотехнологічного експорту [1], необхідним є запровадження таких форм і видів ЗЕД регіону, які сприяли б побудові ефективної системи

внутрішнього та зовнішнього управління регіоном, формуванню розвитку його цілісної стратегії й тактики.

Рис. 3.4. *Форми активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва*

Побудовано дисертантом.

Найгострішим питанням зовнішньоекономічної регіональної політики є розвиток експортного потенціалу регіонів шляхом збільшення обсягів експорту наукоємної, високотехнологічної продукції з високим ступенем переробки, поліпшення його структури, активізація міжрегіонального співробітництва, розширення ринків збуту [145, с. 152].

Зовнішня торгівля відіграє вагомую роль у забезпеченні засобами існування населення, яке бере участь у торгівлі, водночас зміцнюючи місцеве виробництво та стимулюючи надання послуг (складських, транспортних, допоміжних) на місцевих ринках; знижує імпорتنі ціни на товари, які доступні споживачам у прикордонних зонах, і дозволяє експортерам

отримувати вигоди від більшої доданої вартості [172]. З метою активізації просування товарів на ринки інших регіонів необхідна продумана система підтримки експортних ініціатив підприємств малого і середнього бізнесу. Для цього першочерговим кроком є розробка торгових планів й програм відбору для тих галузей економіки регіону, які володіють найбільшим експортним потенціалом. Завдяки цьому *підприємства, які здійснюють експортно-імпорتنі операції*, можуть давати максимально високу віддачу – забезпечувати населення регіону робочими місцями, що підвищить якість життя населення.

Пріоритетною формою ЗЕД є формування *єврорегіональних логістичних моделей*, адже на сьогодні розбудова єврорегіональних логістичних центрів в Україні – один із головних напрямків підвищення ефективності системи ЗЕД регіону.

В Україні розроблена концепція програми формування мережі логістичних центрів у системі міжнародних транспортних коридорів, у якій ідеться про плани будівництва близько 50 логістичних центрів в Україні. Варто уважити, що Україна знаходиться у вигідному геополітичному положенні, яке визначає її особливу роль у забезпеченні євразійських транспортно-торгівельних зв'язків. Країни Євросоюзу усвідомлюють необхідність і потенційну користь від участі українських партнерів у багатосторонній співпраці в цій галузі [222, с. 216]. Це дозволить вийти на новий рівень забезпечення доступності, надійності та функціональності логістики для споживачів.

Згідно з комплексним аналізом, проведеним фахівцями Національної академії наук України щодо пріоритетності розвитку транспортно-логістичних центрів, очевидним лідером у цій сфері є Київський регіон, а також Одеська область. Зокрема, в Одеській області запропоновано створити експериментальний транспортно-логістичний центр на базі Одеського та Кілійського морських портів. Найвигідніше розташування на головних магістралях має Одеса: тут сходяться три міжнародні магістралі — МТК № 9,

МТК «Балтика — Чорне море» та коридор Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС) [51].

Варто звернути увагу на логістичну систему Західного регіону, до якої належать прикордонні області – Волинська, Львівська та Закарпатська. Найбільшими логістичними компаніями, що функціонують у Волинській області, є «Термінал» і «Сента». Компанія «Термінал» надає логістичні послуги, обслуговуючи пункти прибуття Луцьк та Ковель Волинської регіональної митниці, послуги з митного оформлення вантажів, відповідального зберігання вантажів у режимі митного контролю [189].

З 2008 р. у Львівській області засновано логістичні компанії «Сента – Транс», «Західресурс», а також функціонує логістичний комплекс «Карпати-Логістик», що з'єднує Східну Європу з транс'європейськими потоками задля оптимізації розвитку автомобільного парку, освоєння європейського ринку автоперевезень, удосконалення системи розрахунків і платежів за транспортні послуги. У Львівській області планується реалізація проекту Західноукраїнського логістичного центру, що передбачає надання логістичних послуг, у тому числі транспортних, складських, інформаційних, послуг з оброблення, фасування та пакування товарів, а також надання сервісних, юридичних, готельних та інших послуг [188].

Аналіз особливостей логістичної інфраструктури трьох областей західного регіону України дає можливість зробити висновок, що найбільш розвиненою є Львівська область, оскільки на її території функціонують повноцінні логістичні центри. Проте варто зазначити, що вони ще далекі від досконалості, і їх не можна назвати європейськими логістичними комплексами міжнародного зразка [227].

Необхідність підвищення рівня ефективності функціонування регіонів України зумовлює потребу в запровадженні системи інноваційно-логістичного управління ЗЕД, зокрема її експортним потенціалом. Тому актуальним є створення новітніх моделей інноваційно-логістичного розвитку

регіонів. Логістична складова цієї моделі повинна синтезувати головні маркетингові завдання: прогноз попиту товарів та послуг, упровадження нових інструментів управління експортом, встановлення вимог до рівня якості продукції, стратегію на ринку збуту готової продукції тощо. Впровадження такої гнучкої логістичної системи сприятиме зростанню конкурентоспроможності, забезпечуючи системність і прозорість стратегії ведення сучасного бізнесу, найефективніший зовнішньоекономічний співпраці регіонів.

Удосконалення інноваційно-логістичної моделі при управлінні ЗЕД регіону визначається за такими напрямками:

- упровадження інноваційних інструментів управління якістю (бенчмаркінг, аутсорсинг, інсорсинг, контролінг, консалтинг, бюджетування та ін.);

- врахування стохастичності поведінки на ринку та ліберальності у сприйнятті рівня якості різних послуг, що вирішується через формування уявлень про послугу в споживача та чітке розмежування ролі учасників процесу надання послуги;

- гнучкість та сприйнятність логістичних систем до формування експортного потенціалу країни [133, с. 13].

Однією з організаційних форм зовнішньоекономічної взаємодії регіону є *єврорегіональне партнерство*, що здійснюється на основі добровільної співпраці двох або кількох територіальних громад, їх представницьких органів, місцевих органів виконавчої влади, громадських організацій, юридичних та фізичних осіб із різних боків кордону, які діють відповідно до умов формалізованого договору з метою виконання спільних проєктів, програм і вирішення соціальних, доброчинних, культурних, освітніх, наукових та управлінських завдань [216, с. 54].

До головних інструментів, що допомагають забезпечити виконання поставлених завдань у рамках єврорегіональної партнерської мережі, відносимо:

- проведення міжнародних науково-практичних конференцій, семінарів, виставок, аукціонів, торгів, симпозіумів, зустрічей та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі;
- спільні проєкти міжнародної технічної допомоги;
- засоби масової інформації, тренінги, роздаткові матеріали;
- угоди і плани дій у рамках єврорегіонального співробітництва з організаціями прикордонних регіонів сусідніх держав.

Позитивною стороною такої взаємодії є: інформаційна підтримка; консультаційна та експертна допомога; проведення аналізу, моніторингу, оцінки та іншої експертної роботи; розробка і впровадження транскордонних проєктів у різних сферах соціального та економічного розвитку; організація і проведення заходів, спрямованих на досягнення однієї мети, яка відповідає основним напрямкам співпраці [261] .

У свою чергу, організація та здійснення спільної господарської діяльності в умовах єврорегіонального співробітництва потребує якісного інформаційного забезпечення, якому нині в Україні не відводиться належна увага. Досі не створена ефективна інформаційна система збору та обробки статистичної та іншої інформації про потенційних партнерів, пов'язаних із зовнішньою торгівлею, міжурядові угоди, інвестиційні програми та проєкти єврорегіональної діяльності; економічний та фінансовий стан і потенціал єврорегіональних структур регіону. Водночас необхідним є створення спеціалізованого відділу (департаменту) статистичного управління, або центру досліджень єврорегіональної статистики зі сторони як центральних, так і регіональних органів влади, який би постійно відстежував зовнішньоекономічні процеси, забезпечуючи належне інформаційне висвітлення результатів ЗЕД єврорегіональних структур на їхніх офіційних сайтах, що значно активізувало б зовнішньоекономічні зв'язки регіонів.

Варто зазначити, що досягненню конкретних завдань щодо створення та вдосконалення регіонального продукту, розбудови єврорегіональної

інфраструктури та покращення умов ведення спільної господарської діяльності, сприяють *єврорегіональні проєкти*, метою створення яких є покращення конкурентного середовища регіонів у інноваційній сфері та сприяння запровадженню інноваційних стратегій. Так, у 2020 р., дванадцять ініціатив карпатських громад на Львівщині отримують фінансування від Асоціації «Єврорегіон Карпати – Україна» для реалізації своїх проєктів.

Загалом Карпатський регіон отримав 10 млн. грн. на 39 ініціатив Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. Пріоритетними проєктами, що наразі реалізуються в рамках діяльності єврорегіону «Дністер», є створення міжнародного агрокластеру, який має об'єднати територію Вінницької області та низки прилеглих районів Молдови, сприяючи малим і середнім сільгоспвиробникам у виведенні їхньої продукції на європейський ринок.

Одним із успішних прикладів реалізації концепції єврорегіонального співробітництва в контексті стимулювання ЗЕД вітчизняних підприємців у пріоритетних галузях, є діючий трьохсторонній проєкт у рамках транскордонного співробітництва Республіка Молдова – Україна – Румунія – «ТрансАгрополіс – транскордонна підтримка агробізнесу». Проєктом передбачено створення міжрегіональної мережі підтримки підприємців, що спеціалізуються на виробництві сільськогосподарської продукції. Цілями проєкту декларовано стимулювання розвитку транскордонного агробізнесу серед малих та середніх підприємств, покращення взаємодії між асоціаціями фермерів та державним сектором, приваблення інвестиційних ресурсів для залучення в мережу транскордонного агробізнесу. Загальна вартість проєкту – 4313344,19 євро, з них 2783401,01 – грант ЄС, 1529943,18 – співфінансування Яської повітової ради. Прямими бенефіціарами є Яська повітова рада, місцева рада Лецкані, районна рада Унгень (Республіка Молдова), районна рада Фалешть (Республіка Молдова), Вінницька обласна рада [239].

У межах розробки державної політики доцільно розробити Державну програму сталого розвитку регіонів, яка б урахувала економічний розвиток єврорегіональних формувань. При цьому важливим аспектом є активне застосування інноваційних механізмів стимулювання розвитку українських регіонів, створення *єврорегіональних кластерів* як форми активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва. Це сприятиме стабілізації функціонування єврорегіону шляхом оперативного реагування на зміну світової ринкової кон'юнктури та конкурентні переваги суб'єктів господарювання єврорегіонального формування. Синергетичний ефект кластеризації призведе до зниження трансакційних витрат при здійсненні зовнішньоекономічних операцій, тоді як ЗЕД регіону поступово диверсифікується.

Ми визначаємо *єврорегіональний кластер* як інноваційну форму єврорегіонального співробітництва, або об'єднання регіональних кластерів суміжних країн, що створене на базі інфраструктури прикордонних регіонів, започатковане за ініціативою підприємницьких структур, науково-дослідних установ, університетів та відповідних органів влади прикордонних регіонів сусідніх країн, метою яких є зростання рівня продуктивності та інновацій у тому чи іншому транскордонному регіоні.

Поява кластерів, побудованих на регіональній спеціалізації, сприяла зростанню конкурентоспроможності регіонів Європи. Більшість економістів відзначають, що території, на яких формуються кластери, стають лідерами світової економіки. Вітчизняний та зарубіжний досвід засвідчує ефективність транскордонного кластерного співробітництва для вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів [229].

Зарубіжні й вітчизняні економісти стверджують, що процеси та конкурентоспроможність кластеризації нерозривно пов'язані і взаємообумовлені. Широкомасштабне використання кластерного підходу транскордонними регіонами ЄС довело його ефективність, більше того, єврорегіони отримують

синергетичні ефекти на своїх транскордонних ринках у результаті інтеграції, злиття окремих їх частин у єдину міжрегіональну кластерну систему.

Важливим аспектом формування стійкої конкурентоспроможності є розвиток промислових кластерів як мережі незалежних виробничих або сервісних фірм (включно з постачальниками), розробників технологій та ноу-хау (університети, НДІ, інженерні компанії), ринкових інститутів та споживачів, які взаємодіють один з одним у рамках єдиного ланцюга створення вартості [287].

Варто зазначити, що промислові кластери швидко розвиваються та ефективно протистоять глобалізації, спільно беручи участь у тендерах на постачання продукції та послуг, підвищуючи тим самим інвестиційну привабливість міст та регіонів.

У єврорегіональний промисловий кластер зазвичай об'єднуються не тільки постачальники, виробники та продавці продукції чи послуг, географічно сконцентровані на прикордонні двох або більше суміжних держав, а й технологічні підприємства, підприємства сфери обслуговування та логістики, дизайнерські та PR-фірми, науково-дослідницькі та консультаційні організації. Західноєвропейський досвід свідчить, що підприємства, об'єднані в єдину групу або кластер здатні до швидкого економічного розвитку, життєздатного лідерства на своїх внутрішніх та зовнішніх ринках, створення нових робочих місць із високою доданою вартістю, прискореного технологічного прогресу [291].

Загалом, за підсумками досліджень процесів кластеризації в малих країнах Західної Європи функціонує 43 національних, 20 регіональних (у тому числі 8 транскордонних) і 52 локальних кластери [229].

У Великій Британії – 154 функціонуючих кластери, котрі мають свої специфічні особливості. Зокрема, кластери півдня Великобританії, як правило, функціонують у сфері послуг (програмного забезпечення, бізнесу тощо). Кластери півночі Великої Британії об'єднують галузі, які часто

перебувають на стадії стагнації або зниження обсягів виробництва промислової продукції. У центральному та південно-східному регіонах успішно розвиваються кластери з потужними промисловими та інституційними зв'язками.

Кластерний підхід у Данії дещо подібний до британського. У Данії діє 13 регіональних та 16 національних, так званих «компетентних кластерів», основним завданням яких є розвиток і проведення ефективної промислової політики з урахуванням конкретних суспільних потреб [292]. Датські регіональні кластери включають як традиційні галузі легкої промисловості (текстильну, меблеву, швейну), так і новітні галузі супутникового і мобільного зв'язку тощо. Це відображає загальну тенденцію, за якої регіональні кластери об'єднують компанії як виробничої, так і невиробничої галузей.

Португальські кластери включають галузі з високою часткою експорту продукції. Для цієї країни характерним є їхня географічна концентрація. Проте деякі з цих галузей формують «слаборозвинені» кластери з низьким рівнем взаємозв'язків між фірмами і галузями. Попри це, деякі зміни відбулися в останні роки в результаті урядової стратегії, орієнтованої на розвиток галузей промисловості експортного значення задля стимулювання більш тісної кооперації між фірмами, створення технологічної інфраструктури, підвищення іміджу продукції як у країні, так і за її межами.

У Норвегії функціонує 62 регіональних кластери, з них 55 є промисловими. У промислових кластерах задіяно близько 63 тис. працівників, зокрема 22 % усього зайнятого в промисловості населення. Динамічно розвиваються регіональні кластери у таких галузях як суднобудівна, електротехнічна, легка. Характерною тенденцією норвезької економіки є географічна розсосередженість місцевого виробництва, що призвело до втрати робочих місць у центральних регіонах Осло та Бергена.

В Іспанії функціонує 142 промислових локальних кластери, що переважно спеціалізуються на традиційних трудомістких і низькотехнологічних

галузях. Проте, рівень зайнятості та дохід на душу населення в межах кластерних систем є значно вищим від середнього показника по країні.

В Австрії успішно діє 16 регіональних кластерів шести типів: промислові, розподільчі, технологічні, експортні, освітні та змішані.

У ФРН 11 регіональних кластерів успішно функціонують у федеральній землі Північний Рейн-Вестфалія. Метою таких кластерних ініціатив є проведення структурних перетворень у промисловості, зокрема в галузях механічного інжинірингу дерева, механічного текстильного інжинірингу, металообробки, целюлозної промисловості, сонячної енергетики тощо [314].

В Ірландії промислові кластери теж досить розвинуті, їхня продукція є конкурентоспроможною на міжнародному ринку [330]. У Нідерландах діє 12 великих конгломерацій міжрегіональних промислових груп. У Бельгії кластери сконцентровані переважно в таких регіонах, як Фландрія, Валлонія та столичний округ Брюссель. Зокрема у Фландрії функціонує 18 кластерів, які об'єднують промислові підприємства, освітньо-дослідницькі установи, місцеві приватні та громадські організації, що зв'язані в єдину економіко-технологічну систему. Бельгійські мегакластери об'єднують агропромислову, металообробну, будівельну, хімічну галузі та сферу послуг [315].

Більшість найрозвинутіших регіональних кластерів об'єднуються в єдину регіональну групу – Європейську промисловість біотехнологій. Адже, 70 % патентів у сфері біотехнологій створені 20 європейськими промисловими кластерами. Більшість кластерів функціонує в Німеччині, Великобританії, Франції, Швеції та Швейцарії. Кластери переважно концентруються у великих містах і в регіонах із великою кількістю університетів, престижних науково-дослідницьких організацій та медичних установ [276].

Систематизуючи узагальнену інформацію із джерел ЄС, потрібно відзначити особливий тип регіональних кластерів – єврорегіональні кластери (ТКК). До них експерти ЄС віднесли наступні (табл. 3.3).

Досвід розвинутих європейських країн підтверджує різноманітні напрями діяльності транскордонних кластерів, які дозволяють отримати конкурентні переваги як підприємствам, що входять до них, так і країнам у цілому.

Таблиця 3.3

Функціонуючі єврорегіональні кластери країн ЄС

Назва кластеру	Території кластеру	Галузі та напрями діяльності
Кластер скла	Верхня Австрія, Баварія (ФРН) і Богемія (Чеська Республіка)	Виробництво скла
Кластер текстилю	Нижня Австрія та Богемія.	Текстильне виробництво
Технологічний кластер	Штірія (Австрія), Словенія	Розробка сучасних технологій для галузей промисловості
«Долина Медікон»	Данія, Швеція (єврорегіон «Ересунн»)	Медичний (26 лікарень, 12 університетів)
Промисловий кластер	ФРН, Нідерланди (м. Твенте)	Виробництво пластиково-технологічного, біомедичного та металургійного комплексу
Німецько-голландська мережа регіональних кластерів	ФРН, Нідерланди (м. Венло)	Охоплює мережу регіональних кластерів постачальників, технічних агентств, інноваційних установ навколо транснаціональних корпорацій «Оси» та “Nedcar”
«Долина Доммель»	Бельгія, Нідерланди	Включає регіональні кластери підприємств у галузі високих технологій та інновацій
«БіоДолина»	Північно-Західна Швейцарія, південний Баден (ФРН) та Ельзас (Франція) відповідно з центрами у Базелі, Фрайбургу та Мюлузі	Створення в регіоні Європейського центру біотехнологій та інновацій
Автомобільний кластер	Португалія, Іспанія	Виробництво легкових автомобілів

Побудовано дисертантом за даними [342].

Розглянемо особливості розвитку та функціонування транскордонних кластерів за участю провідних європейських країн. Найуспішнішими в Європі вважаються швейцарсько-німецько-французький ТКК «Біо Долина» та датсько-швецький ТКК «Долина Медікон» [174].

Доцільність існування транскордонних кластерів підтверджує досвід функціонування потужної моделі кластерного об'єднання на прикордонні двох сусідніх держав – Швеції та Данії – транскордонного кластеру «Долина Медікон» [275].

Єврорегіональні кластерні ініціативи, будучи лідируючою ланкою глобалізаційних процесів та володіючи унікальним доступом для найважливіших галузей економіки, відкривають додаткові можливості власникам бізнес- та навчально-наукових структур самостійно проводити дослідження та ділитися їх успішними результатами з місцевими підприємствами.

Як показує досвід, кластерна політика країн ЄС веде до стимулювання інвестицій та економічного розвитку не тільки регіону, але й держави загалом. Тому, з метою залучення інвестицій в економіку транскордонного регіону необхідно зміцнити насамперед політичну волю владних органів на наднаціональному, національному та регіональному/місцевому рівнях у напрямку використання кластерного підходу. Кластери є тією платформою для єврорегіональної співпраці, що сприятиме зростанню інвестиційної привабливості та динамічному розвитку регіонів.

Досвід кластеризації в Україні свідчить, що компанії, які входять до кластеру, є більш успішними і конкурентоздатними, експортують більше, ніж ті, що працюють окремо. Стратегія кластерного розвитку стає цілісною, оскільки об'єднує експортний потенціал, сприяє залученню інвестицій, трансферу технологій, сприяє розвитку малого бізнесу, а також технологічних та індустріальних парків, науково-освітньої галузі.

В Україні накопичений чималий досвід кластерного розвитку регіональних, так і міжрегіональних кластерів. Тут функціонує близько 70

кластерних утворень регіонального і міжрегіонального характеру. Регіони, які відзначаються найбільшою концентрацією кластерів – це Харківська (6), Львівська (5), Запорізька (5) області. У транскордонному просторі України та країн членів ЄС успішно функціонує 9 транскордонних кластерних ініціатив, учасниками яких є прикордонні регіони України, а саме Закарпатська, Львівська, Волинська, Івано-Франківська, Чернівецька області. Крім того, Чернігівська область України та Гомельська область Республіки Білорусь створили транскордонний кластер сільського туризму «Дніпро».

На сьогодні військові дії у східних регіонах України, а саме в Луганській та Донецькій областях, унеможливлюють розвиток і подальше функціонування регіональних кластерних ініціатив в українсько-російському транскордонному просторі. Інші структури, зокрема транскордонний будівельний кластер за участю Харківської та Белгородської областей, який функціонував у рамках євро регіону «Слобожанщина», та міжрегіональний кластер «Севастополь» знаходяться на стадії занепаду.

Варто зауважити, що спеціалізація вітчизняних кластерів – це, переважно, аграрне виробництво і туризм, лише деякі з них – інноваційно-виробничого та інноваційно-освітнього спрямування, що значно стримує зростання конкурентоспроможності регіонів порівняно із зарубіжними кластерними структурами. Вузькоспеціалізовані кластери можуть стати ідеальною моделлю для розвитку регіонів України, адже вони потребують мінімального втручання держави. Для підвищення інноваційності виробництва та сфери послуг ефективна кластерна політика повинна базуватися на чіткій постійній взаємодії між органами державної влади й місцевого самоврядування, бізнесом і науково-освітніми установами. Ключовими заходами координації кластерних ініціатив ми визначаємо формування *Агентств регіонального розвитку*, або *інформаційно-аналітичних центрів*, метою яких є координація стратегій і програм, а також оперативна реалізація ключових проєктів.

Сучасне стратегічне управління підприємством неможливе без бізнес-моделювання. *Бізнес-модель* варто розуміти як напрям стратегічного управління підприємством, яке відповідає за спосіб досягнення цілей підприємства шляхом використання власних можливостей із метою створення цінностей для споживача [159].

Бізнес-моделі, що підтримують нові ланцюги поставок для інноваційних продуктів і послуг повинні сприяти обміну інформацією про доступні потужності серед постачальників послуг, яка може стосуватися виробництва цього виду продукції чи послуг або існуючих виробників з вільними виробничими потужностями в певні моменти часу і бізнес компаній, що прагнуть короткострокових рішень для їхніх невикористаних потужностей. Нова техніка, Інтернет, цифрові технології та соціальні медіа мають потенціал для підтримки нових моделей ланцюгів поставок, які орієнтовані на взаємодію на зразок бізнес-бізнес (B2B), а також бізнес-споживач (B2C), на поліпшення використання виробничого потенціалу в Європі. Рішення повинні сприяти обміну інформацією про вільні виробничі потужності між постачальниками послуг [325]. У сучасних умовах відбувається процес інтеграції, зрощення підприємницьких структур, які становлять сукупність цілісних, субординованих виробничих компонентів, пов'язаних між собою. Зрощуючи ресурси (капітал, трудові, виробничі ресурси, технології), нові інтегровані об'єднання отримують додаткові економічні переваги в конкурентному середовищі.

Світовий досвід реалізації стратегічних бізнес-моделей таких інтегрованих структур дає підстави стверджувати, що їх державна підтримка не обов'язково має бути правовою чи фінансовою. До основних заходів державної підтримки можна віднести:

- інформаційну та методичну підтримку;
- стимулювання створення спільних підприємств вищими навчальними закладами та бізнес-структурами;

– створення спеціальних державних органів, до компетенції яких віднесено інноваційну політику. Це сприятиме реалізації проєктів інтегрованих структур та прискорить швидкість їх окупності;

– залучення до інтеграційного об'єднання некомерційних науково-дослідних, адміністративних структур, які виступають засновниками чи акціонерами. Слушним є те, що науковці, які досліджують інноваційні процеси, виокремлюють зазначені заходи державної підтримки [247, с. 80].

Однією із форм єврорегіонального співробітництва є *«робочі співдружності (спільноти)»*, які є політичною формою організації міжрегіонального і транскордонного співробітництва регіонів Європи. Така форма представляє й реалізує їхні цілі та інтереси на європейському і міжнародному рівнях, зміцнює міжрегіональне співробітництво в рамках співдружностей та її відносини з іншими регіональними, міждержавними і наднаціональними спільнотами в Європі в політичній, економічній, культурній, екологічній галузях. Не зважаючи на те, що робочі спільноти базуються на певних міжрегіональних угодах, такі структури мають обмежені можливості та рідше включені в європейські програми розвитку прикордонних територій. Отже, *робочі співдружності* – це міжрегіональні асоціації, які покликані зміцнювати єврорегіональне співробітництво в рамках їх територіальної спільноти та її контакти з іншими регіональними і транснаціональними організаціями задля поглиблення процесу європейської інтеграції.

Транскордонні асоціації – це певне територіальне об'єднання прикордонних регіонів суміжних держав, яке включає частини двох або більше країн, які домовляються про координацію своєї діяльності в економічній, соціальній, культурній та інших сферах суспільного життя.

Ще одна розвинута в країнах ЄС форма активізації ЗЕД – *євродистрикти (євросіті)* – це форма співробітництва, де в межах поселень (міст, муніципалітетів, селищ і т. п.) з обох сторін кордону успішно налагоджені соціальні та економічні зв'язки на основі розвинутої спільної

транспортної інфраструктури та транскордонного ринку праці. Євродистрикти, наділені правосуб'єктністю та фінансовою автономією, покликані сприяти, розвивати єврорегіональне співробітництво з метою посилення економічної, соціальної згуртованості та сталого й екологічного розвитку територій [356].

Відносно новою формою транскордонних партнерств є *єврорегіональні стратегічні альянси (ЄСА)*, які активно започаткували свою діяльність в останні десятиліття. Якщо на початку виникнення ЄСА найбільш розповсюдженими були двосторонні транскордонні стратегічні альянси, то нині компанії об'єднуються в інноваційні мережі ЄСА, що включають декілька (інколи навіть десятки) фірм-учасниць. Участь у таких мережах є значною перевагою, оскільки надає компаніям доступ до комплементарних ресурсів, досвіду і знань партнерів із споріднених або суміжних галузей. Досвід останніх десятиліть показав, що інноваційна результативність діяльності ТНК все більше залежить від ефективності функціонування транскордонних інноваційних мереж [115].

Єврорегіональні стратегічні альянси – це інноваційна форма єврорегіонального партнерства, яка забезпечує використання ресурсного, фінансового та інноваційного потенціалу компаній-партнерів для посилення позицій їх учасників на міжнародних ринках.

У створенні альянсів беруть участь як великі, іноді навіть багатонаціональні, компанії-гіганти, так і дрібні підприємства. Крім того, тенденція до розповсюдження спільної діяльності між підприємствами спостерігається майже в усіх галузях виробництва товарів та послуг [242].

Погоджуючись із класифікацією Н. Мікули, яка на основі процесуально-предметної ознаки виділила такі групи форм транскордонного співробітництва: організаційні структури (єврорегіон, ЄУТС, ОЕС, транскордонні промислові зони та парки, кластери та партнерства), процесуальні структури (транскордонні проекти та програми) [172], необхідно зазначити, що на сьогодні єврорегіональна політика в

західноєвропейських країнах реалізується в рамках діяльності:

- 1) єврорегіонів; 2) міжнародних регіональних організацій та асоціацій;
- 3) робочих співдружностей (міжрегіональних рад); 4) транскордонних кластерів;
- 5) міжрегіональних угод про транскордонне співробітництво;
- 6) транскордонних агломерацій (євродистриктів або євросіті); 7) європейських угруповань із територіального співробітництва;
- 8) транскордонних партнерств та ін. (Додаток II, табл. 1).

Найбільш поширеними в країнах Західної Європи є такі форми єврорегіонального співробітництва, як: єврорегіони, транскордонні асоціації та робочі співдружності. У Європі налічується близько 186 єврорегіонів, 16 робочих співдружностей та транскордонних асоціацій.

Таким чином, поруч із традиційними усталеними формами єврорегіонального співробітництва в останнє десятиліття починають з'являтися більш інноваційно-гнучкі форми, орієнтовані не тільки на вирішення проблем життєдіяльності населення прикордоння, але й на розв'язання проблем організації та функціонування їх господарської діяльності, інфраструктури, проведення спільних науково-технічних досліджень.

Активна ЗЕД регіонів в умовах єврорегіональних перетворень виступає одним із стимулюючих факторів підвищення ефективності ринкової трансформації національної економіки та забезпечує конкурентоспроможність регіонів України.

Отже, розглянуті рекомендації дають змогу регіонам активніше співпрацювати в рамках єврорегіональних формувань, що, в свою чергу, дозволить українським регіонам вийти на якісно новий рівень у світогосподарській системі.

Висновки до розділу 3

1. Розкрито механізм активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва із урахуванням досвіду країн Європейського Союзу, виконано моделювання цього процесу, розроблено рекомендації щодо форм та інструментарію активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва.

2. Виявлено, що дієвими формами активізації міжнародної економічної діяльності регіонів є програми та проєкти міжрегіонального розвитку, спрямовані на стимулювання участі регіонів у системі світогосподарських зв'язків. Вони мають носити інноваційний характер, мати достатнє інвестиційне забезпечення та загальне спрямування на заохочення розвитку єврорегіонального співробітництва.

3. На основі вивчення досвіду єврорегіонального економічного співробітництва провідних західноєвропейських країн розроблено механізм активізації ЗЕД регіону, запровадження якого пришвидшить процес імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Механізм активізації являє собою цілісну сукупність специфічних інструментів, управлінських засобів та важелів впливу на диверсифікацію й активізацію зовнішньоекономічних зв'язків регіону з метою адаптації національної економіки до стандартів ЄС як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні, а відтак підвищення якості життя та соціального захисту населення.

4. Дієвими формами активізації ЗЕД визначено економічну кооперацію єврорегіональних об'єднань, торгівлю товарами та послугами, міграцію трудових ресурсів та інформаційне забезпечення. Ключовими ланками механізму становлення та розвитку ЗЕД регіону в площині єврорегіонального співробітництва є преференційні економічні режими; прикордонно-торгівельні відносини (прикордонна торгівля); міграційно-

трудові відносини (зовнішньотрудова міграція); маркетинговий інструментарій.

5. Серед впливових груп методів активізації ЗЕД регіону виокремлено економічні, адміністративні та соціально-психологічні. Чільне місце посідають економічні методи впливу, котрі дозволяють здійснити прогноз регіонального розвитку з метою передбачення позитивних та негативних тенденцій у ЗЕД не тільки регіону, але й країни загалом, підвищити рівень залучення суб'єктів господарювання до міжнародного поділу праці, активніше використовувати їх експортний потенціал.

6. Розроблено рекомендації щодо напрямів активізації ЗЕД регіону, серед яких перспективними формами підвищення розвитку зовнішньоекономічних зв'язків регіону є активне впровадження новітніх форм єврорегіональної взаємодії, таких як: ЄОТС, транскордонних кластерів, промислових та преференційних зон, технопарків, транскордонних партнерств, клондайкінгів тощо), створених за участі регіонів України. Визначено, що ці форми єврорегіональної співпраці можуть активувати канали зв'язку, надаючи або обмінюючись інформацією, координуючи заходи економічного співробітництва на всіх рівнях регіональної та міжнародної співпраці.

7. Рекомендації, запропоновані для активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, можуть бути використані для регіонів України з урахуванням євроінтеграційних прагнень держави.

Основні положення дисертаційної роботи висвітлено в працях [75; 76; 77; 78; 79; 80; 81; 82; 83; 84; 85; 86; 87; 88; 89; 90; 91; 92; 93; 94; 95; 96; 97; 98; 138; 139; 140; 141; 142].

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення та запропоновано нові наукові підходи до виконання актуального науково-практичного завдання, яке полягає в поглибленні теоретико-методичних і практичних засад організаційно-економічного забезпечення активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Узагальнення наукових підходів до визначення сутності ЗЕД дало змогу розкрити авторське бачення змісту цього поняття. В основу концептуальних засад активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва покладено цілеспрямований процес налагодження зовнішньоекономічних зв'язків і створення сприятливих умов для розширення організаційно-економічних форм міжнародної співпраці, результатом чого є отримання соціального ефекту та досягнення економічного зростання. Запровадження запропонованої концепції сприятиме досягненню соціальних, економічних і екологічних цілей розвитку регіону шляхом поглиблення та розширення єврорегіональних зв'язків задля досягнення перспектив сталого розвитку. Систематизація чинників розвитку ЗЕД регіонів України в умовах єврорегіонального співробітництва (фінансово-економічних, організаційно-правових, інституційних) дала змогу визначити передумови активізації зовнішньоекономічних зв'язків в умовах єврорегіонального співробітництва.

2. На основі системного аналізу зарубіжного досвіду розвитку єврорегіонального співробітництва здійснено оцінку результатів діяльності транскордонного та єврорегіонального співробітництва в західноєвропейських країнах. Виявлено особливості функціонування різноманітних форм єврорегіонального співробітництва в країнах, які ілюструють різне за масштабом та інтенсивністю співробітництво. Доведено, що такі форми єврорегіональної та транскордонної взаємодії стимулюють

просторове планування й реалізацію конкретних заходів, сприяють розв'язанню спільних соціально-економічних проблем як на національному, субрегіональному, так і на місцевому рівнях, а також є своєрідними мостами для налагодження співпраці між суб'єктами ЗЕД. На основі дослідження зарубіжного досвіду єврорегіонального співробітництва обґрунтовано потребу вдосконалення механізму активізації ЗЕД і запровадження різноманітних форм єврорегіональних ініціатив.

3. Доведено необхідність удосконалення методичних підходів до діагностики ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва. Методичними принципами при цьому визначено комплексність, системність, об'єктивність, законність, оперативність, ефективність. Запропоновано комплексний підхід до діагностики ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва на основі реалізації послідовних етапів, які включають установлення особливостей ЗЕД на рівні країни та її регіонів за допомогою абсолютних і відносних показників, здійснення кореляційно-регресійного аналізу, характеристику єврорегіонів за участю України, визначення проблем та перспектив їх функціонування; інтегральну оцінку ЗЕД регіону та визначення її впливу на економічний розвиток; формування матриці стратегічних орієнтирів. Застосування запропонованого методичного підходу дає можливість відповідним державним інституціям оцінити стан ЗЕД регіону, виявити проблеми, визначити перспективні напрями вдосконалення єврорегіонального співробітництва через запровадження організаційно-економічних форм активізації ЗЕД.

4. Розкрито особливості ЗЕД в Україні та її регіонах. Проаналізовано показники динаміки експорту, імпорту й сальдо зовнішньоторговельного балансу, що дало змогу виділити три періоди стану ЗЕД упродовж 2010–2019 рр. (активізації з одночасним посиленням від'ємного сальдо, спаду та помірного зростання й відновлення докризових тенденцій). Виявлено значну міжрегіональну диспропорцію в рівнях ЗЕД регіонів України, основною причиною чого визначено неефективне використання регіонами власного

зовнішньоекономічного потенціалу та можливостей розвитку єврорегіональної співпраці.

5. Аналіз розвитку єврорегіонального співробітництва за участю єврорегіонів України засвідчив, що на сьогодні найбільш дієвими формами міжрегіональної співпраці виступають єврорегіони. Водночас з'ясовано, що за інституційною складовою й ефективністю діяльності єврорегіони, які діють в Україні, значно поступаються аналогічним структурам у межах ЄС. Установлено, що станом на 2019 р. в Україні із 10 єврорегіонів фактично функціонувало лише п'ять: Карпатський, «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут» і «Дністер». За таких умов необхідне розширення форм активізації ЗЕД із максимальним використанням можливостей єврорегіонального співробітництва. Обґрунтовано, що вдосконалення організаційно-економічного забезпечення єврорегіональної економічної взаємодії із урахуванням досвіду країн ЄС прискорить процес активізації ЗЕД в Україні та її регіонах.

6. На основі проведеної оцінки ЗЕД учасників наявних єврорегіонів встановлено, що найбільший товарооборот відбувається між регіонами України та країнами, які з ними безпосередньо межують і є перспективними ринками збуту продукції. Регіони з обох боків кордону, зважаючи на свої економічні, соціальні й культурні можливості, намагаються кооперуватися з найближчими сусідами, щоб створити вигідні для себе економічні, правові та інші умови. На основі цього доведено необхідність оновлення стратегічних орієнтирів ЗЕД і вдосконалення механізму її активізації в умовах єврорегіонального співробітництва.

7. Для розробки і прийняття стратегічних управлінських рішень у напрямі активізації ЗЕД побудовано матрицю стратегічних орієнтирів, що формується на основі позиціонування регіонів України за інтегральним показником розвитку ЗЕД і рівнем їх єврорегіональної співпраці. З огляду на досвід єврорегіонального співробітництва країн ЄС визначено стратегічні орієнтири активізації ЗЕД у регіоні, а саме: підвищення економічної

ефективності розвитку регіону; оптимізація транспортної та комунікаційної сфер; розвиток туристичної сфери; охорона природи та захист довкілля; поліпшення соціальної інфраструктури; планування просторового розвитку. Запропоновано шляхи досягнення стратегічних орієнтирів активізації ЗЕД, реалізація яких дасть змогу комплексно охопити всі сфери соціально-економічного розвитку регіону, перевести його на засади сталості й орієнтації на підвищення якості життя населення.

8. Удосконалено механізм активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва. Обґрунтовано доцільність використання сукупності економічних, адміністративних, соціально-психологічних методів і відповідних їм інструментів активізації ЗЕД, що сприятиме налагодженню зовнішньоекономічних зв'язків, збільшенню обсягу залучених ПП, удосконаленню структури експортно-імпортової діяльності, інтенсифікації євроінтеграційних процесів в Україні та її регіонах.

9. Розроблено рекомендації щодо запровадження дієвих форм і заходів з активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва. До них віднесено економічну кооперацію єврорегіональних структур (єврорегіональне партнерство, єврорегіональні проєкти, єврорегіональні кластери, єврорегіональні бізнес-моделі), зовнішню торгівлю (експортно-імпорто-оперативні операції, інноваційно-логістичні моделі), спільну господарську діяльність (робочі співдружності, єврорегіональні асоціації та альянси, євродистрикти). Запропоновані форми єврорегіонального співробітництва можуть бути використані органами регіональної влади для посилення інноваційного процесу в усіх галузях економіки та сприятимуть прискоренню входження України у світове господарство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.   Аналіз бар'єрів для міжнародної торгівлі в Україні – 2016. URL: http://tfd.ier.com.ua/wordpress/wpcontent/uploads/2016/06/Trade_barriers_report_tfd_2016.pdf (дата звернення: 20.08.2020).
2.   Бабицький А. Ф. Методологія аналізу економічних процесів і управління: навч. посібник. Київ: МАУП, 2003. 125 с.
3.   Бабій І. В. Вплив факторів на забезпечення зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. *Економіка і суспільство*: електронне наукове фахове видання. 2016. Вип. 3. С. 114–118. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-3> (дата звернення: 12.02.2020).
4.   Бабкина Е. В., Абаева Н. П. Механизмы и инструменты инновационного развития региона. Ульяновск: УлГТУ, 2012. 179 с.
5.   Бабурина О. Н. Регионализация и глобализация: к проблеме взаимосвязи. *Проблемы современной экономики*. 2008. № 3. С. 71.
6.   Бакушевич І. В. Критерії та чинники формування ландшафту Карпатського єврорегіону. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональний розвиток та транскордонне співробітництво [зб. наук. пр.] / ред. кол.: Є. Бойко (відп. ред.). Львів. 2010. Вип. 6(86). С. 85–97.
7.   Балян А. В. Міжрегіональне транскордонне співробітництво України та Угорщини в умовах розширення Європейського Союзу (питання методологія, методів і практики): автореф. дис. ...канд. екон. наук: 08.10.01 – розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. Львів. 2006. 29 с.
8.   Беленький П. Ю., Мікула Н. А., Герич В. П. Транскордонне співробітництво: проблеми і перспективи. Львів: ІРД НАН України, 1996. 70 с.
9.   Білорус О. Г. Глобальні трансформації і стратегії розвитку. Київ: Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України, 1998. 416 с.

10. Білоусов О. М. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності України. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2012. Вип. 2. С. 37–46.
11. Богатырева О. Н., Перевалова А. А. Деятельность еврорегионов с участием Италии в начале XXI в. *Проблемы образования, науки и культуры*. 2010. № 2 (75). С. 28–34.
12. Богомолов О. Т. Вызов мировому порядку. *Независимая газета*. Москва. 2000. 3 февр. С. 5.
13. Бородавкина Н. Ю. Особенности трансграничного сотрудничества субъектов предпринимательства Калининградской области. *Вестник российского государственного университета им. И. Канта*. 2010. № 3. С. 80–89.
14. Бройде З. Особливості транскордонного співробітництва в єврорегіонах, утворених Україною з країнами Центрально-Східної Європи. Соціально-економічні дослідження в перехідний період: Проблеми і перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Львів-Луцьк: РВВ Вежа, 2000. Вип. XV. С. 259–260.
15. Буднік В. Сутнісні характеристики та форми транскордонного економічного співробітництва. *Регіональна економіка*. 2008. №3. С. 52–64.
16. Бусыгина И. Региональная политика: новые тенденции и вызовы. Европейский союз на пороге XXI века: выбор стратегии развития. М.: Наука, 2001. С. 95–104.
17. Бутко М. П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці. Київ: Знання України, 2005. 475 с.
18. Бюллетень Еврорегиона «Днестр». №11. 2019. URL: <http://dniester.eu/article/1888> (дата звернення: 10.02.2020).
19. Вавринюк А. А. Сучасний суспільно-географічний аналіз діяльності польської частини єврорегіону «Буг»: автореф. дис. ...канд. геогр. наук: 11.00.02 – економічна та соціальна географія». Львів, 2007. 21 с.

20. Вардомский Л. Б. Приграничное сотрудничество на «новых и старых» границах России. *Евразийская экономическая интеграция*. 2008. №1. С. 90–108.
21. Варналій З., Білик Р. Пріоритети зміцнення конкурентоспроможності регіонів як складової забезпечення економічної безпеки України. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2014. №1 (28). С. 25–35. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2014_28_2/zb28_2_03.pdf (дата звернення: 11.02.2012).
22. Вахович І. М., Савлук О. В. Дослідження факторів впливу на інвестиційну привабливість регіону. *Економічний простір*. №52/2. 2011. С. 52–58.
23. ВВП на душу населення в странах мира на 2019 г. URL: <http://www.mostinfo.su/217-vvp-na-dushu-naseleniya-v-stranah-mira-na-2012-god.html> (дата звернення: 05.04.2019).
24. Вдовенко С. М., Вдовенко Ю. С., Рогова О. В. Транскордонне співробітництво: Єврорегіон «Дніпро»: науково-практ. видання. Чернігів: Десна Поліграф, 2012. 248 с.
25. Верменич Я. В. Єврорегіон: енциклопедія історії України. Київ: Наук. думка, 2005. Т. 3: Е–Й. 672 с.
26. Виханский О. С. Стратегическое управление: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Гардарики, 1998. 296 с.
27. Вишняков О. Правові аспекти транскордонного співробітництва між територіальними громадами або владами. На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів. К.: Логос, 2000. С. 35–48.
28. Вовканич І., Андрейко В. Основні аспекти транскордонного співробітництва України та Румунії в контексті діяльності єврорегіонів. Геополітика України: історія і сучасність. 2014. Вип. 2. С. 92–100.
29. Гакман С. Єврорегіон «Верхній Прут» у контексті транскордонного співробітництва. На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів / ред. кол.: С. Максименко, І. Студенніков. Київ, 2000. С. 140–150.

30. Галляк Ю. Б. Міжнародна міжгалузева взаємодія в авіаційній галузі. К.: ТОВ ПанТот, 2010. 268 с.
31. Герасимчук З. В., Повх Г. П. Зміст та значення інфраструктурного забезпечення транскордонного співробітництва. Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 24. Ч. II. Черкаси: ЧДТУ, 2009. С. 244–249.
32. Гече Ф., Мулеса О., Гриненко В., Смоланка В. Знаходження найвпливовіших факторних ознак при побудові лінійних регресійних моделей. *Technology Audit and Production Reserves*. 2019. Том 3. № 2(47). С. 20–25.
33. Гладій І. Новий регіоналізм і неолібералізм конкретних ринків. Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: Сб. науч. тр. Таганрог-Донецк: ДонНУ, 2009. С. 99–104.
34. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И. Основы региональной политики. Москва, 1998. С. 659.
35. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И. Регионоведение: Учебник для вузов. Москва: Гардарики, 2002. 382 с.
36. Гоблик В. В. Механізм становлення зовнішньоекономічних зв'язків в транскордонних регіонах в умовах європейської інтеграції України. *Міжнародний науковий вісник*. Вип. 3 (16). Ужгород, 2017. 135–157.
37. Голиков А. П., Черномаз П. А. Еврорегион «Слобожанщина» как форма трансграничного сотрудничества сопредельных областей Украины и России. Регион: проблемы и перспективы. 1997. № 4. С. 52–54.
38. Гороховська К. В. Транскордонне співробітництво в Україні: значення та пріоритетні напрями розвитку. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5736> (дата звернення: 12.11.2019).

39. Горчаков В. Ю. Формування організаційно-економічного механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю великої компанії: автореф. дис... канд. екон. наук: Інститут економіки промисловості НАНУ, 2005. 22 с.
40. Гофман Н. Ф., Маховикова Г. А. Основы внешнеэкономической деятельности. Питер: СПб, 2001. 208 с.
41. Грамацки Г. Е. Политика пространственного развития в Европейском Союзе: европейские, национальные и региональные измерения. *Регіональна економіка*. 2003. № 4. С. 146–155.
42. Гранберг А. Г. Региональное развитие России. Опыт Европейского Союза. Москва: Економ, 2000. 389 с.
43. Гребельник О. П. Основы зовнішньоекономічної діяльності: підручник. Київ: Центр навч. л-ри, 2004. 384 с.
44. Гребельник О. П. Основы зовнішньоекономічної діяльності: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 432 с.
45. Гребельник О. П. Принципи, функції та чинники формування транскордонного співробітництва в умовах розширеного ЄС. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 4. Т. 2. С. 16.
46. Гречишкіна О. О., Ковалев А. С. Податкові інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вісн. Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014. № 8. С. 26–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2014_8_7 (дата звернення: 17.05.2020).
47. Гринишин Г. М. Методика аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. Сер.: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. 2014. Вип. 1. С. 63–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2014_1_8 (дата звернення: 16.05.2020).
48. Гришко Н., Лубченко О. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні та незалежний аудит. *Вісн. Чернігівського державного*

технологічного університету. Сер. Економічні науки. 2013. № 2. С. 377–385.
 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2013_2_57 (дата звернення: 24.04.2020).

49. Дания – 2002. URL: <http://www.polpred.com> (дата звернення: 20.04.2003).

50. Дацків Р. М. Трансграничные связи Карпатского евровегиона и их эффективность: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Київ., 1999. 19 с.

51. Дащенко Н. М. Розвиток логістичних центрів на сучасному етапі *Управління проектами, системний аналіз і логістика. 2009. № 6.* URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Upsal/2009_06/09dnmcps.pdf (дата звернення: 11.10.2019).

52. Демченко В. Моделі транскордонних кластерів. Звіт НДР «Розробка регіональної стратегії формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів» (№ держреєстрації 0106U013076). Львів, 2008. 166 с.

53. Дністер: Міжнародний сільськогосподарський кластер. URL: <https://dnisteragro.eu/7881/> (дата звернення: 06.05.2020).

54. Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех. Пер. с англ.; ПРООН. М., Издательство «Весь Мир», 2011. 188 с.

55. Долішній М. І. Регіональна соціально-економічна політика (основні засади формування і розвитку). *Регіональна економіка. 1997. № 2. С. 20–21.*

56. Долішній М. І., Беленький П. Ю. Регіональні основи транскордонного співробітництва. *Регіональна економіка. 1996. № 1–2. С. 50–59.*

57. Долішній М. І. Україна – ЄС: перспективи регіональної інтеграції. *Вісн. Тернопільської акад. народ. госп-ва. 2001. Спец. вип. С. 136–142.*

58. Дроздова Г. М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: навч. посіб. для студ. вузів. Київ: Центр навч. літ., 2004. 247 с.

59. Дубинина О. Ю. Влияние регионализации на международные связи регионов Российской Федерации (1991–2007): автореф. дис... канд. полит. наук. Москва, 2007. С. 10.

60. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Аналітичний ресурс місцевого і регіонального розвитку. Проект делегації України в Конгресі місцевих і регіональних влад Європи (КМРБЄ). URL: <http://www.municipal.gov.ua/1695> (дата звернення: 08.02.2020).

61. Європейська хартія прикордонних та транскордонних регіонів. URL: <http://www.prometa.ru.kpr/frames/d&g/ECRSP.zip> (дата звернення: 06.04.2003).

62. Європейський інструмент сусідства та партнерства. Спільна операційна програма «Румунія–Україна–Республіка Молдова. 2007–2013». 140 с.

63. Єрмакова О. А. Інструменти державної інноваційної політики України в контексті впровадження європейського досвіду. *Механізм регулювання економіки*. Суми, 2016. №1. С. 85–96.

64. Єрмакова О. А. Перспективи залучення європейських програм регіонального розвитку до формування морського кластеру в Чорноморському регіоні. Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса. URL: <http://ved.odessa.gov.ua/Main.aspx> (дата звернення: 27.04.2019).

65. Желєзнова Д. В. Теоретичні основи транскордонного співробітництва та єврорегіонів. Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: зб. наук. ст. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки (Серія економічні науки) / ред. кол.: Л. Г. Ліпич та ін. Луцьк, 2009. № 27. С. 56–61.

66. Жук О. Європейські угруповання територіального співробітництва (ЄУТС). Розвиток нових форм транскордонного

співробітництва: матеріали Круглого столу 28 квітня 2009 р. / відп. ред. Мікула Н.А. Львів, ІРД НАН України, 2009. С. 4–5.

67. Завгородній А. В. Генезис понятійно-категоріального апарату досліджень «зовнішньоекономічної діяльності»: структура, принципи, функції. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Том 3. № 3. С. 149–158.

68. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 15.02.2020).

69. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 в редакції від 11.08.2013. Відомості Верховної Ради Української РСР. 2013. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 10.03.2018).

70. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 р. №1861 – IV. *Голос України*. 2004, 22 липня. № 134. С. 7.

71. Заяць Г. В. Особливості побудови емпіричних регресивних моделей при моделюванні технологічних процесів підприємств автомобільного транспорту. *Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. 2013. № 4. С. 17–25.

72. Звіт про діяльність Асоціації органів місцевого самоврядування «Євро регіон Карпати – Україна» за 2011 рік. URL: http://www.euroregionkarpaty.com.ua/.../zvit_2011.doc. (дата звернення: 01.02.2012).

73. Звіт про діяльність Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за 2019 рік. Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: офіційний сайт. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Download?id=2ca7544b-fdff-421b-b06f-c045268c0f72> (дата звернення: 05.02.2020).

74. Зеленкина К. І. Транскордонні кластери промислових підприємств. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво: зб. наук. пр.*

Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля; ред. кол.: Козаченко Г. В. та ін. Луганськ: СЛУ, 2011. С. 26–32.

75. Зелінська О. З. Досвід міжрегіональної співпраці прикордонних регіонів Бельгії та Нідерландів (на прикладі єврорегіону «Шельдемонд»). *Наук. вісн. ВДУ імені Лесі Українки*. Луцьк, 2006. № 1. С. 240–247.

76. Зелінська О. З. Досвід фінансово-економічного вирівнювання прикордонних регіонів країн Західної Європи. Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління: матеріали III міжнар. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (24–27 берез. 2004 р.). Київ: ПВА «Книга пам'яті України», 2004. С. 246–247.

77. Зелінська О. З. Європейське прикордонне співробітництво в умовах інтеграції суспільства. Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, історія, право: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції студентів, аспірантів і молодих науковців (30 верес. – 1 жовт. 2004 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. С. 105–107.

78. Зелінська О. З. Європейські угруповання з територіального співробітництва як новий оптимальний механізм міжтериторіальної та транскордонної політики в Європі. *Наук. вісн. СЛУ імені Лесі Українки*. Сер. Міжн. відносини. 2013. № 9. С. 135–140.

79. Зелінська О. З. Кластерна модель розвитку як інноваційна форма транскордонного економічного співробітництва: європейський досвід і Україна. *Наук. вісн. ВНУ імені Лесі Українки*. Сер. Економічні науки. Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. № 20. С. 157–161.

80. Зелінська О. З. Конвергенція міських прикордонних територій: від розмежованості до взаємодії. Актуальні проблеми регіональних досліджень: матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (12–13 груд. 2019 р.). Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. С. 106–110.

81. Зелінська О. З. Концептуальні засади підвищення ефективності єврорегіонального співробітництва. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2019. Вип. 6.1–2 (56). С. 41–45.

82. Зелінська О. З. Концептуальні підходи до вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва. *Інноваційна економіка*. 2020. № 5–6 (84). С. 5–84.

83. Зелінська О. З. Механізм стимулювання регіонального економічного розвитку прикордонних територій країн ЄС. Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (3–5 черв. 2005 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2005. С. 654–655.

84. Зелінська О. З. Міжрегіональні промислові кластери як інноваційні форми транскордонного економічного співробітництва: європейський досвід. Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (14–15 жовт. 2010 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. 327–331.

85. Зелінська О. З. Основні напрямки європейського регіонального планування транскордонного співробітництва та можливості його трансформації в Україні. Соціально-економічні проблеми сталого розвитку українського суспільства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13 трав. 2004 р.). Мелітополь: НКП ГУ «ЗІДМУ», 2004. С. 104–106.

86. Зелінська О. З. Особливості німецько-польського прикордонного співробітництва (на прикладі німецької землі Бранденбург та суміжних прикордонних регіонів Польщі). Динаміка наукових досліджень–2005: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (20–21 лют. 2005 р.). Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. Т. 19. С. 41–43.

87. Зелінська О. З. Особливості розвитку транскордонного співробітництва прикордонних регіонів Чеської Республіки. Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців (18–19 трав.

2006 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. Т. 2. С. 339–344.

88. Зелінська О. З. Оцінка досвіду функціонування єврорегіонів: позитивні і негативні сторони. *Наук. вісн. ВДУ імені Лесі Українки*. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2005. № 3. С. 43–52.

89. Зелінська О. З. Планування просторового розвитку прикордонних територій як один з напрямів європейського транскордонного співробітництва. *Економіст*. 2010. № 2. С. 47–51.

90. Зелінська О. З. Політика сприяння прикордонному співробітництву в країнах ЄС. Наука і вища освіта у третьому тисячолітті: зб. тез доп. IV Міжвузівської студентської конф. (02 березня 2004 р.). Мелітополь: НКП ГУ ЗІДМУ. С. 24–25.

91. Зелінська О. З. Прикордонне економічне співробітництво країн Західної Європи. Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України: матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (20–21 квіт. 2004 р.). Київ: ВГЛ Обрії, 2004. С. 280–283.

92. Зелінська О. З. Реалізація регіональної політики на сучасному етапі розвитку Європейського Співтовариства. Політика регіонального розвитку транскордонного і прикордонного співробітництва в ЄС. Європейська інтеграція: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / ред. кол.: С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. Вид. 2-е, переробл. й доповн. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 624–641, 673–696.

93. Зелінська О. З. Регіональні кластери та мережі, як інноваційні провайдери економіки. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України: матеріали інтерн.-конф. (14–15 трав. 2013 р.). Луцьк, 2013.

94. Зелінська О. З. Розвиток транскордонного співробітництва в регіоні Саксонія-Баварія-Чехія. Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія,

історія, право: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців (19–20 трав. 2005 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. С. 417–420.

95. Зелінська О. З. Сучасні тенденції європейської прикордонної політики в умовах загальноєвропейської інтеграції. Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (12–13 травня 2005 р.). Київ: Видавництво Європейського університету, 2005. Т. 2. С. 76–79.

96. Зелінська О. З. Транскордонне і прикордонне співробітництво в Європейському Союзі. Європейська інтеграція. навч. посіб. / ред. кол.: С. В. Федонюк, В. Й. Лажнік. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. С. 382–391.

97. Зелінська О. З. Транскордонне співробітництво. Регіональна політика. Країнознавча характеристика Чеської Республіки: кол. моногр. / упоряд: В. Й. Лажнік, І. П. Мандрик, В. О. Патійчук [та ін.]; за наук. ред. В. Й. Лажніка. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. С. 611–623; С. 651–657.

98. Зелінська О. З., Протальчук Т. П. Основні аспекти функціонування та розвитку єврорегіонів Великобританії. Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців (18–19 трав. 2006 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. Т. 2. С. 333–336.

99. Зелинская Е. З. Генезис политико-правовых аспектов европейского трансграничного сотрудничества в сфере пространственного планирования. *Псковский регионологический журнал*. 2010. № 10. С. 11–18.

100. Зелинская Е. З. Европейский опыт территориального планирования приграничного и трансграничного пространства. *Псковский регионологический журнал*. 2012. № 14. С. 63–66.

101. Зелинская Е. З. Региональные трансграничные кластеры как формы современных систем управления в реальном секторе экономики

трансграничного співробітництва. *Псковский регионологический журнал*. 2013. № 16. С. 12–18.

102. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навчальний посібник / за ред. М. І. Дідківського. Київ: Знання, 2006. 462 с.

103 Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон: монографія / ред. кол.: Ю. Г. Козак, Н. В. Притула, О. А. Єрмакова та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 240 с.

104. Зовнішня політика і безпека України. Людина – суспільство – держава – міжнародні структури: монографія / за ред. С. І. Пирожкова. Київ: НІПМБ, 2014. 288 с.

105. Зонова Т. В. От Европы государств к Европе регионов. *Полис*. 1999. № 5. С. 155–164.

106. Иванов И.Д. Европа регионов. Москва: Междунар. отношения, 1999. 189 с.

107. Іванческул О. І. Україна Євросрегіон «Верхній Прут у контексті транскордонного співробітництва. 2010. URL: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Politologia/67919.doc.htm (дата звернення: 23.05.2020).

108. Ілько І. Транскордонне та міжрегіональне співробітництво (до проблеми формування регіональних стратегій розвитку). Ужгород, 2000. С. 108–125.

109. Інструмент європейського сусідства і партнерства. URL: <http://www.enpi.org.ua/ijesp/transkordonni-programi> (дата звернення: 22.04.2008).

110. Іртищева І. О. Стан та тенденції розвитку Причорноморського регіону. *Регіональна економіка*. 2009. № 1. С. 24–28.

111. Кагилев Ю. Международные отношения в зеркале информационной революции. *Международная жизнь*. 2003. №1. С. 118–127.

112. Калат Я. Я. Транскордонне співробітництво України: реалії, перспективи розвитку та завдання економічної науки. *Регіональна економіка*. 2016. № 4. С. 167–169.
113. Калашник М. В. Методичні підходи аналізу та оцінки трансформаційної динаміки регіону під впливом ЗЕД. Збірн. наук. праць ЧДТУ. 2014. Вип. 366. Ч. 1. Т. 2. С. 171–177.
114. Калашник М. В. Механізм активізації зовнішньоекономічної діяльності регіонів України. *Вісн. Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. Серія: Економіка, 2014, Т. 19, Вип. 2/1. С. 108–112.
115. Каленська Т. В. Транскордонні стратегічні альянси ТНК: монографія. Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2010. 150 с.
116. Калініченко О. І. Напрями забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної транспортної системи. *Вісн. економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 34. С. 183–186.
117. Кахович Ю. О., Голованюк А., Прімак М. Аналіз зовнішньоекономічних відносин України з країнами ЄС: структура, тенденції та динаміка розвитку. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 196. Т. 2. С. 30–34.
118. Кирюхин А. М. Импульсы для развития деловой активности: горизонты приграничного сотрудничества. *Европа-Центр*. № 1 (7). 2005. С. 34–36.
119. Кирюхин А. М. Преображение Слобожанщины: шаги в новое измерение сотрудничества. *Европа-Центр*. № 3(14). 2006. С. 120–123.
120. Кирюхин А. М. Территориальная структура еврорегиона «Слобожанщина». *Бизнес-информ*. 2000. № 6. С. 48–50.
121. Кифяк В. Ф., Кифяк О. В. Єврорегіон "Верхній Прут": інтеграційні процеси та невикористані можливості. *Вісн. Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Сер. Екон. науки. 2019. Вип. 1. С. 65–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2019_1_7.

122. Кифяк О. В. Розвиток сфери рекреаційних послуг регіону в умовах транскордонного співробітництва (на прикладі єврорегіону «Верхній Прут»): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». Львів, 2007. 27 с.

123. Кірюхін О. М. Транскордонне співробітництво у російсько-українських відносинах. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: монографія. Київ: НІСД, 2006. С. 432–438.

124. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів: збірн. науков. праць. Вип.3 (71). НАН України. Ін-т регіональних досліджень / ред. Є. І. Бойко. Львів, 2008. С. 129–141.

125. Кобиляцький О. Актуальність використання інструментів маркетингу території. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2011. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_43 (дата звернення: 05.12.2019).

126. Кожевников Н. Н., Пашкевич Н. Л. Глокализация: концепции, характерные черты, практические аспекты. *Вестник Якутского государственного университета*. 2005. Том 2. № 3. С. 111–115.

127. Кожевникова Л. К. Особливості функцій та методів управління зовнішньоекономічною діяльністю. *Економіка та держава*. 2014. № 8. С. 85–88.

128. Козік М. О. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів України як чинник активізації просторового розвитку економіки країни. *Вісн. Чернігівського державн. технолог. університету*. 2014. № 1 (72). С. 138–143.

129. Колосов В. А., Мироненко Н. С. Геополитика и политическая география: учеб. для студентов вузов. Москва: Аспект-Пресс, 2001. С. 309–311.

130. Конвергенція регіонів у транскордонному просторі / ред. Н. А. Мікула. Львів: ІРД НАН України. Серія: Транскордонне співробітництво, 2012. 368 с.

131. Кондратева Т. С. К вопросу о понятии «глобализация». Процессы глобализации: экономические, социальные и культурные аспекты. Москва, 2000. С. 11–21.
132. Кононов И. Социология и проблемы пространственной организации общества. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2004. № 4. С. 60.
133. Кравченко Л. О., Назарова Л. В., Штепа О. В., Майборода Р. В. Розробка бізнес-моделі інноваційно-логістичного розвитку економіки України. *Технологический аудит и резервы производства*. 2016. № 6 (5). С. 9–14.
134. Кравчук О. Євроасоціація: два роки потому. *Commons/Спільне: журнал соціальної критики*. August 24, 2016. URL: <http://commons.com.ua/ru/yevroasotsiatsiya-dva-rokipotomu/> (дата звернення: 20.06.2020).
135. Кузнецов В. И. Что такое глобализация? *Мировая экономика и международные отношения*. Москва, 1998. № 2. С. 12–21.
136. Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Нова регіональна політика ЄС: уроки для України: аналітична записка. Київ: НАДУ, 2019. 24 с
137. Куцин А. Р., Передало Х. С. Єврорегіони: характеристика та принципи функціонування. *Вісн. нац. унів. «Львівська політехніка»*. 2016. № 851. С. 174-178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2016_851_26 (дата звернення: 16.12.2019).
138. Кушнірук О. З. Європейський досвід економічної політики сприяння регіонального розвитку. Творча спадщина Йозефа А. Шумпетера та трансформація сучасної економіки України: матеріали XIV міжнар. наук.-практ. конф. (23 квіт. 2003 р.). Чернівці: Рута, 2003. С. 223–228.
139. Кушнірук О. З. Особливості функціонування єврорегіонів на прикордонних територіях Західної Європи. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України (збірн. наук. праць). Вип. 5 (XLIII). В 3-х ч. / відп. ред. М. І. Долішній. Ч. II. Львів, 2003. С. 204–211.

140. Кушнірук О. З. Прикордонне співробітництво в рамках єврорегіонів країн ЄС. Регіон–2003: Стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (25 квіт. 2003 р.). Харків: РВВ Харк. нац. ун.-ту ім. В. Н. Каразіна, 2003. С. 156–157.

141. Кушнірук О. З. Проблеми і перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України і Франції. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці. Вип. XXIX. В 2-х т. / відп. ред. М. І. Долішній. Львів-Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки. 2001. Т. 2. С. 57–61.

142. Кушнірук О. З. Стратегічні цілі транскордонного співробітництва в країнах Західної Європи. Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (30–31 трав. 2003 р.). Луцьк, 2003. С. 54–55.

143. Куценко В. Приграничное экономическое сотрудничество зарубежных государств: опыт для нас? *Внешняя торговля*. 1999. № 1–3. С. 41–44.

144. Лавренчук А. Роль регіонів України в реалізації державного євро інтеграційного курсу. *Вісн. Укр. Академії держав. управління*. 2002. № 3. С. 224–231.

145. Лагодієнко В. В. Напрями управління інвестиційними та інноваційними процесами в АПК. Таврійський науковий вісник: Зб. наук. праць ХДАУ. Вип. 46. Херсон: Айлант. 2006. С. 151–155.

146. Ласло Д. Економічне співробітництво у регіоні Трикордоння. Шаторальяуйжей, 1999. С. 13.

147. Лендсьел М. Досвід Карпатського Єврорегіону: поштовх до переосмислення моделі транскордонного співробітництва. На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів / ред. кол.: С. Максименко, І. Студенніков. Київ, 2000. С. 51–52.

148. Лендьєл М., Жулканич О. Досвід функціонування субрегіональних об'єднань та можливості його трансформації в Україні. *Регіональна економіка*. 2000. № 3. С. 154–165.

149. Лех Г. А., Ангелко І. В. Трудова міграція закордон як спосіб додаткового отримання доходів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18. С. 127–133. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlty/18_4/127_Lech_18_4.pdf. (дата звернення: 19.04.2020).

150. Ліньков М. О. Сучасні тенденції розвитку транскордонного співробітництва за участю прикордонних регіонів України. *Менеджер*. 2016. № 1. С. 113–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2016_1_17 (дата звернення: 13.08.2017).

151. Луцишин Н. П. Розвиток транскордонного співробітництва в Західній Європі. *Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки*, Луцьк. 2001. № 6. С. 35–38.

152. Луцишин П. В., Луцишин Н. П. Європейське транскордонне співробітництво: сутність і структура. *Український географічний журнал*. 1998. № 2. С. 41–44.

153. Лютак О. М., Андрієвич В. А. Теоретико-прикладний аналіз нових форм транскордонного співробітництва. *Економічні науки. Сер. Економічна теорія та економічна історія: Збірн. наук. праць ЛНТУ. Випуск 8 (32)*. Луцьк, 2011. С. 34–46.

154. Макаренко П., Мірошник Л. Концептуальні основи оцінки ефективності економічної політики держави. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Сер. Економіка і підприємництво. 2003. №3. С. 53–66.

155. Макарычев А. С. Регионы на международной арене: теория вопроса. Российские регионы как международные акторы. Аналитический доклад. Новгород, 2000. С. 6–18.

156. Макогон Ю. В., Ляшенко В. И. Формы и направления межрегионального трансграничного экономического сотрудничества: 2. изд. испр. и доп. Донецк: Юго-Восток, 2003. 510 с.

157. Маркович В. В. Сутність соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. №1. (11). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_67 (дата звернення: 02.03.2020).

158. Марушевський Г. Б., Руденко Л. Г., Тимочко Т. В. Майбутнє України – в реалізації Стратегії сталого розвитку до 2030 року. *Український географічний журнал*. 2017. № 2. С. 32–34.

159. Марченко В. В. Сутність та місце бізнес-моделі в стратегічному управлінні машинобудівними підприємствами України. *Наук. вісн. Ужгородського націон. університету*. Сер. Міжн. економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 9. С. 109–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvumevcg_2016_9_27 (дата звернення: 12.06.2019).

160. Марчук Ю. В. Розвиток форм єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері: автореф. дис...канд. екон. наук: 08.00.05 – розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2017. 20 с.

161. Маслак О. О., Жежуха В. Й. Облік, аналіз та аудит проведення зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібник. Київ: Каравела, 2011. 400 с.

162. Матєха А. С. Методи підвищення ефективності межрегіонального економічного співробітництва. *Вісн. Хмельницького націон. університету*. Сер. Екон. науки. 2014. Т. 2. № 2. С. 170–173.

163. Медвідь В. Ю. Нормативно-правове забезпечення економічного регулювання регіонального розвитку. *Проблеми економіки*. 2013. № 1. С. 109–114.

164. Межевич Н. М. Региональная экономическая политика в Российской Федерации: влияние трансграничного сотрудничества на

традиционные и новые механизмы реализации: дис...докт. экон. наук – 08.00.05. Санкт-Петербургский госуд, ун-т. Санкт-Петербург, 2003. 26 с.

165. Мельник Л. Г. Экономика и информация: экономика информации и информация в экономике: энцикл. слов. Сумы: Университетская книга, 2005. 384 с.

166. Митний кодекс України. Голос України. 21 квітня 2012. № 73–74.

167. Міжрегіональне і транскордонне співробітництво України та Республіки Молдова. Консульство України в Бельці. Офіційний сайт. 2020. URL: <https://baltsi.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/mizhregionalne-spivrobitnictvo> (дата звернення: 06.04.2020).

168. Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України / ред. кол: С. О. Біла, І. Г. Бабець, І. В. Валюшко, Я. А. Жаліло. Київ.: НІСД, 2011. 32 с.

169. Міжнародна співпраця регіонів в контексті зближення України та ЄС: зовнішньоекономічні, інвестиційні та управлінські аспекти. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1554/> (дата звернення: 01.06.2020).

170. Мікула Н. А. Єврорегіони: досвід та перспективи. Львів: ІРД НАН України, 2003. 222 с.

171. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2004. 395 с.

172. Мікула Н., Матвеев М. Розвиток нових форм транскордонного співробітництва. *Економіст*. 2001. № 5. С. 20–23.

173. Мікула Н. А. Стратегія формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластерита конкурентоспроможність прикордонних регіонів: зб. наук. праць. Вип. 3 (71) / НАНУ країни. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. Є. І. Бойко. Львів, 2008. С. 129–141.

174. Мікула Н. А., Пастернак О. І. Транскордонні кластери. *Регіональна економіка*. 2009. № 2. С. 228–229.

175. Мікула Н. А., Калат Я. Я. Єврорегіональне співробітництво в системі транскордонної співпраці. *Соц.-екон. проблеми сучас. періоду України*. 2014. Вип. 4(108). С. 35–36.

176. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/catalog/ministerstvo-regionalnogo-rozvitkubudivnitstva-ta-zhitlovo-komunalnogo-gospodarstvaukraini> (дата звернення: 11.12.2019).

177. Мілашовська О. І. Прикордонні регіони в контексті розвитку національної економіки України. Львів: ІРД НАН України, 2003. 47 с.

178. Мішин Ю. Р. Довіра в структурі соціальної взаємодії. *Економіка та держава*. 2015. № 1. С. 47–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2015_1_14 (дата звернення: 12.09.2019).

179. Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України: кол. моногр. / ред. кол.: І. В. Артьомов, О. М. Ващук, О. М. Руденко; ДВНЗ Ужгород. нац. ун-т. Ужгород: Гражда. Серія «Євроінтеграція: укр. вимір». 2013. Вип. 21. 266 с.

180. Мунько А. Регіональні фонди розвитку як складова системи управління місцевими фінансами в умовах децентралізації влади. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 1. С. 150–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2016_1_22 (дата звернення: 08.08.2018).

181. На засіданні Ради Євроregionу «Верхній Прут» обговорено питання облаштування пункту пропуску між Україною та Румунією. URL: <http://www.if.gov.ua/news/na-zasidanni-radi-yevroregionu-verhniy-prut-obgovoreno-pitannyaoblashtuvannya-punktu-propusku-mizh-ukrayinoyu-ta-rumuniyeu> (дата звернення: 04.01.2020).

182. Наумова Л. М. Механізми розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств Херсонської області. *Економіка та держава*. 2015. №2. С. 79–82.

183. Николаев М. В. Кластерная концепция эффективной интеграции регионов в глобальную экономику. Проблемы современной экономики. *Евразийский международный научно-аналитический журнал*. 2007. № 1. С. 28–35.
184. Нова регіональна політика для нової України. Серія: Економічний прагматизм. Київ, 2017, 39 с.
185. Офіційний сайт Вінницької обласної державної адміністрації. URL: <http://www.vin.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2020).
186. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.02.2019).
187. Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій області. Офіційний сайт. URL: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 08.07.2019).
188. Офіційний сайт інвестиційної компанії «Росан-Інвест. URL: <http://www.rosaninvest.com.ua/index.php?block=ShowArticles&artid=15&lang=Ukr> (дата звернення: 23.02.2020).
189. Офіційний сайт компанії «Термінал». URL: <http://terminal.lutsk.ua/> (дата звернення 23.02.2020).
190. Павліха Н., Лугова М. Особливості транскордонного інвестиційного співробітництва України та Польщі. Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи. 2013. Т. 2. С. 71–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UPmcp_2013_2_19.
191. Павліха Н. В. Європейська інтеграція інтересів щодо досягнення перспектив сталого просторового розвитку. Європейська інтеграція: досвід Польщі та України: кол. моногр. Луцьк-Люблін: Drukarnia Kolor Lublin, 2013. С. 140–159.
192. Павліха Н. В., Асаул А. М. Вдосконалення методу багатовимірної статистичної оцінки для діагностики інвестиційної привабливості регіонів. *Вісн. Академ. екон. наук України*. 2004. № 1(5). С. 9–15.

193. Павліха Н. В., Кицюк І.В. Місце та значення транскордонного співробітництва в контексті підвищення конкурентоспроможності регіону *Наук. вісн. ВНУ ім. Лесі Українки*. Сер. Міжн. відносини. 2009. №11. С. 18–21.
194. Павліха Н. В. Концептуальні засади просторового облаштування територій у контексті забезпечення їх сталого розвитку. *Регіональна економіка*. 2004. № 4. С. 95–105.
195. Павліха Н. В., Марчук Ю. В. Передумови та стратегічні пріоритети розвитку українсько-польського економічного співробітництва *Науков. вісн. ВНУ ім. Лесі Українки*. Сер. Міжнародні відносини. 2011. № 20. С. 45–50.
196. Павліха Н., Марчук Ю. Українсько-польське економічне співробітництво: сучасний стан та перспективи розвитку. *Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи*. 2012. Т. 1. С. 85–90.
197. Павліха Н. В., Скороход І.С. Транскордонне співробітництво і міжрегіональна інтеграція як чинники сталого просторового розвитку регіону. *Економічні науки*. Сер. Регіон. екон. Зб. наук. праць. Луцький націон. техн. університет. Вип. №5 (17). Ч. 4. Луцьк, 2008. 325 с.
198. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону [Текст]: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 220 с.
199. Пак В. І. Підвищення ефективності співробітництва в межах Карпатського єврорегіону у сфері міждержавного регіонального управління. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 3. С. 167–173.
200. Панухник О. В. Організаційно-економічний механізм розвитку малих міст: сутність, зарубіжний досвід і вітчизняний досвід малого міста. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2005. № 3. С. 130–133.
201. Пелещак І. Транскордонні кластери і транскордонні об'єднання як форми транскордонного об'єднання. *Вісн. Львівського університету*. Сер. Міжн. відносини. 2008. Вип. 25. С. 295–303.

202. Петренко З. Прикордонні регіони як нова форма міжнародної інтеграції. *Економіка України*. 1999. № 12. С. 66–72.

203. Петрина Н. В. Зовнішньоекономічна діяльність як предмет правового регулювання. *Часоп. Київського університету права*. 2014. №1. С.174–179.

204. Пила В. І., Чмир О. С. Деякі аспекти участі України в розвитку транскордонного співробітництва та діяльності єврорегіонів. *Регіональні перспективи*. 2002. № 2. С. 28–32.

205. Пилип'як О. В., Лабунець О. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності Причорноморського регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27(1). С. 24–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_27%281%29 7 (дата звернення: 24.07.2020).

206. Підсумки 2016: бізнес-досягнення року. *Lawyers Daily*. 2016. URL: <http://ua.lawyers.ua/pidsumki-2016-biznes-nadbannya-za-rik.html> (дата звернення: 15.05.2019).

207. Плотникова О. Глобализация и регионализация их влияние на международное сотрудничество регионов государств. *Власть*. 2013. № 3. С. 134–136.

208. Поліщук О. А., Поліщук О. Т. Моніторинг виконання показників державного бюджету та їх вплив на соціально-економічний розвиток Вінницької області. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. 2018. № 3(59). С. 20–32.

209. Поліщук О. Т., Поліщук О. А., Зовнішньоекономічна діяльність регіону. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 35. С.31–39. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/35_2019_ukr/7.pdf.

210. Полуденная М. В. Некоторые особенности приграничного сотрудничества в рамках еврорегионов. Сборн. материал. науч.-техн. конфер. МГТУ, 2000. № 8. С. 42–44.

211. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС: монографія / ред. кол.: Н. Мікула, В. Борщевський, Т. Васильців. Львів: Ліга Прес, 2009. 436 с.

212. Програма прикордонного співробітництва ЄІСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007–2013. URL: <http://www.huskroua-cbs.net/ua/> (дата звернення: 18.02.2009).

213. Протокол № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЄС). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_947#Text (дата звернення: 09.03.2020).

214. Реалізовані проекти в рамках єврорегіону «Нижній Дунай». URL: http://www.rrr.ro/art_shtml?lang=12&sec=406&art=23276 (дата звернення: 08.04.2020).

215. Регіональна політика. Методологія, методи, практика / За ред. М. І. Долішнього. Львів: ІРД НАН України, 2001. 720 с.

216. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва / упоряд. Н. А. Мікула. НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2010. 150 с.

217. Рижкова Ю. О. Стратегія розумної спеціалізації як інструмент стимулювання інноваційного розвитку регіонів. Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки: матеріали XXI міжнар. наук.-практ. конф., 12-15 верес. 2016 р. Одеса. С. 19–23.

218. Рішення Київської міської ради «Про Програму інформатизації міста Києва на 2002 –2004 роки» (№ 107/107 від 11.07.2002). URL: www.kyiv-inf.kiev.ua (дата звернення 12.12.2019).

219. Рогова О. В. Моделювання результативності єврорегіонального співробітництва задля коригування темпів зростання. *Ефективна економіка (електронне видання)*. 2013. № 3. С. 1 (дата звернення: 11.01.2020).

220. Рогозян Ю. С. Нормативне забезпечення міжрегіонального співробітництва. *Економіка та право*. Сер. Економіка. 2015. № 3. С. 70–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecprec_2015_3_12 (дата звернення: 15.01.2017).

221. Роїк Н. Інституційна транскордонна співпраця в контексті розширення ЄС: проблеми та перспективи Карпатського євро регіону. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_43/Gileya43/P29_doc.pdf (дата звернення: 16.04.2012).

222. Романенко К. М. Створення логістичних центрів: іноземний досвід та перспективи України. Економіко-правовий розвиток сучасної України: матер. III Всеукр. наук. конф. студ., аспір. та молодих вчених (22–23 листопада 2013 р., м. Одеса) / ред. кол.: О. М. Кібік, О. П. Подцерковний; Національн. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2013. С. 214–217.

223. Романов С. Региональный вектор внешней политики Германии. *Обозреватель*. 2000. №7. URL: http://old.nasledie.ru/oboz/N07_00/07_08.HTM (дата звернення: 15.02.2003).

224. Русняк М. Концептуальні засади польсько-українського євро регіонального співробітництва. *Регіональні студії*. 2017. Вип. 10. С. 82–89.

225. Рижкова Ю. О. Стратегія розумної спеціалізації як інструмент стимулювання інноваційного розвитку регіонів. Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки: матеріали XXI міжнар. наук. практ. конф., 12–15 верес. 2016 р. Одеса. С. 19–23.

226. Сілічева Н. Є. Напрями активізації транскордонної співпраці у регіональному розвитку. *Наук. вісник Ужгородського нац. універ.* Сер. Економіка. 2017. Вип. 1(2). С. 160–165. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2017_1\(2\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2017_1(2)_28) (дата звернення: 13.02.2020).

227. Скорик О. В. Особливості функціонування регіональних логістичних центрів і компаній України. *Регіональна економіка*. 2014. № 2. С. 200–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2014_2_22 (дата звернення: 22.10.2015).

228. Скотний П. В. Організаційно-економічне забезпечення активізації єврорегіонального співробітництва: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05. Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2008. 20 с.

229. Стасишин А. Кластери як економічні суб'єкти і кластерна політика: теорія і досвід малих країн Західної та Північної Європи. *Вісн. Львівського університету*. Сер. Економіка. 2008. Вип. 40. С. 384–388.

230. Статистичний збірник «Регіони України». 2019. Statistical publication Regions of Ukraine. 2019 / ред. І. Є. Вернера. Державна служба статистики України. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2019. Ч. 1.2. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ru1ch2019.pdf (дата звернення: 20.09.2020).

231. Стельмахук А. М. Державне регулювання економіки: навч. посібник. Тернопіль: ТАНГ, 2000. 315 с.

232. Сторонянська І. З., Максимчук М. В. Фінанси регіону в контексті формування конвергентної моделі регіонального розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 3. С. 302–309.

233. Стратегічні засади соціально-економічного розвитку регіону (методологія, методи, практика) / ред. кол.: В. Коломийчук, Л. Шевчук, С. Шульц. Львів-Тернопіль, 2002. 277 с.

234. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України / за ред. С. Максименка. Київ: Логос, 2000. С. 138–167.

235. Суварян С. Р. География и глобализация. Географические науки в обеспечении стратегии устойчивого развития в условиях глобализации: материалы межд. науч.-практ. конф., 25-28 окт. 2012 г., Минск, Беларусь / редкол: И. И. Пирожник (гл.ред.) и др. Минск: Изд. Цент БГУ, 2012. 362 с.

236. Терещенко Т. В. Методичні підходи до оцінки результатів транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України. *Вісн. Хмельницького інституту регіонал. управління та права*. 2006. № 6. С. 406–409.

237. Терещенко Т. В. Методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва на мікро-, мезо- та макрорівні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2004. № 12. С. 41–48.

238. Терещенко Т. В. Науково-методичні основи забезпечення розвитку транскордонного співробітництва: автореф. дис ... канд. екон. наук: 08.10.01 – розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. Київ, 2005. 20 с.

239. ТрансАгрополіс – Підтримка транскордонного агробізнесу. URL: <http://transagropolis.com/ua> (дата звернення: 21.03.2019).

240. Транскордонне співробітництво. Стратегічний документ, 2007–2013 рр. Індикативна програма, 2007–2010 рр. Інструмент європейського сусідства і партнерства. 2013. URL: http://enpi.rac.org.ua/ileadmin/user_upload/documents/enp/enpi_crossborder_cooperation_ukr.doc (дата звернення: 30.03.2012).

241. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів: зб. / ред. кол.: В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Толкованов. Київ: Крамар, 2009. 242 с.

242. Тронько В. Формування міжнародних стратегічних альянсів у сфері телекомунікаційних послуг. *Вісн. Київського національного торговельно-економічного університету*. 2010. № 4. С. 31–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2010_4_4 (дата звернення: 22.03.2020).

243. Трюхан В. Как трансграничное сотрудничество свяжет Украину с Европой. *Дело*. 13 октября 2011. С. 5.

244. Тульчинська С., Кириченко С., Бут А. Перешкоди розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 7. С. 11–14.

245. Тюріна Н. М., Карвацка Н., Назарчук Т. Зовнішньоекономічна діяльність України: оцінка стану, проблеми та чинники впливу на розвиток. *Вісн. Хмельницького націон. університету*. Сер. Економічні науки. 2017. № 2(2). С. 147–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2017_2%282%29__32 (дата звернення: 10.02.2020).

246. Урбан О. А. Транскордонне співробітництво України як форма розвитку європейської економічної інтеграції: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01 – розміщення продуктивних сил і регіональна економіка». Львів, 2004. 20 с.

247. Усенко Ю. В. Стратегічні орієнтири потенціалу розвитку інтегрованих структур в умовах глобалізації. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 7. С. 76-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_7_16.

248. Ускова Т. В., Лукин Е. В. Межрегиональное взаимодействие как факторроста экономики: препринт. Вологда: ИСЭРТ РАН, 2013. 76 с.

249. Федан Р. Регіональні чинники активізації транскордонного співробітництва Польщі та України: монографія Львів: ІРД НАН України, 2003. 336 с.

250. Федішин І. Б. Розвиток економіки на основі промислових кластерів. *Вісн. Хмельницького націон. університету*. 2011. № 2. Т. 1. С. 216–221.

251. Федоров Г., Корнеев В. Трансграничная регионализация в условиях глобализации. *Международное сотрудничество регионов*. 2011. № 4. С. 41.

252. Филипенко А. С. Экономическая глобализация: истоки и результаты. Москва: Экономика, 2010. 511 с.

253. Харківська та Белгородська області створили будівельний кластер в рамках євро регіону «Слобожанщина». 15.03.2008. Укрінформ. URL: <http://www.ukrinform.kiev.ua> (дата звернення: 20.03.2008).

254. Хефлігер К. Регіо Базілієнсис та регіони Верхнього Рейну. Європейська модель. Будівництво Нової Європи. Прикордонне співробітництво у Центральній Європі. Ужгород, 1997. С. 85–94.

255. Хількевич В. І., Лосев Є. Основні тенденції розвитку ситуації в Чорноморському регіоні. Загрози і виклики Україні. *Держава та регіони*. 2009. № 3. С. 16–19.

256. Цимбалюк І. О. Особливості розвитку регіонів України в умовах децентралізації. Становлення механізму публічного управління розвитком

сільських територій як пріоритет державної політики децентралізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 4 груд. 2018 р.). Житомир: ЖНАЕУ, 2018. С. 295–298.

257. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 340 с.

258. Цимбалюк І. О. Оцінка інклюзивного розвитку регіонів України. *Економічний часопис СХУ Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. № 4 (24). URL: <https://echas.eenu.edu.ua/index.php/echas/article/view/518/428>

259. Цимбалюк І. О., Івашко О. А. Податкове стимулювання залучення іноземних інвестицій в економіку України в умовах фінансової нестабільності. *Економічний часопис СХУ імені Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. № 1 (5). С. 80–85.

260. Цимбалюк І. О., Лугова М. С. Пріоритети активізації інвестиційної діяльності в регіонах України. *Вісн. Черкаського університету*. 2017. №3. Ч. 2. С. 21–31.

261. Цісінська О. Б. Транскордонна партнерська мережа інституцій бізнесу, влади та громадського сектору регіону. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 4. С. 379–380. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_4_42 (дата звернення: 19.05.2020).

262. Цьомик Ю. В. Критерії та показники оцінки ефективності зовнішньоекономічної системи країни. *Економика и управление*. 2005. № 6. С. 49–50.

263. Черніков Д., Хорольський Р., Синьоокий О. Регіональна політика та Угода про асоціацію між Україною та. Київ, 2015. <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/3.pdf> (дата звернення: 25.08.2020).

264. Чорноусенко В. Про перспективи індустріального парку «Новодністровськ». Сайт Новодністровської міської ради. 2019. URL:

<https://miska-rada.com.ua/index.php/2019/10/03/vitalij-chornousenko-pro-perspektyvy-industrialnogo-parku-novodnistrovsk/> (дата звернення: 14.02.2020).

265. Чучка І. М., Жуков С. Вдосконалення механізму транскордонного співробітництва на маркетингових засадах: збір. наук. праць за підсумками конференції (Польща, м. Жешів, 12–14 травня 2008 р.). 2008. С. 108–115.

266. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 435 с.

267. Шевченко Н. О. Комплекс заходів розвитку зовнішньоекономічної регіональної політики АПК. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=234> (дата звернення: 21.04.2020).

268. Шилік Л. В. Методика оцінки транскордонного співробітництва регіонів на локальному рівні. Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: зб. наук. пр. за матеріалами міжн. конф. (м. Ужгород, 24-25 травня 2007р.) / Закарпатський держ. ун-т. Навчально-науковий ін-т філософії та євроінтеграційних досліджень: голова редкол.: Ф. Г. Ващук. Ужгород: Ліра, 2007. С. 302–306.

269. Школа І., Бабінська О. Єврорегіони як модель прискореного розвитку прикордонної території в рамках транскордонного співробітництва: досвід Росії. *Регіональна економіка*. 2003. № 2. С. 167–179.

270. Школа І. М., Короп Б. М. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. Зб. наук. праць Буковинського університету. Сер. Економічні науки» 2010. Вип. 6. С. 199–208. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2010_6/17_MetP.pdf (дата звернення: 29.10.2019).

271. Штольпе М. Приграничное сотрудничество: возможности малых и средних предприятий в Бранденбурге и Польше. URL: http://www.ptpu.ru/issues/1_97/3_1_96.htm. (дата звернення: 04.03.2004).

272. Щодо інструментів розкриття «точок зростання» у стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів: аналіт. зап. URL: www.niss.gov.ua/articles/354. (дата звернення: 08.06.2020).

273. Яковчук О. В. Суспільно-географічний аналіз та моделювання сталого розвитку транскордонних територій (на прикладі євро регіону Слобожанщина): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Сімферополь, 2006. 22 с.

274. Яремко Л. А. Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки прикордонного регіону в умовах глобалізації: дис. д. е. н: 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки). Київ. 2010. 521 с.

275. About Medicon Valley Alliance. URL: <http://www.mva.org> (Accessed: 05.09.2010).

276. Allansdottir, A., Bonaccorsi, A., 2002. Gambarella. Mariani M. Innovation and competitiveness in European biotechnology. *Enterprise papers*. no 7. pp. 34–47.

277. Association of European Border Regions and European Commission. Practical Guide to Cross-border Cooperation (AEBR). URL: <http://www.aebr.eu/en/index.php> (Accessed: 24.02.2008).

278. Balme, R., Jouve B., 1996. Building the regional state: Europe and territorial organization in France. Cohesion Policy and European Integration: Building Multi-level Governance. Oxford University Press. Oxford. pp. 219–255.

279. Blohm, A., Rosted, J., 2011. Towards fact-based cluster policies. Learning from a pilot study of Life Sciences in the Baltic Sea Region. 126 p.

280. Cohesion Policy 2007-2013. Cross-border programmers under the European Territorial Cooperation Objective: URL: http://www.ec.europa.eu/regional_policy/atlas2007/eu/crossborder/index_en.htm (Accessed: 10.11.2008).

281. Commission of the European Communities. Communication to the Spring European Council, Working Together for Growth and Jobs. A New Start for the Lisbon Strategy. COM. 2005. no 24. P. 7.

282. Commissioner Crețu in Beijing and Zhengzhou for the EU-China dialogue on regional and urban policy. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2018/07/13-07-2018-commissioner-cretu-in-beijingandzhengzhou-for-the-eu-china-dialogue-on-regional-and-urban-policy (Accessed: 13.07.2018).

283. Cross-border Territorial Cooperation. *MEMO*, Brussels. 2008. 18 April.

284. Cuando nace IMEDOC y por qué? URL: <http://www.imedoc.org/imedoces.htm> (Accessed: 10.05.2009).

285. Department of the Environment and Local Government. The National Spatial Strategy: 2002–2020 People, Places, Potential, Stationary Office. Dublin, 2003. 68 p.

286. Dörrenbächer, P., 2006. From the “Mining Triangle” to the “Greater Region”. The Institutionalisation of the SarLorLux Euroregion, Institut Universitari de Estudis Europeus. Universitat Autònoma de Barcelona. *Working paper online*. no 12. 45 p.

287. EGTCs’ (draft) Conventions Amphictyony. European Union. Official Website. URL: <http://www.amphictyony.gr> (Accessed: 17.04.2008).

288. EGTCs’ (draft) Conventions Duero-Douro. European Union. Official Website. URL: <http://www.duero-douro.com> (Accessed: 20.04.2008).

289. EGTCs’ (draft) Conventions Eurometropole Lille-Kortrijk-Tournai. European Union Official Website. URL: <http://www.lillemetropole.fr>. (Accessed: 16.04.2008).

290. EGTCs’ (draft) Conventions Ister-Granum EGTC Limited. European Union. Official Website. URL: <http://www.istergranum.hu> (Accessed: 16.02.2005).

291. EGTCs’ (draft) Conventions West-Flanders. Flandre-Dunkerque-Côte d’Opale. European Union. Official Website. URL: <http://www.cud.fr> (Accessed: 16.04.2005).

292. Erhvervsfremme Styrelsen. Kompetenceklynger i Dansk Erhvervsliv - en ny brik i erhvervspolitikken (Competence clusters in Danish industry – a new piece in the industrial policy). Copenhagen. 2001. 68 p.
293. Euregio Maasrhine. Looking to the future. A vision for the Euregio. 4 July 2009. URL: <http://www.euregio-mr.org> accessed (Accessed: 16.09.2009).
294. Euroregion Alps-Mediterranean. URL: <http://euroregion-alpes-mediterranee.eu/en> (Accessed: 18.09.2009).
295. Eurodistrict Strasbourg-Ortenau. European Union Official. URL: www.eurodistrict.eu (Accessed: 16.04.2008).
296. European Commission. European Spatial Development Perspective. European Commission, Brussels. 2000. 94 p.
297. European Policies Research Centre. Delivering the Lisbon and Gothenburg Agendas, Paper for the UK Presidency Conference: Regional and Rural Development Programmes (2007 –2013). 7–8th November 2005. Newcastle.
298. European spatial development of crossborder cooperation. URL: [http:// www.lace.aebr-ageg.de/publics/infoshee/uk/inf_10_uk.pdf](http://www.lace.aebr-ageg.de/publics/infoshee/uk/inf_10_uk.pdf) (Accessed: 28.05.2005).
299. European Territorial Co-operation. European Commission. Regional policy info regio. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperate/cooperation/index_en.cfm (Accessed: 06.03.2004).
300. Euroregion Alps-Mediterranean. European Union Official. URL: <http://www.euroregion-alpes-mediterranee.eu> (Accessed: 21.02.2003).
301. Euroregion Pyrenees-Mediterranean. European Union Official Website. URL: [http:// www.euregio.eu](http://www.euregio.eu) (Accessed: 21.02.2003).
302. Grossregion SarLorLux, Gemeinsame Erklärung des 10. URL: <http://www.grossregion.net> (Accessed: 20.11.2011).
303. Gruchman, B., Walk F. (2000). Transboundary cooperation in the Polish-German Border Region. *Regio Series of the Institute for Regional Development and Structural Planning*. no 9. pp. 25–34.

304. Haas, E. B. (1970). The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing. International Organization. *Regional Integration: Theory and Research*. no 4. Vol. 24. pp. 607–646.
305. Hall, P., Kathy, P. (2006). Northern Switzerland. Commuting and the definition of functional urban regions. Institute of Community Studies. 15 p.
306. Harguindéguy, J. (2007). Cross-border Policy in Europe: Implementing INTERREG III-A, France- Spain. *Regional & Federal Studies*. no 3. pp. 317–334.
307. Healey, P., 2005. The Treatment of Space and Place in the New Strategic Spatial Planning in Europe. *International Journal of Urban and Regional Research*. vol. 28. pp. 45–67.
308. Hettne, B., 1999. Globalization and the New Regionalism. London, vol. 1. P. 7–8.
309. Hiscox, M. J., 2003. Political Integration and Disintegration In The Global Economy. Globalizing Authority, Princeton University Press, pp. 45–68.
310. Hurrell, A. (1995). Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics. *Review of International Studies*, no 4. 98 p.
311. Interreg VA. European Union invests in your future. URL: <https://www.interreg.de/INTERREG2014/DE/Interreg/WasistINTERREG/InterregA/InterregA.html> (Accessed: 16.09.2019).
312. INTERREG IIIB Cadres Neighbourhood Programme “Carpathian Project”. Workpackage 2.9. 2008, no 3. 76 p. URL: http://www.carpathianconvention.org/tl_files/carpathiancon/Downloads/03%20Meetings%20and%20Events/COP/2008_COP2_Bucharest/COP2_Information%20documents/9CarpathianProjectLessonslearned.pdf (Accessed: 02.04.2010).
313. Kelly, É., Zubascu, F., 2016. EU Commission sketches out the route to next research programme. *Science Business*. 13 October 2016. URL: <http://sciencebusiness.net/news/79953/EUCommission-sketches-out-the-route-to-next-research-programme> (Accessed: 12.10.2020).

314. Kremer, U., Harmes-Liedke U., Korflür I., 2000. Regionalwirtschaftliche Kooperation und arbeitsorientierte Strukturpolitik [Regional economic cooperation and labour oriented structural policy]. Marburg. 124 p.
315. Larosse, J. 2001. ICT Clusters in Flanders: co-operation in innovation in the New Network Economy. *IWT*, no. 35. pp. 35–47.
316. Life Science Insight. Medicon Valley Alliance. 2011. no 1. pp. 5–6.
317. Lubin, M., 1996. The Routinization of cross-border Interactions: an Overview of NEG/ECP structures and activities. In: Broun D., Earl A. States and Provinces in the International Economy. Berkeley: University of California. pp. 145–166.
318. Magone, J., 2007. Paradiplomacy Revisited: The Structure of Opportunities of Global Governance and Regional Actors. The International Relations of the Regions: Sub-National Actors, Para-Diplomacy and Multi-Level Governance. Zaragoza University Press. pp. 3–28.
319. Magone, J., 2008. The end of the borders? The politics of territorial cooperation in the multi-level governance system a comparative study of cross-border cooperation initiatives. Berlin School of Economics and Law. pp. 175–209.
320. Makiela, Z., 2000. Transgraniczna infrastruktura transportu i jej znaczenie dla współpracy euregionalnej. W: Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG w Warszawie. Wydział Ekonomiczny Filii UMCS w Rzeszowie. T. VI. 2000. Warszawa – Rzeszów. pp. 147–180.
321. MariStart – cooperation without borders. URL: <http://www.maristart.eu/> (Accessed: 13.04.2005).
322. McNiven, J., Cann, D. 1993. Canadian provincial Trade Offices in the United States. Ottawa. 153 p.
323. National statistical agencies in Denmark and Sweden (March 2011). URL: www.tendensorensund.org (Accessed: 03.10.2014).
324. Naumov, O., Bihun, I., 2004. The concept of a regional investment program of the Kherson region. *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2. pp. 28–33.

325. NMBP-22-2017: Бізнес-моделі і промислові стратегії, що підтримують нові ланцюги поставок для інноваційних продуктів чи послуг. URL: https://snu.edu.ua/?page_id=287 (дата звернення: 014.10.2020).

326. Nordström, P. A., 2011. Danish-Swedish Life Science Cluster. Medicon Valley Alliance. Promotional brochure. 40 p.

327. Nordström, P., 2010. Red Biothec analysis. 36 p.

328. Northern Ireland, the Border Region of Ireland and Western Scotland 2014-2020. Operational Programme (INTERREG V). URL: <https://interreg.eu/programme/interreg-uk-ireland/> (Accessed: 21.12.2019).

329. Nugent, N., 2003. The Government And Politics Of The European Union. 5th Edition. pp. 475–484.

330. O'Malley, Egeraat E., 2000. Industry Clusters and Irish Indigenous Manufacturing: Limits of the Porter View. The Economic and Social Review. pp. 55–79.

331. Pavlikha, N., Tsymbaliuk, I. Luhova, M., 2019. Strategic benchmarks of regions of Ukraine convergence based on the investment activity intensification. Development of the innovative environmental and economic system in Ukraine: collective monograph/ in edition V. Khudolei, T. Ponomarenko. OKTAN PRINT s. r.o . Czech Republic. pp. 22–45.

332. Perkmann, M., 2006. Construction of new territorial scales: a framework and case study of the EUREGIO cross-border region. Regional Studies. pp. 1–15.

333. Perkmann, M., 2003. Cross-border regions in Europe. Significance and drivers of regional cross-border cooperation. *European Urban and Regional Studies*. vol. 10. no 2. pp. 153–171.

334. Perkmann, M., 2006. The Emergence and Governance of Euroregions: The Case of the Euregio on the Dutch-German Border. Institut Universitari de Estudis Europeus, Universitat Autònoma de Barcelona. *Working paper online*, no 11. 34 p.

335. Perkmann, M., 2005. The rise of the Euroregion. A bird's eye perspective on European cross-border co-operation. Department of Sociology. Lancaster. UK. pp. 7–13.

336. Perroux, F. 1973. Multinational investments and the analysis of development and integration poles. *Economies in societies*, no 56. 838 p.

337. Potter J. Clusters, Innovation and Entrepreneurship. Local Economic and Employment Development (LEED). Miranda, 2009. 89 p.

338. Power cluster project. URL: <http://www.power-cluster.net/> (Accessed: 18.10.2007).

339. Project Cycle. URL: <http://www.eib.org/projects/cycle/index.htm> (Accessed: 21.05.2007).

340. Rosamond, B., 2004. Theories of European Integration. The European Union Series. Palgrave. pp. 75–80.

341. Regional Policy – Info regio. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/country/prordn/index_en.cfm. (Accessed: 02.06.2011).

342. Regional Clusters in Europe., 2002. Observatory of European SMEs. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, no 3. pp. 21–26 (Accessed: 14.03.2006).

343. Regions of Europe. URL: https://duckduckgo.com/c/Regions_of_Europe (Accessed: 14.03.2006).

344. Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC). European Union Official Website. URL: [http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/gect/ce_1082\(2006\)_en.pdf](http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/gect/ce_1082(2006)_en.pdf) (Accessed: 02.05.2008).

345. Rosamond, B., 2004. Theories of European Integration. The European Union Series. Palgrave. pp. 75–80.

346. Sandström, A., 2002. Life Science companies in Sweden, including a comparison with Denmark. Vinnova analysis series. 68 p. (Accessed: 10.06.2004).

347. ScanBalt. Innovation on top of Europe. URL: www.scanbalt.org. (Accessed: 10.04.2011).

348. Shared Vision. Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. European Union External Action. URL: http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (Accessed: 10.06.2004).

349. Spinaci, G., Vara-Arribas, G., 2009. The European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC): New Spaces and Contracts for European Integration? EIPASCOPE, no 2. pp. 5–13.

350. The world fact book. The center of intelligence. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/worldfactbook/rankorder/rankorderguide.html> (Accessed: 10.02.2019).

351. Trinationale Agglomeration Basel, Gebietskörperschaften. URL: http://www.tab-atb.org/dn_AlleGebietskorperschaften (Accessed: 18.09.2008).

352. Tsymbaliuk, I., Pidtserkovnyi, B., 2017. Региональное развитие в условиях финансовой децентрализации в Украине. International Journal of New Economics and Social Sciences. Warszawa: International Institute of Innovation "Science-Education-Development", vol. 2 (6). pp. 57–65.

353. Vallejo, A., 2012. Globalization versus National Cultural Heritage? Politics talks Culture. A Basque perspective. Basque National Party (EAJ-BNP). Liberec. Czech Republic, September 21st. 69 p.

354. Waack, C., 2002. European border cities between cooperation and isolation – on the progress of the discussion within German k-language geography. *Die Erde*, no 133. pp. 83–95.

355. World Development Indicators. World DataBank. URL: <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx?isshared=true&ispopular=series&pid=20> (Accessed: 03.04.2019).

356. What's the Eurodistrict about? URL: <http://www.eurodistricte.cat/en/whats-eurodistrict-about> (Accessed: 09.11.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ *Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації Монографії*

1. Зелінська О. З. Транскордонне співробітництво. Регіональна політика. *Країнознавча характеристика Чеської Республіки*: кол. моногр. / В. Й. Лажнік, І. П. Мандрик, В. О. Патійчук [та ін.]; за наук. ред. В. Й. Лажніка. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. С. 611–623; С. 651–657 (2,2 друк. арк.).

*Публікації в наукових фахових виданнях України
та виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних*

2. Кушнірук О. З. Проблеми і перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України і Франції. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період*. Проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці. Вип. XXIX. У 2-х т. / НАН України. Ін-т регіональних дослідж. Редкол.: відп. ред. М. І. Долішній. Львів-Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки. 2001. Т. 2. С. 57–61. *Фахове видання (0,56 друк. арк.)*.

3. Кушнірук О. З. Екологічні наслідки демографічних тенденцій. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія: «Географічні науки (Економічна і соціальна географія, країнознавство)»*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2001. № 2. С. 45–48. *Фахове видання (0,5 друк. арк.)*.

4. Кушнірук О. З. Стратегічні цілі транскордонного співробітництва у Західній Європі. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2003. № 12. С. 86–89. *Фахове видання (0,48 друк. арк.)*.

5. Кушнірук О. З. Особливості функціонування єврорегіонів на прикордонних територіях Західної Європи. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період*. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України: зб. наук. праць. Вип. 5 (XLIII). У 3-х ч. / НАН України. Ін.-регіон. дослідж.; редкол.: відп. ред. М. І. Долішній. Ч. II. Львів, 2003. С. 204–212. *Фахове видання (0,6 друк. арк.)*.

6. Кушнірук О. З. Єврорегіони як найпоширеніша форма міжнародної інтеграції в країнах ЄС. *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2003. № 8. С. 120–123. *Фахове видання (0,53 друк. арк.)*.

7. Зелінська О. З. Транскордонний регіоналізм як форма регіональної парадипломатії у Європі. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. № 5. С. 229–235 *Фахове видання (0,54 друк. арк.)*.

8. Зелінська О. З. Оцінка досвіду функціонування єврорегіонів: позитивні і негативні сторони. *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки*. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2005. № 3. С. 43–52. *Фахове видання (0,75 друк. арк.)*.

9. Зелінська О. З. Досвід міжрегіональної співпраці прикордонних регіонів Бельгії та Нідерландів (на прикладі єврорегіону «Шельдемонд»). *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки*. Луцьк, 2006. № 1. С. 240–247. *Фахове видання (0,56 друк. арк.)*.

10. Зелінська О. З. Планування просторового розвитку прикордонних територій як один з напрямів європейського транскордонного

співробітництва. *Економіст*. 2010. № 2. С. 47–51. Фахове видання. *RePEc (Research Papers in Economics)* (1,39 друк. арк.).

11. Зелінська О. З. Кластерна модель розвитку як інноваційна форма транскордонного економічного співробітництва: європейський досвід і Україна. *Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки. Серія: «Економічні науки»*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. № 20. С. 157–161. Фахове видання (0,37 друк. арк.).

12. Зелінська О. З. Європейські угруповання з територіального співробітництва як новий оптимальний механізм міжтериторіальної та транскордонної політики в Європі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2013. № 9. С. 135–140. Фахове видання (0,4 друк. арк.).

13. Зелінська О. З. Концептуальні засади підвищення ефективності єврорегіонального співробітництва. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2019. Вип. 6 (56). С. 41–45. Фахове видання. *Index Copernicus* (0,44 друк. арк.).

14. Зелінська О. З. Концептуальні підходи до вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва. *Інноваційна економіка*. 2020. № 5–6 (84). С. 5–84. Фахове видання. *Index Copernicus* (0,87 друк. арк.).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

15. Кушнірук О. З. Стратегічні цілі транскордонного співробітництва в країнах Західної Європи. *Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (30–31 трав. 2003 р.)*. Луцьк, 2003. С. 54–55 (0,08 друк. арк.).

16. Кушнірук О. З. Європейський досвід економічної політики сприяння регіонального розвитку. *Творча спадщина Йозефа А. Шумпетера та трансформація сучасної економіки України: матеріали XIV міжнар. наук.-*

практ. конф. (23 квіт. 2003 р.). Чернівці: Рута, 2003. С. 223–228 (0,24 друк. арк.).

17. Кушнірук О. З. Особливості розвитку інтеграційних процесів у прикордонних регіонах України. *Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть*: матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (20 лют. 2003 р.). Тернопіль: Підруч. і посіб., 2003. С. 299–306 (0,25 друк. арк.).

18. Кушнірук О. З. Прикордонне співробітництво в рамках єврорегіонів країн ЄС. *Регіон–2003: Стратегія оптимального розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (25 квіт. 2003 р.). Харків: РВВ Харк. нац. ун.-ту ім. В. Н. Каразіна, 2003. С. 156–157 (0,08 друк. арк.).

19. Зелінська О. З. Прикордонне економічне співробітництво країн Західної Європи. *Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України*: матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (20–21 квіт. 2004 р.). Київ: ВГЛ Обрії, 2004. С. 280–283 (0,09 друк. арк.).

20. Зелінська О. З. Досвід фінансово-економічного вирівнювання прикордонних регіонів країн Західної Європи. *Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління*: матеріали III міжнар. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (24–27 берез. 2004 р.). Київ: ПВА «Книга пам'яті України», 2004. С. 246–247 (0,15 друк. арк.).

21. Зелінська О. З. Політика сприяння прикордонному співробітництву в країнах ЄС. *Наука і вища освіта у третьому тисячолітті*: зб. тез доп. IV Міжвузівської студентської конф. (02 березня 2004 р.). Мелітополь: НКП ГУ ЗІДМУ. С. 24–25 (0,14 друк. арк.).

22. Зелінська О. З. Основні напрямки європейського регіонального планування транскордонного співробітництва та можливості його трансформації в Україні. *Соціально-економічні проблеми сталого розвитку українського суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13 трав. 2004 р.). Мелітополь: НКП ГУ ЗІДМУ, 2004. С. 104–106 (0,09 друк. арк.).

23. Зелінська О. З. Європейське прикордонне співробітництво в умовах інтеграції суспільства. *Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, історія, право*: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції студентів, аспірантів і молодих науковців (30 верес. – 1 жовт. 2004 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. С. 105–107 (0,17 друк. арк.).

24. Зелінська О. З. Політика сприяння соціально-економічному розвитку в деяких транскордонних регіонах Західної Європи: Саксонія-Баварія-Чехія. *Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект*: міжнар. наук.-практ. семінар (28–31 січня 2004 р.). Ч.П. Донецьк: Дон НУ, 2004. С. 725–727 (0,29 друк. арк.).

25. Зелінська О. З. Розвиток транскордонного співробітництва в регіоні Саксонія-Баварія-Чехія. *Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія, історія, право*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців (19–20 трав. 2005 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. С. 417–420 (0,24 друк. арк.).

26. Зелінська О. З. Прикордонне місто як соціокомунікативний елемент транскордонної співпраці. *Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 верес. 2005 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. С. 362–365 (0,26 друк. арк.).

27. Зелінська О. З. Сучасні тенденції європейської прикордонної політики в умовах загальноєвропейської інтеграції. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість*: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (12–13 травня 2005 р.). Київ: Видавництво Європейського університету, 2005. Т. 2. С. 76–79 (0,12 друк. арк.).

28. Зелінська О. З. Особливості німецько-польського прикордонного співробітництва (на прикладі німецької землі Бранденбург та суміжних прикордонних регіонів Польщі). *Динаміка наукових досліджень–2005*:

матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (20–21 лют. 2005 р.). Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. Т. 19. С. 41–43 (0,1 друк. арк.).

29. Зелінська О. З. Механізм стимулювання регіонального економічного розвитку прикордонних територій країн ЄС. *Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (3–5 черв. 2005 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2005. С. 654–655 (0,16 др. арк.).

30. Зелінська О. З., Протальчук Т. П. Основні аспекти функціонування та розвитку євро регіонів Великобританії. *Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців (18–19 трав. 2006 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. Т. 2. С. 333–336. Особисто автором проаналізовано досвід функціонування євро регіональних об'єднань Великої Британії (0,22 друк. арк., особисто дисертанту належить 0,2 друк. арк.).

31. Зелінська О. З. Особливості розвитку транскордонного співробітництва прикордонних регіонів Чеської Республіки. *Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців (18–19 трав. 2006 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. Т. 2. С. 339–344 (0,36 друк. арк.).

32. Зелінська О. З. Погляди П. В. Луцишина на теоретичні засади розвитку транскордонного співробітництва в контексті сучасних інтеграційних процесів. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 жовт. 2009 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. С. 14–15 (0,12 друк. арк.).

33. Зелінська О. З. Міжрегіональні промислові кластери як інноваційні форми транскордонного економічного співробітництва: європейський досвід. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (14–15 жовт. 2010 р.).

Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. 327–331 (0,26 друк. арк.).

34. Зелінська О. З. Транскордонність як системна тенденція глокалізації та регіоналізації світогосподарських зв'язків. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 жовт. 2011 р.). Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 229–231 (0,15 друк. арк.).

35. Зелінська О. З. Регіональні кластери та мережі як інноваційні провайдери економіки. *Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України*: матеріали інтернет-конференції (14–15 трав. 2013 р.). Луцьк, 2013. (0,16 друк. арк.).

36. Зелінська О. З. Конвергенція міських прикордонних територій: від розмежованості до взаємодії. *Актуальні проблеми регіональних досліджень*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (12–13 груд. 2019 р.). Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. С. 106–110 (0,18 друк. арк.).

*Публікації, які додатково відображають наукові
результати дисертації*

37. Зелінська О. З. Транскордонне і прикордонне співробітництво в Європейському Союзі. *Європейська інтеграція*: навч. посіб. / за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. С. 382–391 (0,6 друк. арк.).

38. Зелінська О. З. Реалізація регіональної політики на сучасному етапі розвитку Європейського Співтовариства. Політика регіонального розвитку транскордонного і прикордонного співробітництва в ЄС. *Європейська інтеграція*: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. Вид. 2-е, переробл. й доповн. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 624–641, 673–696 (2,32 друк. арк.).

39. Зелинская Е. З. Генезис политико-правовых аспектов европейского трансграничного сотрудничества в сфере пространственного планирования. *Псковский регионологический журнал*. 2010. № 10. С. 11–18 (0,54 друк. арк.).

40. Зелинская Е. З. Европейский опыт территориального планирования приграничного и трансграничного пространства. *Псковский регионологический журнал*. 2012. № 14. С. 63–66 (0,62 друк. арк.).

41. Зелинская Е. З. Региональные трансграничные кластеры как формы современных систем управления в реальном секторе экономики трансграничного сотрудничества. *Псковский регионологический журнал*. 2013. № 16. С. 12–18 (0,55 друк. арк.).

Апробація результатів дисертації.

Основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи апробовано на 21 міжнародній та всеукраїнській науковій і науково-практичній конференціях, серед яких – «Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть» (м. Тернопіль, 20 лютого 2003 р.); «Творча спадщина Йозефа А. Шумпетера та трансформація сучасної економіки України» (м. Чернівці, 23 квітня 2003 р.); «Регіон-2003: стратегія оптимального розвитку» (м. Харків, 22 – 25 квітня 2003 р.); «Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання» (м. Луцьк, 30 – 31 травня 2003 р.); «Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект» (м. Донецьк, 28 – 31 січня 2004 р.); «Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління» (м. Київ, 24 – 27 березня 2004 р.); «Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України» (м. Київ, 20 – 21 квітня 2004 р.); «Соціально-економічні проблеми сталого розвитку українського суспільства» (м. Мелітополь, 13 травня 2004 р.); «Наука і вища освіта у третьому тисячолітті» (м. Мелітополь, 02 березня 2004 р.); «Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, історія, право» (м. Луцьк, 30 вересня – 1 жовтня 2004 р.); «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість» (м. Київ, 12 – 13 травня 2005 р.); «Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія, історія, право» (м. Луцьк, 19 –

20 травня 2005 р.); «Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання» (м. Луцьк, 3 – 5 червня 2005 р.); «Динаміка наукових досліджень – 2005» (м. Дніпропетровськ, 20 – 21 лютого 2005 р.); «Проблеми європейської інтеграції та транскордонного співробітництва» (м. Луцьк, 29 – 30 вересня 2005 р.); «Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво» (м. Луцьк, 18 – 19 травня 2006 р.); «Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах» (м. Луцьк, 15 – 16 жовтня 2009 р.); «Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах» (м. Луцьк, 14 – 15 жовтня 2010 р.); «Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу» (м. Луцьк, 13 – 14 жовтня 2011 р.); «Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України» (м. Луцьк, 14 – 15 травня 2013 р.); «Актуальні проблеми регіональних досліджень» (м. Луцьк, 12 – 13 грудня 2019 р.).

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Основні цілі та напрями діяльності Європейських угруповань
із територіального співробітництва**

Назва ЄУТС	Дата створення	Країни учасники	Кількість членів	Площа території (кВ км)	Чисельність населення (тис)	Цілі	Напрями діяльності
Лілль-Котрійк-Турнай	21.01.2008	Бельгія/Франція	14	3,544	2 000	• Транскордонна єдність; • Спільна розробка проєктів	• Транспорт • Екологія міст • Автомобільні дороги
Галісія-Північна Португалія	23.10.2008	Іспанія/Португалія	2	50,852	6,817	• Економічна і соціальна згуртованість • Стійкий розвиток	• Морський сектор • Конкурентоспроможність • Захист навколишнього середовища • Сталий міський розвиток
Істер-Гранум	12.11.2008	Угорщина/Словаччина	85	2	2000	• Регіональний розвиток • Економічна і соціальна згуртованість	• Територіальні програми (проєкти) співпраці
Амфіктіон	01.12.08	Франція/Італія/Греція/Кіпр	50	-	-	• Територіальне співробітництво • Свобода, демократія, справедливість, безпека і захист навколишнього середовища • Економічна і соціальна згуртованість • Обмін інформацією та знаннями	• Наукова співпраця • Збереження історико-культурної спадщини
Карст-Бодва	11.02.09	Угорщина/Словаччина	3	53	2 000	• Територіальна співпраця • Економічна і соціальна згуртованість • Розвиток інфраструктури	• Конкурентоспроможність (МСП) • Туризм і культурна спадщина • Охорона навколишнього середовища, комунального та сільських районів • Транспорт, водопостачання, енергетичні системи, утилізація комунальних і промислових відходів
Дуеро-Доуру	11.02.09	Іспанія/Португалія	175	8,785	103	• Територіальна співпраця • Економічна і соціальна згуртованість	• Громадські роботи • Забезпечення зайнятості, охорони довкілля • Соціальна інфраструктура • Зв'язок • Наукові дослідження, інновації • Туризм, культурна спадщина

Продовження таблиці Б.1.

1	2	3	4	5	6	7	8
Західна Фландрія	25.03.09	Бельгія/Франція	13	7,808	2,079	• Територіальна співпраця • Політичне представництво	-
Піреней-Середземне море	планується	Іспанія/Франція	4	109,666	13,550	• Територіальна співпраця • Спільні проекти • Економічна і соціальна згуртованість • Стійкий розвиток	• Технологічні інновації, дослідження, навчання • Туризм • Співпраця у сфері юрисдикції
Альпи-Середземне море	планується	Франція/Італія	5	109,179	16,880	• Інституційна координація • Стійкий розвиток	• Транспорт, наукові дослідження, інновації • Охорона навколишнього середовища • Культура, туризм, освіта, навчання
Страсбург-Ортенан	планується	Франція/ФРН	7	2,176	868	• Політичне лобіювання • Управління проектами • Стійкий розвиток	• Просторове планування • Модернізація інфраструктури

Побудовано дисертантом за [170; 171; 172; 295].

Додаток В

Таблиця В. 1.

Напрями активізації ЗЕД в умовах єврорегіонального співробітництва

Напрям	Шляхи активізації діяльності	Інструменти
1	2	3
Організаційно-інституційний	Покращення стану міждержавного регіонального управління	Активізація участі територіального формування в міжнародних програмах та проєктах і забезпечення представництва областей у їх розробці
		Чіткий розподіл повноважень державних і регіональних органів влади та місцевого самоврядування
		Децентралізація повноважень на місцевий рівень і самостійність регіонів у прийнятті рішень, порядку ведення інвестиційної діяльності, політики оподаткування
		Створення виконавчого органу, представленого громадською організацією із надання практичної допомоги
	Підвищення ролі комунікаційної складової в інституційному механізмі ЄРС(в аспекті взаємодії влади, представників бізнесу та громадянського суспільства)	Запровадження практики проведення комунікаційних заходів: міжрегіональних форумів, зустрічей, круглих столів; організація інформаційних та навчальних центрів
		Створення спеціальної міжрегіональної веб сторінки щодо досвіду взаємодії влади та громадськості; партнерство зі спеціалізованими веб сайтами
	Покращення функціонування управлінських органів	Підвищення кваліфікації спеціалістів у проєктному менеджменті, створення експертних груп із різних напрямів ЄРС
	Реорганізація єврорегіональних структур (єврорегіонів) як інституцій регіонального менеджменту	Формування нових організаційно-правових форм, мікрорегіонів у межах великих єврорегіонів
		Перехід на інноваційні засади розвитку співробітництва
		Зменшення територіального масштабу єврорегіональних формувань, тобто перехід від обласного рівня на рівень районних чи селищних громад
Розвиток та покращення функціонування інфраструктурних об'єктів	Розбудова прикордонної інфраструктури шляхом розробки Концепції інфраструктурного забезпечення розбудови кордону	
	Запровадження єдиного режиму малого прикордонного руху між Україною та сусідніми країнами, які належать до складу єврорегіональної структури	
	Активізація роботи інфраструктурних об'єктів; покращення функціонування інформаційно-комунікаційної, дорожньо-транспортної, фінансової, туристично-рекреаційної, соціальної інфраструктури	

Продовження таблиці В.1.

Організаційно-правовий	Удосконалення нормативно-правової бази та підвищення ефективності правового регулювання	Чітко регламентувати повноваження органу, який би відповідав за реалізацію ЄРС, наприклад, Міністерства розвитку громад та територій України
		Розробити нормативно-правові акти для імплементації Протоколу № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво, ратифікований Україною 16.05.2012 р.
Організаційно-економічний	Підвищення ефективності єврорегіональної торгівлі для формування в єврорегіональних структурах економічного середовища	Підвищення конкурентоспроможності української продукції задля успішного розвитку спільного ринку товарів та послуг
		Створення інтегрованих систем маркетингу, структур оптових посередників, єврорегіонального маркетингового центру (ЄРМЦ)
		Створення інфраструктури оптових продовольчих ринків
		Організація інформаційного обслуговування, впровадження системи транскордонної статистики
	Проведення кон'юнктурних та маркетингових досліджень	Створення системи моніторингу та оцінки показників міжрегіональної економічної діяльності
Фінансовий	Чітке визначення механізму державної фінансової підтримки ЄРС	У межах єврорегіональних формувань запровадження практики кластеризації задля оперативного реагування на зміни кон'юктури світових ринків
		Запровадження спеціальних митних та податкових пільг для учасників програм та проєктів ЄРС
		Формування державного спеціального фонду для підтримки програм та проєктів ЄРС
		Формування фінансової самодостатності територіальних громад
		Раціональне й активне використання інструментів Східного партнерства та структурних фондів ЄС у фінансуванні програм ЄРС

Систематизовано дисертантом.

Додаток Г

Таблиця Г.1

Загальні обсяги експорту товарів

(млн. дол. США)

Регіони	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Україна¹	51405,2	53901,7	38127,1	36361,7	43264,7	47335,0
Вінницька	566,3	742,2	846,9	983,0	1217,7	1429,3
Волинська	434,8	685,4	631,7	611,9	689,3	720,0
Дніпропетровська	8010,4	8763,9	6399,0	5864,8	7052,8	7722,6
Донецька	13124,9	8403,0	3695,3	3430,8	4432,6	4845,4
Житомирська	394,0	664,3	441,3	484,7	589,7	661,9
Закарпатська	1156,6	1382,8	1094,4	1211,9	1446,4	1659,0
Запорізька	3200,3	3730,2	2931,0	2292,8	2980,9	3377,2
Івано-Франківська	507,6	487,8	373,0	573,7	665,4	871,4
Київська	1301,9	1852,3	1690,4	1705,1	1748,4	1856,3
Кіровоградська	336,8	820,7	406,6	427,4	415,6	521,8
Луганська	3324,3	1902,6	257,8	435,7	233,9	202,9
Львівська	974,3	1305,1	1206,3	1275,6	1585,2	1895,6
Миколаївська	1597,1	1837,5	1603,1	1666,4	1900,6	2112,6
Одеська	1684,4	1780,1	1727,5	1520,5	1813,9	1668,3
Полтавська	2219,7	2124,5	1481,1	1436,0	1864,5	1905,9
Рівненська	396,5	473,3	378,3	318,3	383,3	410,9
Сумська	746,5	738,5	606,6	542,2	672,7	802,1
Тернопільська	131,4	359,0	291,0	294,3	380,2	452,5
Харківська	1433,1	1821,1	1311,6	1027,8	1191,5	1279,0
Херсонська	348,0	359,9	238,4	246,6	289,2	269,9
Хмельницька	291,4	506,3	401,6	318,7	467,6	638,2
Черкаська	672,7	624,2	434,2	474,3	617,8	785,6
Чернівецька	104,0	129,2	108,3	119,3	149,8	200,1
Чернігівська	324,8	700,0	551,6	432,8	625,1	755,0
Київ	7104,9	11469,6	8742,9	8568,8	9738,3	10248,2

¹ З урахуванням не розподілених за регіонами обсягів товарів

Джерело: [186].

Продовження додатка Г

Таблиця Г.2

Загальні обсяги імпорту товарів
(млн дол. США)

	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Україна¹	60742,2²	54428,7²	37516,4²	39249,8²	49607,2³	57187,6³
АРК	326,7	...	...	...	...	...
області						
Вінницька	344,7	428,2	266,7	299,4	407,1	563,0
Волинська	571,5	765,5	622,1	1130,8	1335,0	1368,5
Дніпропетровська	5387,7	4634,2	3225,3	3443,6	4609,6	5264,9
Донецька	3067,7	2122,4	1202,6	1110,8	2033,9	2247,2
Житомирська	428,4	285,9	246,4	336,7	449,9	532,0
Закарпатська	1348,6	1734,6	1011,5	1133,4	1341,7	1515,8
Запорізька	1363,0	1582,4	1085,5	998,4	1328,2	1762,8
Івано-Франківська	652,0	481,9	294,5	406,0	637,2	833,5
Київська	3018,1	3759,1	2587,0	2951,6	3404,1	3642,3
Кіровоградська	187,5	201,7	105,4	184,0	236,1	263,1
Луганська	1118,9	1017,2	318,4	357,4	273,2	285,0
Львівська	2028,4	2472,0	1447,9	1699,4	2180,4	2707,3
Миколаївська	866,1	631,3	574,7	685,8	781,7	740,0
Одеська	3520,3	2078,6	967,3	1231,4	1427,9	1547,0
Полтавська	1066,2	1096,9	814,5	842,7	1149,7	1359,6
Рівненська	438,1	283,1	202,3	255,0	341,2	298,8
Сумська	469,9	553,2	403,5	436,9	551,1	723,3
Тернопільська	209,8	303,7	259,4	274,9	351,7	419,0
Харківська	1834,1	1888,8	1284,9	1489,5	1619,4	1738,9
Херсонська	161,2	186,3	140,9	166,3	201,4	327,7
Хмельницька	461,6	347,0	259,3	331,9	414,3	446,6
Черкаська	378,4	416,3	228,1	291,2	403,2	398,1
Чернівецька	113,1	111,5	78,4	95,8	113,2	139,6
Чернігівська	380,7	528,7	380,0	473,9	445,1	483,3
міста						
Київ	16548,9	20179,9	14495,4	16137,0	19848,6	23536,6
Севастополь	63,6	...	...	...	...	...

Джерело: [186].

Закінчення додатка Г

Таблиця Г.3

Коефіцієнт покриття експортом імпорту

	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Україна¹	0,85	0,99	1,02	0,93	0,87	0,83
АРК	1,72	...	...	...	...	...
області						
Вінницька	1,64	1,73	3,18	3,28	2,99	2,54
Волинська	0,76	0,90	1,02	0,54	0,52	0,53
Дніпропетровська	1,49	1,89	1,98	1,70	1,53	1,47
Донецька	4,28	3,96	3,07	3,09	2,18	2,16
Житомирська	0,92	2,32	1,79	1,44	1,31	1,24
Закарпатська	0,86	0,80	1,08	1,07	1,08	1,09
Запорізька	2,35	2,36	2,70	2,30	2,24	1,92
Івано-Франківська	0,78	1,01	1,27	1,41	1,04	1,05
Київська	0,43	0,49	0,65	0,58	0,51	0,51
Кіровоградська	1,80	4,07	3,86	2,32	1,76	1,98
Луганська	2,97	1,87	0,81	1,22	0,86	0,71
Львівська	0,48	0,53	0,83	0,75	0,73	0,70
Миколаївська	1,84	2,91	2,79	2,43	2,43	2,85
Одеська	0,48	0,86	1,79	1,23	1,27	1,08
Полтавська	2,08	1,94	1,82	1,70	1,62	1,40
Рівненська	0,91	1,67	1,87	1,25	1,12	1,38
Сумська	1,59	1,34	1,50	1,24	1,22	1,11
Тернопільська	0,63	1,18	1,12	1,07	1,08	1,08
Харківська	0,78	0,96	1,02	0,69	0,74	0,74
Херсонська	2,16	1,93	1,69	1,48	1,44	0,82
Хмельницька	0,63	1,46	1,55	0,96	1,13	1,43
Черкаська	1,78	1,50	1,90	1,63	1,53	1,97
Чернівецька	0,92	1,16	1,38	1,25	1,32	1,43
Чернігівська	0,85	1,32	1,45	0,91	1,40	1,56
міста						
Київ	0,43	0,57	0,60	0,53	0,49	0,44
Севастополь	1,54	...	...	...	...	...

Джерело: [186].

Додаток Д

Таблиця Д.1.

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в регіонах України

(млн дол. США)

	Обсяги прямих інвестицій на 1 січня					На 31 грудня 2018
	2011	2015	2016	2017	2018	
Україна	46293,5	38356,8	32122,5	31230,3	31606,4	32291,9
АРК	788,3	...	...	...	...	...
області						
Вінницька	205,3	223,0	187,8	180,0	198,9	223,3
Волинська	218,6	271,2	247,1	246,1	251,3	259,6
Дніпропетровська	10620,3	5784,9	4030,6	3491,1	3688,2	3577,8
Донецька	4329,2	2322,0	1748,0	1249,6	1116,4	1205,9
Житомирська	226,6	259,8	222,7	216,3	226,8	237,4
Закарпатська	364,4	334,2	311,8	317,0	325,1	340,0
Запорізька	902,8	843,4	682,7	863,4	910,5	902,0
Івано-Франківська	492,8	925,9	836,6	826,6	904,7	894,5
Київська	1574,2	1750,3	1593,4	1516,8	1588,7	1591,6
Кіровоградська	52,1	70,6	52,5	58,9	70,1	74,5
Луганська	629,5	578,2	443,9	436,4	438,0	436,9
Львівська	1186,8	1097,6	1032,9	833,5	930,0	922,2
Миколаївська	165,4	228,9	212,8	213,5	206,1	227,4
Одеська	1107,3	1423,3	1320,3	1228,8	1202,6	1207,1
Полтавська	550,3	1039,4	1000,1	1003,0	1008,8	1027,0
Рівненська	276,8	242,5	199,6	159,5	134,2	133,5
Сумська	359,6	263,3	199,1	190,0	181,5	182,9
Тернопільська	59,8	55,8	49,2	48,2	45,0	55,8
Харківська	2716,8	1674,3	1519,6	642,5	638,3	666,4
Херсонська	185,5	208,2	211,0	201,3	218,5	204,2
Хмельницька	183,0	189,1	165,5	158,2	170,8	199,5
Черкаська	289,4	512,9	348,0	334,4	335,7	334,3
Чернівецька	61,9	68,6	59,1	57,1	42,6	44,0
Чернігівська	94,9	99,8	92,1	241,3	429,6	433,7
міста						
Київ	18516,5	17889,6	15356,3	16516,8	16343,9	16910,2
Севастополь	135,2	...	...	...	...	...

Джерело: [186].

Додаток Е

Таблиця Е.1.

Темпи зростання експорту та імпорту за регіонами в 2016-2018 рр.

Регіони	Експорт			Імпорт			Коефіцієнти покриття		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Україна¹	36361,7	43264,7	47335,0	39249,8²	49607,2³	57187,6³	0,93	0,87	0,83
Вінницька	983,0	1217,7	1429,3	299,4	407,1	563,0	3,28	2,99	2,54
Волинська	611,9	689,3	720,0	1130,8	1335,0	1368,5	0,54	0,52	0,53
Дніпропетровська	5864,8	7052,8	7722,6	3443,6	4609,6	5264,9	1,70	1,53	1,47
Донецька	3430,8	4432,6	4845,4	1110,8	2033,9	2247,2	3,09	2,18	2,16
Житомирська	484,7	589,7	661,9	336,7	449,9	532,0	1,44	1,31	1,24
Закарпатська	1211,9	1446,4	1659,0	1133,4	1341,7	1515,8	1,07	1,08	1,09
Запорізька	2292,8	2980,9	3377,2	998,4	1328,2	1762,8	2,30	2,24	1,92
Івано-Франківська	573,7	665,4	871,4	406,0	637,2	833,5	1,41	1,04	1,05
Київська	1705,1	1748,4	1856,3	2951,6	3404,1	3642,3	0,58	0,51	0,51
Кіровоградська	427,4	415,6	521,8	184,0	236,1	263,1	2,32	1,76	1,98
Луганська	435,7	233,9	202,9	357,4	273,2	285,0	1,22	0,86	0,71
Львівська	1275,6	1585,2	1895,6	1699,4	2180,4	2707,3	0,75	0,73	0,70
Миколаївська	1666,4	1900,6	2112,6	685,8	781,7	740,0	2,43	2,43	2,85
Одеська	1520,5	1813,9	1668,3	1231,4	1427,9	1547,0	1,23	1,27	1,08
Полтавська	1436,0	1864,5	1905,9	842,7	1149,7	1359,6	1,70	1,62	1,40
Рівненська	318,3	383,3	410,9	255,0	341,2	298,8	1,25	1,12	1,38
Сумська	542,2	672,7	802,1	436,9	551,1	723,3	1,24	1,22	1,11
Тернопільська	294,3	380,2	452,5	274,9	351,7	419,0	1,07	1,08	1,08
Харківська	1027,8	1191,5	1279,0	1489,5	1619,4	1738,9	0,69	0,74	0,74
Херсонська	246,6	289,2	269,9	166,3	201,4	327,7	1,48	1,44	0,82
Хмельницька	318,7	467,6	638,2	331,9	414,3	446,6	0,96	1,13	1,43
Черкаська	474,3	617,8	785,6	291,2	403,2	398,1	1,63	1,53	1,97
Чернівецька	119,3	149,8	200,1	95,8	113,2	139,6	1,25	1,32	1,43
Чернігівська	432,8	625,1	755,0	473,9	445,1	483,3	0,91	1,40	1,56
Київ	8568,8	9738,3	10248,2	16137,0	19848,6	23536,6	0,53	0,49	0,44

Джерело: [186].

Додаток Ж

Таблиця Ж. 1

**Вихідні дані для проведення інтегральної оцінки ЗЕД регіонів
за 2018 р.**

Регіони	ВРП на одну особу, грн	ПП	Експ	Імп
		у розрахунку на одну особу, дол		
Вінницька	71104,0	126,200	974,300	368,695
Волинська	58297,0	242,300	774,617	1346,408
Дніпропетровська	114784,0	1142,800	2440,959	1707,220
Донецька	45959,0	265,200	1194,019	574,725
Житомирська	62911,0	183,400	600,955	456,645
Закарпатська	41706,0	258,900	1563,507	1227,475
Запорізька	85784,0	526,200	2074,342	1055,054
Івано-Франківська	57033,0	657,500	677,425	619,136
Київська	112521,0	913,800	1233,428	2189,898
Кіровоградська	67763,0	73,400	572,721	293,227
Луганська	16301,0	201,200	107,158	144,467
Львівська	70173,0	370,000	970,797	1096,607
Миколаївська	70336,0	180,000	2295,503	673,411
Одеська	72738,0	506,600	996,771	734,030
Полтавська	123763,0	714,200	1396,084	1057,501
Рівненська	49044,0	115,600	396,169	273,831
Сумська	62955,0	165,500	763,554	693,722
Тернопільська	46833,0	42,700	502,107	407,540
Харківська	86904,0	238,000	599,117	670,448
Херсонська	52922,0	208,100	286,597	324,782
Хмельницька	59583,0	133,800	523,976	364,319
Черкаська	76904,0	274,700	671,131	345,319
Чернівецька	37441,0	47,100	263,103	156,356
Чернігівська	69725,0	421,900	771,932	499,536
м. Київ	283097,0	5657,600	4658,032	8994,257

Розраховано дисертантом за даними Держаної служби статистики України [186].

Додаток 3

Таблиця 3.1

**Головні напрями єврорегіонального співробітництва в країнах
Європейського Співтовариства**

Стратегічні орієнтири	Характеристика заходів ЄРС	Приклади проєктів в рамках єврорегіональних програм
Підвищення економічної ефективності розвитку регіону	Розвиток співробітництва між малими та середніми підприємствами, зокрема підприємницької кооперації	«Кроссбо» – встановлення партнерських відносин між малими і середніми підприємствами та бізнес-структурами
	Створення нових робочих місць для працівників, зайнятих у прикордонній інфраструктурі	«Конфедерація британської промисловості, ірландської бізнес-структури, роботодавців та транскордонних торговельних ініціатив» (Північна Ірландія/Велика Британія)
	Розробка спільних економічних, соціальних та екологічних транскордонних проєктів	“ISLES” (Ірландія/Велика Британія) 2000–2010 рр.
	Підвищення конкурентоздатності підприємств транскордонного об’єднання	“MIAS” (ФРН/Франція) – «Платформа для впровадження технічних інновацій у застарілі галузі економіки»; “MariStar” (ФРН/Нідерланди) – «Підтримка суднобудівної галузі»
	Стимулювання розвитку існуючих у межах окремих регіонів прикордонних малих і середніх міст	«Нове урбаністичне та руралістичне співробітництво» (Велика Британія/Північна Ірландія)
	Стимулювання торговельного обміну науково-технічною, промисловою та сільськогосподарською продукцією	«Безпроводний оздоровчий контроль» (ФРН/Нідерланди)
Оптимізація транспортної та комунікаційної сфер	Поліпшення та модернізація регіональної системи транспортного сполучення	«Стратегія регіонального транспортування та покращення транспортної інфраструктури» (Північна Ірландія/Велика Британія)
	Розвиток транскордонного інформаційного та телекомунікаційного зв’язку	«Транскордонна кооперація телекомунікацій, енергетичної галузі та утилізації відходів» (Велика Британія/Ірландія)
	Створення транскордонних планувальних коридорів для автомобілів, перевезень товарів та обміну послугами	«Модель поліцентричного розвитку», «Транскордонні планувальні коридори (Дундалк-Невр)» (Велика Британія/Північна Ірландія)
	Ефективізація сталого розвитку транспортної інфраструктури	«Створення 10 залізничних і автомобільних шляхів та аеропорт у м. Деррі» (Велика Британія/Північна Ірландія)

Продовження таблиці 3.1

Розвиток туристичної сфери	Створення спільних центрів міжнародного єврорегіонального туризму	“STEP” («Сталий туризм в естуаріях парків») (Велика Британія /Бельгія/Нідерланди) (2008-2012 рр.)
	Спільна організація рекламних компаній та інтенсифікація розвитку туризму	«Транскордонний туристичний маркетинг» (ФРН/Нідерланди), «Інтеграція туристичної індустрії та збереження культурної спадщини» (Велика Британія/Північна Ірландія)
	Сприяння організації нових видів туризму	“Green Box Tourism Project” (Велика Британія/Північна Ірландія).
Охорона природи та захист довкілля	Створення транскордонних рекреаційних зон, біотопів, природних та ландшафтних територій або заповідників	42 проєкти в рамках Інтеррег IV «Австрія – Словаччина»; 33 проєкти в рамках програми Інтеррег IV «Північна Ірландія – Уельс»
	Проведення досліджень по обидва боки кордону в рамках структури перевірки можливого забруднення довкілля	«Просторовий розвиток та зниження великих взаємозалежних регіонів» (ФРН) «Просторовий розвиток та зниження ризику повеней» (ФРН)
	Створення міжнародних баз даних та систем раннього екологічного повідомлення з метою запобігання промислових катастроф та захисту довкілля	«РЕКЛІП»; «Покращення механізмів безпеки», «Загроза навколишньому середовищу /Проблеми дезактивації та дегазації»; «На шляху до покращення інформування» (ФРН/Швейцарія/Франція)
Поліпшення соціального життя населення мешканців єврорегіонального об'єднання	Науково-технічна співпраця, розвиток спільних структур та інформаційно-комунікаційних систем	“CAWT” – «Спільні дії та співробітництво» (Північна Ірландія/Велика Британія).
	Медична допомога та охорона здоров'я	“SINCBR” – «Удосконалення галузі охорони здоров'я» (Велика Британія/Нідерланди/Північна Ірландія). Усього 12 проєктів за участю Північної Ірландії та 6 сусідніх країн.
	Удосконалення сфери внутрішньої безпеки єврорегіонального ринку праці	“CBAR” – «Німецько-датська рятувальна авіаслужба».

Систематизовано дисертантом за: [282; 286; 288-302; 323; 327; 341; 350; 351].

Додаток II

Таблиця II.1

**Суб'єкти та визначальні характеристики форм
єврорегіонального співробітництва**

	<i>Організаційні форми ЄРС</i>	<i>Суб'єкти ЄРС</i>	<i>Визначальні характеристики та ознаки</i>
традиційні форми ТКС	Єврорегіони	Місцеві органи влади, територіальні общини.	Транскордонне регіональне об'єднання, яке розвивається за погодженими планами та проєктами, розробляє спільні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії.
	Робочі співдружності	Територіальні общини, рідше – органи місцевого самоврядування.	Транскордонні та міжрегіональні структури, які включають території регіонів окремих держав та цілі національні держави, сприяють зміцненню зв'язків між регіонами зі схожими соціокультурними традиціями та реалізації спільних ініціатив, здійснюють обмін інформацією.
	Транскордонні асоціації	Місцеві та регіональні органи влади як прикордонних регіонів, так і транскордонних структур.	Міжрегіональні об'єднання, створені для захисту та лобіювання інтересів своїх членів в ЄС та для вирішення конкретних проблем транскордонного характеру.
	Регіональні ради	Представники політичних кіл від регіональної влади із кожної сторони кордону.	Консультативно-дорадчий орган, що сприяє зміцненню міжнародного розуміння і співпраці в економічному, соціальному та культурному житті мешканців прикордоння та надає допомогу у підготовці до створення нових єврорегіонів.

Продовження таблиці И.1

Нові форми ТКС	Європейські угруповання з територіального співробітництва	Органи національної, регіональної місцевої влади, громадські організації та інші зацікавлені юридичні особи.	Юридичні інституції, які реалізують співробітництво на всіх трьох рівнях регіональної політики ЄС: транскордонному, транснаціональному та міжрегіональному.
	Транскордонні кластери	Органи влади, підприємницькі структури чи компанії, інституції розвитку співробітництва, дослідні об'єднання, фінансові інституції.	Галузево-територіальне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють із науково-освітніми установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції і сприяють економічному розвитку транскордонного регіону.
	Транскордонні агломерації (євродистрикти або євросіті)	Муніципалітети прикордонних міст та регіонів.	Зосередження та формування між містами та поселеннями з обох сторін кордону постійних суспільно-політичних та соціально-економічних контактів на основі обслуговування прикордонного руху населення.
	Транскордонні партнерства	Територіальні громади, їх місцеві органи виконавчої влади, громадські організації, юридичні та фізичні особи.	Об'єднання, що акумулюють навички та певні ресурси сторін-учасниць, задовільняє потреби в інформації, сприяє залагодженню конфліктів та надає юридичну допомогу, а також забезпечує трудову мобільність у межах транскордонних регіонах.

Побудовано дисертантом на основі [172].

Додаток I

Відомості про апробацію результатів дослідження

ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА
УКРАЇНАВОЛИНЬСЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТАвул.Яровиця, 18, м.Луцьк, 43025, Україна
тел/факс (0332) 24-05-55, 24-57-91, 77-03-32
ел. пошта: info@vcci.com.ua офіс. сайт: www.vcci.com.uaTHE UKRAINIAN
CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRYTHE VOLYN CHAMBER OF COMMERCE
AND INDUSTRYvul. Yarovytsia, 18, Lutsk, 43025, Ukraine
tel/fax (0332) 24-05-55, 24-57-91, 77-03-32
e-mail: info@vcci.com.ua website: www.vcci.com.ua

16.09.2020 № 19-22/01-3/139

Довідка

**про впровадження дисертаційної роботи Зелінської Олени Зіновіївни
на тему: «Активізація зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах
єврорегіонального співробітництва»**

Розроблені здобувачкою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Зелінською Оленою Зіновіївною стратегічні напрями зовнішньоекономічної діяльності Волинської області розроблені з врахуванням досвіду єврорегіонального співробітництва країн Європейського Союзу, мають практичну цінність. Запропонований механізм активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва передбачає зміцнення соціально-економічного розвитку регіону шляхом активізації інвестиційної та експортно-імпоротної діяльності.

Здобувачкою Зелінською Оленою Зіновіївною запропоновано ввести у практику діяльності Волинської торгово-промислової палати рекомендації щодо активізації розвитку організаційно-економічних форм зовнішньоекономічної діяльності та запровадження міжрегіональних ініціатив.

Перший віце-президент

Волинської торгово-промислової палати

В.В. Корнійчук

**УКРАЇНА
ЛУЦЬКА МІСЬКА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ
ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ**

вул. Богдана Хмельницького, 19,
м. Луцьк, 43025
Тел.(0332) 777955, 777933, 777932, 777928,
777934, 726375, 726455, факс (0332) 777934
E-mail: econom@lutskrada.gov.ua
Web: <http://www.lutskrada.gov.ua>
Код ЄДРПОУ 04051327

Спеціалізована вчена Рада
К 32.051.06 Східноєвропейського
національного університету
імені Лесі Українки

№ _____
На № _____ від _____

Довідка
про впровадження результатів наукового дослідження
здобувачки кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Зелінської Олени Зінов'ївни
на тему: «Активізація зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах
єврорегіонального співробітництва»

Результати дисертаційної роботи Зелінської О.З. на тему: «Активізація зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва» є досить актуальними і окремі з них можуть бути прийняті до впровадження в діяльності Луцької міської ради. Розроблені у дисертаційній роботі методичні рекомендації до діагностики зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва та напрями її активізації були представлені для вдосконалення роботи департаменту економічної політики Луцької міської ради.

Активізація інвестиційної діяльності та інших напрямів зовнішньоекономічної діяльності міста є важливою складовою діяльності департаменту економічної політики Луцької міської ради. За таких умов стан зовнішньоекономічної діяльності, зокрема її інвестиційної складової, має досить вагомое значення для збалансованого розвитку економіки міста. Розроблені пропозиції щодо активізації зовнішньоекономічної діяльності запроваджені у практиці Луцької міської ради.

Директор департаменту

Борис СМАЛЬ

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат 20B4E4ED0D30998C04000000C10A2A001F756E00
Підписувач Смаль Борис Анатолійович
Дійсний з 16.01.2019 0:00:00 по 16.01.2021 0:00:00

ЛУЦЬКА МІСЬКА РАДА
ЛУЦЬКА МІСЬКА РАДА
№ 21-9/171 від 17.08.2021

Продовження додатка I

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

просп. Волі, 13, м. Луцьк, 43025, тел. (0332) 24-10-07, факс (0332) 72-01-23
e-mail: post@eenu.edu.ua, web. http://www.eenu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125102

24.06.2020 № 03-28/01/1406 Г

Г

на № _____ від _____

ДОВІДКА

Г про впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Активізація зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального
співробітництва»
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.05 — розвиток продуктивних сил і регіональна економіка»
08 Економічні науки
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Зелінської Олени Зіновівни

Дисертаційне дослідження О. З. Зелінської розкриває концептуальні засади активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, а також зарубіжний досвід економічної єврорегіональної діяльності. Основні результати наукових досліджень впроваджено у навчальний процес факультету міжнародних відносин, зокрема кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Теоретико-методичні та практичні засади активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону дисертанта були використані при розробці навчально-методичних комплексів із дисциплін «Сучасні проблеми економіки», «Європейське транскордонне співробітництво», «Економіка регіонів», «Економіка транскордонного співробітництва», в частині впливу єврорегіонального співробітництва на розвиток окремих регіонів та країн в цілому, напрямів зовнішньоекономічної діяльності. Особливої уваги заслуговують концептуальні підходи до підвищення ефективності зовнішньоекономічного співробітництва регіонів на основі використання досвіду єврорегіональної економічної співпраці країн Європейського Співтовариства.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду.

Ректор

Цимбалюк Ірина +38 067 3644702

Анатолій ЦЬОСЬ

**ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН, ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ
ТА З ПИТАНЬ ТУРИЗМУ І КУРОРТІВ**

м-н Київський, 9, м. Луцьк, 43027, факс (0332) 778 126, e-mail: post@zovn.voladm.gov.ua код ЄДРПОУ 43564564

21.08.2020 № 457/04-9/2-20 на № _____ від _____

У спеціалізовану вчену Раду
К 32.051.06
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Довідка
про впровадження результатів наукового дослідження
здобувачки кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Зелінської Олени Зінов'ївни
на тему: «Активізація зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах
єврорегіонального співробітництва»

У дисертаційному дослідженні Зелінської О. З. проведено теоретико-методичне обґрунтування організаційно-економічних засад активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону. Здобувачкою запропоновано нові наукові підходи щодо запровадження організаційно-економічних форм зовнішньоекономічної діяльності регіону, основні теоретичні висновки, науково-практичні рекомендації є досить актуальними і були використані департаментом зовнішніх зносин, залучення інвестицій та з питань туризму і курортів Волинської обласної державної адміністрації при формуванні стратегії розвитку Волинської області у контексті євроінтеграційних процесів України, зокрема реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Співтовариством.

Результати дисертаційного дослідження Зелінської О. З. знайшли впровадження у діяльності Волинської обласної державної адміністрації у частині інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності регіону, що сприятимуть процесам поглиблення єврорегіонального співробітництва України та ЄС.

Директор

Ігор ЧУЛПА

Закінчення додатка I

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

просп. Волі, 13, м. Луцьк, 43025, тел. (0332) 24-10-07, факс (0332) 72-01-23
e-mail: post@eenu.edu.ua, web: http://www.eenu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125102

20.08.2020р № 03 28/01/1850 Г
на № _____ від _____

Г

Г

Г

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
здобувачки кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Зелінської Олени Зінов'ївни
на тему: «Активізація зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах
єврорегіонального співробітництва»

Наукові результати, отримані Зелінською О. З. під час виконання дисертаційної роботи знайшли впровадження при виконанні науково-дослідної роботи кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського національного університету імені Лесі Українки, а саме, науково-дослідної роботи «Трансформація зовнішньоекономічної діяльності України в умовах реалізації європейського вибору», а також у межах реалізації держбюджетних тем: «Євро регіон «Буг»: передумови та стратегічні пріоритети сталого просторового розвитку» (державний реєстраційний номер 0109U000580), де дисертантом розкрито сутність і значення активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва; «Євро регіон «Буг»: ринкова трансформація в умовах міжрегіональної інтеграції» (державний реєстраційний номер 0111U002147), у межах якої визначено особливості формування зовнішньоекономічної діяльності та єврорегіонального співробітництва за участю регіонів України; «Інноваційні форми активізації бізнесу в умовах європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер 0115U002350), де здобувачем обґрунтовано механізм активізації ЗЕД регіону; «Регіональні ринки в умовах європейської інтеграції: механізми конкуренції та конвергенції» (державний реєстраційний номер 0118U001094), у рамках якої розкрито стратегічні напрями активізації ЗЕД регіону в умовах єврорегіонального співробітництва.

Ректор

Павліха Наталія
+38 050 378 5143

Анатолій ЦЬОСЬ